

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ: 30 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 19 травня 2021 року)

Дніпро
2021

УДК 321.01:323.2 (477)

П 78

*Рекомендовано до друку науково-методичною
радою Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол № 8 від 11.05.2021*

П 78 Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: 30 років незалежності : матер. Всеук. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 19 трав. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 264 с.

ISBN 978-617-8032-16-6

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: 30 років незалежності», у роботі якої взяли участь науково-педагогічні працівники, докторанти, аспіранти (ад'юнкти), студенти і курсанти вищих навчальних закладів України, працівники практичних підрозділів Національної поліції України. Тематика публікацій охоплює політичні, філософські, психологічні, історичні, економічні та інші фактори, які впливають на формування та розвиток громадянського суспільства в Україні.

Матеріали науково-практичної конференції можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі та навчальному процесі юридичних закладів вищої освіти, а також у юридичній практиці.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- кандидат історичних наук **Недря К.М.**;
- доктор філософських наук, доцент **Скиба Е. К.**;
- кандидат філософських наук, доцент **Стояцька Г.М.**;
- кандидат психологічних наук, доцент **Шинкаренко І.О.**;
- кандидат соціологічних наук, доцент **Комих Н. Г.**;
- магістр психології **Новицька І. В.**

ISBN 978-617-8032-16-6

© ДДУВС, 2021

© Автори, 2021

ЗМІСТ

Аксьонов Єгор Максимович Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності в Україні	11
Артеменко Дар'я Сергіївна протидія корупції: український та зарубіжний досвід	14
Байрак Катерина Сергіївна інформаційна забрудненість як проблема сьогодення	17
Бевз Тетяна Анатоліївна Реформи як виклики для влади та громадянського суспільства	19
Бейкун Андрій Леонардович «Класичні» проблеми корупції у секторі безпеки і оборони крізь призму державних антикорупційних програм (організаційно-правові питання)	23
Білик Надія Іванівна Гаврилишена Олена Олександрівна Електронні підручники і журнали як засоби оперативної комунікації та інформації	29
Бобир Юлія Володимирівна Сектор безпеки у фокусі дискурсивних досліджень	32
Бочковий Олексій Васильович Правоохоронна система України: охорона прав чи права охорони?	35
Браун Дар'я Ігорівна Психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства	39
Вакулич Марія Михайлівна Міжнародні аспекти гендерної рівності крізь призму формування громадянського суспільства: синергетичний ефект	41

Волинець Сергій Сергійович місце та роль органів влади у розвитку громадянського суспільства	43
Волок Дмитро Олександрович Кримінальні субкультури: основні ознаки та методи протидії	47
Гаркуша Інеса Вікторівна Щодо комунікативних проблем військових ООС після повернення до громадянського життя	49
Герасимов Артем Євгенович Актуальні проблеми та перспективи розвитку Національного антикорупційного бюро	53
Глушко Олександр Миколайович Правова та організаційна проблематика стратегічного прогнозування в контексті актуальних загроз національній безпеці України	56
Гнатенко Петро Іванович Соціальне прогнозування та перспективи розвитку національної психології	63
Горяченко Руслан Іванович Автоматизована системи обліку дій із затриманими іп «custody records»	66
Грицієнко Володимир Володимирович Психологічні аспекти корупції на державній службі	72
Гулак Максим Віталійович Вплив соціальних мереж на формування підлітків	74
Гутовська Поліна Володимирівна Кіберпростір як поле інформаційної боротьби	76
Дацюк Тетяна Кузьмівна Кравцова Маргарита Олександрівна Волонтерський рух під час коронавірусної пандемії як форма самоорганізації молоді	78

Двуреченська Олександра Сергіївна Участь громадянського суспільства у забезпеченні системи національної безпеки України	81
Демченко Катерина Андріївна Правовий статус політичних партій як інститутів громадянського суспільства в Україні	83
Диса Олена Вікторівна Роль інновативних якостей у формуванні професійної ідентичності студентів	86
Дмитращук Олена Станіславівна Суб'єкти Національної поліції України які здійснюють діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	89
Дуда Єлизавета Валеріївна Формування морально-психологічної стійкості курсантів у вузах МВС	92
Жилун Ярослав Віталійович Статика та динаміка категоріального апарату нормативно-правового регулювання системи забезпечення національної безпеки України	95
Заяць Олег Віталійович Інформаційна війна та пропаганда: тотожність та відмінність понять	100
Зосімов Артем Олександрович Роль соціальних мереж у формуванні громадянського суспільства	103
Калашнік Євгеній Олександрович Когнітивні аспекти прийняття управлінських рішень в умовах мінливої соціальної реальності	106
Карпеченкова Ганна В'ячеславівна Розвиток систем запобігання та протидії домашньому насильству як відповідь на виклики пандемічного та постпандемічного періоду	108
Kashyrina Irina Steps for increasing student motivation in the process of studying	111

Кобзар Іван Ігорович

Позитивна динаміка військово-соціальної
нормативно-правової бази як один з пріоритетних напрямів
публічного управління (історико-юридичний ракурс) 113

Коляда Дар'я Володимирівна

Сучасні проблеми підвищення рівня правосвідомості населення 119

Комих Наталія Григорівна

Гуманітарна безпека в контексті формування
громадянського суспільства: критерії аналізу 121

Кузьміна Анастасія Юріївна

Психологічні аспекти впровадження методів превентивної
діяльності по відношенню до неповнолітніх 124

Лавриненко Ганна Андріївна

Коронапандемія як стрес-тест для легітимності
існуючого світопорядку 126

Лагода Михайло Вікторович

Вплив пандемії COVID-19 на психічний стан особистості 129

Литвинов Олександр Миколайович

Про поняття «людина Донбасу» і «народ Донбасу» (спроба
філософсько-правового синтезу в культурологічній площині) 132

Логвиненко Борис Олексійович

Протидія пандемії covid-19: уроки для Національної поліції 135

Лук'янець Валентина Станіславівна

Необхідність впровадження гендерного компоненту
в освітній процес закладів вищої освіти системи МВС України 137

Луняк Євген Миколайович

Леся Коцюба та справа передачі за кордон
"інтернаціоналізму чи русифікації" Івана Дзюби: юридичні аспекти 141

Маляренко Софія Андріївна

Питання академічної доброчесності: український та світовий досвід 144

Мамчій Олексій Іванович Щодо участі громадськості у формуванні та організації діяльності поліцейських комісії	147
Маргулов Артур Худувич Реінтеграція: освітній вимір	150
Мачуліна Ірина Іванівна Пододня Анна Павлівна Особливості соціалізації студентської молоді в умовах дистанційного навчання	151
Мельник Богдан Валерійович Історико-правові та організаційні аспекти виокремлення гіпотетичних та реальних загроз національній безпеці України	154
Мілінчук Світлана Петрівна Соціально-психологічні проблеми конфлікту в міжособистісних взаєминах підлітків	158
Недря Кирило Михайлович Психологія агресії та політика не/нульової толерантності: роздуми про майбутнє терору	161
Немеш Аліна Василівна Вплив самоізоляції на психологічний стан людини при пандемії	164
Непіпенко Людмила Павлівна Політична культура в системі професійно-військової підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України	166
Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна Дотримання норм професійної етики як важлива складова підготовки поліцейських	169
Нечітайло Ірина Сергіївна Самоорганізація як базова форма генезису громадянського суспільства	172
Новицька Ія В'ячеславівна Особливості прояву агресії у курсантів	175

Новіков Данило Олексійович Громадянське суспільство і правова держава	179
Обушенко Наталія Миколаївна Систематизація як ключовий напрямок удосконалення сучасного трудового законодавства	181
Пашкова Ганна Геннадіївна Переформатування управлінських процесів для конструювання «нової нормальності» у постпандемічному світі	186
Перетокін Андрій Геннадійович Роль галузевої інформаційної преси у розвитку гірничопромислового комплексу України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.	188
Пефтієв Денис Олегович Соціальна інженерія: еволюція від засобів комунікації до інформаційної зброї	191
Плескачова Владислава Сергіївна Дезінформація як один із способів інформаційно-психологічного впливу на суспільство	194
Первий Геннадій Леонідович Проблеми формування політичної культури студентів у технічному університеті	196
Потебенькін Руслан Сергійович Сучасні тенденції нормативних та організаційно-структурних змін сектору безпеки і оборони держави	199
Примуш Микола Васильович Місце політичних партій у структурі громадянського суспільства	203
Притуляк Владислав Валерійович Вплив карантину на рівень злочинності в Україні	206
Салімонов Іван Миколайович Теоретико-прикладні проблеми криміналізації контрабанди у законопроекті № 5420	209

Сичова Вікторія Вікторівна

Місце інституту політичної опозиції
структурі громадянського суспільства в Україні 212

Скиба Елеонора Костянтинівна

Роль соціального прогнозування в процесі побудови
моделі нового українського суспільства 216

Собакарь Андрій Олексійович

Застосування європейського досвіду професійної підготовки
поліцейських кадрів в умовах розбудови Національної поліції України ... 219

Стояцька Ганна Михайлівна

Романенко Павло Петрович

Процесуальне інтерв'ю у діяльності органів правопорядку
як інструмент захисту законних прав та інтересів сторі 223

Тарасенко Костянтин Васильович

Питання механізму контролю за дотриманням
прав людини в поліцейській діяльності 225

Татусько Дар'я Юріївна

Соціальні медіа як новий тип медіа ресурсів 229

Титаренко Віта Володимирівна

Вплив релігійного фактору на процес розбудови
«українського світу»: деякі аспекти проблеми 232

Ткаченко Павло Ігорович

Актуальні проблеми військової злочинності
серед особового складу Національної гвардії України
в сучасних умовах: соціально-правові погляди 236

Трубавіна Ірина Миколаївна

Бойко Світлана Миколаївна

Етика спілкування з сім'ями військовослужбовців
у військово-соціальній роботі 239

Філянїна Людмила Анатолівна

Застосування ст. 2 Конвенції про захист
цивільного населення під час війни 241

Ходус Олена Володимирівна

Поняття «нової нормальності» як маркер (пост)сучасної соціальності 243

Цибулько Людмила Григорівна

Білецький Олексій Анатолійович

Проблеми правового виховання і освіти в сучасній українській школі ... 246

Черкас Катерина Шалвівна

Новітні вимоги до взаємовідносин поліцейських із громадянами

як запорука формування громадянського суспільства в Україні 248

Чехута Марія Олегівна

Східне Партнерство – перспективні та контроверсійні

проблеми розвитку для України 252

Шинкаренко Інна Олександрівна

Негативний вплив віртуального простору на особистість підлітка 255

Шокотько Юлія Дмитрівна

Засоби навчання іноземної мови в умовах пандемії 258

Шуліка Андрій Андрійович

Роль громадянського суспільства у боротьбі

з пандемією COVID-19 в країнах Азії 259

Аксьонов Єгор Максимович,
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У наш час широкого вжитку набуло право власності на об'єкти інтелектуальної діяльності, такі як музичні або літературні твори, винаходи, комп'ютерні програми, корисні моделі, доменні ім'я тощо. Для контролю за дотриманням права власності створюються організації та укладаються міжнародні угоди, договори, що регламентують це право. На сьогоднішній день з'являються нові об'єкти, що підпадають під визначення інтелектуальної власності, тому виникають нові проблеми щодо регулювання та дотримання правил користування правами на них.

Інтелектуальна власність визначається особливим правом особи на результати її розумової діяльності в сферах науки, мистецтва, виробництва тощо, є одним із видів об'єктів цивільно-правових відносин. Перш за все, це нематеріальні блага, право володіння, використання і розпорядження ними належить їх творцям, крім випадків, передбачених законодавством. Згідно ст. 441 Цивільного кодексу України, існують такі види використання творів: опублікування, переклад, публічне виконання, продаж, передання в найм, імпорту його примірників, відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі [0].

Традиційно виокремлюють такі види права інтелектуальної власності: авторське право та суміжні права, патентне право (права промислової власності). Спільна ознака їх в тому, що результат творчої діяльності особи є їхніми об'єктами. Відмінністю є те, що для авторського права характерне регулювання відносин, що виникають під час створення та використання музичних, літературних і художніх творів, наукових праць, бази даних і

комп'ютерні програми, у той час як патентне право охороняє винахід за допомогою патенту, захищає певні комерційні інтереси за допомогою законодавства щодо товарних знаків і торгових найменувань, а також законодавства щодо охорони промислових зразків [3].

У 1967 році Організацією об'єднаних націй була заснована Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі ВОІВ), яка займається розвитком та захистом інтелектуальної власності. Існує центр по арбітражу та посередництву, його головною функцією є врегулювання конфліктів, що виникають під час реєстрації найпоширеніших назв доменів в Інтернеті. ВОІВ також уповноважена управляти угодами, що охоплюють основні аспекти інтелектуальної власності. Найголовнішими нормативними актами є Паризька конвенція про охорону промислової власності від 1883 року та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 1886 року [2].

Україна під час розроблення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності максимально використовувала правові норми, що вже визнані іншими державами. Нормативно-правова база нашої держави в зазначеній сфері має великий обсяг. В Україні щодо захисту інтелектуальної власності діють наступні законодавчі акти: Закони України «Про авторське право і суміжні права»; «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»; «Про правову охорону географічних зазначень»; «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» тощо.

Наразі дуже ретельно розглядаються саме проблеми правової охорони інтелектуальної власності. Порушеннями права інтелектуальної власності є піратство (опублікування, відтворення, розповсюдження примірників творів), плагіат (оприлюднення частково або ж повністю твору від імені тієї особи, що не є її автором); підроблення або зміна інформації тощо. Найпоширенішими проблемами охорони інтелектуальної власності є: неконтрольоване використання фальшивих товарів (завдання шкоди економіці, бюджету, а також іміджу країни); випуск піратської продукції, до якої відноситься також розповсюдження піратський матеріалів через веб-сайти в Інтернеті; ускладнений процес оформлення патентів та товарних марок; охорони товарних знаків, охорони виробників продукції, пов'язаної з аудіо індустрією, із індустріями комп'ютерних програм та баз даних; відсутність достатнього та необхідного інформаційного забезпечення для якісної та ефективної діяльності в галузі охорони права інтелектуальної власності [1].

До проблем регулювання відносин у сфері дотримання права інтелектуальної власті слід віднести: невідповідність законодавства України міжнародним нормативно-правовим актам; слабкий вплив на регулювання правовідносин, що виникають між особами щодо об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті; недостатня ефективність державного управління та правової охорони суб'єктів інтелектуальної власності.

Зараз Україна є учасницею більш ніж 20-ти угод та договорів (ініціато-

ром яких є ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності), що стосуються охорони інтелектуальної власності. Більшість із цих нормативно-правових актів вже імплементовано в національне законодавство України, але деякі з об'єктів інтелектуальної власності залишаються без належного нормативного врегулювання, хоча з кожним днем законодавство України оновлюється (наприклад, законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав»). Встановлення права інтелектуальної власності в Інтернеті зараз дуже ускладнено та нормативно не врегульоване, через це планується внесення змін до законодавства про нотаріат та закріплення певних прав нотаріусів забезпечувати докази щодо використання об'єктів права інтелектуальної власності у мережі Інтернет (Доповнення ст.79-1 дасть змогу забезпечувати докази в Інтернеті, складати відповідний протокол нотаріусом). Для збільшення ефективності державного управління у даній сфері також слід створити державні органи, які будуть виконувати певні функції та давати змогу громадянам безпечно розпоряджатися об'єктами інтелектуальної власності. Це можливо досягти створенням таких державних органів: центр арбітражу і посередництва (вирішення спорів про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності); центральний орган виконавчої влади, що буде спрямований окремо на розвиток і реалізацію права на інтелектуальну власність; координаційна рада (розгляд актуальних питань щодо захисту прав інтелектуальної власності та шляхи їх вирішення) [4].

Але все-таки Україна має неабиякі перспективи для усунення всіх суперечностей і прогалин у сфері забезпечення дотримання, охорони та захисту від посягань на право інтелектуальної власності шляхом підвищенням якості законодавчих актів, здійснення заходів, спрямованих на забезпечення сприятливих умов для формування об'єктів інтелектуальної власності. Окрім того, слід звернути увагу на те, що Україна посилила контроль за суб'єктами інтелектуальної власності, за дотриманням цими суб'єктами нормативно-правових актів, пов'язаних з захистом права інтелектуальної власності [5].

Отже, Україна почала приділяти увагу покращенню взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання при здійсненні ними інтелектуальної власності, контролю за розповсюдженням примірників аудіо та відео-товарів, комп'ютерних програм, фонограм, боротьбі зі створенням і реалізацією неякісних відеокасет і дисків тощо. Це покращує міжнародний імідж держави та забезпечує належне дотримання конституційних прав громадянами щодо захисту інтелектуальної власності.

Україна – це держава, що має неабиякий науковий потенціал та серйозні перспективи у сфері розвитку інтелектуальної власності, можливості економічного зростання, що є позитивним показником для формування належних умов винахідницької діяльності. Лише якщо влада та населення України будуть зацікавлені у розвитку та вирішенні цього питання, наша держава зможе вийти на рівень європейської та мати високі показники у сфері ство-

рення музичних, літературних творів, корисних моделей, винаходів тощо.

Список використаних джерел:

1. Західна Консалтингова Група: Правовий захист інтелектуальної власності в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL: <https://zkg.ua/yurydychni-posluhy-praktyku/pravovyi-zakhyst-intelektualnoi-vlasnosti/> (дата звернення: 15.05.2021).
2. Представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві: Всесвітня організація інтелектуальної власності. 16.10.2012. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo> (дата звернення: 15.05.2021).
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993. № 3792-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 15.05.2021).
4. Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності: наукова стаття / Асадчев Ю.І. Юрид. платформа LexLiga. URL: <http://lexliga.com/ua/novosti/problemyi-pravovogo-regulirovaniya-intellektualnoj-sobstvennosti> (дата звернення: 15.05.2021).
5. Цивільний Кодекс: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.05.2021).
6. Язвінська О. 7. Найцінніший капітал: Охорона інтелектуальної власності у світі й Україні // Науковий світ. 2004. No 6. С. 8-11.

Артеменко Дар'я Сергіївна,
студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Орлова Олена Олександрівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ
ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Проблема подолання корупції є однією з нагальних і це стосується не тільки України, але й, в цілому, світу. Пандемія **COVID** викликали ще більші недоліки, пов'язані із протидією корупції.

Міжнародна антикорупційна організація **Transparency International** оприлюднила чергове щорічне дослідження – «Індекс сприйняття корупції» (також відомому за англійським скороченням **CPI**) за 2020 рік, в якому Україна отримала 33 бали за 100-бальною шкалою. Зі 180 досліджених країн чи територій Україна посідає 117–122-е місце разом із Непалом, Єгиптом, Есватіні, Сьєрра-Леоне і Замбією [1].

Більшість країн світу розробили, прийняли та законодавчо закріпили спеціальні закони про боротьбу з корупцією. Прийнято низку обов'язкових та консультативних міжнародно-правових актів (Організацією Об'єднаних Націй, Організацією американських держав, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Радою Європи, Європейським Союзом) тощо, які мають на меті встановити спільні методи боротьби з корупцією шляхом забезпечення виконання антикорупційних законів на національному рівні.

Україна має гідну правову основу для боротьби з корупцією, зокрема Закон України «Про запобігання корупції» [2], «Про Національне антикорупційне бюро України» [3], «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [4] та ряд інших нормативно-правових актів.

Щодо досвіду протидії корупції у зарубіжних країнах, то, наприклад, у Фінляндії існує чітка та ефективна система боротьби з корупцією, заснована на дієвій законодавчій базі та державній підтримці. Відповідно до положень Кримінального кодексу Фінляндії, за дії, які можуть бути кваліфіковані як корупція, санкції варіюються від штрафу до позбавлення волі на строк до чотирьох років, залежно від ступеня суспільної небезпеки злочину [5].

Ще один приклад у боротьбі з корупцією в Нідерландах. Антикорупційна діяльність в цій країні відбувається на процедурному та інституційному рівнях. Поширеними є такі заходи, як публічність та звітування про корупцію, а також відкрите обговорення їх наслідків.

Ізраїль забезпечує дублювання моніторингової діяльності щодо можливих проявів корупції. Відповідний контроль здійснюється урядовими організаціями та спеціальними підрозділами поліції, Управлінням державного контролера, на яке не впливають міністерства чи інші державні органи. Ці організації розслідують можливість корупції та у разі виявлення повідомляють про це слідчим органам. Крім того, отримані дані повинні бути опубліковані [6].

У Федеративній Республіці Німеччина боротьба з корупцією базується на завданні знищення матеріальної, особливо фінансової, бази злочинних груп. Це буде досягнуто шляхом конфіскації активів та створення відповідної законодавчої бази для запобігання «відмиванню грошей».

Відповідно до кримінального законодавства про боротьбу з корупцією, що міститься в Кримінальному кодексі Канади 1985 р. підкуп суддів, заступників чи поліцейських вважається найсерйознішою формою корупції в Канаді. Нарешті, вважається, що цей вид злочину підриває віру суспільства у справедливість та справедливість у здійсненні правосуддя, що є необхідною передумовою існування будь-якої законної форми правління. Саме за ці корупційні злочини максимальним покаранням є позбавлення волі на термін до 14 років (друге найсуворіше покарання в Канаді після довічного ув'язнення за вбивство).

Кримінальний кодекс Данії 1994 року передбачає кримінальну відпові-

дальність як за активний, так і за пасивний підкуп осіб, які обіймають чи займають державні посади. Відповідно до кримінального законодавства Данії, будь-яка особа, яка незаконно дає, обіцяє або пропонує особі, яка обіймає державну чи державну посаду в міжнародній чи іноземній організації, подарунок чи іншу привілею з метою примусити цю особу виконати або не виконати відповідну дію - буде покарано штрафом або позбавленням волі на строк до трьох років.

У боротьбі з корупцією багато країн вживають організаційні заходи - створюють спеціалізовані установи, організації, метою яких є розробка відповідних стратегій і тактик та розробка профілактичних заходів з нормативним та функціональним змістом [6].

Як влучно зазначає І.В. Коруля, український уряд повинен:

- розробити послідовну державну політику у боротьбі з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального та правового характеру;
- створити спеціальну антикорупційну службу, незалежну від усіх відомств, яка забезпечувала б контроль за діяльністю державних органів різних рівнів;
- забезпечити незалежне функціонування судової влади [7].

Однак, враховуючи актуальність цього питання, варто вивчити весь комплекс заходів на національному рівні та міжнародному рівнях з метою їх вдосконалення та розробки нових механізмів вирішення цієї проблеми. Значну увагу слід приділити не тільки законодавчому регулюванню протидії корупції, але й підвищенню рівня правової свідомості та культури громадян, зміни правового мислення і не допущення корупційних проявів кожною особою безпосередньо та особисто не через загрозу юридичної відповідальності, а через переконання та свідоме не бажання заохочувати такі дії. Практика за кордоном у цьому відношенні показує, що саме це є однією з головних умов успішного подолання корупції.

Список використаних джерел:

1. Індекс сприйняття корупції: Україна поліпшилась, але є ризики. 28 січня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/indeks-spryjniattia-korupciji-2020/31070408.html> (дата звернення: 28 квітня 2021).
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
4. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 1. ст.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.
5. Черніков Д.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології як ефективний інструмент протидії корупції. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). с. 948-950.

6. Халковський О.М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2011. № 3. с. 104-106.

7. Коруля І.В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. с. 170-173.

Байрак Катерина Сергіївна,
здобувач вищої освіти 1 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Скиба Елеонора Костянтинівна
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНА ЗАБРУДНЕНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Наш час – це час комп'ютерних технологій та стрімкого росту користувачів всесвітньої мережі Інтернет. Все частіше на різних веб-сторінках зустрічається небажаний контент. Контент, який не сприяє розвитку суспільства, не впливає у позитивному сенсі на формування світогляду, а, навпаки, є одним із чинників поступової деградації сучасного людства. Найбільш негативно впливає інформаційне «забруднення» на дітей та підлітків, як осіб, у яких світогляд та психіка знаходиться у процесі формування.

Інформаційне забруднення сприймається сьогодні як засмічення інформаційних ресурсів непотрібними, невідповідними та низькоякісними даними. Поширення недостовірної та небажаної інформації може мати згубний ефект на свідомість та практичну діяльність людини. Такі наслідки розглядаються у якості негативних результатів інформаційної революції[1].

Забруднення інформаційного простору є основною проблемою, яка швидко поширюється. Таке становище стало особливо актуальним останнім часом, члени сучасного інформаційного суспільства стикаються з різним негативним потоком даних. Всі проблеми та негаразди, що відбуваються у світі миттєво стають відомими і «звалюються» на людей через усі засоби масової інформації. Але не лише погані новини є джерелом «забрудненої» інформації, до «сміття» сьогодні дослідники включають і такі види як спам,

небажані веб-ресурси (порнографія), реклама. Уся ця «допоміжна продукція» має негативний вплив на суспільство, гальмує розвиток суспільства. Основним "забруднювачем" у наш час є реклама, яка представлена на кожному носії (телевізор, газети та журнали, Інтернет). З раннього віку сучасні діти мають доступ до безперервного споживання, принаймні на телебаченні, великої кількості рекламних роликів, що впливають на свідомість і підсвідомість дитина. Відбувається, з одного боку, «забруднення» мозку, а з іншої, обмеження сприйняття нової, більш серйозної інформації, що звужує можливість та бажання засвоєння більше цікавої, складної та правдивої інформації із навколишнього світу. Великі світові компанії спрямовують свою рекламу на дитячу аудиторію, оскільки мозок, що розвивається, є більш чутливим, ніж мозок дорослих. Через різну рекламу та спотворене розуміння значна кількість опитаних дітей погоджується з реченням: "Вся інформація в Інтернеті відповідає дійсності". Але кожен з нас має усвідомлювати, що Інтернет-ресурси містять багато інформації, що суперечить реальності. Зазначимо, що не тільки реклама шкодить розумовій активності дітей, а й фільми та програми, в яких є місце вбивствам і насильству. Такі події негативно впливають особливо на молодь та підлітків, які мають певні емоційні проблеми. Вважаємо, що найбільшою проблемою в сфері Інтернет-забруднення є поширення фільмів еротичного характеру. За дуже прикрою статистикою найчастішими «гостями» веб-сайтів, які є носіями порнографічних фільмів, стають молодь та підлітки. Через часті перегляди таких фільмів у підлітків формується викривлене бачення не тільки про інтимні стосунки, а й про стосунки між людьми взагалі. Чимало підлітків, які починаючи статеві відносини, намагаються повторити переглянуте або ж починають комплексувати через свій зовнішній вигляд, оскільки дитяча психіка не розуміє, що для даних фільмів використовують моделі, які мають «ідеальні» параметри, відбувається спотворене формування міжгендерних відносин.

Інформаційне забруднення — це потік дисгармонійної, хаотичної, руйнівної інформації, що впливає на всіх представників навколишнього середовища через зорові, слухові, сенсорні, тактильні та інші канали сприйняття[2]. Пролонгованість небезпеки інформаційного забруднення криється ще й у тому, що інформація має властивість наповнювати будь який наданий їй простір і зберігатися незмінно в такому стані довгий час. Отримана інформація із носіїв інтернет ресурсів негативно впливає на психічний розвиток, особливо на не сформовану дитячу психіку. Але не тільки психічний стан здоров'я «страждає», а й — фізичний. Тривале сидіння за монітором або біля телевізійного екрану викликає сухість в очах, проблеми із зором, головні болі. Тривале сидіння як фізична дія — це є збільшення навантаження на хребет, що часто призводить до болю у спині, веде до порушення постави; інтенсивне управління мишкою, джойстиком або клавіатурою веде до зайвої напруги в м'язах рук, постійне користування мобільними телефонами, навушниками та голосне прослуховування музики призводять до проблем зі слу-

ХОМ ТОЩО.

Треба зазначити, що розвиток сучасних технологій накладає на людину додаткову відповідальність щодо усвідомленого користування новітніми технологіями та вміння розпоряджатися свободою вільного часу. Адже людський капітал та розвинена культура суспільства є вагомими ресурсами розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Що таке інформаційне середовище та його забруднення — Режим доступу: nespam2015.blogspot.com

2. Процик І. Як “витягнути” дитину з віртуального світу. – Режим доступу : [//www.vn.20minut.ua/news/158911](http://www.vn.20minut.ua/news/158911)

Бевз Тетяна Анатоліївна,
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту політичних
і етнопонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

**РЕФОРМИ ЯК ВИКЛИКИ ДЛЯ ВЛАДИ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

В українському суспільстві існує запит на проведення системних змін у країні. Їх називають по-різному: «модернізація», «трансформація», «реформи», «перезавантаження». Ставлення до реформ, які проводилися владою упродовж усіх років незалежності серед громадян України досить критичне. Реформи, які пропонувалися у різних сферах життя суспільства швидше були «імітацією реформ», аніж системними змінами. Будь-яка політична сила, яка приходила до влади, публічно декларувала необхідність проведення реформ, але суттєвих змін не було, або ці зміни, зазвичай, були частковими, половинчастими, або, що найчастіше, декларативними та популістськими. Оцінюючи реформи, зазначали, по-перше, що «суспільство є заручником кулуарних домовленостей вузького кола осіб»; по-друге, що «руйнівні результати реформ, здійснених в Україні за період незалежності, дають підстави для сумнівів у компетентності найавторитетніших і найтитолованіших ринкових реформаторів». Підтвердженням цих оцінок може слугувати й думка авторитетного вченого Френсіса Фукуяма, який стверджував, що українські реформатори не приділяли багато часу і зусиль тому, щоб пояснити свої реформи населенню. Можливо, тому, що їм було важливо провести реформи, знаючи, що вони мають небагато часу, але ця відсутність роз'яснювальної роботи потім поверталася до них бумерангом на виборах [1].

З іншого боку, важливо врахувати позицію Зигмунт Баумана, який писав про кризу державних інститутів (інституту держави), про нездатність держави ефективно виконувати свої функції. І у такому випадку частину функцій держави повинні взяти на себе організації громадянського суспільства. Про роль громадянського суспільства йшлося і у відомій лекції **«Уроки українських демократичних трансформацій»** Ф. Фукуяма, у якій він визначив три уроки процесу трансформації в Україні. Серед них: важливість **громадянського суспільства, доброго державного управління та боротьби з корупцією** [1].

Коаліція громадських організацій і експертів після Революції Гідності в березні 2014 р. об'єдналася з метою вироблення консолідованої позиції щодо необхідних для країни реформ та належного їх впровадження і створили Коаліцію Реанімаційний Пакет Реформ, метою якої була підтримка та просування реформ для розбудови незалежної, згуртованої, демократичної, правової, сильної та авторитетної Української держави із заможним суспільством і рівними можливостями кожної особи для розвитку і самореалізації, а також сприяння консолідації громадянського суспільства в Україні. На даний час до Коаліції Реанімаційного Пакету Реформ входить 26 організацій-членів та 200 експертів. [2]. Команда розробила і презентувала «Дорожню карту реформ» для парламенту VIII скликання, яка містила покрокові плани впровадження у 18 найважливіших галузях і була підкріплена окремим законопроектом [2]. Верховною Радою України VIII скликання було затверджено 72 законопроекти, підготовлені Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ. При активній участі організацій громадянського суспільства було створено нове антикорупційне законодавство, нові незалежні інституції та нова система державних закупівель. У 2018 р. команда РПР презентувала «Дорожню карту реформ» на 2019–2023 рр. за 21 напрямом реформ [2]. У 2020 р. Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ організувала 2 масштабні форуми в межах підготовки до Ukraine Reform Conference ключової міжнародної події про реформи в Україні [2].

У той же час для забезпечення впровадження єдиної, узгодженої державної політики реформ в Україні, налагодження ефективного механізму взаємодії державних органів та інститутів громадянського суспільства у процесі здійснення реформ, із залученням до співпраці з цих питань міжнародної спільноти, впровадження системного підходу до стратегічного планування, узгодження позицій та моніторингу реалізації реформ щодо забезпечення сталого розвитку України як передумови зростання добробуту її населення, досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина було утворено Національну раду реформ та Виконавчий комітет реформ [3]. Тобто, були створені державні інституції для здійснення реформ. Уже у квітні 2018 р. у дослідженні британського аналітичного центру Chatham House «Боротьба за Україну» було проаналізовано **шість сфер** діяльності держави: геополітика і безпека; європейська ін-

теграція; економічні реформи; урядування, демократизація та ЗМІ; роль громадянського суспільства у реформах; антикорупційні реформи та окреслено всі значні досягнення країни з часів Євромайдану, визначено проблемні зони та включено основні рекомендації [4].

За даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» лише 18,6% громадян беруть участь у діяльності громадських організацій, що було значно нижчим показником, ніж у європейських країнах [5]. Затверджена 26 лютого 2016 р. «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр.» як ключовий документ, який визначав вектори спільної роботи влади й організацій громадянського суспільства був далекий від досконалості. Ключовими недоліками були, насамперед, відсутність чіткого визначення терміну «громадянське суспільство», нечіткість сформульованих завдань, відсутність критеріїв оцінки виконання завдань та виділеного фінансування, неузгодженість регіональних планів зі Стратегією [5].

Під час Форуму «Відповідальність, довіра, інклюзивність: бачення реформ завтрашнього дня. Пропозиції громадянського суспільства», який організував Реанімаційний Пакет Реформ 22 травня 2019 р. обговорили Ключові пріоритети проведення реформ в Україні (відомі як «Принципи Торонто»). Галузеві брифи з питань реформ розкривають принципи Торонто та надають більш детальний опис дій у сфері реформ, які мають відбутися упродовж наступних п'яти років у 12 ключових сферах публічної політики для досягнення більш заможного, демократичного та безпечного майбутнього України.

Представники 140 громадських організацій країни, понад 200 експертів, а також представники органів державної та місцевої влади і бізнесу підготували аналітичний, візійний та полісі-документ «Карту правових реформ для громадянського суспільства», яка представляла бачення громадянського сектора щодо пріоритетів реформування та покращення правового середовища для організацій громадянського суспільства України на 2021–2025 рр. [2]. «Карта правових реформ для громадянського суспільства», це по суті, план дій, який містить 8 тематичних розділів і рішення 91 проблеми, які у своїй щоденній діяльності відчувають громадські та благодійні організації, а також активісти [2].

Упродовж 2020 р. українці відзначали скорочення обсягів інформування про реформи. Близько 47% респондентів зазначили, що їм бракувало інформації про медичну реформу, попри те, що обізнаність щодо неї була високою і становила 55% [6]. Порівняно з 2019 р. обізнаність громадян щодо земельної реформи зросла з 35% до 53%, тоді як показники обізнаності щодо реформи децентралізації впали з 46% до 35%, а щодо пенсійної реформи – з 48% до 43% [6].

Однак, незважаючи на певні позитивні зміни, одним з головним викликів для України залишається забезпечення послідовності та безперерв-

ності реформ. Про це йшлося і у «Стратегії національної безпеки України», яка була ухвалена наприкінці 2020 р. У документі зазначалося, що «непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище» [7].

Напередодні зустрічі державного секретаря США **Ентоні Блінкена** з представниками українського громадянського суспільства, громадські активісти висловили низку міркувань щодо реформ в Україні та реформування інституцій: «наразі важливо зберегти незалежність і посилити інституційність антикорупційних органів»; «реформи в Україні, які є в тому числі умовою надання Києву безпекової допомоги Вашингтоном, ... не відбуваються»; «наразі громадянське суспільство, по суті, відрізане від процесу напрацювання і ухвалення владою рішень» [8]; «рівень і якість підтримки України від США залежить від рівня проведення реформ у галузі доброго врядування та антикорупції [9]. Ентоні Блінкер акцентував увагу на тому, що є дуже багато сил, які виступають проти змін і боротьби з корупцією, до яких належать зовнішні, такі як Росія, та внутрішні – олігархи та потужні особи, що переслідують власні інтереси незаконними методами [10].

Підсумовуючи зазначимо, що громадянському суспільству, щоб бути запорукою стабільності демократичних інститутів необхідно сконцентрувати увагу на безперервному процесі реформ у тісній співпраці з державою та її інституціями. Натомість, процес реалізації реформ стикається з серйозними політичними загрозами та недостатнім рівнем участі громадян.

Список використаних джерел:

1. Щур М. Френсіс Фукуяма про українську демократію і помилкові очікування. 04.02.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/fukuyama-ukrayina-reformy-democratiya/31085269.html>
2. Реанімаційний Пакет Реформ. URL: <https://rpr.org.ua/>
3. Закон України «Про забезпечення впровадження єдиної державної політики реформ в Україні». 23.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614/2014#Text>
4. Роль громадянського суспільства України в реформах – звіт Chatham House. 23.04.2018. URL: <https://euprostit.org.ua/stories/133507>
5. Моніторингове дослідження «Імплементация Національної Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки». URL: <https://parlament.org.ua/2019/12/09/monitoryngove-doslidzhennya-implementatsiya-natsionalnoyi-strategiyi-spryyannya-rozvytku-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2016-2020-roky/>
6. Щорічне опитування USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.». Київ: USAID, 2020. С.35.
7. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>
8. «У Блінкена непросте завдання: підштовхнути Київ до реформ і не зробити пас у бік Росії» – громадські активісти. 07.05.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/blinken-ukrayina-hromadianske-suspilstvo-reformy/31239896.html>

9. Рівень підтримки України від США, за словами Блінкена, залежить від проведення реформ в галузі доброго врядування та антикорупції – ЦПК. 06.05.2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/742338.html>

10. Реформам і боротьбі з корупцією в Україні протидіють і РФ, і олігархи, – держсекретар США. 06.05.2021. URL: <https://novynarnia.com/2021/05/06/reformam-i-borotbi/>

Бейкун Андрій Леонардович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри з забезпечення
державної безпеки Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

«КЛАСИЧНІ» ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕРЖАВНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ (ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ)

Антикорупційна криза, що відбувається сьогодні в Україні, містить ризики руйнації усієї антикорупційної системи, що може призвести до вкрай негативних наслідків для нашої держави за умов зовнішньої агресії, світової пандемії та падіння економіки. Водночас, корупція в Україні сьогодні досягла таких масштабів, що сприймається як головна загроза незалежності та національній безпеці як громадянами України, так і з боку міжнародної спільноти... Слід погодитись із тим, що системне використання корупції шляхом її впровадження в сектор оборони і безпеки України, а також в окремі європейські інституції та відносини, - є невід'ємною складовою гібридної війни Російської Федерації та її агресивної стратегії в реалізації своїх імперських планів. Російська Федерація визнана зовнішнім ворогом України, тоді як корупцію можна розглядати як внутрішнього ворога нашої держави [1, с. 117].

Запобігання та протидія корупції - одна з найактуальніших проблем у сучасній Україні. Глибокі інституційні реформи, щорічне зростаюче державне фінансування даної сфери, підтримка міжнародних партнерів та реальні результати, - сприяють виведенню сектору безпеки і оборони України на якісно новий рівень розвитку. Однак, якщо деякі явища просто гальмують прогрес у вказаній сфері, інші «руйнують під корінь» досягнення у сфері боротьби за здоровий державний організм. Недоброчесність і корумпованість людей у погонах підривають не лише рівень довіри суспільства, а й міжнародних партнерів держави до структур, що захищають державний суверенітет та територіальну цілісність. Очевидно, що корупція, яка пронизує абсолютно всі сфери та вертикаль оборонно-безпекової галузі, в умовах збройної агресії стає реальною загрозою існування держави.

Як вбачають дослідники у вказаній сфері, лише запровадження прозо-

рих та зрозумілих механізмів управління майном та його закупівель, одночасно із зниженням секретності (а відтак і безкарності) дозволить покращити нагляд та контроль у секторі безпеки та оборони, а також запобігти вчиненню корупційних правопорушень [2, с. 87].

Разом з тим, класичні проблеми корупції в оборонній сфері, посилюються кризою, що зумовлена ухваленням Конституційним Судом України 27 жовтня 2020 року Рішення № 13-р/2020 у справі № 1-24/2020 за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України, яким визнано неконституційною статтю 366-1 Кримінального кодексу України, що передбачає покарання за недостовірне декларування статків чиновниками та суддя-ми, а також низку інших антикорупційних норм, які складають так звану «антикорупційну платформу» [3].

З ухваленням вказаного судового рішення, усі справи, що були порушені на підставі внесення недостовірних відомостей у деклараціях, - підлягають закриттю, а службові та посадові особи отримують реальну можливість приховувати статки, здобуті незаконним способом. Вказане породить віру у безкарність та ще більший потік потенційних корупціонерів, що аж ніяк не є допустимим.

Неможливо не згадати у контексті даного дослідження і роль збройного конфлікту на Сході України як додатковому фактору, що сприяє корупції у оборонній сфері. Серед принципів чинників, що підвищують корупційні ризики в структурах безпеки та оборони у регіонах з нерозв'язаними територіальними проблемами і замороженими конфліктами, є: підвищення військових витрат, зниження прозорості, створення правових «сірих зон» та існування напіввійськових формувань з неврегульованим статусом. Часто це все ускладнюється ще й ідеологією «національного виживання» та високим рівнем суспільної підтримки Збройних Сил та інших військових формувань, що може призвести до певної «толерантності» стосовно корупційних зловживань як «прийнятної побічної ціни», яку платять за національну безпеку [4].

Таким чином, лише відкритість та чіткість механізмів, підзвітність сектору безпеки і оборони суспільству, належна та прозора кадрова політика, а також невідступне слідування курсу антикорупційної політики держави в цілому, - у найближчій історичній перспективі дадуть змогу подолати корупцію у обороннобезпековому секторі.

Очевидно, що боротьба з корупцією має комплексний характер, разом з тим, напрацьований практичний досвід у даній сфері, а також аналіз нормативних актів та наукових праць, дають змогу дійти до висновку, що основною причиною корупції у зазначеній вище сфері є фундаментальні інституційні проблеми державного організму [5, с. 361; 6, с. 211-212; 7, с. 22; 8, с. 60].

Як вбачається, важливим фактором у сфері методологічного забезпечення антикорупційної боротьби у секторі безпеки і оборони, було б прий-

яття проекту Антикорупційної стратегії на 2020 - 2024 роки у редакції, запропонованій Національним агентством з питань запобігання корупції [9].

Так, означеними Засадами державної антикорупційної політики досить предметно виокремлюються практично усі основні проблеми корупційного характеру сектору оборони та змодельовані очікувані результати від заходів запобігання та протидії корупції, а саме:

1 проблема. Непрозор та неефективне користування тарозпорядження землями оборони, об'єктами нерухомості в оборонно-промисловому комплексі, а також надлишковим рухомим військовим майном, об'єктами інтелектуальної власності; неконтрольоване споживання пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил України.

Очікувані стратегічні результати:

1) до системи електронного обліку внесено усі дані, отримані за результатами повної інвентаризації об'єктів у сфері оборони, у тому числі дані про землі оборони і земельні ділянки суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу;

2) забезпечено державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу (із включенням відомостей про земельні ділянки до спеціального інформаційного шару в Публічній кадастровій карті);

3) створено автоматизовану систему обліку і моніторингу споживання та якості пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил України;

4) проведено повну інвентаризацію та оцінку об'єктів інтелектуальної власності суб'єктів господарювання оборонно-промислового комплексу.

2 проблема. Закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється в умовах надмірного режиму засекречування та має низький рівень конкурентності, що сприяє зловживанням та необґрунтованим витратам бюджетних коштів.

Очікувані стратегічні результати:

1) процедури закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення є конкурентними і передбачають застосування з певними застереженнями електронної системи закупівель; закрита процедура закупівель застосовується як виняток, а законодавчо визначена процедура закупівлі у єдиного виконавця має детальне врегулювання на рівні підзаконних актів, у тому числі – щодо формування вартості та рівня прибутку;

2) секретність у сфері оборонних закупівель знижено до обґрунтованого рівня, за результатами закупівель оприлюднюється визначений законом обсяг відомостей, у тому числі у вигляді наборів даних; діє прозора система ціноутворення на продукцію оборонного призначення;

3) запроваджено можливість здійснювати закупівлі не лише за критерієм найнижчої ціни, а й з урахуванням вартості життєвого циклу продукції та з урахуванням інших нецінових критеріїв, необхідних для закупівлі товарів, робіт або послуг, що відповідають потребам Збройних Сил України та

інших сил безпеки і оборони;

4) прозоро сформовано електронний реєстр учасників відбору та виконавців державних контрактів (договорів), а також забезпечено прозоре інформування потенційних постачальників щодо планів закупівель товарів, робіт і послугоборонного призначення;

5) з метою мінімізації ризиків корупції в закупівлях за імпортом налагоджено взаємодію з Агенцією НАТО з підтримки та постачання.

3 проблема. Неefективна модель контролю продукції оборонного призначення у процесі виробництва не дає змоги вчасно та у повному обсязі запобігати постачанню бракованих зразків озброєння та військової техніки.

Очікувані стратегічні результати:

1) створена система державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення в Україні впроваджує міжнародні вимоги і стандарти оцінювання відповідності системи менеджменту якості виробників, постачальників, які також відповідають стандартам НАТО;

2) утворено та функціонує уповноважений орган з державного гарантування якості оборонної продукції, який видає сертифікати відповідності.

4 проблема. Неefективне використання бюджетних коштів та зловживання під час забезпечення житлом військовослужбовців.

Очікувані стратегічні результати:

1) проведено аудит існуючої житлової черги військовослужбовців; функціонує повністю автоматизована система управління чергами на житло, завдяки якій забезпечення ним військовослужбовців відбувається прозоро та відповідно до черговості;

2) запроваджено нові механізми задоволення житлових потреб військовослужбовців: використовуються державні іпотечні та лізингові програми; застосовується грошове відшкодування; житло будується із залученням зовнішніх кредитних коштів; визначено перелік об'єктів незавершеного будівництва, які реконструйовано для житлових потреб; Житловий кодекс Української РСР втратив чинність;

3) інформація про надане військовослужбовцям житло оприлюднюється на офіційному веб-сайті Міністерства оборони України із зазначенням площі, вартості, кількості жилих приміщень та джерел фінансування [9].

Разом з тим, проект Антикорупційної стратегії на 2020 - 2024 роки, як вбачається, містить певні структурні недоліки, а саме: у розмежуванні проблематики за сферами життєдіяльності суспільства, зовсім не враховується структурно-функціональний аспект сектору безпеки і оборони, визначений, насамперед, Законом України «Про національну безпеку України». Так, зокрема, означений проект серед пріоритетних сфер запобігання корупції визначає такі як: «3.1. Справедливий суд, прокуратура та поліція» і «3.3. Податки і митниця». У першій із вказаних сфер очікувані стратегічні результати трансформуються, головним чином, у підвищення рівня доброчесності та професійної етики, а у другій – у підвищення прозорості роботи митних та подат-

кових органів. При цьому слід зазначити, що як органи прокуратури, Національної поліції, судові органи, так і Державна податкова служба України, Державна митна служба України входять до складу суб'єктів сектору безпеки і оборони України, і функції їх позиціонуються (як «загальнобезпечовим» Законом, так і законами, що регулюють їх предметну компетенцію: «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію України», «Про Національну гвардію України» тощо), насамперед, з точки зору нейтралізації внутрішніх загроз та небезпек. У зв'язку з цим, «добročесність», «професійна етика» та «прозорість» не охоплюють усі необхідні антикорупційні складові елементи, що повинні впливати на увесь комплекс предметної компетенції, що стосується суб'єктів сектору безпеки і оборони з огляду на необхідність нейтралізації ними внутрішніх загроз та небезпек.

З огляду на це, проблеми корупційного характеру сектору оборони, виписані у проекті Антикорупційної стратегії 2020 – 2024 досить логічно і послідовно, але стосуються, як видно з тексту, - виключно такого суб'єкту як Міністерства оборони. Разом з тим, ці ж самі проблеми, безумовно, притаманні практично усім суб'єктам сектору безпеки і оборони, оскільки мають позавідомчий характер. Водночас, проблематика добročесності та прозорості могла б бути присутньою і в окресленому у проекті «секторі оборони» (а фактично слід читати тільки як Міністерства оборони) у якості загрози внутрішнього характеру. Отже, поділ т.з. антикорупційних «пріоритетних сфер» у проекті фактично нівелює, як вбачається, сам зміст антикорупційної стратегії, оскільки окреслені цілком слушно корупційні проблеми універсального характеру, характерні для сектору безпеки і оборони в цілому (а не тільки для МОУ), змістовно «проскакують» повз більшість оборонно-безпечових «сфер». Таким чином, на наш погляд, означений проект Антикорупційної стратегії 2020 – 2024 значною мірою є безпредметним.

Отже, враховуючи науково-дослідну та емпіричну доведеність того, що корупційні прояви у сфері безпеки та оборони держави мають характер комплексного та багатовекторного інституалізованого явища, - побороти його можливо лише шляхом злагодженої взаємодії правоохоронних органів та військових формувань з правоохоронними функціями, які спиратимуться на методологічно вивірену нормативно-правову та програмну базу.

При опрацюванні проблематики дослідження, з метою її всебічного узагальнення, окрім текстуально зазначених, були додатково використані джерела, наведені у бібліографічному описі за №№ 10-14.

Список використаних джерел:

1. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст]: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9-10 груд. 2020р.): у 2ч. / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. 300 с.
2. Виховання добročесності та зниження ризиків корупції: навч. посіб. –К.: НУ-ОУ ім. Івана Черняховського, 2018. 252 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://bites.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/nuou_ebook-1.pdf. – Заголовок з екрану.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року, № 13-р/2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>. – Заголовок з екрану.

4. Бурба В.В., Суворов О.М. Корупційні ризики як складова терористичних проявів в контексті гібридної війни. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.academy.ssu.gov.ua/ua/page/page_1581428685.htm. – Заголовок з екрану.

5. Кваша О.О. Політична воля - необхідна умова ефективної протидії корупції. Правова держава. Вип. 31. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2020. С. 359–365.

6. Трепак В.М. Оцінка стану протидії корупції в Україні. Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи: мат-ли панельної дискусії IV Харків. Міжнарод. юрид. форум. Харків, 23–24 вересня. Харків: Право, 2020. С. 208–214.

7. Голомша М. Корупційні ризики оборонного сектору України // Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України: Збірник матеріалів міжнар. конф. (16 травня 2011 р., Київ) / За ред.: О.О. Котелянець. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2011. С. 20–22.

8. Варналій З.С. Корупція як інституціональна загроза національній безпеці України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук. практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 59–62.

9. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020–2024 роки. Проект за результатами публічного обговорення / Національне агентство з питань запобігання корупції. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roku-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-08.09.2020.pdf>. – Заголовок з екрану.

10. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>. – Заголовок з екрану.

11. Укроборонпром спільно з правоохоронцями продовжує викривати корупційні зловживання колишнього керівництва підприємств концерну. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukroboronprom.com.ua/uk/media/ukroboronprom-spilno-z-pravoohorontsyamy-prodovzhuye-vykryvaty-koruptsijni-zlovzhyvannya-kolyshnogo-kerivnytstva-pidpryyemstv-kontsernu.html>. – Заголовок з екрану.

12. Вознюк А. А. Реальні причини топ-корупції в Україні та нереальні способи протидії їй. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 44–47.

13. Завдання щодо запобігання корупції в Збройних Силах України визначено як одне із пріоритетних / Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України, 01 листопада 2018. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/news/2018/11/01/zavdannya-shhodo-zapobigannya-korupczii-v-zbr-ojnih-silah-ukraini-viznachenno-yak-odne-iz-prioritetnih/>. – Заголовок з екрану.

14. Сучасний стан і проблеми антикорупційної діяльності у сфері оборони. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/05/29/suchasnij-stan-i-problemi-antikorupczijnoi-diyalnosti-u-sferi-oboroni/>. – Заголовок з екрану.

Білик Надія Іванівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогічної
майстерності та інклюзивної освіти
Полтавського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
ім. М. В. Остроградського

Гаврилишена Олена Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу науково-методичного
забезпечення видання навчальної
літератури Інституту модернізації
змісту освіти МОН України

ЕЛЕКТРОННІ ПІДРУЧНИКИ І ЖУРНАЛИ ЯК ЗАСОБИ ОПЕРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЇ

Одним із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної освіти і науки є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає створення електронних засобів наукового та навчального призначення. Наукові видання є вагомим складником національних документально-інформаційних ресурсів, соціальною функцією яких є забезпечення науковою інформацією суспільства, фіксації наукових пріоритетів і які виступають засобом наукових комунікацій.

З'ясовано, що основними нормативно-правовими документами, які регламентують електронні наукові видання є Закон України «Про авторське право і суміжні права» [5], Національний стандарт України ДСТУ 7157:2010 [2].

Термінологічно, електронне видання – це електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюдження в незмінному вигляді та передбачає процедуру затвердження аналогічну до друкованих видань на відповідність вимогам, закладеним у нормативних документах, включає можливість подання матеріалу в авторській редакції без відповідних погоджень [там само].

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» [5] наголошено, що особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права.

Н. Білик зазначає, що видавцем, який має право на застосування знаку

авторського права, є особа, яка безпосередньо підбирає та розташовує, наприклад, статті в науковому журналі. При цьому поступово на первинний план виходить не лише необхідність поважати права авторів, а й дискусії, за яких обставин можна використовувати той чи інший твір без згоди його автора [1, с. 53].

Наукова комунікація – вкрай важливий складник розвитку науки, її рушійна сила. Серед засобів наукової комунікації – через публікації та міжособистісне спілкування вирішальне місце по праву належить журналу. Під поняттям «електронний журнал» розуміємо будь-який журнал, що створений в електронному середовищі і доступний онлайн.

Одним із чинників модернізації системи освіти є створення та використання комп'ютерних засобів навчання, що поєднують досягнення сучасної педагогічної науки з можливостями інформаційно-комп'ютерних технологій. Досягнення цієї мети передбачає створення та використання в навчальному процесі електронних підручників. Нормативно-правову основу їх використання становлять Закони України «Про освіту» [9], Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» [7]; Накази Міністерства освіти і науки України «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Електронний підручник для загальної середньої освіти» (E-book for secondary education (EBSE)), серпень 2018 року – серпень 2021 року» [10], «Про затвердження Положення про електронний підручник» [6] тощо.

У Положенні про електронний підручник даний засіб навчання визначається як електронне навчальне видання із систематизованим викладенням навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів і забезпечує інтерактивну взаємодію [там само].

Електронні підручники мають істотні відмінності від паперових через можливості сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій. До основних переваг електронних підручників можна віднести мобільність, доступність, відповідність рівню розвитку сучасних технологій, оскільки у сучасному інформаційному суспільстві інформація становить стратегічну цінність. Нові інформаційні технології, які дають можливість створювати, зберігати, переробляти інформацію і забезпечувати ефективні способи її подання споживачеві, є могутнім інструментом прискорення прогресу в усіх сферах розвитку суспільства.

Під поняттям «інформація» розуміємо будь-які відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Інформація – це нові відомості, які прийняті, зрозумілі і оцінені її користувачем як корисні. Іншими словами, інформація – це нові знання, які отримує споживач (суб'єкт) у результаті сприйняття і перероблення певних відомостей [8].

Модернізація вітчизняної освіти одним зі своїх пріоритетів виділяє ін-

форматизацію освіти, головним завданням якої є створення єдиного електронного освітнього середовища (ЕОС), що розглядається як одна з умов досягнення нової якості освіти. ЕОС включає електронні інформаційні та навчальні ресурси, а також кошти і технології, що забезпечують ефективність використання цих ресурсів в освітньому процесі, є місцем, де суб'єкт сам визначає параметри формування і розвитку, може вступати у взаємодію з іншими суб'єктами освітнього процесу, глобальною мережею Інтернет, сам впливати на формування освітнього контенту середовища. Саме ЕОС дозволяє вести навчання з урахуванням вимог Нової української школи, забезпечуючи при цьому індивідуальний підхід.

Н. Білик, Д. Литвин, Ю. Лубко С. Прийма, О. Строкань акцентують увагу на ефективності освітнього середовища, яке може бути адаптоване для різних цілей професійного навчання та для підготовки фахівців у різних галузях. В якості рекомендацій вони пропонують можливість вплинути на особистість учнів для розвитку своїх навичок і розкрити їхній потенціал для подальшого саморозвитку та самовдосконалення [4, с. 12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зроблено висновок, що стрімкий розвиток електронних видань і створення власного інформаційного ресурсу, а саме електронного наукового фахового журналу, є актуальним і перспективним. Визначено роль електронного наукового фахового журналу як важливого засобу у розповсюдженні наукової інформації на всіх етапах розвитку науки та організації наукового спілкування. Наголошено, що електронний науковий фаховий журнал був і продовжує залишатися нині найуспішнішим і найвдалішим засобом наукової комунікації в усій історії науки.

Процесу створення і поширення електронних підручників в освітній діяльності сприяє швидкий розвиток глобальної та локальних комп'ютерних мереж, нових інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, які найближчим часом стануть домінуючим складником системи освіти. Наразі, сучасний етап інформатизації суспільства вимагає переосмислення самої парадигми освіти, відмови від адаптивної моделі засвоєння знань на користь моделі освіти, зорієнтованої на особистість, спонукає до пошуку нових підходів до організації освітнього середовища у закладах освіти, створення нового покоління засобів навчання, що поєднують досягнення сучасної педагогічної науки з потужними дидактичними можливостями інформаційних технологій. Нині підручник у своєму традиційному вигляді й функціональному призначенні вже не може посідати монопольне становище в умовах інформаційного суспільства з його необмеженими можливостями генерування, збереження і передавання інформації.

Список використаних джерел:

1. Білик Н. І. Захист авторського права у процесі видання електронного наукового фахового журналу. *Сучасні комп'ютерні та інформаційні системи і технології* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер. (Мелітополь, 07–25 грудня 2020 р.) /

ред. кол.: В. М. Кюрчев, В. Т. Надикто, І. П. Назаренко, О. В. Строкань та ін. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. 129 с. С. 53–56 (член редколегії).

2. ДСТУ 7157:2010. Національний стандарт України. [Чинний від 2010-07-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 20 с.

3. Панченко Л.Ф. Інформаційно-освітнє середовище сучасного університету : монографія. Держ. заклад. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 280 с.

4. Прийма С. М., Строкань О.В., Лубко Ю. О., Литвин Д.В., Білик Н. І. Розробка інформаційної системи семантичної ідентифікації і документування результатів неформального й інформального навчання. *Проблеми програмування* : наук. журн. Матеріали Дванадцятої між-нар. наук.-практ. конфер. з програмування УкрПРОГ, 2020 (15–17 вересня 2020 р., Київ, Україна). 2020. № 2–3. Спец. вип. С. 11–21. ISSN 1727-4907 (Scopus) DOI: <https://doi.org/10.15407/pp2020.02-03.011> URL: <http://www.isofts.kiev.ua/ukrproh-2020/>.

5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 04.11.2018 р. № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

6. Про затвердження Положення про електронний підручник. Наказ МОН від 02.05.2018 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text>.

7. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31.07.2000 р. № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text>.

8. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. С. 650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

10. Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Електронний підручник для загальної середньої освіти» (E-book for secondary education (EBSE)), серпень 2018 року – серпень 2021 року. Наказ МОН від 31.08.2018 № 957. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-provedennya-eksperimentu-vseukrayinskogo-rivnya-za-temoyu-elektronnij-pidruchnik-dlya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-e-book-secondary-education-ebse-serpen-2018-roku-serpen-2021-roku>.

Бобир Юлія Володимирівна
кандидат філософських наук,
доцент кафедри іноземних мов
Военно-дипломатичної академії
ім. Євгенія Березняка

СЕКТОР БЕЗПЕКИ У ФОКУСІ ДИСКУРСИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сектор безпеки – це система органів, які відповідають за забезпечення національної безпеки держави, що полягає в захисті її національних інтересів від загроз [3, 5]. У контексті дискурсивних досліджень він становить інтерес як система суспільних інститутів, комунікацію в рамках яких можна розгля-

дати як особливий тип інституційного дискурсу – безпековий, тексти якого вже стали об'єктом лінгвістичних досліджень.

Поняття *безпековий дискурс* не так давно увійшло до мови вітчизняної науки й зазвичай вживається для позначення тематичної спрямованості досліджень з політології. Однак до цього часу безпековий дискурс не розглядався з позицій дискурсивної соціолінгвістики – як дискурс інституційного типу, що породжується професійно-орієнтованою комунікацією у сфері безпеки.

Сектор безпеки є основною сферою функціонування безпекового дискурсу як інституційного. Тексти, породжені в цій сфері, привертають найбільшу увагу дослідників з огляду на значущість питань національної безпеки для людини і суспільства, оскільки вона включає безпеку різних підсистем – особистості, суспільства, держави.

Крім національної сфери безпековий дискурс також функціонує в корпоративній, тобто він є притаманним органам, що опікуються безпекою підприємств, організацій, інституцій.

Як окрему сферу функціонування безпекового дискурсу можна виділити й міжнародну, представлену комунікацією у ході діяльності наднаціональних, міжнародних безпекових організацій, однак, на нашу думку, досліджуючи особливості дискурсу в цій сфері, варто брати до уваги залежність міжнародної безпеки як фактора, що впливає на національну безпеку окремих держав, від національних інтересів цих держав.

Для опису в подальших дослідженнях основних компонентів безпекового дискурсу як інституційного, а саме: 1) учасників, 2) хронотопу, 3) цілей, 4) цінностей (зокрема ключового концепту), 5) стратегій, 6) матеріалу (тематики), 7) різновидів і жанрів, 8) прецедентних (культурогенних) текстів, 9) дискурсивних формул [1, с. 209], – необхідно визначити сутність та зміст діяльності, характерної для органів безпеки, – безпекової. У науці й практиці цей термін рідко вживається [4, с. 155], однак введення його в науковий обіг є необхідним, як такого, що відображає сутнісні характеристики діяльності, спрямованої на забезпечення безпеки, безвідносно до сфери застосування цієї діяльності.

Ключовими в безпековій діяльності є два процеси: завчасне виявлення загроз безпеці об'єкта та здійснення комплексу заходів для протидії цим загрозам з метою збереження такого стану об'єкта, що дає йому можливість нормально існувати і розвиватися. Отже, безпекова діяльність – це діяльність, спрямована на виявлення загроз безпеці певного об'єкта та протидію їм. Процес виявлення загроз передбачає насамперед здійснення інформаційно-аналітичних заходів, процес протидії загрозам – організацію і реалізацію системних заходів, метою яких є 1) насамперед запобігти впливу загрозливих чинників на безпеку об'єкта, або 2) припинити дію цих чинників, або 3) нейтралізувати шкоду, завдану об'єктові дією цих чинників.

Безпекова діяльність не є гомогенною. Для розуміння, в яких площинах розгортається комунікація в секторі безпеки, необхідно з'ясувати, які компо-

ненти входять до складу безпекової діяльності. На нашу думку, зміст безпекової діяльності формують такі складники: 1) інформаційний, що передбачає збір інформації щодо наявності загроз безпеці об'єкта; 2) аналітичний, що передбачає аналіз зібраної інформації; 3) організаційний, що передбачає розробку й планування комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам; 4) оперативний, що передбачає безпосередню реалізацію комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам. Ці види діяльності тісно переплетені між собою й не виключають один одного на практиці.

Саме в процесі безпекової діяльності формується фахова мова сектора безпеки – “множинність лексико-граматичних та стилістичних засобів, які забезпечують комунікацію в певній професійній сфері і реалізуються у фахових текстах” [2, с. 5]. Тематична і стилістично-жанрова специфіка безпекового дискурсу залежить від сфери національної безпеки, протидіяти загрозам в якій призначений той чи інший орган безпеки.

Отже, сектор безпеки, призначенням якого є забезпечення національної безпеки держави, становить інтерес для дискурсивних досліджень як сфера, в якій функціонує безпековий дискурс. Безпековий дискурс – це професійно-орієнтована комунікативна взаємодія в рамках інститутів безпеки, що передбачає використання комунікантами фахової мови, характерної для професійної діяльності органів безпеки, та дотримання ними статусно-рольових правил мовленнєвої поведінки, зумовлених специфікою безпекової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
2. Мовчун Є. С. Особливості перекладу українською мовою німецького комерційного Інтернет-дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2010. 19 с.
3. Про національну безпеку : Закон України №2469-VIII від 21.06.2018. Дата оновлення : 24.10.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Франчук В. І., Пригунов П. Я., Мельник С. І. Безпекова діяльність : системний підхід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С.154-163.
5. Security sector integrity. URL: <https://securitysectorintegrity.com/institutions-and-organisations/security-sector/>

Бочковий Олексій Васильович,
завідувач навчально-наукової
лабораторії з дослідження проблем
превентивної діяльності факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
майор поліції

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ОХОРОНА ПРАВ ЧИ ПРАВА ОХОРОНИ?

За загальною теорією права закон – це нормативно-правовий акт, який прийнятий законодавчим органом з дотриманням відповідної процедури та регулює найбільш важливі суспільні відносини.

Мало у кого виникають заперечення такого формулювання. Проте, заглиблюючись у аналіз як самих нормативно-правових актів та і їх правозастосування, виникає багато запитань. Й одне з основних, чи дійсно закони, регулюючи суспільні відносини забезпечують права суспільства? І, якщо звернутись до назви наших тез, правоохоронна система націлена на охорону прав громадян, які стали реально чи потенційно жертвою правопорушення чи на захист та доведення потрібності самої себе?

Без детального опису правотворчих процедур основна ідея така: виникає потреба у регулюванні тих чи інших відносин, які стосуються значного кола осіб, це питання доноситься до суб'єктів законодавчої ініціативи, які ініціюють підготовку проекту нормативно-правового акту, що подається на розгляд парламентарів, а останні, за ідеєю, є представниками частини суспільства, що делегувало свої повноваження, і як результат приймається норма, яка стає обов'язковою для виконання учасниками цих відносин. Схема достатньо проста та зрозуміла, та чи все так просто на практиці.

Проблема у тому, що дієвість та ефективність такої схеми забезпечується лише у випадку, коли кожен з елементів відповідає ідеальним параметрам: законодавча ініціатива продиктована дійсно потребами суспільства та направлена на його благо, парламентарі, приймаючи закони, виходять з високих цілей служіння народові, учасники відносин підтримують правила поведінки та неухильно їх дотримуються. Насправді ж все інакше, адже жоден з названих елементів в українській реальності не відповідає ідеальним параметрам. Прикладів чимало. Один з останніх, прийнятий 17.03.2020 Верховною

Радою України Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання поширення коронавірусної хвороби <COVID-19>», яким Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтю 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами». Реалізація прийнятих законодавчих ініціатив виявилась, м'яко кажучи, проблематичною. Так, аналіз судової практики показав, що судді, у переважній більшості не накладали стягнення на осіб, щодо яких працівниками поліції складені протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44-3 КУпАП. За матеріалами, складеними працівниками поліції, лише у 3% випадків суд приймав рішення щодо накладення стягнення, інші ж факти залишились без відповідного реагування чи то через закриття судом адміністративних проваджень за відсутності події чи складу адміністративного правопорушення, чи то через порушення, які допустили працівники поліції під час документування, значна ж частина адміністративних матеріалів взагалі залишились без розгляду. Постає питання: чи досягнуто цілі прийнятих законодавчих змін, чому дві гілки влади, виконавча та судова, не спроможні узгодити свої дії для виконання правил, які прийняла третя гілка влади – законодавча? Про неготовність суспільства виконувати такі ініціативи й не йдеться.

Разом з тим, наведений приклад яскраво демонструє неефективність правоохоронної системи, яка націлена не стільки на захист суспільства, скільки на доведення ефективності самої себе через постійну гонитву за показниками.

Іншим прикладом викривлення призначення правоохоронної діяльності є реалізація надзвичайно важливої діяльності – оперативно-розшукової. Не зважаючи на те, що з 2012 року більшість негласних способів отримання інформації у юридичному вираженні перейшли з оперативно-розшукового в кримінальне процесуальне правове поле їх сутність не змінилася. На жаль, не сильно змінилась і процедура проведення тих чи інших заходів.

На даному етапі, як в законі «Про ОРД» так і відповідно у відомчих інструкціях, прийнятих після ухвалення нового КПК України, закріплений практично однаковий порядок для отримання дозволу на проведення усіх оперативно-розшукових заходів (НСРД), які тимчасово обмежують права громадян. Так, сьогодні для того, щоб провести ОРЗ (НСРД) потрібно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді, заздалегідь погодивши його з прокурором. І лише суд дає дозвіл на проведення тих або інших дій. Виключенням є контроль за вчиненням злочину, рішення про проведення якого приймає прокурор [1, с. 150-153].

При цьому, для отримання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів (НСРД) подання погоджується з 8-ма посадовими особа-

ми. Документи проходять три канцелярії. Часто навіть забезпечити таємницю складно, не говорячи про оперативність чи результативність таких дій.

А законодавець, замість того, щоб оптимізувати та спрощувати роботу щодо протидії злочинності постійно вносить різні новації, які таку діяльність тільки ускладнюють. При цьому таке ускладнення не сприяє захисту прав та свобод громадян, а ось на ефективність самої діяльності впливає негативно. А корупційна складова сучасної України настільки значна, що поверхневий аналіз нормативно-правових актів, що регулюють кримінальний процес та оперативно-розшукову діяльність явно вказує на те, що вони приймалися з розрахунку на можливість уникнення покарання особами, які такі зміни приймають.

Так, багато норм Кримінального процесуального кодексу України як і норм оперативно-розшукового законодавства цілком суперечать не тільки принципам кримінального процесу, але й здоровому глузду. Про яку справедливість може йти мова, коли у особи, яка підозрюється у вчинення кримінального правопорушення, приміром у вбивстві чи заволодінні майном, прав в рази більше ніж у особи, яка потерпіла від таких дій. Так, надання свідку права не свідчити проти своїх близьких виправдано гуманними міркуваннями. Але про який гуманізм може йти мова, коли таке ж право перешкоджати встановленню істини надається підозрюваному і обвинуваченому? ... Визнання захисту прав і свобод підозрюваного і обвинуваченого пріоритетною метою кримінального процесу виключає захист суспільства і потерпілих від злочинності? [2, с. 59]

Ми згодні, що в цивілізованій правовій державі особистість, її інтереси, права та свободи мають бути найвищою цінністю. Проте, як би ми не звеличували особистість, вона була, є й залишиться часткою суспільства. А отже, інтереси особистості не можуть протиставлятися інтересам суспільства, що ми спостерігаємо сьогодні.

Крім того, вузьконаправлена оцінка громадянином своїх прав і свобод, при безперечному їх пріоритеті, але поза інтересами суспільства, неприпустима [3, с. 350-355].

У той же час, неузгодженість у діяльності правоохоронних органів негативним чином впливає й на забезпечення прав та свобод громадян. Відсутність єдиної стратегії у досягненні основної цілі спричиняє пригнічення відчуття відповідальності окремих працівників після виконання свого етапу провадження.

Наочно це ілюструє специфіка роботи оперативних та слідчих підрозділів у кримінальному провадженні. Виконуючи одну й ту ж роботу між оперативником та слідчим постійно йде протистояння через порочне юридичне розділення гласної діяльності слідчого, якого навіть називають процесуальним бюрократом, який паразитує на роботі оперативних підрозділів і тайної діяльності оперативника [4, с. 24-29].

Разом з тим, таке протистояння іноді спостерігається й між різними ві-

домствами та службами, кожен з яких, основною метою, нажаль, вважає не захист прав та свобод громадян, а доведення своєї важливості та незамінності. Й найгірше те, що часто такі спроби супроводжуються маніпулюванням статистикою, а інколи навіть фальсифікацією доказів, вчиняючи при цьому кримінальні правопорушення та наносячи значної шкоди суспільним відносинам.

З іншої сторони, для вирішення означених проблем не існує простих рішень, адже практика фальсифікацій та маніпулювання формувалась десятки років, а тому не може бути змінена прийняттям якогось нормативно-правового акту чи призначення того чи іншого чиновника. Але сам факт озвучення таких проблем та визнання їх є беззаперечним кроком до їх поступового подолання.

Список використаних джерел:

1. Бочковий О.В. Співвідношення можливості спричинення шкоди під час застосування оперативно-розшукових заходів (НС(Р)Д) з особливостями порядку отримання дозволу на їх проведення // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск. 2013. № 6. С. 150-153.
2. Розовский Б.Г. Уголовный процесс: затянувшееся противостояние Средневековью // Библиотека криминалиста. Научный журнал. № 4 (5). 2012. С. 47-65.
3. Розовский Б.Г. Противопреступное право: попытка синергии мер правового регулирования // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: Тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 350-355.
4. Александров А.С., Поздняков М.Л. Следственный комитет России и институциональная реформа предварительного расследования // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. Выпуск №1(35), 2014 г.: Научно-теоретический журнал. Калининград: Калининградский филиал СПбУ МВД России, 2014. С. 24-29.

Браун Дар'я Ігорівна,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Сексуальне насильство над неповнолітніми є досить актуальною проблемою в Україні. Про це говорить невтішна статистика: кожна п'ята дівчинка страждає від сексуального насильства до 18 років. Це жахливо і стосується не тільки нашої країни. Якщо говорити про нашу державу і кримінальні правопорушення даної категорії, які були скоєні, то це — 410 випадків за 2019 рік, 70 випадків лише за два місяці 2021 року. Не зважаючи на те, що кримінальних проваджень щодо сексуального насилля неповнолітніх дуже багато, однак питання стосовно підготовки слідчих та інших фахівців, які безпосередньо здійснюють або залучаються до слідчих (розшукових) дій відносно дітей у таких провадженнях, майже не розроблялися. Допит дуже часто проводиться традиційним способом, не враховуючи вік, психологічний стан дитини, що призводить до травмування психіки неповнолітнього.

Вивченням питання психологічних особливостей допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства займалися такі вчені, як О.М. Бандурка, К.Б. Левченко, Т.П. Цюман, а також низка зарубіжних авторів.

Варто зазначити, що відповідно до кримінального процесуального кодексу України, у справах щодо сексуального насилля над дітьми має залучатися психолог, адже існують певні психологічні аспекти допиту неповнолітнього потерпілого.

Допит неповнолітніх необхідно проводити у спеціально відведеній для цього кімнаті із комфортними для дитини умовами: кімната має бути оснащена комфортними меблями, можна покласти м'які іграшки та ляльок, кімната має бути ізольована та щільно зачиняється дверима, задля того, щоб ди-

тина почувала себе у безпеці. Не варто проводити допит дитини у місці, де вона могла зазнати травматизації, або у місці, яке може асоціюватися із кривдником.

Контакт з дитиною є необхідною умовою, що забезпечує безпечну обстановку, в якій можна очікувати отримання від дитини правдивих показань. Важливо розпочати розмову з дитиною з нейтральних тем: запитати про улюблений мультфільм чи улюблену іграшку. У процесі опитування важливо бути уважним, проявляти інтерес до дитини. Слід спостерігати за реакціями і поведінкою потерпілого.

Як свідчить практика, при встановленні особи винного на допиті слід враховувати, що специфічною ознакою дитячого сприйняття є те, що вони зосереджують увагу на найбільш характерному елементі (наприклад, великі вуха, кущисті брови, татуювання, родимки тощо). [1, 42–46]

Для визначення місця, де сталося кримінальне правопорушення, запитайте дитину, чи була вона у цьому місці. Якщо потерпілий ніколи раніше не був на місці інциденту, то починайте з простих та прямих запитань, щоб дитина змогла пригадати деякі деталі злочинця, його зовнішність, запах або інші особливі прикмети. [2, с. 167]

Після закінчення допиту заспокойте дитину, переконайте, що вона допомогла провадженню справи та подякуйте за її відповіді. Якщо дитина хоче щось запитати чи сказати, обов'язково її вислухайте та дайте відповіді на питання, які турбують дитину. Поступово поверніться до нейтральних та звичних для неповнолітнього тем.

Отже, можна дійти висновку, що проводити допит неповнолітнього, який постраждав від сексуального насилля, можна тільки враховуючи всі вікові, індивідуальні, гендерні та психологічні особливості неповнолітнього, щоб не травмувати психіку дитини. Врахування всіх особливостей допоможе слідчому встановити правильну тактику допиту, а відповідно, сприяти отриманню повних і достовірних відомостей про обставини скоєння кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Як опитувати дитину: poradnik dla fachowców, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих [опрацюв. poradnika: Аліція Будзинська]. –Варшава: Фундація Нічийні діти, 2007. 64 с.
2. Мозгова В.А. Щодо проблем сексуального насильства над дітьми та індикаторів його виявлення . В.А. Мозгова. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 4. С. 167.

Вакулич Марія Михайлівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ

Трансформація економічних процесів в державах світу відбувається постійно, вимагаючи швидкого реагування на зміни умов зовнішнього та внутрішнього середовища, адаптації або пристосування до цих змін. Виникає ряд питань економічного характеру, які потребують першочергового пошуку відповідей. В таких умовах необхідним є пошук потенційних можливостей забезпечення сталого розвитку, формування пріоритетів інноваційного характеру, формування умов розкриття потенціалів при формуванні та становленні громадянського суспільства. У зв'язку із вищевикладеним, кожна держава світу, ґрунтуючись на необхідності постійно реагувати на зміни світових тенденцій, має аргумент на користь формування стратегічного важеля економіки – забезпечення гендерної рівності, як можливості розвитку «людського потенціалу», забезпечення механізму «формування» громадянського суспільства.

Світова практика неупинно свідчить про те, що гендерна рівність є запорукою формування «досконалого» суспільства, механізмом розкриття «людського потенціалу» держави. Чи має світова спільнота механізм для розрахунків стану людського потенціалу? Вирішення питання усунення гендерних відмінностей в оплаті праці може забезпечити зростання світового багатства, а реалізований людський потенціал має можливість забезпечити зростання економічного багатства держав світу.

Питання дотримання гендерної рівності особливо актуальне в контексті сучасної світової глобалізації, переорієнтації економіки держав, постійних змін напрямків економічного та соціального розвитку. Проте, зважаючи на нагальну актуальність розгляду питання дотримання гендерної рівності, - суттєвою перешкодою є проблема розрахунку індикаторів гендерного розриву.

Необхідність започаткування комплексного механізму взаємодії індикативних показників гендерного розриву є необхідною запорукою забезпечення дієвого інструменту дотримання гендерної рівності у державі (досягнення гендерної рівності у сфері зайнятості, рівня оплати праці, гармонізації прийняття рішень, забезпечення соціального захисту, рівня освіти та інше).

Особливу увагу світової спільноти в питанні дотримання гендерної рі-

вності займає показник Глобального індексу гендерного розриву. Так, у рейтингу держав світу за показником Глобального індексу гендерного розриву оцінювали держави світу за чотирма сферами, а саме: «Внесок в економіку та економічні можливості», «Освіта», «Здоров'я і виживання», «Розширення політичних прав».

Всесвітній економічний форум оприлюднив нове дослідження The Global Gender Gap Report 2020, у якому визначив індекс гендерної рівності у 153 країнах світу. Україна посіла 59 місце у рейтингу – це на 6 сходинок вище, ніж у минулорічному звіті. В цілому, гендерна рівність у світі оцінюється у 68%. Найбільша нерівність спостерігається у сфері розширення політичних прав – 77,1% та економіці – 41,9% [1]. При цьому, відсутність єдиного механізму оцінки гендерної рівності у світі, розмежованість індикаторів та різноманітних показників, неоднорідність досліджень у цьому напрямі ще більше загострюють питання гендерного розриву.

В умовах високого рівня глобалізації та інтеграції національних економік, світові зіставлення держав за показниками оцінки гендерної рівності є одним із найбільш розповсюджених інструментів оцінки рівня соціального розвитку економіки країни, забезпечення механізму «формування» свідомого громадянського суспільства.

Проблема гендерного розриву формує неупередженість у стратегічних економічних розрахунках, суттєво занижуючи макроекономічні показники. Нереалізований людський потенціал формує штучне зниження вартості світової економіки, обумовлюючи прірву між різницею доходів та можливостей між чоловіками та жінками, позбавляючи економіку держави можливостей для розвитку. Наприклад, за прогнозами аналітиків у 2020 році, у 106 зі 153 країн світу на подолання гендерного розриву у політиці потрібно 95 років, а в економіці – 257 років [2].

Отримання даних про стан гендерної рівності є кропітким процесом, який сформовано за рахунок взаємодії трьох систем узагальненого збору інформації, а саме:

- проведення перепису населення країни;
- моніторингу системи національного обліку (SNA);
- опитування населення щодо оцінки гендерної рівності.

Зазначені системи збору інформації є джерелами отримання даних, за якими формуються індикативні показники. У випадках, коли зазначені індикативні показники «правильно» сформовані, тобто мають відкриту модель розрахунків та розгорнуту інтерпретацію, - керівництво будь-якої країни може використовувати їх для розробки державної програми у сфері гендерної рівності. При цьому, мають бути враховані концептуальні принципи інтегративності та інклюзивності для забезпечення дієвого механізму роботи державної програми у сфері гендерної рівності.

Особливу увагу залучено до міжнародних індексів та рейтингів, які можна співставити за рівнями оцінки. Однак, виникає питання відносно до-

цільності співставлення даних оцінок індексів та рейтингів щодо моніторингу стану гендерної рівності у країнах світу.

Виявлено, що методичні підходи до визначення оцінки ступеню впливу гендерної складової на економіку країни мають ряд недоліків: методи оцінки запозичені в іноземних авторів та базовані на аналізі окремих безсистемних статистичних показників, є розрізненими та неприйнятними для комплексного діагностування ступеню впливу гендерної складової на економіку країни; багато методів відображають суб'єктивну думку експертів, ґрунтуючись лише на експертній оцінці. Встановлено, що міжнародними рейтинговими агентствами проводиться оцінка ступеню впливу гендерної складової на економіку країни не враховуючи особливості національного становища економіки України, особливостей соціальної та інституційної складової. У зв'язку з цим необхідним є створення системи моніторингу стану інвестиційного клімату в національній економіці.

Таким чином, міжнародні рейтинги є ефективними інструментами, що сприяють елімінуванню інформаційної асиметрії, а велика кількість методик ранжування дозволяє отримувати інформацію відносно усіх аспектів ступеню впливу гендерної складової на економіку країни. При цьому, компілюючи дані моніторингу ступеню впливу гендерної складової на економіку країни, констатуємо, що міжнародними рейтинговими агентствами, проводиться часткова оцінка показників гендерної рівності в національній економіці. Цей факт наголошує на необхідності створення дієвої системи управління ступенем впливу гендерної складової на стан національної економіки з метою забезпечення сталого перспективного стратегічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт «Інституту розвитку менеджменту (IMD)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/>.
2. Women, Peace and Security. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm?selectedLocale=en#.

Волинець Сергій Сергійович,
начальник управління організаційної
роботи апарату Дніпропетровської
облдержадміністрації

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ У РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні до питання розвитку громадянського суспільства прикута увага не лише науковців та громадських активістів, але й представників владних та політичних кіл, які висловлюють різні міркування щодо можливих

шляхів та напрямів активізації даного процесу. З огляду на це, набуває актуальності та стає вкрай важливим визначення місця та ролі органів влади у розвитку громадянського суспільства.

Насамперед, зазначимо, що громадянське суспільство є спільнотою громадян, здатних через органи влади або незалежно від них впливати на розвиток держави та суспільства, брати безпосередню участь у суспільно-політичному житті та вирішенні соціальних проблем, ухваленні і реалізації владних рішень, здійсненні місцевого самоврядування.

Виходячи з цього, органи влади постають як невід'ємна складова громадянського суспільства та цілісна система, що здійснює управління суспільно значущими справами від імені та за дорученням суспільства (народу) як єдиного джерела влади у державі.

Крім того, владні інститути виступають гарантом становлення і розвитку громадянського суспільства. Хоча громадянське суспільство не може бути створене за рішенням влади та запроваджене будь-яким нормативно-правовим документом, але владні інститути через політичні, правові, фінансові механізми і важелі можуть створювати середовище, що сприятиме або перешкоджатиме цьому процесу.

Серед ключових суспільних явищ та процесів, що залежать від позиції органів влади та безпосередньо впливають на розвиток громадянського суспільства, можна, зокрема, назвати:

I. Бажання органів влади сприяти розвитку громадянського суспільства, з чого випливає їх готовність до співпраці з громадськістю, сприйняття громадян як партнерів, а не опонентів, усунення бар'єрів у спілкуванні з громадськістю, бажання та здатність представників влади чути і розуміти громадян.

II. Наявність якісної, ефективної та цілісної нормативно-правової бази, що регулює форми, механізми й інструменти взаємодії влади і громадськості, функціонування інститутів прямої демократії тощо.

III. Високий рівень правової культури та компетентності представників органів влади, їх готовність впроваджувати практики належного врядування, реагувати на суспільні пріоритети, ефективно застосовувати нові принципи і методи роботи з громадськістю.

В Україні, у даному контексті, неодноразово вживались кроки щодо розвитку громадянського суспільства, ухвалювались відповідні Стратегії та Концепції. Проте, вони зводилися, переважно, до запровадження або розширення механізмів і форм впливу громадськості на органи влади. При цьому, не приділялась належна увага реформуванню принципів та методів роботи державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування з громадськістю.

Усі заходи з боку органів влади щодо сприяння та цілеспрямованої підтримки розвитку громадянського суспільства, на думку дослідників, можна звести до наступних публічно-правових зрізів:

- нормативно-правового (формування належної нормативно-правової бази, встановлення загальних та зрозумілих «правил гри» тощо);
- організаційно-правового (створення механізмів захисту і реалізації прав, простих і зрозумілих правил легалізації громадських об'єднань тощо);
- інституціонального (створення окремої державної структури, метою якої є формулювання та реалізація засад відповідної державної політики тощо);
- правозахисного (створення системи захисту прав й інтересів громадян, забезпечення рівності усіх перед законом, невтручання влади у самоорганізацію громадян, підтримки діяльності громадських об'єднань тощо) [1, с. 74 – 75].

З огляду на те, що зазначені вище зрізи стосуються, передусім, правової складової процесу розвитку громадянського суспільства та не враховують інші його важливі аспекти, вважаємо за потрібне доповнити їх такими зрізами, як:

- соціально-економічний (формування середнього класу як рушійної сили громадянського суспільства і сприятливої для цього економічної політики, створення податкових стимулів для фінансування громадських об'єднань);
- комунікаційно-мобілізаційний (сприяння росту громадської активності й ініціативи через налагодження взаємодії, прямого і зворотного зв'язку влади з громадськістю, запровадження різних форм демократії участі та самоорганізації населення, залучення громадськості до реалізації суспільних рішень, державної та місцевої політики, надання соціальних послуг тощо);
- освітньо-виховний (запровадження громадянської освіти, створення для громадян можливості отримати знання, вміння і навички, необхідні для життя і активної діяльності, формування у громадян та представників органів влади відповідної свідомості, цінностей, культури, правил та норм поведінки).

Важливе значення має питання щодо меж впливу органів влади на розвиток громадянського суспільства. З одного боку, громадянське суспільство потребує сильної влади, яка стане гарантом його існування та забезпечить сприятливі умови для розвитку. З іншого – надмірний контроль зі сторони владних інститутів перешкоджає вільному розвитку суспільства і призводить до його відмови від самостійності. У даному випадку роль влади має бути наближена до ролі «диригента оркестру, який сам не виконує музику, але організовує і гармонізує діяльність тих, хто це робить» [2, с. 117].

Слід пам'ятати, що рівень сприяння органами влади становленню громадянського суспільства не є сталим та може змінюватися залежно від стану та особливостей цього процесу. Влада активізує свій вплив на розвиток громадянського суспільства на початковому етапі, особливо у перехідних державах, які не мають ні часу, ні умов, ні засобів, щоб суспільство еволюю-

ціонувало поступово як у розвинених демократіях. Таким чином, закладаються основи, задається напрямок і темп цього процесу. Згодом, по мірі становлення громадянського суспільства, вплив влади може послабитись, а суспільство – почати самостійно регулювати стан, окремі сфери та напрямки свого розвитку (наприклад, громадянську та правову компетентність, кадровий потенціал, громадянську активність, фінансову спроможність тощо).

Обов'язковою умовою ефективного виконання органами влади своєї ролі в процесі розвитку громадянського суспільства є наявність відповідної державної політики, а також розроблених на її основі програмних документів (стратегій, концепцій, планів дій тощо), які містять практичні заходи відповідної державної політики, чітко визначають задіяні у реалізації цих заходів органи та структури, розподіляють між ними функції і повноваження.

Таким чином, розглядаючи місце та роль органів влади у розвитку громадянського суспільства, можна констатувати, що вони:

- є невід'ємною складовою громадянського суспільства;
- впливають на розвиток громадянського суспільства та відіграють роль суб'єкта даного процесу;
- виступають об'єктом процесу розвитку громадянського суспільства та можуть зазнавати інституційних, організаційних та функціональних змін, а також оновлення напрямів, механізмів і філософії своєї діяльності. Сам процес розвитку громадянського суспільства, у зв'язку з цим, носить поліоб'єктний характер та стосується одночасно суспільної (громадянської, що пов'язана з діяльністю громадян і громадських об'єднань) і владної (державної, що пов'язана з функціонуванням органів влади) площини.

Список використаних джерел:

1. Стеценко С. Г. Громадянське суспільство та соціальна держава : проблеми взаємодії. *Право України*. 2014. № 4. С. 71 – 80.
2. Берченко Г. В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2011. 219 с.

Волок Дмитро Олександрович
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Комих Наталія Григорівна
к.соц.н., доцент кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНІ СУБКУЛЬТУРИ: ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ

Кримінальні субкультури на сьогодні є частиною українського суспільства та об'єднують осіб, які повсякденно вчиняють ті чи інші кримінальні правопорушення. Як наслідок, маючи кримінальну приналежність до таких соціальних груп суспільства, вище зазначені особи на регулярній основі порушують закон, свавільно вчиняючи злочини. При цьому нехтують будь-якими соціальними нормами та моральними правилами поведінки. До того ж істотно порушуючи нормальний перебіг життєдіяльності звичайних людей.

Саме тому, міждисциплінарні дослідження кримінальної субкультури не втрачають актуальності, адже вчинення злочинів угрупованнями та організаціями, які є частиною кримінальних субкультур, напряму пов'язане з діяльністю органів Національної поліції. Для соціологічних досліджень є важливим з'ясувати специфічні ознаки кримінальних субкультур, через які ми можемо відокремити їх від інших некримінальних. Запропонувати методи протидії злочинній поведінці та популяризації кримінальної культури в суспільстві в цілому.

Отже, головним завданням цієї роботи буде розглянути основні ознаки кримінальних субкультур, а також схарактеризувати наявні методи протидії злочинній поведінці представників таких субкультур, якими могли б користуватися або користуються правоохоронні органи. Адже, важливим для виявлення кримінальних субкультур, які існують в українському суспільстві, ліквідації злочинності є чітке розуміння їх соціальних ознак, специфіки.

Однією з ознак кримінальних субкультур, яка, на нашу думку, є головною – це сприйняття злочинної поведінки як норми в певному соціальному середовищі. Саме таку ознаку визначив дослідник українських злочинних угруповань О. Крикушенко. У своїй праці він зазначив, що тюрма як місце

позбавлення волі вважається таким собі «навчальним закладом», де створюються норми поведінки, які притаманні та повинні дотримуватися лише представниками злочинного світу, де особа, що підтримує кримінальні традиції, які є «законами» кримінального світу, є взірцем для інших, а особливо для молодих злочинців, які поза межами місць позбавлення волі пов'язують своє життя з кримінальними субкультурами [3, с.13]. Таким чином виділяється ознака, яка характеризує причетність будь-якої субкультури до кримінальної, підтримуванням представниками субкультури злочинних традицій, які для них є правилами поведінки.

Також науковці О. Джужа та С. Колб наводять сутнісне визначення поняття кримінальної субкультури, з якого ми виокремили наступні ознаки даних субкультур: має сукупність негативно-кримінальних ідеологічних, духовних, матеріальних та інших цінностей; наявні неформальні норми, принципи та ідеї, які є однією з причин вчинення злочинів; правила їх поведінки протистоять загальносоціальній культурі [2, с.9].

Змістовну з точки зору діяльнісного підходу, ознаку субкультури, що ми досліджуємо, відмічає вчений С.Лукашевич. До ознак кримінальних субкультур автор відніс: закріплення в поведінці особи, яка є членом кримінальної субкультури, кримінальної мотивації; використання представниками кримінального жаргону; нанесення на власне тіло злочинських татувань представниками кримінальної групи [4].

На жаль існує не так багато науково-практичної літератури де б приділялась увага розгляду ефективності методів протидії впливу кримінальних субкультур на поведінку пересічних громадян. Так, Голіна В. у своїй роботі визначила метод протидії діяльності представників кримінальних субкультур, який має назву «метод руйнування кримінальних субкультур». Він характеризується тим, що в напрям його дії покладено руйнування кримінальних груп та субкультури [1]. Даний метод протидіє напряму існуванню злочинних угруповань та злочинної культури, через норми поведінки якої, злочинці вчинюють ті чи інші правопорушення, але не на суб'єктів злочинних груп особисто.

Крикушенко О. взагалі зазначає наступне: «Подальший розвиток досліджень проблем пенітенціарної (кримінальної) субкультури засуджених потребує більш комплексного, всебічного вивчення та реформування її матеріальних та ідеологічних основ» [3, с.159]. Вчений мав на увазі те, що покращення якості вивчення проблемних питань кримінальних субкультур надасть можливість для їх досліджування. Це означає, що, як результат, з'явиться не тільки можливість їх дослідження, а і знаходження шляхів протидії та засобів боротьби з кримінальними угрупованнями.

Отже, ми розглянули основні ознаки та критерії, за якими представляється можливим визначити кримінальний характер субкультури. Щодо основних методів із запобігання впливу кримінальних субкультур на соціальну поведінку індивідів та суспільства в цілому, то одним з дієвих способів, на

нашу думку є декриміналізація візуального простору ЗМІ, через просвітництво попередження злочинної поведінки та підвищення цінності права у суспільстві та форм, зразків правомірної, правосвідомої поведінки.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика): *Дис ... д-ра юрид. наук.* Х., 1994. С. 229.
2. Джужа О. М. Кримінальна субкультура як одна із проблем формування пенітенціарних правовідносин в Україні. *Науковий вісник Ін-ту кримінально-виконавчої служби.* 2014. № 1 (Спец. вип.). - С. 9 -18.
3. Крикушенко О. Г. Поняття та основний зміст сучасної субкультури засуджених у місцях позбавлення волі. *Форум права.* 2014. № 3. С. 155-159.
4. Лукашевич С. Ю. Кримінальна субкультура як один із факторів негативного впливу на засуджених. *Вісник Академії правових наук України.* 2000. №1 (24). С. 182-189

Гаркуша Інеса Вікторівна

PhD з соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри інноваційних
технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи,
Університету імені Альфреда Нобеля
(м. Дніпро)

ЩОДО КОМУНІКАТИВНИХ ПРОБЛЕМ ВІЙСЬКОВИХ ООС ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО ЖИТТЯ

Різкі зміни, і не важливо, які: економічні, політичні або соціальні й це найчастіше порушення стабільності, а порушення стабільності – це і є криза. Стародавні китайці використовували фразу «Щоб ти жив в епоху перемін» як прокляття, схоже, що вони перестаралися з 2020 роком. Цей рік додав особливостей, які характеризуються тривожними розладами в людей: ще вчорашнє, яке більш-менш було зрозумілим, а завтрашнє – зруйноване. Цей рік, як і 2014 рік, додав нашій країні, нашим людям стану невідомості й нерозуміння, як поводитися, і як вибудувувати своє життя в подальшому. У таких умовах, під загрозою знаходиться стресостійкість не тільки деяких індивідів, але й суспільства загалом.

Термін «психологічна травма» все більше й більше входить у побут і дуже важливо, щоби люди почали звертати свою увагу на своє психічне здоров'я і здоров'я оточуючих.

Найчастіше, коли говорять про психологічну травму, мають на увазі посттравматичний стресовий розлад. Традиційно, його представляють як бойову травму, спричиненою участю в бойових діях. Однак, такий розлад ма-

ють біля 7% і люди, котрі получили його й у мирному, цивільному житті. Люди, які пережили травматичну подію, подію, яка дійсно представляла для них реальну загрозу або сприймалася ними, як загрозлива для здоров'ю та особистісної цілісності, благополуччю, дійсно залишає відбиток у пам'яті.

Воєнні дії в нашій країні, які йдуть ще з 2014 року, насамперед спричиняють душевні страждання й можуть визвати травму, але далеко не завжди формується ПТСР.

А. Кардінер (1941) провів одне з перших систематизованих досліджень явища «хронічний воєнний невроз» і дав комплексний опис симптоматики: збудженість і дратівливість, нестримний тип реагування на раптові подразники, фіксація на обставинах травматичної події, відхід від реальності, схильність до некерованих агресивних реакцій [2].

Виділяють такі клінічні симптоми ПТС: невмотивована пильність, «вибухова реакція», притупленість емоцій, агресивність, порушення пам'яті й уваги, депресія, загальна тривожність, приступи ярості, зловживання наркотичними й лікарськими засобами, непрохані спогади, галюцинаторні переживання, думки про самогубство, «провина вижившого».

Головною метою є перестройка свідомості з воєнної на цивільну і зрозуміти, як можна налагодити комунікацію в побутовій, цивільній ситуації.

З позиції фізіологів, у звичайній не стресовій ситуації, у кожної людини в корі головного мозку відбувається обробка зовнішніх стимулів, тобто йде постійне «відстеження» ситуації при її повному усвідомленні й контролю. У стресовій ситуації й перед лицем смертельної небезпеки, людський організм не має часу на звичайну обробку інформації через кору головного мозку, і тоді спрацьовують більш прості і примітивні, інстинктивні захисні механізми поведінки, які контролюються нижче розташованими підкірковими відділеннями головного мозку, які здійснюються через ендокринну регуляцію й управлінням емоційними реакціями і станами [1, с. 68-72].

Амігдола, маленька мигдалевидна структура в підкірці головного мозку, яка відповідає за реакції страху й автоматично запускає механізм самозбереження, за допомогою якого організм людини переключається на режим самозахисту ще до того, як вона сама встигає подумати про небезпеку, яка їй загрожує. Цей механізм можна позначити відомим у психології словосполученням «fight or flight» («борись або лети»).

У глибині мозку кожної тварини міститься *рептильний* мозок. Високорозвинена кора головного мозку – *неокортекс* (раціональний мозок) – настільки складний за своєю структурою й має такий сильний вплив, що за допомогою страху й надмірного контролю, може чинити опір появі ледве помітних інстинктивних відновлювальних імпульсів і реакцій, які породжуються рептильним мозком. Завдання неокортекса – обробити інстинктивну інформацію, а не контролювати її. У військових травма виникає в результаті того, що інстинктивний цикл, який почався, не може завершитися. Коли неокортекс починає пригнічувати інстинктивні реакції, які могли б призвести до за-

вершення цього циклу, ми отримуємо травму.

Людина, яка прийшла з війни, вона, як правило, прийшла з війною в мирне життя. Її дратує навколо дозвільний образ життя: «Я прийшов з війни, а якийсь урод п'є каву! З цукром, уявляєте?! При мені-то живому!». Тому ми їм і говоримо: «Брат, да ти тому і воював, щоб у нього була можливість пити каву. Він не уявляє, наскільки він тобі зобов'язаний».

Найбільший ризик, з яким стикаються всі демобілізовані військові ООС – це дезадаптація. Вони приходять з війни і спочатку все добре. Його люблять і цінують. І він так хотів повернутися! Але через деякий час, кілька днів, він розуміє, що його м'яка й білосніжна чиста постіль не така класна, як його місце в бліндажі. Там, на нульовці, не буває так, що командир покличе і скаже: «Максиме, мене так турбує, що ти погано чистиш зброю. Може, справа в мені? Давай про це поговоримо. Гар, яка всередині ствола, вона так мішає цій війні, і я в депресії».

Вдома – безліч людей, які лізуть у душу: чи вбивав ти? Коли закінчиться війна? Чому ти не звертаєш на мене увагу? ... І, це нескінченне – винеси сміття!

Навпроти. На війні все конкретно. У кожного бійця є свій «сектор бою» – 35 градусів, кут його поля зору. Усе, що ліворуч, праворуч, а тим паче позаду – його зовсім не стосується. Коли боєць повертається додому, він стикається з речами, які для нього чужі, які він особливо не розуміє. Чому незнайомі люди хвилювалися, а близькі й рідні – ні?! Чому незнайомі волонтери допомагали у всьому, а тітки-дядьки, які на кожному дні народженні дбайливо хлопали по плечу й казали «який ти молодець», навіть не дзвонили? І дуже дивно, чому всі спокійні?!

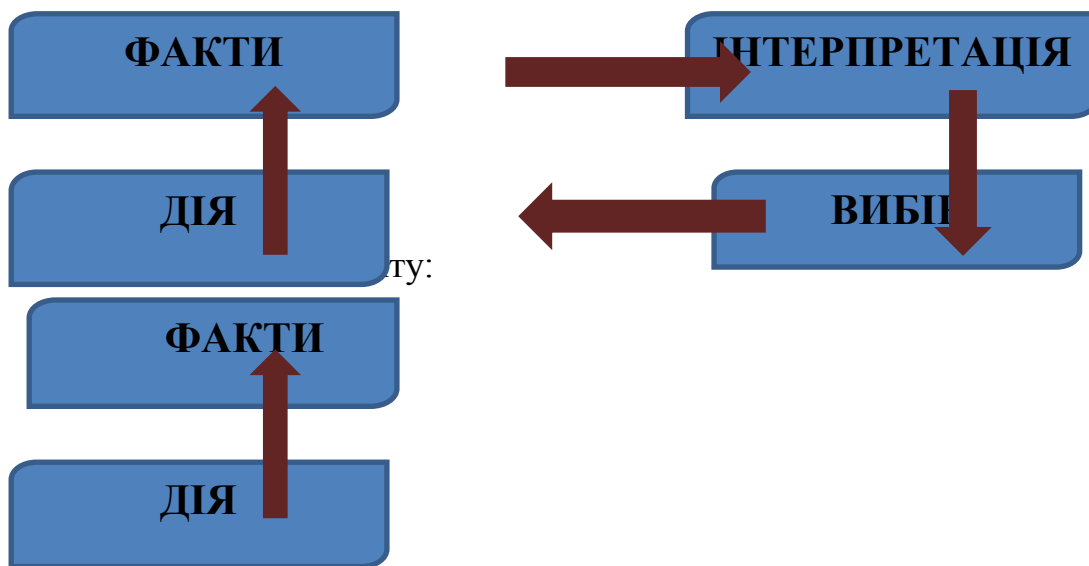
З часом, симптоми ПТСР мають тенденцію посилюватися. Тому й підтримка всім членам сім'ї необхідна насамперед. ПТСР діагностують, якщо сила симптомів нарощується, заважає нормальному функціонуванню людини, і коли їхня тривалість перевищує місяць від травматичної події.

Важно знати: коли людина бореться з тяжкою стресовою реакцією, сім'я, або інші люди з її/його оточення, також будуть переживати на собі вплив симптомів ПТСР.

В умовах війни діють тільки інстинкти. Швидкість прийняття рішення складає 150 кбіт на секунду.

Є два стану людини: нормальний стан, у якому знаходяться цивільні люди, і стан в умовах інстинкту.

Нормальний стан:

Спосіб зберегти життя за цією схемою: людина весь час на війні. З погляду виживання – це єдина річ. Людина діє й живе тільки завдяки інстинктам. А в інстинктах, як ми знаємо, знаходяться суїциди.

Як спілкуватися з бійцем? Які питання не задавати?

- Не рекомендується сюсюкатися: «Мій нещасний, мій бідненький.»;

- не рекомендується запитувати: «Чи вбивав ти?», «Розкажи, як там було?», «Чи бачив ти як...?». Якщо він свариться, кричить, то ми маємо розуміти, що так виходить весь накопичений негатив. У жодному разі не потрібно казати: «Заспокойся й перестань кричати!». Нехай кричить. Коли затихне, підійти, обійняти й таким способом, ви покажете, що ви поряд, що ви обираєте його. Не можна змусити людину грати за іншим сценарієм. Можна запитати: «А яка там була твоя улюблена їжа?» – і ви почуєте правду. Дуже круто спитати: «Як справи у твого товариша? Я його не знаю, а ти про нього розповідав».

Не намагайтеся повернути його колишнього. Це людина, яка придбала нові якості, і в цьому також є плюси.

Список використаних джерел:

1. Сыропятов О.Г., Дзеружинская Н.А. О концепции «боевых психических расстройств». Социальная и клиническая психиатрия. 2020, т. 30. № 3. С. 68-72.
2. Kardiner A. The traumatic neuroses of war. NY: Paul B.Hoeber, 1941. 258 p.

Герасимов Артем Євгенович,
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО

Боротьбі з корупцією приділяють зараз особливу увагу в усіх країнах світу. Корупція є злочинною діяльністю в сфері політики або державного управління, що полягає у використанні посадовими особами довірених їм владних повноважень та прав для особистого збагачення. Але не кожна держава має достатньо ефективний та справедливий механізм боротьби з даним явищем.

В.М. Пасічник стверджував: що умовою максимального успіху боротьби з корупцією є посилення покарання за корупцію, запровадження кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у цій сфері. Згідно ст. 36 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, кожна країна, що входить до цієї організації, у тому числі Україна, повинна мати орган, органи або осіб, які відповідно до основоположних принципів правової системи здійснюють боротьбу та протидію корупції шляхом застосування правоохоронних заходів. Такі органи чи органи наділені необхідною самостійністю, згідно основоположним засадам правової системи своєї держави, щоб мати можливість здійснювати свою діяльність ефективно без будь-якого неналежного впливу. Обов'язково працівники такого органу або органів повинні мати достатній рівень знань у цій сфері, відповідну кваліфікацію та доступ до ресурсів, які застосовуються під час виконання покладених на них повноважень та завдань [1].

З метою підвищення ефективності протидії корупції в Україні, із врахуванням міжнародного досвіду, проводиться інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у провадженнях щодо корупційних злочинів, внаслідок чого і було створено абсолютно новий правоохоронний орган – Національне антикорупційне бюро

України, діяльність якого регламентується Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», що набув чинності 25 січня 2015 року. Національне антикорупційне бюро України (далі НАБУ) має прямий доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, утримувачем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі, урядовими засобами зв'язку та іншими технічними засобами. НАБУ уповноважено від імені України надавати міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку тощо [3].

Правовою основою діяльності Національного антикорупційного бюро України є Конституція України (як Основний закон держави закріплює фундаментальні засади прав і свобод людини, державного управління); Кримінальний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення (встановлює загальні засади ведення провадження у корупційних справах); Закони України «Про Національне антикорупційне бюро» (регламентує функціонування цього органу та основоположні принципи його діяльності), «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про банки і банківську діяльність», «Про депозитарну систему України» (встановлює порядок доступу Національного бюро до інформації, що містить банківську таємницю).

Впровадження антикорупційної реформи в Україні, на мій погляд, дуже гальмується на місцевому та регіональному рівнях. Якщо визначити рівень поінформованості населення України про існування і діяльність НАБУ, очікування громадян від новоствореного органу та рівня довіри до справедливості та ефективності його діяльності, можна помітити багато проблем та неоднозначностей щодо потреби у функціонуванні НАБУ. Але, роблячи ставку на те, що це новостворений орган, який має великі перспективи покращення своєї роботи у сфері корупції, можна визначити причину та можливий прогрес через деякий час після функціонування НАБУ. Звичайно корупція існує у всьому світі, але в нашій країні вона набагато серйозніша. Наразі в нас проходить система реформування правосуддя, прокуратури, адвокатури, правоохоронних органів, так як всі ці органи мають працювати на юстицію і забезпечувати справедливість, верховенство права та виборчого права шляхом таємного голосування [4].

Найбільш розповсюдженою та актуальною проблемою діяльності такого правоохоронного органу як НАБУ є те, що більшість фахівців некомпетентні у своїй роботі; бракує часу для підготовки професійних слідчих, молоді; слабка юридична освіта та доказова база не дає достатнього досвіду тим, хто навчається у сфері протидії корупції. Маючи достатню кількість адвокатів,

вчених та юридично навчених людей, можливо створити та сформувати структурно органи, що будуть мати ефективність від своєї роботи. Проблема неупередженості та незалежності суду в Україні, нажаль, поки присутня, але з реформами у правоохоронних та судових органах, сподіваємось, це зміниться. Слід зауважити, що відбір до таких органів як НАБУ здійснюється конкурсною комісією, яка, зазвичай, також виявляється безвідповідальною, некомпетентною та нерозуміючою про питання протидії та запобігання корупції [5].

Створене НАБУ в сьогоднішньому вигляді з дублюванням функцій виконуваних прокуратурою, Національною поліцією, Службою Безпеки України не повністю розкриває можливості своєї ефективності в боротьбі з корупцією в Україні. Більш доцільним було б правильно розібрати функції, що здійснюють правоохоронні органи в залежності від їх спрямованості. А не так, що, наприклад, СБУ та НАБУ уповноважені займатися корупційними справами. Також було б правильно при створенні такого органу НАБУ, що класифікується виключно на корупційних правопорушеннях, перевести туди фахівців, які займалися даним видом справ з інших органів, а не набирати інших, які ніколи навіть не стикалися з подібними правопорушеннями. Зараз же Україна має такі випадки, коли при розслідуванні справ пересікаються межі повноважень, наприклад, НАБУ та СБУ. Треба розділити функції правоохоронних органів України правильно, територіальна та професійно доцільно для кожного органу, прибравши конкурентність з підслідністю [2].

Отже, можна зробити висновок, що новостворений правоохоронний орган України має неабиякий потенціал та перспективи у майбутньому. Слід зауважити, що ефективність та виправданість функціонування цього органу можливі лише у разі внесення змін та реформування його шляхом розподілення функцій усіх правоохоронних органів в залежності від сфери їх діяльності; перегляду процесу відбору кандидатів на посаду до НАБУ; збільшення практичних годин під час навчання фахівців, що в майбутньому будуть працювати в сфері протидії та запобігання корупції. На мою думку, створення НАБУ є виправданим та правильним кроком із боку влади, проте, це орган, що вимагає постійних удосконалень для вирішення актуальних проблем його функціонування.

Список використаних джерел:

1. Організація Об'єднаних Націй проти корупції: Конвенція від 31.10.2003. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 15.05.2021).
2. Позиція МВФ: НАБУ потрібно створити всі умови для безперешкодної роботи. 15.02.2018. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/pozyciya-mvf-nabu-potribno-stvoryty-vsi-umovy-dlya-bezpereshkodnoyi-roboty> (дата звернення: 15.05.2021).
3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014. №1698-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 15.05.2021).

4. Скомаров О.С. Принципи діяльності Національного антикорупційного бюро України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. №. 3. С. 222–229.

5. Стрельченко О.Г., Рознатовський А.О. Особливості адміністративно-правового статусу Національного антикорупційного бюро України: проблеми діяльності та перспективи розвитку / Стрельченко О.Г., Рознатовський А.О. // *Забезпечення прав і свобод людини заходами адміністративного права : матер. науково-практичного семінару* (м. Київ, 19 січ. 2017 року). 180 с. (С. 125–128).

Глушко Олександр Миколайович,
здобувач вищої освіти Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

Науковий керівник:

Бейкун Андрій Леонардович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри з забезпечення
державної безпеки Київського факультету
Національної академії
Національної гвардії України

ПРАВОВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА СТРАТЕГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Ефективне державне управління національною безпекою передбачає систематизацію, деталізацію, класифікацію, визначення закономірностей, взаємозв'язку та внутрішньої ієрархії між ними, а також основними поняттями, які використовуються при дослідженні національної безпеки. Сьогодні теорія національної безпеки та теорія державного управління оперує багатьма поняттями. Серед них, зокрема: «національна безпека», «стратегія національної безпеки», «регіональна безпека», «міжнародна безпека», «національні інтереси», «загроза національним інтересам», «система національної безпеки», «система забезпечення національної безпеки», «сектор безпеки» [1, с. 76].

При цьому, переважна більшість науковців позиціонує державне управління у сфері національної безпеки як сукупність дій, заходів, закладів органів державної влади, за допомогою яких забезпечується збереження цілісності суспільства, суспільний прогрес, в контексті дотримання взаємоприйнятого балансу інтересів особи (громадянина), суспільства і держави [2, с. 116].

Аналізу та розв'язанню проблем державного управління в контексті забезпечення системи безпеки, у тому числі в умовах правової невизначенос-

ті окремих аспектів заявленої проблематики, присвячено чимало наукових робіт: О. Борисенко, С. Белої, А. Дегтяра, С. Домбровської, О. Євсюкова, О. Іляш, В. Коврегіна, С. Майстра, С. Полторака, В. Садкового, Г. Ситника, В. Степанова, Д. Юрковського, інших.

Планування, розробка та реалізація ефективної політики у сфері управління національної безпеки є складною проблемою в силу своєї багатогранності та всебічності, тому що, перш за все, передбачає врахування економічних, соціологічних, психологічних та інших чинників у їх сукупності, взаємозв'язку та взаємозалежності.

Під державним управлінням (як універсальної категорії) розуміється комплекс спрямованих дій та заходів, за допомогою яких відбудеться узгодження інтересів держави, суспільства та громадян [3].

Державне управління у сфері національної безпеки спрямоване на захист: природи - як сфери, де існує людина; людини - її прав та свобод; соціальних груп - їх самобутності та статусу; суспільства - його цінностей, як матеріальних так і духовних, набутих протягом існування держави; держави - її суверенітету, державних кордонів, недоторканості, політичної та всебічної незалежності [4, с. 333-334].

Сучасний погляд на державне управління як у сфері національної безпеки, так і в інших питаннях державного будівництва, вимагає комплексного підходу до правового забезпечення цієї галузі, вирішення проблем правового регулювання, намагання не допустити прогалин, слабких місць, невизначеностей, можливостей багатобічного тлумачення та неузгодженості базових понятійних категорій. До питань правового регулювання забезпечення безпеки країни відносять не лише традиційно питання воєнні, а й комплекс економічних, соціальних, соціологічних, релігійних, національно-етнічних, політичних (у тому числі, міжнародно-політичних) чинників тощо.

Питання створення системи державного управління у сфері національної безпеки за умови внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності України в умовах невизначеності та нестабільності, формування нових завдань суб'єктам, які вживають заходи у цій сфері у відповідь на тенденції та безпосередні загрози національній безпеці, що пов'язані з військовою агресією на суверенну територію України, у науковій літературі розглядалися з різних сторін. Це може бути пов'язано з тим, що формування системи державного управління України в умовах зовнішньої агресії – складний процес, який здійснюється в чіткій гармонії з міжнародно-правовими та загальноєвропейськими стандартами забезпечення провадження зовнішньополітичної діяльності держави, а також зі стандартами захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів, реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення територіальної цілісності Української держави, реінтеграція тимчасово окупованих та неконтрольованих територій [5].

Як будь-яке соціально-правове утворення, система державного управ-

ління у сфері забезпечення національної безпеки України має свою мету (належний розвиток і функціонування об'єкта впливу), принципи та функції, суб'єктний склад. При цьому, система вирішує завдання властивими тільки їй інституційними методами й інструментами, а також засобами, тобто, використовує певні організаційно-правові й функціональні механізми. Крім того, цю систему складають загрози національній безпеці у зовнішньополітичній сфері, національні інтереси, цінності та потреби (об'єкти), державні й недержавні суб'єкти забезпечення внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності України. Відповідно, до пріоритетів внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності щодо забезпечення національної безпеки України та його мети, можемо визначити загальні функції державного управління у сфері національної безпеки України в умовах нестабільності:

1. Стратегічне прогнозування в контексті нових загроз національній безпеці України, що можуть стати територіальними претензіями до України з боку окремих держав. Державне управління в цій сфері має вирішувати довгострокові, перспективні завдання, розв'язання яких відбуватиметься в умовах певної невизначеності, якщо органи виконавчої влади не матимуть прогнозів. В управлінському процесі прогнозування використовують і як функцію, і як принцип, і як метод управління. Тому, органи виконавчої влади України у сфері забезпечення національної безпеки мають розробляти прогнози, управляти ними, розв'язувати свої завдання на їх підставі.

2. Стратегічне планування щодо забезпечення національної безпеки у внутрішньо- і зовнішньополітичній сфері. Методика планування в державному управлінні в цій сфері ґрунтується на принципах науковості, комплексності, багатоваріантності рішень, виборі оптимального варіанта, нормативності тощо.

3. Організація державного управління у сфері внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності. Державне управління іноземними справами - це діяльність органів держави, спрямована на проведення зовнішньої політики України. Згідно зі статтею 18 Конституції України, зовнішньополітичну діяльність України спрямовано на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права.

4. Координація діяльності органів виконавчої влади у внутрішньо- й зовнішньополітичній сферах, яку виконують МВС України, МО України, МЗС України, а також Воєнний кабінет РНБО (робочий орган Ради національної безпеки і оборони) в особливий період [6]. Координація, як функція державного управління у сфері національної безпеки, забезпечує узгодження діяльності систем державного та військового управління в умовах нестабільності;

5. Контроль у державному управлінні у сфері національної безпеки має свої особливості щодо його здійснення як у мирний час, так і в особли-

вий період, тобто, інформація про справжній стан справ щодо виконання завдань з забезпечення національної безпеки має надаватись безперервно, своєчасно та неспотворено [3].

Розглядаючи державне управління у контексті забезпечення державної безпеки, доцільно зупинитись на питаннях предметної компетенції базових складових сектору безпеки та оборони.

Правоохоронна та спеціальна сфера державного управління.

Правоохоронна та спеціальна діяльність у сфері державного управління здійснюється уповноваженими державою установами, організаціями та спрямована на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинених суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків.

Правоохоронна та спеціальна діяльність унеможливорює її імплементацію з підприємницькою діяльністю та платними послугами.

Правоохоронна та спеціальна діяльність у сфері державного управління забезпечується здійсненням:

- правоохоронної діяльності;
- розвідувальної діяльності;
- контррозвідувальної діяльності.

Правоохоронна та спеціальна діяльність у сфері державного управління забезпечується:

- своєчасним прогнозуванням та виявлення тенденцій розвитку криміногенної ситуації, оцінювання ступеню небезпеки та масштабів злочинності на національному, регіональному, місцевому та міжнародному рівнях;
- спроможністю правоохоронних, розвідувальних органів та спеціальних служб випереджувального виявлення та своєчасного реагування на загрози у сферах державного управління, які впливають на національну безпеку України, з метою їх нейтралізації;
- постійним удосконаленням правових механізмів та організаційних засад протидії загрозам національним інтересам держави та суб'єктам національної безпеки;
- підвищенням рівня взаємодії правоохоронних органів та спеціальних служб у протидії злочинності, яка загрожує об'єктам національної безпеки України;
- випереджувальним визначенням шляхів та способів захисту та охорони об'єктів національної безпеки України;
- розробленням, затвердженням та впровадженням критеріїв оцінювання діяльності правоохоронних, розвідувальних органів та спеціальних служб;
- дієвою системою захисту державного управління від протиправних зовнішніх та внутрішніх впливів;
- якісним здійсненням спеціальної діяльності (розвідувальної, контррозвідувальної) по недопущенню проявів розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб на території України, впровадження дієвої системи за-

хисту громадян України від протиправних впливів за межами України;

- постійним вдосконаленням засобів та технологій забезпечення національної безпеки суб'єктами здійснення правоохоронної та спеціальної діяльності, забезпечення висококваліфікованим персоналом.

Воєнна сфера державного управління.

Повна трансформація Збройних Сил держави під сучасні умови, виклики та вимоги.

Адаптування Збройних Сил до ведення сучасних (сетевих, гібридних, асиметричних) війн. Впровадження нових видів військового мистецтва, в першу чергу, в галузі військово-політичного управління озброєннями та стратегічного управління.

Збільшення інвестицій у нові, перспективні технології, що сприятимуть нарощуванню потенціалу ЗСУ та інших військових формувань, створених відповідно до законів України; при цьому ключове місце відводиться визначенню основних напрямків в галузі науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з модернізації існуючих та розробки нових, високотехнологічних зразків озброєнь.

Розробка концепції сетевих підходів військового будівництва та підготовка військ (сил) до ведення сучасних воєнних дій.

Нарощування можливостей командування бойових дій в кіберпросторі, подальше формування його видових компонентів і зональних центрів при об'єднаних командуваннях.

Повсюдне відпрацювання сценаріїв наступальних і активних оборонних кібероперацій під час навчань і тренувань.

Підвищення рівня індивідуального захисту інформаційно-керуючих систем (кібергігієна) за рахунок підтримки в робочому стані і своєчасного оновлення спеціального захисного програмного забезпечення і операційних систем, а також використання кращих комерційних розробок в галузі забезпечення комп'ютерної, мережевої та інформаційної безпеки.

Розробка оперативних концепцій забезпечення безпеки військових комп'ютерних мереж і систем, архітектури їх побудови [7].

Повертаючись до суто правової проблематики з забезпечення державної безпеки, доцільно згадати основні галузеві закони: як чинний, так і той, що чинність втратив [8]. Проте, обидва закони споріднює те, що державну політику з питань забезпечення національної безпеки вони регулюють: фрагментарно, незбалансовано та досить суперечливо.

Значною мірою, це є результатом відсутності в Україні попереднього законопроектного кваліфікованого аналізу та прогнозування державної політики національної безпеки, а також ефективних механізмів її впровадження, тобто, практичного, організуючого та регулюючого впливу з боку органів державної влади на основні стратегічні параметри (індикатори, показники) з метою досягнення національних цілей.

В контексті аналізу існуючої проблематики державного управління у

сфері національної безпеки, доцільно окреслити одну з визначальних причин «обмежено задовільного» стану, - недостатня кількість відповідної методичної, наукової, навчальної літератури та відсутність належним чином підготовлених фахівців з державного управління у сфері національної безпеки.

Жодна з держав не в змозі одночасно охопити весь комплекс проблемних питань у сфері національної безпеки і приступити до їх вирішення. Є досить очевидні обмеження на засоби та ресурси, які є в її розпорядженні, способи їх застосування. Звідси постає необхідність визначення пріоритетних національних інтересів та цілей, які мають бути уточнені при розробці політики національної безпеки.

Беручи до уваги Україну, то за будь-яких умов, політика національної безпеки, перш за все, має бути націлена на забезпечення геополітичних інтересів України, її незалежності, політичної стабільності, прогресивного соціально-економічного розвитку.

При цьому, у сфері внутрішньої політики, головною передумовою досягнення захищеності національних інтересів має бути об'єднання нації для вирішення завдань духовного, культурного та матеріального порядку на ґрунті загальної стабільності та злагоди в державі, ненасильницького розв'язування внутрішніх суспільних конфліктів, а у зовнішній - на планування та здійснення зовнішньополітичних акцій під кутом зору забезпечення національних інтересів.

Отже, важливим чинником розуміння сутності державного управління в будь-якій сфері суспільної життєдіяльності, зокрема, національної безпеки, є усвідомлення його принципів, суб'єктів і функцій, які вони виконують. Ознайомившись із науковими напрацюваннями та нормативною базою в означеній сфері, визначаємо, що інституційний базис державного управління у сфері національної безпеки становлять відповідні сили (інституції), які реалізують загальні та спеціальні функції. Визначено також, що суб'єкти системи державного управління у сфері національної безпеки тісно взаємодіють між собою, проте, кожний із них спеціалізується на вирішенні конкретних завдань, відповідно до своєї предметної компетенції. У результаті такої взаємодії, ці суб'єкти доповнюють один одного, у наслідок чого, утворюють єдину організаційно-функціональну систему, що є ядром забезпечення провадження безпекової внутрішньо- й зовнішньополітичної діяльності держави. Водночас, потребують законодавчої конкретизації роль і місце деяких публічних інституцій у забезпеченні національної безпеки України. Це стосується, зокрема, МЗС України, політичних партій, суспільних рухів, ЗМІ та ін., а, відтак, і їх методичний інструментарій функціонування [3].

Таким чином, при розробці та реалізації політики національної безпеки, головна увага має бути зосереджена на стратегічному плануванні, вирізнятися жорстким прагматизмом і точним розрахунком в напрямку реалізації національних інтересів, перш за все, тих, які визначають пріоритети державного будівництва.

При опрацюванні заявленої проблематики дослідження, окрім зазначених за текстом, додатково використовувались джерела, зазначені у бібліографічному списку за №№ 9-12.

Список використаних джерел:

1. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ktru.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Derzhavne-upravlinnya-u-sferi-natsionalnoyi-bezpeki.pdf>. – Заголовок з екрану.
2. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України: Підручник. К.: Інтертехнологія, 2009. 272 с.
3. Крук С.І. Інституційний базис державного управління щодо забезпечення національної безпеки України / Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2018. № 2. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://el-zbirnudu.at.ua/2018_2/6.pdf. – Заголовок з екрану.
4. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України: теорія і практика: Навч. посібник / за заг. ред. Г.П. Ситника. К.: Вид-во «Кондор», 2007. 616 с.
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. – Заголовок з екрану.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України»: Указ Президента України від 12 березня 2015 року № 139/2015. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139/2015#Text>. – Заголовок з екрану.
7. Колесник В.Т. Розвиток та удосконалення організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України / Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2015. № 12. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=1006>. – Заголовок з екрану.
8. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351). Втратив чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>. – Заголовок з екрану.
9. Сюмар В., Огнянік А. Що день майбутній нам готує, або світ у 2025 році від американської розвідки. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2008/11/27/85198.htm>. – Заголовок з екрану.
10. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI. М.: Логос, 2004. 368 с.
11. Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Збірник матеріалів / За ред. М.М.Розумного. К.: НІСД, 2006. 334 с.
12. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні: Моногр. К.: Основи, 2002. 750 с.

Гнатенко Петро Іванович,
д.філос.н., чл.-кор. НАПН України,
професор, головний науковий
співробітник Інституту соціальної
та політичної психології НАПН України

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Соціальне прогнозування за допомогою моделей надає можливість розглянути найбільш можливий розвиток тих чи інших суспільних явищ. Серед сучасних методів соціального прогнозування відмічають наступні методи: екстраполяція, прогностичне моделювання, сценарії майбутнього, експертна оцінка, історична аналогія та інші. Метод екстраполяції передбачає уявне продовження в майбутньому лінії розвитку того чи іншого явища, закономірності побудови якого в минулому і в сучасному відомі. Що стосується методу прогностичного моделювання, то він передає уявлення об'єкта в спрощеному, схематичному вигляді. Цей метод передбачає використання математичних методів, які широко використовуються у сучасному гуманітарному знанні. Важливими та результативними є також методи сценаріїв майбутнього, експертної оцінки, історичної аналогії. Що стосується останнього із вказаних, то важливо зазначити, що він не може зводитись до простого схематичного повторення минулого. Дослідник має завжди пам'ятати про діалектичний взаємозв'язок методів соціального прогнозування, які доповнюють один одного. Абсолютизація одного із них та ігнорування важливості інших приводить до однобічного суб'єктивного підходу щодо оцінки явища, яке піддається аналізу.

В літературі до цього часу недостатньо дослідженим є питання про взаємозв'язок соціального прогнозування, його принципів та методів із соціально-психологічними особливостями, їх проявів у життєдіяльності окремих етносів, специфікою їх національної психології. Для того, щоб виокремити взаємозв'язок соціального прогнозування з національною психологією потрібно детально розглянути механізм формування національної психології. В зв'язку з цим певний інтерес та наукову цінність має вчення Юнга про колективне несвідоме та архетипи, оскільки малодослідженим залишається питання про наслідування рис національної психології від одного покоління до другого на рівні несвідомого. Генетичного наслідування рис національного характеру не існує. Але існує на рівні колективного несвідомого такий феномен, який Юнг назвав архетип. В архетипах закладені найбільш суттєві, постійні риси, що характеризують етнос. Глибинний їх пласт не можна спостерігати наглядно. У літературі за цим феноменом визначено термін «глибинно-психологічний». Юнг довів, що існує не тільки

біологічна, але й психологічна спадковість. Саме архетип створює передумови до формування певних установок. Таким чином, механізм формування національної психології може бути представлений наступним чином: архетипи, установки, стереотипи – усі в своїй єдності створюють фундамент, на якому формується психологія певного етносу. Причому, архетипи формуються у надрах несвідомого. Що стосується установок, то їх джерела знаходяться також у несвідомому, але у процесі подальшої соціалізації особистості вони стають фактом свідомості, хоча і функціонують на різних її рівнях (нерідко на рівні буденної свідомості). Важливо мати на увазі, що соціальні установки відіграють значну роль у конституюванні форм і методів соціального прогнозування, а етичні установки у формуванні рис національної психології.

Найбільший внесок у розробку концепції установки вніс вчений Д. Узнадзе. На його думку, установка передує свідомості. Він звертає увагу на один суттєвий аспект теорії установки, підкреслюючи, що, можливо, без установки взагалі ніяких психічних процесів, як свідомих явищ, не існує. Для того, щоб свідомість почала працювати у певному напрямку необхідно, щоб була активність. Установка соціальної поведінки формується соціальною установкою. Процес формування соціальної установки залежить від ступеня соціалізації особистості, її участі у системі соціальних відносин. Чим більше особистість проявляє активність як істота соціальна, тим вона глибше і змістовніше орієнтована на процес формування соціальних установок, оскільки остання визначає її поведінку у суспільстві, формує ціннісні відношення до явищ оточуючого світу. Пануючі у певному соціальному середовищі цінності роблять істотний вплив на формування соціальних установок, отже, сприяють формуванню принципів і методів соціального прогнозування. Соціальні установки не є незмінними. Разом зі зміною соціальних умов, соціального середовища змінюються і установки.

Етнічні установки, будучи частиною установок соціальних та проявляючись на рівні буденної свідомості, формуються під впливом багатьох факторів. Перш за все, це соціальне середовище, в якому живе особистість. «Соціальне середовище» поняття дуже багатогранне, яке включає в себе цілий спектр різних контекстів, як позитивного, так і негативного характеру. Багато з них впливають на формування етнічних установок. Адже соціальне середовище акумулює досвід різних станів суспільства, соціальних груп, класів. Політичні погляди, ідеологічні концепції різноманітні, що не може не впливати на характер і зміст соціального прогнозування. Крім того, дуже впливають на стан соціального середовища традиції, звичаї, які не завжди були прогресивними. Все розмаїття цих компонентів в різній мірі, прямо чи опосередковано впливають на становлення соціальних установок взагалі та етнічних зокрема.

Різні види соціальних установок змінюються не в однаковій мірі. Деякі з них менше консервативні, інші - більш консервативні. До таких консерва-

тивних соціальних установок відносяться етнічні установки. Сформувавшись, вони менш піддаються впливам в порівнянні з іншими, незважаючи на зміни соціальних умов, соціального середовища. Етнічні установки мають більш відносний рівень самостійності по відношенню до соціального середовища. Проте, зміни соціальних установок неможливо розглядати спрощено: змінюються соціальні умови і автоматично змінюються соціальні установки. Відбувається тісне перетинання як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Протиріччя між ними, а також протиріччя всередині кожного з цих елементів стимулює зміну установок. В науковій літературі (Д. Узнадзе, М. Смит) підкреслюється, що зміна установки кожного разу відбувається у тих випадках, коли у когнітивній структурі індивіда виникає невідповідність, наприклад, зіткнення негативної установки на який-небудь об'єкт, позитивна установка дає цьому об'єкту позитивну характеристику. Зазначимо, що невідповідність може виникнути з різних причин. Формування етнічних установок (позитивних або негативних) обумовлено поширенням у суспільстві політичних, ідеологічних поглядів, економічним становищем, рівнем духовності суспільства, пануючими традиціями, звичаями. Дослідження свідчать (Гнатенко та Павленко, 1995; Надирашвили Ш.А., 1987), що установки, які сформувалися у певному соціальному середовищі є сталими. Внаслідок різних причин в Україні дуже актуальною є проблема національної еліти. Адже національна еліта – це інтелект нації, її культура, її духовність.

Західні психологи (У. Томас, Ф. Знанецкий), як відомо, внесли значний внесок в розробку соціальних установок, проте не дослідженими залишилися деякі важливі аспекти цієї проблеми, що мають методологічний характер. Зокрема, характерним є розгляд атитюдів поза їх діалектичної єдності. Використовуючи такий підхід, ми маємо втрату цілісності сприйняття явища. Важливим аспектом є також акцентування уваги на соціальних умовах, соціальному середовищі, де відбувається процес формування соціальних установок. Потрібно також мати на увазі, що у зарубіжній психологічній науці поряд з поняттям «соціальні установки» вживається поняття «атитюд». Деякі автори вважають, що атитюд є не що інше, як сукупність, система соціальних установок. Важливу роль у формуванні суспільної свідомості поряд з соціальними установками відіграють соціальні стереотипи. Термін «стереотип» вперше ввів у науковий обіг американський журналіст, автор концепції громадської думки У. Липман. Він також вперше застосував термін «соціальний стереотип», під яким стали розуміти певні упорядковані, схематичні, культурно-детерміновані «картини світу» у свідомості людини. Український психолог В. Павленко (1995) розглядає три основні підходи у дослідженні стереотипів. Перший - психодинамічний: стереотипи розуміються як психологічні утворення, які направлені на обслуговування мотиваційної сфери, які сприймаються, як такі, що впливають з внутрішніх потреб. З її точки зору, психодинамічний підхід зфокусував свою увагу на інтро-індивідуальних процесах, на ролі особистісних утворень у походженні і

функціонуванні стереотипів. Найбільш наглядно цей підхід втілюється у дослідженнях авторів концепції авторитарної особистості Т. Адорно, Е. Фрома. Що стосується другого підходу – соціокультурного, то стереотипи розглядаються як продукт попереднього соціально-культурного підходу у сучасній соціальній ситуації. У наукових працях представників цього підходу, наприклад Р.О' Хари (Медіа для мільйонів, 1961), приймається до уваги вплив соціальних інститутів (сім'ї, школи, засобів масової інформації, культурних традицій) на формування і відтворення стереотипів. Цей підхід передбачає, що у процесі соціалізації людина набуває уявлення про свою групу та про відношення до інших груп, оцінює їх та оцінює відношення, які панують у соціальному середовищі. Ми розуміємо за допомогою яких соціальних механізмів ця система уявлень і оцінок підтримується і стверджується, або, навпаки, трансформується. Третій підхід – когнітивний. Історично він сформувався найпізніше. Прихильники цього підходу вважають, що стереотипи – це когнітивне утворення, що відносяться до системи оцінки і переробки інформації про групу та її членів, які є необхідною умовою соціальної інтерпретації.

Список використаних джерел

1. Gustafson J. Perry, Raven Peter H. Population, Agriculture, and Biodiversity: Problems and Prospects. University of Missouri. 2020, 448p.

Горяченко Руслан Іванович,
начальник Управління
дотримання прав людини
Національної поліції України,
полковник поліції

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ОБЛІКУ ДІЙ ІЗ ЗАТРИМАНИМИ ІП «CUSTODY RECORDS»

Метою впровадження пілотного проєкту «Custody Records» є вдосконалення стандартів захисту прав поліцейських та затриманих осіб.

Проєкт «Custody Records» це не тільки інформаційна підсистема – це зміна філософії затримання, шляхом прозорості фіксації його етапів.

Вдосконалення стандартів захисту прав поліцейських та затриманих осіб.

В минулому році, та і позаминулому році держава Україна програла майже всі справи в ЄСПЛ (в 2020 році - 95%).

З 86 рішень, які за 2020 рік Європейський суд з прав людини ухвалив

проти України, у 82 справах (95,3% випадків) констатувалося бодай одне порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Такі дані наведені у звіті Європейського суду з прав людини за 2020 рік, який нещодавно був оприлюднений.

За змістом рішення ЄСПЛ найбільше стосувалися:

49 – свободи та особистої недоторканності (ст. 5 Конвенції);

29 – нелюдського поводження (ст. 3)

Також президент Європейського суду з прав людини Роберт Спано назвав країни, на які більше за все скаржаться їхні громадяни. За його словами, найбільше скарг надходить на Російську Федерацію (у провадженні 13,8 тис. заяв або 22,4% від загального числа). На другому місці Туреччина (11,15 тис., 18,1%). **Третє місце – Україна (10,25 тис., 16,7%).** Далі йдуть Румунія з 7,7 тис. та Італія 3,4 тис..

Тому Європейський комітет з питань запобігання катуванням наполегливо протягом останніх 7 років рекомендує Україні запровадити в діяльності органів правопорядку практику ведення єдиного дос'є щодо кожної затриманої особи, де б фіксувалися всі аспекти, пов'язані з її затриманням та усі заходи, яких було вжито по відношенню до такої особи (*CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015*), п. 40).

Перевірка інформації, викладеної у запиті ЄСПЛ/скарзі адресованої до НП України заявником щодо можливих порушень поліцейськими прав людини, в умовах сьогодення становить складний ієрархічний процес із усталеною практикою адміністративно управлінських рішень, що потребують залучення значної кількості часу та кадрових зусиль. У зв'язку з чим, в умовах діджиталізації всіх органів державної влади – даний підхід показує свою неефективність.

Так в нинішній час, перевірка запитів ЄСПЛ/ скарг адресованих до НП України умовно здійснюється в таких хронологічних етапах:

- 1) Запит ЄСПЛ/скарга адресована до НП.
- 2) Національна поліція України.
- 3) Інформація з баз даних ІПНП НП України.
- 4) Перевірка інформації про затримання скаржника.
- 5) Надсилання до ГУНП в області, де відбулось затримання.
- 6) Призначення та проведення службового розслідування.
- 7) Надсилання до підрозділу поліції ГУНП в області для отримання інформації про затримання.
- 8) Аналіз паперових та електронних носіїв.
- 9) Надсилання матеріалів перевірки до центрального органу управління поліції.
- 10) Аналіз матеріалів перевірки центральним органом управління поліції.
- 11) Спростування або підтвердження порушення прав людини.
- 12) Відповідь органу (ініціатору).

Цей процес в переважній більшості випадків має рутинний характер.

Варто зауважити, що терміни та процес звернення заявників до ЄСПЛ може тривати і через 10-15 років після ствердженого порушення прав людини поліцейським (міліцейським) відомством, а відтворити хронологію подій і їх учасників вкрай важко, а іноді взагалі неможливо. Це зумовлено використанням паперових носіїв інформації (журнали, рапорти, справи), які не завжди є можливим поновити.

Завдяки ІІ «Custody Records» перевірити інформацію, викладену в запиті ЄСПЛ чи безпосередньо надіслану заявником до НП України щодо можливих порушень поліцейським чи громадянином по відношенню до поліцейського набагато простіше.

А саме головне, що при перевірці таких відомостей, відривати поліцейських від виконання свої службових обов'язків не потрібно. Система сама генерує дані, відповідно заданих критеріїв пошуку.

Так, після надсилання ЄСПЛ запиту, останній спускає її через МІН-ЮСТ до НП України для надання інформації (пояснень) по суті.

Далі центральний орган управління поліції здійснює координацію перевірки інформації через відповідальний структурний підрозділ (УДПЛ), який після проведеного аналізу інформації з ІІ «Custody Records» в найкоротший проміжок часу

відтворює повну хронологію подій із затриманою особою.

Проект «Custody Records» передбачає електронну та відео фіксацію у режимі 24/7 всіх дій, що відбуваються із затриманими під час їх перебування під контролем поліції з моменту першого контакту з поліцейським, надалі перебування в підрозділі поліції та в подальшому переміщенні до спецстанови або звільненні з під варті.

Європейський комітет з питань запобігання катуванням наголошує, що основні гарантії, які надаються поліцією затриманим особам, буде значно підсилено (і це може значно полегшити роботу поліцейських), якщо вестиметься єдине та повне дос'є щодо кожної затриманої особи. Таким електронним дос'є щодо кожної затриманої особи є електронна база, створена в Інформаційному порталі Національної поліції.

Призначення проєкту «Custody Records»:

1. Фіксація всіх дій із особами з моменту їх фактичного затримання та перебування в підрозділі поліції.
2. Здійснення дистанційного зовнішнього контролю (в інформаційній підсистемі та відеонагляд).
3. Обов'язкове інтерв'ю затриманої особи та поліцейського.
4. Унеможливлення контактів з особами, які не мають на це повноважень (зонування).
5. Оперативне отримання інформації про перебування особи під контролем поліції (формування дос'є на кожну затриману особу).

6. Стандарт захисту прав громадян та поліцейських від можливих неправдивих звинувачень.

Прозорість етапів затримання, шляхом їх фіксації є превентивним запобіжником порушення прав людини та дотримання проголошених на національному та міжнародному рівнях стандартів їх захисту.

Покрокові дії для впровадження «Custody Records» в підрозділі поліції.

Суттєвою особливістю проєкту «Custody Records» є його вузьке розуміння суспільством та, трактування його, зокрема у засобах масової інформації як «система цілодобового відеонагляду» або ще одна «електронна система з даними про затриманих осіб», яка розташована на сервері Національної поліції.

Дані твердження є помилковими, хоча і є одними із складових елементів проєкту «Custody Records».

Варто зауважити, що проєктом «Custody Records» є сукупність складових і взаємопов'язаних елементів.

Отже для реалізації проєкту «Custody Records» в підрозділі поліції необхідно здійснити наступні кроки у визначеній послідовності:

- 1) забезпечити інфраструктурні умови у підрозділі поліції (зонування);
- 2) система відеонагляду 24/7;
- 3) призначити службову особу, інспектора з дотримання прав людини та провести її навчання;
- 4) підключення до ІІ «Custody Records» ІІІІ України поліцейських, дотичних до процесу затримання;
- 5) інформування УДПЛ про готовність до пілотування.

Детально розглянемо розроблену УДПЛ типову схему зонування підрозділу поліції, для чіткого розуміння всіма учасниками проєкту поділу приміщень на зони.

Належне забезпечення зонування в підрозділі – принципова позиція керівництва НПУ. Дане зонування підрозділу поліції – полягає у визначенні конкретних приміщень та категорій осіб, які можуть в них перебувати та виключний перелік дій, які можуть проводитись у таких приміщеннях відповідно до їх функціонального призначення.

- Зона 1 – вестибюль;
- Зона 2 – кімната для прийому громадян;
- Зона 3 – чергова частина;
- Зона 4 – кімната очікування та перебування затриманих;
- Зона 5 – кімната інтерв'ю із затриманим та поліцейським, який здійснює затримання;
- Зона 6 – кімната для конфіденційного побачення затриманого із захисником;
- Зона 7 – кімната для проведення слідчих (розшукових) дій;
- Зона 8,9 – кімнати для затриманих.

Ролі поліцейських, дотичних до процесу затримання при роботі в ІІІ «Custody Records»:

1. Поліцейський, який здійснив затримання з використанням нагрудної боді -камери вносить до ІІІ «Custody Records» всю інформацію про затримання (середня тривалість процедури – до 3 хвилин) (дата та час, місце затримання з використанням геолокації, відомості про особу, очевидців та підрозділ поліції, куди буде доставлено) та доставляє затриману особу до підрозділу поліції.

2. Інспектор-черговий підрозділу поліції фіксує в системі прибуття/вибуття затриманого до підрозділу та, у разі наявності підстав - поміщує його до кімнати для затриманих.

3. Далі затриманий переходить в сферу контролю інспектора з дотримання прав людини, який здійснює інтерв'ювання поліцейського та затриманого, а також контролює всі дії із затриманою особою на території підрозділу поліції.

4. Після завершення всіх процесуальних дій затримана особа переміщується до спецстанови або звільняється з-під варти.

Таким чином ІІІ «Custody Records» дає можливість відтворити повну хронологію подій із затриманими особами від фактичного затримання, перебування в підрозділі поліції та конвоювання до ІТТ, перебування в ІТТ та конвоювання до СІЗО.

Будь-яка інформаційна підсистема, база даних, інша програма без здійснення моніторингу (аналізу), всього лиш є накопичувачем об'єму інформації.

Управління ДПЛ здійснює моніторинг за процесами дій в ІІІ «Custody Records» :

1. Поліцейського, який здійснив фактичне затримання.

2. Інспектора-чергового.
3. Службової особи, інспектора з дотримання прав людини
4. Процесу переміщення до ізолятору тимчасового тримання поліції або звільнення з-під варти.
5. А також за діями в системі як поліцейських, дотичних до процесу затримання так і інших учасників процесу (слідчі, СОГ, адвокати РЦБВПД, процес конвоювання та надання медичної допомоги тощо).
6. і саме головне - фіксація поведінки затриманих осіб.

Варто зауважити, що проєкт «Custody Records» покликаний не документувати дії поліцейських, а в найкоротші терміни оперативно отримати інформацію (без відриву поліцейських від службової діяльності) та спростувати неправомірні звинувачення щодо поліцейського.

Після здійснення зазначених етапів, необхідних для запровадження в підрозділі поліції проєкту «Custody Records», далі відбувається реєстрація користувачів в ІПП України, відповідно до рівня доступу користувача.

Поліцейський, який здійснив фактичне затримання на планшетному пристрої вносить інформацію про затримання, очевидців, світлини, повідомлення третіх осіб,

Дані поліцейського, підрозділ поліції, геолокація фіксуються системою автоматично.

Інспектор-черговий при роботі в ІП «Custody Records» вносить інформацію виключно про прибуття затриманої особи, поміщення до КЗ та вибуття.

Інспектор з дотримання прав людини проводить опитування (інтерв'ю) із поліцейським та затриманою особою, а також вносить інформацію про всю хронологію подій із затриманими на території підрозділу поліції.

Вся хронологія подій із затриманою особою автоматично формується у статистичну звітність ІПП України.

Як це часто буває в умовах сьогодення у бік поліцейського все частіше лунають неаргументовані, а інколи емоційні звинувачення, які внаслідок відсутності дієвих механізмів фіксації, важко спростувати.

«Custody Records» – це один із інструментів захисту поліцейського, внаслідок електронної та відеофіксації його професійної поведінки.

Грицієнко Володимир Володимирович,
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЇ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Поняття «корупція» зустрічається у різних сферах життя: освіті, політиці, медицині та навіть на державній службі. Слід зазначити, що це негативне явище є джерелом політичних, соціальних та економічних проблем. Зокрема, воно пов'язане з падінням авторитету влади та престижу державних службовців. Тому корупція на державній службі суттєво впливає на рівень довіри населення до держави.

Слово «корупція» з латинської перекладається як «псування» або «розбещування», що характеризує вплив даного явища на суспільство та державний устрій в цілому. Багато словників та енциклопедій трактують поняття «корупція» як «корозія». Тож якщо об'єднати ці два підходи до характеристики корупції, можна визначити її як соціальну корозію, що руйнує органи державної влади, державу і суспільство в цілому [4, с. 19].

Актуальне визначення корупції надає американський філософ і політичний економіст Френсіс Фукуяма, який розглядає її з двох аспектів: економічного та політичного. Економічна складова цього поняття пов'язана із вилученням ресурсів з їх найбільш продуктивного способу вживання. Це діє як «регресивний податок», котрий підтримує елітне життя окремих соціальних класів за кошти інших осіб. Політична складова корупції проявляється у можливості стримувати владу від небажаних для «еліти» дій. Це все є перешкодою на шляху до демократії [5].

Державну службу не просто так визначають як одну із найсприятливіших сфер для виникнення корупційних ризиків. Вона є інститутом, який виконує державно-правові і соціально-політичні завдання та функції держави. До таких завдань і функцій слід віднести: здійснення державного нагляду та

контролю за дотриманням законодавства, управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням, управління персоналом державних органів та інше. Стаття 10 Закону України «Про державну службу» наводить перелік головних обов'язків державного службовця, а саме: поступове підвищення професійної кваліфікації, вдосконалення організації своєї роботи, прояв ініціативи та творчості у своїй роботі, а також сумлінне та законне виконання своїх службових обов'язків [3].

За результатами соціологічних досліджень особи, покликані виконувати функції держави, які мають низьку заробітну плату та слабкі соціальні гарантії, не можуть гідно себе забезпечувати, мають тенденцію звертатися до незаконних шляхів збільшення свого бюджету. Такі ж аспекти як моральність, ідейна стійкість, менталітет знаходяться далі по значущості. Хоча, на нашу думку, це також є обов'язковою складовою психологічного ставлення особи до корупції. Зазначені фактори стають вирішальними безпосередньо перед актом здійснення незаконного збагачення [1].

Слід також зазначити, що фактор недостатньої матеріальної забезпеченості більшою мірою характерний для державних службовців низьких та середніх чинів. Здавалося б, державні службовці вищих категорій могли б забезпечити собі високий рівень життя без фактів корупції, адже моральна та ідеологічна складові на високих посадах повинні бути достатньо сформованими. Натомість, можна дійти висновку, що ці складові не відіграють значимої запобіжної ролі у корупційній поведінці [2].

Отже, можна зі впевненістю сказати, що в нашій країні приділяється багато уваги фактам прояву корупції на державній службі. На тлі цього робляться висновки щодо ефективності того чи іншого органу влади, виносяться пропозиції стосовно вдосконалення та розв'язання проблем, пов'язаних із корупцією тощо. Сьогодні корупція стала актуальним джерелом загрози демократичним засадам держави і суспільства, національній безпеці та конституційному ладу України. Тому українське суспільство має демонструвати зацікавленість у боротьбі з корупцією, науковці та правники повинні досліджувати її прояви на державній службі з метою пошуку шляхів для попередження корупційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. Державне управління: теорія та практика. 2010. No2. [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/dutp/2010_2/txts/10mesmia.pdf (дата звернення: 15.05.2021).
2. Побережний В. В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. [Електронний ресурс]. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10pvvodv.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/conv#n6> (дата звернення: 15.05.2021).
4. Темнов Е. И. Коррупция. Происхождение современного понятия. Актуальные проблемы теории и практики борьбы с организованной преступностью в России. Материалы

научно-практической конференции. М.: Московский институт МВД РФ, 1994. Вып. 3. С. 18-20.

5. Fukuyama, F. What is Corruption in Policy paper. Against Corruption: a collection of essays. Gov.Uk., 2016. Vol. 5. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/against-corruption-a-collection-of-essays/against-corruption-a-collection-of-essays> (дата звернення: 15.05.2021).

Гулак Максим Віталійович

здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

У наш час комп'ютери стали не тільки обов'язковим атрибутом на робочому місці, а й проникли в наші будинки. Повернувшись з роботи або навчання, багато хто з нас за звичкою вмикає комп'ютер і заходить в Інтернет, щоб відвідати новинні сайти, подивитися популярні відео або просто в пошуках інформації, що цікавить самого різноманітного характеру. І зовсім необов'язково, що це будуть різні сайти, спеціально призначені для перерахованих вище цілей. Сьогодні користувачі все частіше обмежуються окремої соціальною мережею.

В першу чергу користувача соціальної мережі характеризує інформація, розміщена на його сторінці. Саме вона дозволяє скласти уявлення про людину для тих, хто з ним мало знайомий. коли користувач заповнює анкету на сторінці сайту, він прагнути висловити свою індивідуальність. Але на ділі дуже часто на сторінках соціальних мереж ми можемо спостерігати схожі дані, одноманітні фото, цитування псевдо-філософських висловлювань, покликане розкрити читачеві «глибокий внутрішній світ» користувача. [2,с.126]

Сьогодні підлітки проводять в Інтернеті величезну кількість вільного часу, в тому числі і в соціальних мережах. Легко здогадатися, яким прикла-

дом служать для підлітків сторінки його ровесників і дорослих. Тут же перед їх очима демонструються шкідливі звички (такі, як куріння і вживання спиртних напоїв), сумнівний спосіб життя. Природно, що підліток побажає проводити своє дозвілля таким же чином, щоб «не відставати» від інших і не забариться уявити фото і відео-звіт на своїй сторінці, адже підлітки жваво переймають все з навколишнього світу. [3]

В кінцевому етапі, прагнення до подібних образів у віртуальному середовищі призводить до знеособлення підлітків. У соціальних мережах можна знайти величезну кількість одноманітних сторінок, а користувачів впору поділяти на різні типи, також як це роблять психологи і соціологи в реальному житті. Цим негативний вплив соціальних мереж на підлітків не обмежується. Система «друзів» також має свої негативні риси. Зазвичай для того типу користувачів, яким вкрай важливо створити собі «процвітаючий» образ в мережі, кількість «друзів» є ще одним показником «популярності». [4,с.148] Такі підлітки міркують за принципом «головне не якість, а кількість». Збільшуючи число «друзів» до кількох сотень (хоча з абсолютною більшістю з них вони взагалі мало знайомі або ніколи не бачилися в живу), користувачі намагаються показати, що їх життя насичене спілкуванням і цікаво багатьом людям. Подібний «збір друзів» часто набуває змагальний характер, а користувачі, які «дружать» з парою десятків людей, отримують в очах «популярних» представників інтернет-спільноти статус «невдах».

Дані міркування не мають нічого спільного з дійсністю, це показник все тієї ж закомплексованості і обмеженості людини. Навіть якщо не все так погано, як у викладеному вище прикладі, все одно наявність великої кількості «друзів» в соціальній мережі є самообманом. Варто задуматися хоча б над тим, як багато людей згадують про тебе у свята і скільки з них не забудуть привітати з днем народження в реальному житті, якщо не буде для цього спеціальних нагадувань в соціальній мережі.

Крім того, соціальні мережі негативно позначаються на комунікативних якостях підлітків. Чим більше часу він проводить в мережі, тим менше залишається на живе спілкування. Підлітки втрачають навички спілкування, їм складніше висловлювати свої думки нормальною мовою. У повсякденне життя вторгається інтернет-сленг, а читання книг взагалі дається з великими труднощами. [1, с.25]

Таким чином, збиток, що наноситься особистості віртуальним спілкуванням, стає очевидним. Звичайно, є підлітки, яких ці проблеми обходять стороною. Тому важливо зробити так, щоб ці проблеми не стали частиною їх життя, а якщо такі неприємності все-таки відбулися з вами або вашими близькими - постаратися вирішити їх. Вихід із ситуації досить простий – потрібно проводити в Інтернеті якомога менше часу і більше спілкуватися з друзями і рідними в реальності.

Незайвим буде також знайти якесь нове хобі або згадати про старе. Навіть поїздка за місто з відмовою від виходу в мережу і користування модними

технічними пристроями допоможе нагадати про прості радощі життя. Використовувати можливості Інтернету потрібно в міру, адже залежність послаблює підлітків і приносить одні негативні наслідки.

Список використаних джерел:

1. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М. С. Богдан, О. В. Горецька // Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. – 2014. – С. 25-29
2. Золотова Г. Д. Сутність технологічних видів адитивної поведінки дітей / Г. Д. Золотова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 13 (272), Ч. IV, 2013. –С.126-130.
3. Гончарук В. Д. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія / В. Д. Гончарук [Електронний ресурс] // Гончарук В. Д. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія. - URL: <http://konf.koipro.kr.ua>.
4. Глущенко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернет-аддиктивної поведінки особистості / С. Д. Глущенко // Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей. – Частина I. – К.: Університет «Україна», 2008. – 547 с.

Гутовська Поліна Володимирівна,
здобувачка вищої освіти кафедри
соціології факультету суспільних
наук та міжнародних відносин
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

Гудзенко Олеся Зеновіївна,
канд. соціол. н., доц, доцентка
кафедри соціології Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

КІБЕРПРОСТІР ЯК ПОЛЕ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ

Сучасне суспільство у соціологічній літературі концептуалізується по-різному, однак більшість соціальних мислителів відзначають, що першочергову роль в процесі суспільного розвитку в останні роки починають грати інформаційні технології. З'являються нові, нехарактерні для попередніх типів суспільства практики, пов'язані з інформаційним полем, створюється принципово нова глобальна комунікативна система і тим більше нова система суспільних ризиків та проблем, які мають планетарний масштаб. За думкою американського соціолога та економіста П. Друкера сучасна епоха – це епоха радикальних змін капіталістичного ладу в бік суспільства, що засноване на знаннях. П. Друкер наголошує, що в нових економічних умовах знання є вза-

галі є єдиним ресурсом, що має значення. Влада та контроль поступово переходять від володарів капіталу до тих, хто володіє знанням та ресурсами для отримання та використання цього знання. Вчений відмічає, що «рух знання є головним новим ресурсом» виникнення інноваційного суспільства. [1, с.16].

У час глобалізації ІКТ стають одними з основних засобів суспільної комунікації. Так в роботі «Галактика Інтернет» іспанський соціолог Мануель Кастельс зазначає, що Інтернет як «мережа мереж» поступово стає комунікаційною основою інформаційного суспільства. Розвиток інформаційного суспільства передбачає неминучу трансформацію традиційних політичних інститутів і державного управління з урахуванням зростаючої ролі інформації і знань як джерела влади в суспільстві. Дані зрушення в сфері суспільної комунікації обумовили перехід від класичних міждержавних силових відносин до «протистоянь в мережі». Розвиток інформаційної сфери стає запорукою успіху держави на арені світової інформаційної боротьби. В цьому випадку інформаційні технології варто розглядати як зброю та основний інструмент інформаційної війни. Інформаційна війну зазвичай концептуалізують як наявність боротьби між державами за допомогою інформаційної зброї, тобто це відкриті та приховані цілеспрямовані інформаційні впливи систем (держав). Виходячи з цього державна інформаційна політика є важливою складовою частиною зовнішньої і внутрішньої політики країни, що в сучасних соціально-політичних умовах має особливе значення для України. Інформаційна перевага є одним із центральних понять у сфері інформаційного протистояння. Вона являє собою здатність системи управління держави забезпечити стійкий процес своєчасного одержання достовірної інформації та доведення її до відповідних споживачів при одночасному отриманні можливості використання у своїх інтересах такої ж системи ймовірного противника або пониження ефективності роботи останнього. [2, с. 78] Проблеми інформаційного простору політичної системи України мають систематичний характер і беруть свій початок з часів незалежності країни, проте події військового конфлікту на сході України актуалізують питання розвитку інформаційно-медійної сфери країни.

Серед основних проблем вітчизняного медіа-простору науковці виділяють:

- критична кількість медіа, що, вільно діючи в інформаційному просторі України, порушують її закони та загрожують її національній безпеці;
- недостатньо захищений від неліцензованих трансляцій вітчизняний телерадіопростір, стабільне технічне покриття якого й досі є значно меншим за територію держави (навіть без урахування окупованих районів);
- не адекватна вимогам часу система нормативно-проектного та інституційного забезпечення розвитку інформаційної сфери, зокрема, відсутність концептуалізованої державної політики інформаційної безпеки [3, с. 246]

Варто зазначити, що у нових умовах гібридної війни українське суспільство потребує модернізації сфери інформаційної політики та засобів захис-

ту від інформаційних операцій проти держави. Питання просування та закріплення українських національних інтересів за межами власної держави має неабияке науково-прикладне значення, насамперед, з точки зору дослідження механізмів державного управління та розробки науково обґрунтованої стратегії та тактики забезпечення національної інформаційної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Чугунов А.В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы: Учебное пособие. — СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. — С. 15-22
2. Харченко І. М, Сапогов С.О, Шамраєва В.М, Новікова Л. В. Основні засоби інформаційного протиборства та інформаційної війни як явища сучасного міжнародного політичного процесу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2017. С. 77-81 (Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». Випуск 6)
3. Світова гібридна війна: український фронт: монографія/за ред. В. П. Горбуліна. — К. НІСД, 2017 – С. 246

Дацюк Тетяна Кузьмівна,
Кандидат історичних наук, доцент
кафедри загальноправових дисциплін
Донецького державного
університету внутрішніх справ

Кравцова Маргарита Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Донецького державного
університету внутрішніх справ

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ПІД ЧАС КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ, ЯК ФОРМА САМООРГАНІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Волонтерство — надійний спосіб допомогти іншим і водночас зробити добре собі: отримати трудовий досвід, прокачати емпатію, в окремих випадках — менторські та викладацькі навички.

Волонтерська діяльність в Україні є досить популярною, її розглядають як добровільну, соціально спрямовану неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання допомоги; форму благодійної діяльності. [1, с. -111-115]

У Польщі, наприклад, всі кошти, які волонтер отримує в результаті добровільної допомоги іншим, звільнені від податку на доходи. У Молдові при рівних результатах ЗНО перевага надається абітурієнтам з досвідом волонтерської діяльності. А в Південній Кореї університети та школи організо-

вують фестивалі та вечірки, де студенти та учні можуть обмінюватися досвідом, знаходити друзів. У деяких країнах волонтерський досвід — обов'язковий елемент навчання. Так, в Римі учні старшої школи мають відпрацювати 300 годин у соціальних закладах. А в США у більшість престижних вишів абітурієнта не зараховують на навчання без волонтерського досвіду. [2]

В Україні для вступу у ЗВО або впродовж навчання у школі волонтерити не обов'язково, але досвід безоплатної допомоги може стати перевагою. В умовах пандемії волонтерський рух набуває особливого значення та об'єднує велику кількість людей, зокрема молоді, в тому числі студентської та курсантської вищих навчальних закладів системи МВС України.

З появою Covid-19 ще більшої уваги потребують літні люди. Вони потрапили у так звану «зону ризику» — зазвичай переносять коронавірус гірше за інших та з ускладненнями. Але допомога літнім людям повинна відбуватися з дотриманням усіх запобіжних засобів: спілкування краще обмежити телефоном.

Так волонтерський рух курсантів Національної академії внутрішніх справ проявляється у співпраці зі співробітниками Територіального центру соціального обслуговування Дарницького району м. Києва.; а саме доставка продовольчих наборів самотнім пенсіонерам і малозабезпеченим людям. Разом з продуктовими наборами кияни отримують інформаційну пам'ятку НАВС про акцію «Рука допомоги». Окрім допомоги літнім людям, курсанти долучилися до антисептичних заходів у багатоповерхових будинках [3].

На сьогодні актуальним є «Волонтерство онлайн» — це базова річ, яку можна робити щодня.

Насамперед — це поширення корисної перевіреної правдивої інформації, особливо тієї, що стосується життя та здоров'я.

Волонтерський рух «По той бік пандемії» спрямував увесь свій волонтерський ресурс на перевірку інформації та спростування фейків про коронавірус.[3] , Більша частина ЗВО системи МВС приєдналися до цієї акції, поширюють поради експертів-медиків, організують онлайн-зустрічі, надають психологічну підтримку.

Студенти та студентки Донецького державного університету внутрішніх справ активно беруть участь у волонтерському русі під час пандемії — це допомога літнім людям, розповсюдження інформації про дотримання карантинних заходів, масок, антисептиків.

Активно працюють волонтерські групи з числа курсантів та працівників, які регулярно купують продукти харчування, засоби індивідуального захисту та медикаменти, здійснюють їх доставку.

Курсантсько-студентське самоврядування разом з благодійним фондом «Спілка-41» впровадили акцію: «Допоможи своєму сусіду-будь поряд».[4]

В Одесі розпочався активний рух з допомоги не лише людям, які перебувають на самоізоляції, а й медикам, цим займається волонтерська група «Корпорація монстрів», до складу якої входить велика кількість студентів

одеських вишів.

Однією з наймасовіших ініціатив стала «Підвези медика на роботу» Такі групи створюються у месенджерах і там же координуються. Ці ініціативи діють майже по всій Україні,[5]

Також студентська молодь допомагає через участь у громадських та благодійних організаціях. Наприклад, українське представництво міжнародної організації «Право на здоров'я» пропонує можливість волонтерства у Денному центрі «Право на здоров'я» та в соціальній квартирі для молодих мам.[2].

«Волонтерство відбувається сьогодні у двох формах роботи — офлайн та онлайн. Офлайн надається допомога у соціальних послугах. Онлайн — зв'язок з людьми, які потребують допомоги, проведення профілактичних заходів через різноманітні соціальні мережі.

Координаційний центр «Я волонтер» при Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ розпочав свою роботу 2 квітня 2020 року у зв'язку зі стрімким поширенням коронавірусної інфекції та введенням жорстких карантинних обмежень. Курсанти та студенти почали допомагати маломобільним групам населення. За час існування координаційного центру на «гарячу лінію» університету поступило 617 дзвінків, курсанти-волонтери надали допомогу 7089 особам.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні у умовах коронавірусної пандемії переживає нове піднесення волонтерського руху, знаходить нові форми і можливості самоорганізації. У подібних кризових ситуаціях держава розраховує на підтримку активної громадськості, зокрема студентської молоді-як це вже було в найкритичніші місяці 2014-го. Пандемічна криза стала черговим індикатором спроможності суспільства до самоорганізації.

Слід зауважити також, що волонтерський рух дуже впливовий рух, не дарма деякими організаціями, зокрема молодіжними у США опікуються Президент або Держсекретар.

Двуреченська Олександра Сергіївна,
канд.іст.наук, доц., доцент кафедри між-
народних відносин Дніпровського націо-
нального університету
імені Олеся Гончара

УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Система забезпечення національної безпеки (СЗНБ) у широкому розумінні визначається як система управління загрозами та небезпеками, пов'язаними з національною безпекою. Система забезпечення національної безпеки включає в себе державних та недержавних учасників і спрямована на забезпечення національних інтересів України в безпековій сфері.

Участь державних та недержавних суб'єктів у функціонуванні СЗНБ України дозволяє сформувати певну систему стримувань та противаг, яка сприяє максимально повному врахуванню інтересів особи, суспільства та держави, контролю за діяльністю суб'єктів та закладає основи для розбудови якісної системи безпеки здатної до самовдосконалення, швидкої адаптації до національних та міжнародних особливостей безпеки, які постійно змінюються, та більш широкого представництва України у світовій системі безпеки.

В міжнародному праві відображаються спільні домовленості міжнародних акторів, покликані забезпечувати глобальну та регіональну стабільність, а також сформулювати рекомендації щодо побудову національних систем безпеки. Серед рекомендованих принципів важливе місце займає демократичний громадський контроль за сектором безпеки.

Державні суб'єкти системи національної безпеки (СНБ), окрім реалізації національних інтересів у сфері безпеки, займаються реалізацією міжнародних зобов'язань щодо забезпечення регіональної та глобальної безпеки. Такий напрям діяльності потребує значної уваги, зусиль та вимагає прийняття компромісних рішень у співвідношенні національних інтересів та забезпеченні міжнародної безпеки. За таких обставин державні суб'єкти національної безпеки можуть не враховувати у повній мірі безпекові інтереси громадян. Участь громадян та громадських об'єднань у функціонуванні СНБ обґрунтовується існуванням певної відмінності між інтересами окремих громадян, суспільства та держави у сфері безпеки.

Участь громадян у СНБ також обумовлюється невід'ємним правом людини на безпеку, закріпленим в Конституції України та провідних міжнародних документах. Запровадження міжнародного принципу демократичного громадського контролю за сектором безпеки дозволяє громадянам та громадським об'єднанням брати участь у функціонуванні національної системи безпеки з метою кращої реалізації інтересів громадян у сфері безпеки. В законо-

давстві України принцип громадського нагляду відображено у статті 10 закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) [2].

Громадяни, громадські об'єднання, недержавні ЗМІ є основними недержавними суб'єктами системи національної безпеки і саме вони формують основи громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства в сучасному світі вважаються найкращим інструментом захисту прав людини [4].

Громадянське суспільство є важливим елементом демократичного суспільства, який об'єднує різноманітних недержавних суб'єктів з метою реалізації індивідуальних інтересів через взаємодію між собою та з органами державної влади. Розвиток громадянського суспільства безпосередньо впливає на розвиток рівня демократії в державі та сприяє згуртуванню громадян, виявленню на локальному рівні проблем у забезпеченні національної безпеки, а також контролює й стимулює діяльність органів державної влади, захищає інтереси громадян, сприяє поширенню інформації про стан національної системи безпеки. Побудова ефективної СНБ поза межами громадянського суспільства сьогодні практично неможлива. Досвід провідних країн світу підтверджує цю тезу.

Участь громадян у формуванні та функціонуванні системи національної безпеки України сприяє розвитку демократичних засад держави, а ступінь участі представників громадянського суспільства у контролі за діяльністю органів влади у сфері забезпеченні реалізації національних інтересів, пріоритетним серед яких є забезпечення безпеки, свідчить про рівень демократичного розвитку України. Демократичний розвиток України визначається також реакцією державних суб'єктів національної безпеки України на діяльність представників громадянського суспільства. В Україні у сфері національної безпеки діалог між державними та недержавними суб'єктами безпеки має широкі перспективи розвитку.

Перспективи розвитку демократичного громадського контролю пов'язані з подоланням цілої низки проблем, серед яких провідними є корупція, недостатня мотивація представників органів влади на повноцінну реалізацію національних інтересів в сфері безпеки, песимістичні настрої частини громадян України щодо результативності взаємодії з органами державної влади, недостатня розвинута політична культура та сфера персональної відповідальності за реалізацію національних безпекових інтересів, недостатньо розвинута організаційна структура громадянського суспільства та відсутність систематичної взаємодії з органами державної влади, відсутність стабільного та достатнього фінансування діяльності недержавного сектору тощо. В свою чергу, залучення інститутів громадянського суспільства до забезпечення національної безпеки вимагає від державних суб'єктів СНБ розуміти необхідність та переваги співробітництва з громадянами та громадськими об'єднаннями, створення якісного правового регулювання співробітництва, розглядати та проваджувати ініціативи представників громадянського суспі-

льства, політичної підтримки та забезпечення принаймні мінімального фінансування діяльності недержавних установ.

Ефективність громадського демократичного контролю суттєво залежить від стимулювання державною владою такого контролю через правове регулювання, фінансування та політичну підтримку.

Наявність в Україні активної співпраці державних та недержавних суб'єктів національної безпеки сприятимемо формуванню ефективної системи національної безпеки та підвищенню рівня демократичності держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про громадські об'єднання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата доступу: 05.05.2021).
2. Закон України «Про національну безпеку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 07.05.2021).
3. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v> (дата звернення: 05.05.2021).
4. Корнієвський О. А. Недержавна система забезпечення національної безпеки держави: концептуальні засади. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/korniiievskyi_nederzhavna.pdf (дата доступу: 05.05.2021).
5. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата доступу: 05.05.2021).

Демченко Катерина Андріївна,
здобувач вищої освіти 3 курсу,
спеціальність «Право»
ВСП «Фаховий коледж МНУ
ім. В. О. Сухомлинського»

Науковий керівник:

Царенко Олена Олексіївна,
к.політ.н., директор ВСП
«Фаховий коледж МНУ
ім. В. О. Сухомлинського»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Громадянське суспільство – це сфера взаємодії індивідів і груп та організацій, які вони утворюють. Однією з цілей цієї взаємодії є формулювання, висловлення і захист індивідами та їх об'єднаннями своїх інтересів. Це той зріз суспільних відносин, коли громадські організації виступають як групи

інтересів, що є посередниками в стосунках індивідів з владою та суспільством.

Демократичне громадянське суспільство вирізняється насамперед тим, що його суб'єкти наголошують на політичній участі та потенційній опозиційності громадських об'єднань до владних структур (функція противаги). Головною справою громадянських об'єднань тут є “прищеплення громадянам почуття політичної дієздатності, здатності до розгляду політичних питань, а також схильності розглядати їх в ім'я загального добра. Для реалізації цієї цілі вони повинні внутрішньо бути ліберально-демократичними “міні-республіками”, орієнтованими на публічні арени обговорення і здійснення політики” [1, ст. 27-28].

Невід'ємною частиною політичної системи сучасного демократичного суспільства є політичні партії - політичні громадські організації, що беруть активну участь у здійсненні публічної влади, “зареєстровані згідно із законом як добровільні об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку і мають за мету сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть активну участь у виборах та інших політичних заходах” [2]. Політичні партії відіграють важливу роль у політичній системі суспільства, функціонуванні держави, адже вони - суб'єкти владних відносин, утворені відповідно до конституційно-правових норм громадянами України [3, ст. 4-5].

Діяльність політичних партій розповсюджується на всі сфери суспільного та державного життя і саме тому потребує належної правової регламентації. Однак, незважаючи на численні політико-правові перетворення, що відбуваються в Україні, процес функціонування багатопартійної системи, як і діяльність окремих політичних партій, протікає подекуди складно, неоднозначно і суперечливо [4, ст. 19-20].

У сучасній Україні ідеї політичного плюралізму і багатопартійна політична система одержали своє закріплення на конституційному рівні, що виражається насамперед у визнанні права громадян на об'єднання в політичні партії і громадські організації, організації громадського життя на принципах політичного, економічного й ідеологічного різноманіття. Таким чином, у Конституції України зафіксовано провідну роль політичних партій у державотворчих процесах: “Політичні партії є тією демократичною інституцією, яка сприяє формуванню і вираженню політичної волі громадян шляхом участі у виробленні та реалізації державної політики” [5, ст. 36-37].

Базовими законодавчо-нормативними актами України, які регулюють питання утворення та функціонування політичних партій, на сьогодні є Конституція України, закони України “Про політичні партії в Україні”, “Про вибори народних депутатів України”, “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів”, інші нормативно-правові акти, які визначають питання взаємодії політичних партій з іншими органами виконавчої влади.

Найбільш повно питання, пов'язані з утворенням та діяльністю політичних партій, їх правами, державною підтримкою та контролем за їх діяльністю, розкриваються у Законі України “Про політичні партії в Україні”. Правова основа і регламентація діяльності політичних партій трактується цим законом так: “Політичні партії провадять свою діяльність відповідно до Конституції України, цього Закону, а також інших законів України та відповідно до партійного статуту, укладеного у визначеному цим Законом порядку” [2].

Партія має власну ідеологію, політичну платформу, організаційну структуру, певні методи й засоби діяльності, соціальну базу, електорат. Основний зміст діяльності будь-якої політичної партії - здобути політичну владу в державі та реалізовувати свої програмні цілі: економічні, політичні, ідейно-теоретичні, моральні за допомогою законодавчої, виконавчої та судової влади. Свої програмні цілі політичні партії проводять у життя через ідейно-політичну, організаційну, пропагандистську, державну (у разі здобуття державної влади) діяльність, виробляючи певну стратегію й тактику своєї поведінки [6, ст. 7-18].

Як висновок зазначу, що у сучасному демократичному суспільстві політичні партії, як інститути політичної системи та водночас інститути громадянського суспільства, відіграють найважливішу роль, що виявляється в наступних напрямках їх діяльності: участь у виборах до органів державної влади і місцевого самоврядування; робота представників партій в органах державної влади та місцевого самоврядування; сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, що передбачає формування та розвиток у них політичної та конституційної правосвідомості. Ця діяльність політичних партій є необхідною передумовою формування демократичної правової держави і громадянського суспільства та їхньої взаємодії.

Разом з цим, нагальними напрямками розвитку правового статусу політичних партій в Україні є деталізація конституційно-правового регулювання інституту програм політичних партій, конкретизація обов'язків політичних партій, встановлення ефективного механізму функціонування опозиційних партій, посилення відповідальності політичних партій за порушення норм Конституції та чинного законодавства держави.

Список використаних джерел:

1. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс: підручник.: у 2 т. /за ред. В. Ф. Погорілка. К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2006. Т. 1. 544 с.
2. Закон України “Про політичні партії в Україні” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
3. Політичні партії в Україні: Інформаційно-довідкове видання / ред.: Я. Давидович (голова), В. Завалевська, О. Вишневська та ін. К.: Атіка, 2005. 440 с.
4. Лемак В. Політичні партії як інститут громадянського суспільства: проблеми правового регулювання в Україні. *Право України*. 2010. № 7. С.18-23.

5. Конституція України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%1%80#Text>

6. Кормич Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України / Л. І. Кормич, Д. С. Шелест. К.: АВРІО, 2004. 262 с.23.

Диса Олена Вікторівна,
к. психол. н., доц., завідувач
кафедри педагогічної та вікової
психології Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

РОЛЬ ІННОВАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ

Професійний розвиток сучасних студентів відбувається в умовах, де кожний заклад вищої освіти створює простір для професійного становлення майбутніх фахівців, підтримує орієнтацію на професійну діяльність, сприяє формуванню професійної ідентичності студентів.

Професійна ідентифікація є одним з центральних психологічних новоутворень, яке впливає на розвиток професійної самосвідомості студентів. Це певною мірою усвідомлене відчуття належності до професійної групи. Професійна ідентифікація забезпечує стабілізаційну та перетворювальну функції соціалізації, і головним завданням закладів вищої освіти є створення максимально комфортних умов для інтеграції студента у професію.

Процес формування професійної ідентичності (уявлення про свої професійні здібності та можливості, ідентифікація себе з представниками професійної групи та професійною діяльністю) має різні компоненти, головними з них є: когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий. Професійна ідентифікація являє собою механізм «вростання» в професію, результатом якого є формування професійної ідентичності - однієї зі складових Я-образу дорослої людини.

Дослідники у своїх працях вважають, що професійна ідентичність як частина особистої ідентичності є систематичним, динамічним та структурним явищем і є характеристикою прийняття професійних цінностей. Оцінка професійної ідентичності базується на суб'єктивних показниках, включаючи професійну самооцінку, професійне самовизначення, задоволеність працею, собою тощо [1].

Починаючи з робіт З. Фрейда, Е. Еріксона, Дж. Марсія відбуваються наукові пошуки, спрямовані на встановлення сутності професійної ідентичності. Згодом у дослідженнях науковців інших напрямків психології акценти

змінились на опис різновидів і створення типологій, визначення функцій, розкриття психологічної структури, встановлення особливостей генезису. Проблема формування ідентичності передбачає вирішення питань не лише про закономірності цього процесу, а й про можливість формування ідентичності особистості засобами соціального впливу.

Аналізуючи професійну ідентичність, К. Люкс визначає її як критерій професійного розвитку, який свідчить про якісні та кількісні особливості прийняття особистістю: себе як професіонала; конкретної професійної діяльності як способу самореалізації та задоволення потреб; сукупності ціннісних норм, характерних для певної професійної спільноти [3].

Аналіз наукових поглядів показує, що в психології немає конкретного розуміння явища професійної ідентичності, оскільки до цього часу існують розбіжності у трактування сутності ключової категорії «ідентичність» представниками різних психологічних шкіл.

На процес формування професійної ідентичності впливає багато психологічних чинників, серед яких: соціальний інститут сім'ї, шкільна та позашкільна освіта, соціальні контакти, індивідуально-психологічні властивості особистості, професійна освіта тощо.

Одним з важливих психологічних чинників формування професійної ідентичності виступають інновативні якості особистості. Люди по-різному реагують на інновації. У деяких випадках негативне сприймання змін формує опір змінам та ускладнює їх реалізацію. Носіями опору, так само як і носіями змін, є люди. Як правило, люди бояться не самих змін, а бути зміненими. Процес введення змін є складним з психологічної точки зору, оскільки вимагає додаткових інтелектуальних, емоційних, фізичних зусиль зі сторони працівників. Практика показує, що багато фахівців виявляються не готовими до виконання нових вимог суспільства [1].

На думку Я. Харрісона і Д. Хорн, практика реалізації і впровадження інновацій найчастіше пов'язана із значними труднощами на цьому шляху. Ці труднощі можуть бути обумовлені як організаційними (ригідність існуючої структури, її несприйнятливість до нових ідей і рішень та ін.), так і психологічними (стереотипність мислення членів соціальної системи, консервативні установки її керівників та ін.) причинами. В контексті подолання зазначених труднощів особливої ролі може набувати гнучкість мислення учасників інноваційного процесу. У зв'язку з цим може бути виділений окремий вид мислення – «інноваційне мислення», яке деякі автори уподібнюють «гнучкому» і творчому та визначають як здатність змінювати свої плани в умовах постійно змінних параметрів інформаційного середовища [4].

Сьогодні професійна діяльність більшості фахівців пов'язана з постійними змінами, які відбуваються в суспільстві (на законодавчому рівні, в умовах діяльності, реформуванні та ін.). Кожний майбутній фахівець повинен бути готовий до змін, до пристосування до нових умов діяльності та життя.

Однією з важливих особистісних характеристик майбутніх фахівців є

відкритість новому досвіду, тобто рівень інновативних якостей, які дозволяють майбутньому фахівцю позитивно реагувати на зміни і нововведення у професійній діяльності. Здібність легко сприймати зміни пов'язана з процесом професійної ідентифікації, оскільки кожний студент, якій планує працювати за фахом, чітко усвідомлює той факт, що майбутня професійна діяльність завжди пов'язана з непередбачуваними ситуаціями, нововведеннями, змінами керівництва тощо.

З метою формування професійної ідентичності студентів під час навчання у закладах вищої освіти, необхідно створювати відповідні умови для розвитку інновативних якостей майбутніх фахівців. Одним з можливих способів розвитку інновативних якостей студентів є проблемне навчання, яке передбачає вирішення нестандартних задач, проходження навчальних квес-тів, групове обговорення, де студенти стикаються з ситуаціями невизначеності, новизни, ризику. Це дозволить майбутнім фахівцям на когнітивному та поведінковому рівні бути готовими позитивно реагувати на зміни та реалізувати нові ідеї та інновації.

Список використаних джерел:

1. Диса О.В. Психологічні чинники сприймання інновацій працівниками організацій. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць РДГУ. Випуск 15, 2020. С. 50-58.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів від 10 липня 2019 року № 526-р «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року». URL: [<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku>].
3. Luycckx K., Duriez B., Klimstra T. A. Identity statuses in young adult employees: Prospective relations with work engagement and burnout. *Journal of Vocational Behavior*. № 77, 2010. P. 339–349.
4. Harrison, Y., Horne, J.A. One Night of Sleep Loss Impairs Innovative Thinking and Flexible Decision Making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, №78, 1999. P. 128-145

Дмитрашук Олена Станіславівна,
старший інспектор з особливих доручень
відділу моніторингу автоматизованого
обліку дій із затриманими особами
Управління дотримання прав людини
Національної поліції України,
старший лейтенант поліції

СУБ'ЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

В державі де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека проголошена найвищою соціальною цінністю, одним із головних напрямів діяльності а ргіогі є запобігання злочинності.

Розглядаючи питання спеціально-кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству першочерговим є визначення поняття «запобігання» злочинності.

На думку В.В. Голіни «запобігання» злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [1, с. 53].

Насильство в сім'ї, являє собою одну із найпоширеніших і соціально небезпечних проявів агресії, оскільки приблизно 30-40 % всіх тяжких насильницьких злочинів вчиняються саме в сім'ї. Особи, загиблі, або з тілесними ушкодженнями різного ступеня на підґрунті сімейно-побутових конфліктів, міцно займають перше місце серед категорії потерпілих від насильницьких злочинів. Діти, люди похилого віку, інваліди, жінки, не спроможні захистити себе в результаті залежності в сім'ї, становлять щорічно більше третини (38 %) від всіх вбитих на підґрунті сімейно-побутових відносин. Окрім цього, щорічно приблизно 2 млн. дітей у віці до 14 років піддаються насиллю з боку батьків, понад 50 тис. з них тікають із домівок, рятуючись від жорстокого поводження, а приблизно 25 тис. знаходяться в розшуку як зниклі безвісти [2, с. 4].

Насправді сьогодні насильство в сім'ї характеризується надвисоким рівнем латентності. Причинами що обумовлюють вчинення домашнього насильства є: соціально-демографічного характеру; економічного; соціально-психологічного характеру; організаційно-правового характеру [3, с. 280].

На рівні спеціального запобігання мета боротьби зі злочинністю, її окремими видами і конкретними злочинами визначена як єдина, чи головна, для відповідних заходів соціального контролю, соціальної реабілітації або

правоохоронної діяльності. Розробка та реалізація заходів спеціальної профілактики прямо обумовлена наявністю злочинності, її рівнем і характером, впливом криміногенних детермінант [4, с. 56].

А.П. Закалюк серед спеціально-кримінологічних заходів запобігання домашньому насильству пропонує наступні: 1) виявлення джерел криміногенних чинників у сімейно-побутовій сфері, передусім у неблагополучних сім'ях; передумов, причин та сприяючих обставин негативного впливу; виявлення фактів сімейної конфліктності та деморалізованих родин; 2) запобігання дитячій бездоглядності; 3) здійснення контролю за сім'ями з підвищеним ризиком насильницьких проявів, у тому числі вчинення злочинів цієї категорії; 4) підтримка сім'ї; 5) розвиток сфері спільного сімейного дозвілля; 6) психологічна корекція сімейних відносин, у тому числі через створення відповідних служб, забезпечення в разі потреби спеціалізованого лікування та післялікувальної реабілітації; 7) створення громадських формувань запобіжної діяльності, спрямованих на сферу сімейно-побутових відносин; 8) здійснення примусових заходів згідно з нормами цивільного, сімейного, житлового, адміністративного, кримінального законодавства; 9) розробка та здійснення відповідних організаційних заходів щодо забезпечення виконання названих видів запобіжної діяльності [5, с. 67].

Переконані, що продуктивність запобігання та протидії домашньому насильству багато в чому залежить від нормативно-правового регулювання. Тому, актуальність дослідження відповідних нормативно-правових актів не підлягає сумніву.

Саме згідно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 2001 року було окреслено публічні суб'єкти, що мали здійснювати захист від попередження насильства, до них відносили Міністерство соціальної політики, Департамент сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми, зокрема; служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, підрозділи превентивної діяльності Національної поліції; спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства. Але у зв'язку із прийняттям Закону було значно розширено коло суб'єктів та їх повноважень, що, в свою чергу, не лише здійснюють заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, а й захищають дітей від насильства та жорстокого поводження з ними у сім'ї.

Аналізуючи норми Закону бачимо, що основними суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству серед правоохоронних органів є уповноважені підрозділи органів Національної поліції України.

Працівники Національної поліції України відповідно до покладених на них завдань, керуючись п.п. 1-2, 18, 26 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року здійснюють превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляють причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживають у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживають заходи

для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі (Положенням «Про Національну поліцію», яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 [6]). Слід зазначити, що основні повноваження уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству безпосередньо визначені у ст. 10 Закону [7].

Зважаючи на функції, покладені на підрозділи Національної поліції України, які є саме об'єктами нашого дослідження, слід виокремити роботу дільничного – одного з головних суб'єктів (як ми вважаємо), який має не лише захистити, а й вчасно запобігти вчиненню домашнього насильства, саме у тих сім'ях, які, на його думку, перебувають на лінії загрози.

Вважаємо, що дійсно дієвим механізмом запобігання та протидії домашньому насильству є проведення групових профілактичних бесід серед здобувачів освіти. Адже, іноді саме вони є «мовчазними» свідками домашнього насильства. Такі виховні бесіди є важливим напрямом превентивної діяльності дільничного офіцера поліції. Тому недопущення протиправних проявів серед дітей та відносно них в перспективі сприятиме покращенню криміногенної ситуації в нашій державі [8].

Спеціальні заходи, які входять до компетенції Національної поліції України щодо протидії домашньому насильству, визначені у Розділі V Закону. Зокрема у ст. 24 законодавцем надано перелік спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству. Серед них: терміновий заборонний припис стосовно кривдника (ст. 25); обмежувальний припис стосовно кривдника (ст. 26); взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи (ст. 27); виконання програм для кривдників (ст. 28). Терміновий заборонний припис виписують працівники поліції, оцінивши ризики загрози життю жертви домашнього насильства [9, с. 100].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що основними суб'єктами Національної поліції України які здійснюють діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є підрозділи ЮП, ДОП та ДОГ. Однак, основний об'єм роботи відповідно до встановлених повноважень належить ДОП. Працівники Національної поліції України задля якісного запобігання та протидії домашньому насильству та своєчасного надання допомоги жертвам повинні тісно співпрацювати із соціальними службами, громадськими організаціями та закладами охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підручник / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2009. 288 с.
2. Ильяшенко А.Н. Борьба с насильственной преступностью в семье : монография. Москва : ВНИИ МВД России, 2003. 188 с.
3. Лесько Н. Детермінанти, що обумовлюють насильство над дітьми. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових

праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 861. С. 278-283.

4. Ботнарченко І.А. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2. С. 37-47.

5. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.

6. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова від 28 жов. 2015 р. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п#Text> (дата звернення: 01.01.2021).

7. Про запобігання та протидію домашньому насильству в сім'ї : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran67#n67> (дата звернення: 03.12.2020).

8. Ювенальна превенція – важливий напрямок роботи дільничного офіцера поліції : веб-сайт. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/news/yuvenalna-prevenciya---vazhlijij-napryamok-roboti-dilnichnogo-oficera-policiyi.html> (дата звернення: 02.01.2021).

9. Кузьменко Ю.В. Адміністративна діяльність Національної поліції: протидія та запобігання домашньому насильству. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2 (27). 2019. С. 99-102.

Дуда Єлизавета Валеріївна,
курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ У ВУЗАХ МВС

Формування морально-психологічної стійкості фахівців органів внутрішніх справ здійснюється в період навчання курсантів в освітньому закладі МВС, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців, що відрізняються особистісною зрілістю і сформованою професійною майстерністю, які дозволяють знаходити оптимальні рішення в різних службових ситуаціях, в тому числі і екстремальних. Дедалі зміст, форми і методи діяльності співробітників реформованих органів внутрішніх справ підсилюють вимоги не тільки до їх професійної підготовки, а й до формуванню їх моральних та осо-

бистісних якостей, одним з яких виступає морально психологічна стійкість співробітників.

Професійна діяльність фахівців органів внутрішніх справ часто здійснюється в екстремальних умовах, коли від них вимагається не тільки здатність застосовувати на практиці набуті знання, вміння та навички, а й здатність мобілізувати фізичні, психофізіологічні резерви, готовність до чітких і грамотних високопрофесійних дій, нерідко пов'язаних з ризиком і небезпекою для життя і здоров'я. Саме діяльність співробітника правоохоронних органів містить в собі безліч труднощів. В ході виконання службових завдань не рідко виникають ситуації з реальною небезпекою для життя і здоров'я, як самого співробітника, так і оточуючих його людей. У таких моментах на правильність і швидкість рішення співробітника поліції можуть впливати такі психологічні чинники як: раптовість, висока моральність, запаси стійкості допомагають вибратися з екстремальних ситуацій, які надломлюють звичайну людину. Безвихідне становище мобілізує психологічну стійкість, і воля до життя пробуджується в критичних ситуаціях. Для цього потрібно не демонструвати постійно емоції, залишатися спокійним і незворушним, проявляти стоїцизм, не показувати, що ви в гніві.

Однак в даний час загострюється протиріччя між вимогами до високого професіоналізму співробітників органів внутрішніх справ і недостатньою підготовленістю випускників вузів МВС до дій в екстремальних ситуаціях, зокрема – недостатній рівень їх морально-психологічної стійкості. Під морально-психологічною стійкістю співробітника органів внутрішніх справ будемо розуміти систему його особистісних якостей, здатність співробітника зберігати високу функціональну активність і успішно виконувати поставлені завдання в будь-яких, в тому числі екстремальних, умовах.

Метою формування морально-психологічної стійкості курсантів в період їх навчання у вищому навчальному закладі із специфічними умовами навчання стає розвиток у майбутніх фахівців органів внутрішніх справ морально-психологічної підготовленості як необхідної складової професійної компетентності, що виражається в її відповідності моральним вимогам правоохоронної діяльності, в наявності у них потреби і вміння співставляти і здійснювати свою діяльність за високими моральними критеріями. В основу формування морально-психологічної стійкості курсантів в освітньому процесі покладені наступні положення:

- важливого значення набуває розвиток моральної свідомості курсантів, їх морально психологічні якості, навички, уміння та звички морально зрілого вирішення питань;
- профілактика зловживань службовим становищем, порушень законності, корупції; формування морально-психологічної стійкості стосовно вирішення завдань професійної діяльності має супроводжуватися формуванням якостей і звичок високоморальної і культурної поведінки в побуті, в особистому житті, в проявах високої вимогливості до себе, невтомної роботи над

собою.

Навчання, в сучасній педагогіці, являє собою розширення можливостей розвитку особистості, при якому здійснюється цілеспрямований вплив на розвиток особистості, а не вплив на особистість.

Як стверджує Б.Б. Косов: «існує процес розвитку особистості, який регулюється, коригується, збагачується, орієнтується педагогічно організованими діяльностями і спілкуванням (індивідуальними, груповими, колективними, масовими), і це і є навчання».[5, с.304]

Формування морально-психологічної стійкості курсантів відбувається в освітньому процесі вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, де вони можуть використовуватися різні методи навчання, що відповідають цілям, завданням і особливостям вивчення конкретної дисципліни.

Однак найбільш ефективним, на нашу думку, є такий специфічний метод, як метод ситуативного морального вибору, суть якого знаходимо в роботі С.Н. Мамонтової: «курсантам пропонується заздалегідь підготовлена ситуація, характерна наявністю вираженого морального аспекту, на основі аналізу якої їм необхідно вибрати і обґрунтувати варіанти поведінки її учасників відповідно до вимог моралі».[2] Підбирати ситуації необхідно так, щоб вони мали безпосереднє відношення до професійної правоохоронної діяльності, щоб вони характеризувалися досить вираженим і доступним розумінню курсантів моральним аспектом, але при цьому не містили правильних оцінок вчинків і дій беруть участь в ситуації суб'єктів.

Ситуація, питання і відповіді на них повинні обговорюватися колективно, курсанти повинні дійти спільних оцінок і висновків. Цінність цього методу визначається тим, що з його використанням у курсантів формуються соціально значущі морально-психологічні установки, навички та вміння моральної поведінки.

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене можна зробити висновок, що здоровий морально-психологічний стан курсантів необхідний для формування морально-психологічної стійкості майбутнього працівника поліції.

Список використаних джерел:

1. Кубушка В. Л. та ін. Стан, проблеми та шляхи вдосконалення психологічної роботи в МВС: до підсумків першої міжнародної науково-практичної конференції // Психологія в правоохоронних органах. 2017 (71).
2. Мамонтова С.Н. «Прикладна Юридична Психологія»
URL: http://uchebnik-online.com/soderzhanie/textbook_40.html (Дата звернення 11.05.2021)
3. Прикладна юридична психологія. Столяренко А.М. 2001 р.
4. Професійна етика та службовий етикет: підручник В. Я.Кікота. : Закон і право, 2012.
5. Психологія особистості (теорія, діагностика і розвиток): навчальний посібник / Б.Б. Косов. 2020. - 304 с.

Жилун Ярослав Віталійович,
здобувач вищої освіти Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

Науковий керівник:

Бейкун Андрій Леонардович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри з забезпечення
державної безпеки Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

СТАТИКА ТА ДИНАМІКА КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Утвердження України як суверенної і незалежної держави, відповідно до статті 1 Конституції України, значною, якщо не вирішальною, мірою залежить від забезпечення її національної безпеки.

На тлі зростаючих загроз, постають нові виклики національній безпеці: у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах. Загрози від поширення зброї масового ураження, тероризм, організована злочинність, кіберзагрози, нелегальна міграція, сепаратизм, міждержавні конфлікти стають все більш інтенсивними, зачіпають все нові сфери забезпечення національної безпеки. Спостерігається небезпечна тенденція перегляду державних кордонів з порушенням норм міжнародного права, застосуванням сили і погрози силою вирішувати міжнародні проблеми.

Свідченням цієї тенденції є збройний конфлікт на Сході України за участі Російської Федерації та анексія нею Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, чим порушується державний суверенітет і територіальна цілісність України [1].

Питання оборони, національної безпеки, розвитку теоретичних засад державного управління у сфері обороноздатності країни, реформування сектора безпеки, насамперед, Збройних Сил та інших військових формувань, присвячені численні публікації вчених-правознавців, вчених інших галузей, керівництва Збройних Сил та інших збройних формувань і правоохоронних органів. У контексті тематики дослідження, можна відзначити праці: Б. Андресюка, В. Антонова, О. Белова, В. Богдановича, Ю. Бута, В. Вагапова, В. Горбуліна, В. Гончаренка, О. Гриненка, М. Денешкіна, В. Картавцева, Б. Кормича, В. Костицького, Е. Лісіцина, В. Ліпкана, В. Лішавського, С. Нечхаєва, Ю. Оборотова, М. Орзіха, Б. Пережняка, С. Прилипка, В. Радецького, Г. Сит-

ника, В. Толубка, Ю. Тодики та інших, які досліджували питання організаційно-правового забезпечення сектору безпеки та оборони України.

Попри це, правове забезпечення та регулювання безпеки та оборони держави не є статичною категорією, а постійно потребує змін з огляду на відповідні зміни суспільних відносин, зокрема, пріоритетів державного будівництва, що підтверджує актуальність дослідження.

Закономірно, що усередині будь-якої системи існують недоліки, однак необхідно усвідомлювати, що ціна такого недоліку може бути занадто високою, що відобразиться на роботі усього механізму роботи системи. Така ж ситуація і з системою національної безпеки: необхідно раціонально поглянути на ситуацію, що склалася, і пропорційно співвіднести загрози і виклики, що постали перед Україною у сучасних умовах.

Незважаючи на підтримку Україною проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року та прийняття цілої низки нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток цього напрямку діяльності, наразі не сформовано єдиного цілісного уявлення (концепції) щодо механізмів державного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку країни, забезпечення її без пекових складових, а увагу у прийнятих документах, переважно, зосереджено на аналізі сучасної ситуації у різних сферах життєдіяльності (економічній, екологічній, соціальній тощо) та констатації проблем, що заважають подальшому розвитку країни [2].

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначено: «Система забезпечення національної безпеки України виявилася неспроможною ефективно протистояти російській агресії. Сектор безпеки та оборони, як основний складовий елемент системи забезпечення національної безпеки, донині остаточно не сформований і не готовий діяти як єдина функціональна структура. Переважна частина озброєння, військової і спеціальної техніки його суб'єктів морально і фізично застаріла. Система управління військовими формуваннями та правоохоронними органами, їх розвідувальне, матеріально-технічне, кадрове та інше забезпечення не відповідають вимогам сучасних воєнних конфліктів» [2].

Логічним результатом такої роботи є відсутність кардинальних позитивних зрушень у забезпеченні сталого розвитку та складових національної безпеки, про що свідчить динаміка змін показників реальної ситуації у різних сферах життєдіяльності. Так, оцінка змін 25 індикаторів, визначених у Стратегії сталого розвитку «Україна –2020», затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5, показала незначну позитивну динаміку лише за окремими показниками. Досягти визначених Стратегією цілей, особливо щодо інституційних перетворень та впровадження нових дієвих державних механізмів, спрямованих на забезпечення національної безпеки в цілому, на даний час не вдалося [3].

Відтак, механізми забезпечення системи національної безпеки не знай-

шли належного відображення у законах, і, відповідно, не стали підґрунтям для здійснення реформ. Так, у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» йдеться лише про сталий соціально-економічний розвиток України, сталий розвиток економіки. Попри те, що від прийняття глобальних цілей сталого розвитку на саміті ООН у 2015 році минуло 5 років, у цьому Законі їх значну частину не враховано, як і не визначено, зокрема, засади державної політики сталого розвитку.

На думку Т.А. Стукаліна, ми можемо бачити, що в першу чергу, руйнуванню сектору національної безпеки та оборони з часів набуття незалежності і до майже 2014 року, сприяла популістська декларація усіх урядів щодо створення професійних Збройних Сил, оптимізацію органів управління ними, вирішення багатьох питань стратегічного планування та «розвитку» ЗСУ і інших військових формувань за рахунок «позаблоковості» тощо [4].

Аналізуючи зміст актів військового законодавства та численні «доктрини» і «стратегії» того часу, можна дійти висновку, що означений нормативний та доктринальний масив, в цілому, оказував негативний вплив на належне функціонування сектору безпеки та оборони і його ймовірну позитивну динаміку розвитку. А саме:

- положення про демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони хоч і були законодавчо визначені, проте, по суті своїй були чисто декларативними та не мали будь-якого процесуального механізму забезпечення, що значно послабило громадський та парламентський контроль над силовими структурами;

- ЗСУ та інші військові формування були поступово переорієнтовані з нейтралізації зовнішніх загроз на, переважно, поліцейські функції, пов'язані з використанням збройних формувань всередині країни;

- органи державної влади і управління знехтували потребами планового, поступового стратегічного розвитку держави шляхом прийняття численних взаємосуперечливих та суто декларативних «стратегій» і «доктрин» розвитку сектору безпеки і оборони, що призвело до послаблення обороноздатності країни;

- у редакції Воєнної доктрини 2012 замість терміна «війна», використовується: «воєнний конфлікт», що, своєю чергою, нівелювало завдання оборони країни; водночас ставилась мета: «запобігання та ліквідація чи нейтралізація воєнного конфлікту», чим зі Збройних Сил фактично знімались завдання організації оборони країни, а застосування воєнної сили визнавалось другорядним та останнім фактором;

- пріоритет вирішення військових конфліктів віддавався політико-дипломатичним та іншим невійськовим засобам;

- вірогідність виникнення війни ставилась під сумнів та визнавалась малоімовірним, не прогнозувалось і не передбачалось можливості переростання локальної війни у регіональну;

- задекларована позаблоковість України об'єктивно знижувала рівень обороноздатності країни через обмежені можливості інших країн-стратегічних партнерів надавати їй військову допомогу;

- законодавчо не були визначені критерії оборонної достатності, що також не сприяло розвитку Збройних Сил і інших військових формувань.

На даний час «військово-безпекове» законодавство має позитивну динаміку розвитку. Проте, на жаль, багато суспільно-політичних чинників, що потребують «нормативної реакції», залишаються актуальними.

Так, В.О. Антонов вважає, що водночас непростими залишаються внутрішні виклики національній безпеці: агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території; неефективність системи забезпечення національної безпеки; корупція та недосконалість системи державного управління; витратна економічна модель та економічна криза; виснаження фінансових ресурсів держави; зниження рівня життя населення; викривлення демократичних процедур, що штучно стримують процеси кадрового оновлення державних органів; - все це зумовлює слабкість, а подекуди й неспроможність держави виконувати свої функції у сфері забезпечення національної безпеки. Такий стан справ змушує заново оцінити рівень і вплив загроз життєво важливим інтересам України, визначитися у стратегічних пріоритетах політики національної безпеки та напрямках удосконалення механізмів її реалізації [5].

Додатково науковець зазначає, що у сучасній конституційній теорії і практиці України ще не визначений категоріально-правовий інструментарій пізнання сутності, змісту та структури системи національної безпеки. Також недослідженими залишаються такі важливі проблеми, як принципи організації, взаємозв'язку складових елементів самої системи національної безпеки.

Дослідження цих проблем має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки повинно бути спрямоване на розробку дієвих Стратегії національної безпеки України і Воєнної доктрини України, доктрин, концепцій, стратегій і програм, а також бути основою для напрацювання цільових настанов та керівних принципів воєнного будівництва системи забезпечення національної безпеки, визначати напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України [6, с. 19].

Проблеми конституційно-правового забезпечення національної безпеки України складаються з трьох підрозділів, у яких розглянуто питання: реалізації стратегічних завдань національної безпеки України на сучасному етапі, її конституційних гарантій і актуальні питання законодавчого забезпечення реалізації стратегії національної безпеки України. Стратегія національної безпеки повинна бути відправним пунктом для формування конституційно-правових засад системи національної безпеки, всієї діяльності по розбудові

незалежної України. Адже саме Стратегія національної безпеки визначає пріоритетні цілі, завдання, принципи та механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Головна мета Стратегії - забезпечити такий рівень національної безпеки, який би гарантував права і свободи людини і громадянина, сталий інноваційний розвиток України, її культури та ідентичності, конкурентоспроможність економіки, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави в сучасному світі. Забезпечення національної безпеки держави постає як одна з найважливіших умов здійснення вказаних перетворень, реалізації стратегічної мети побудови України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави [7, с. 262-263].

Отже, як вбачається, основною умовою ефективності реалізації завдань захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз, - є прискорене реформування структур безпеки й оборони держави та підвищення ефективності функціонування всіх, без винятку, суб'єктів забезпечення національної безпеки. Звісно, це, як і будь-яка якісна зміна, вимагає часу, однак результат вчинення або відмови від вчинення таких дій прямо впливатиме на стан держави як такої, що може належним чином забезпечити захист своїх інтересів.

Список використаних джерел:

1. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: автореферат дис... д-ра юрид. наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 39 с.
2. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України / Національний інститут стратегічних досліджень. Центр безпекових досліджень. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezbechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf>. – Заголовок з екрану.
3. Національна безпека: національні цінності, інтереси, цілі, завдання / Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna_bezpeka/. – Заголовок з екрану.
4. Стукалін Т.А. Організаційно-правові засади у сфері оборони України в контексті сучасних ризиків та загроз / Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 215-222. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_42_26. – Заголовок з екрану.
5. Антонов В.О. Проблеми правового забезпечення національної безпеки України / Держава і право. 2011. Вип. 54. С. 153-158. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/63805>. – Заголовок з екрану.
6. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. К.: Талком, 2017. 576 с.
7. Антонов В.О. Державна політика у сфері національної безпеки як гарантія забезпечення сталого розвитку Української держави в сучасних умовах / Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах. Випуск 7. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2016. К., 2016. 448 с. С. 260-263.

Заяць Олег Віталійович,

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Недря Кирило Михайлович,

завідувач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, к. істор. н.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПРОПАГАНДА: ТОТОЖНІСТЬ ТА ВІДМІННІСТЬ ПОНЯТЬ

Пропаганда – (propaganda, від propagare – розповсюджувати) – діяльність, що передбачає системне поширення, поглиблене роз'яснення соціально-політичних, економічних, правових поглядів, ідей, теорій і забезпечує формування в суспільстві певних настроїв, закріплення у свідомості громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи.[1, с.624]

Пропаганда як явище виникла у давні часи. Термін «пропаганда» вперше був використаний Папою Римським VII у документі «Конгрегація пропаганди віри» (1662), який ініціював поширення християнства за допомогою місіонерів. У 20-30-х роках ХУ ст.. було закладено основи сучасної теорії пропаганди (німецький дослідник В.Меде, американські вчені Д.Лікас і С.Брітт та інші), а в подальшому систематизовано й розвинуто засоби впливу на аудиторію, стимулювання відповідних почуттів і реакцій людей.

Пропаганда – невіддільна складова сучасного життя, причому в умовах формування інформаційного суспільства її можливості неухильно зростають.

За своєю суттю пропаганда розподіляється на «білу», «сіру» та «чорну». Так, «біла» пропаганда репрезентує відверто лояльну щодо об'єкта спрямувань позицію, проводиться через будь-які ЗМІ офіційними каналами без приховування її спрямованості та джерела. «Сіра» - нелояльна до адресата пропаганди, проводиться через ЗМІ офіційними каналами, але з приховуванням її джерела та достовірної спрямованості. «Чорна» - проводиться від імені неіснуючих чи спеціально створених під відповідними легендами нелегальних опозиційних організацій.[2, с.386].

Таємна пропаганда широко використовується при підготовці до війни і в ході воєнних дій з метою дезорієнтації і деморалізації противника, а також як

засіб ведення психологічної війни. Як одна із форм політичної діяльності пропаганда відіграє важливу роль у період передвиборних компаній, за наявності внутрішньої напруги в суспільстві, конфліктних і кризових ситуацій. Нерідко за допомогою пропаганди здійснюється маніпулювання свідомості людей і громадською думкою. Політична пропаганда завжди сприяє політизації та ідеологізації суспільного життя. Однак, слід пам'ятати, що пропаганда не обов'язково є формою розповсюдження корпоративних і упереджених позицій. Вона може бути і позитивним інформаційним процесом, який доносить людям потрібну їм інформацію, розповсюджує демократичні принципи, цінності цілісності, єдності суспільства, патріотизму.

Зміст, методи, форми, цілі пропаганди залежить від характеру здійснюваної політики. Ефективність пропаганди залежить від урахування її суб'єктами конкретної ситуації, умов, у яких вона здійснюється, особливостей її об'єктів, правдивості відображення дійсності, достовірності оцінок минулого і сьогодення.

Інформаційна війна – протиборство з використанням інформаційних технологій, систем, ЗМІ. Зумовлює інформаційний вплив на системи управління супротивника, його політичне та військове керівництво і суспільство в цілому, інформаційну інфраструктуру для досягнення поставленої мети як правило за відсутності прямого військового протистояння і за одночасних заходів із захисту свого інформаційного простору від аналогічних дій супротивника.

Уперше термін «інформаційна війна» було згадано в 1985 р. у Китаї. В основу теоретичних підходів китайських спеціалістів у сфері інформаційного протиборства покладено погляди давньокитайського воєнного діяча Сунь-Цзи, який першим узагальнив досвід інформаційного впливу на супротивника. В трактаті «Мистецтво війни» Сунь-Цзи писав: «У будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави в цілому... Здобути сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва» [3].

Мета інформаційної війни – послабити моральні і матеріальні сили супротивника або конкурента та зміцнити власні. Вона передбачає вжиття заходів пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній сферах. Очевидно, що інформаційна війна – складова частина ідеологічної боротьби. Такі війни не призводять безпосередньо до кровопролиття, руйнувань, при їх веденні немає жертв, ніхто не позбавляється їжі, даху над головою. І це породжує легковажне ставлення до них. Тим часом руйнування, яких завдають інформаційні війни в суспільній психології, психології особи, за масштабами і за значенням цілком сумірні зі збройними війнами, а часом і перевищують їх наслідки.[4, с.139]

Доречним є таке принципове зауваження українського політолога Ю. С. Бондаря: «Ми пропонуємо розглядати інформаційні війни у широкому розумінні, як новий тип міжнародного протиборства, систему заходів інформа-

ційного, організаційного й технічного впливу на об'єкт (державу) для зміни політичної, економічної чи іншої конфігурації без військових операцій» [5, с.269].

Звідси, як мінімум, два принципових висновки: а) інформаційні війни у ХХІ ст. фактично набули глобального характеру; б) інформаційні війни за своїм характером й особливостями не обов'язково пов'язані з війнами, як воєнними конфліктами безпосередньо. Це зумовлює і принципово відмінні за своїм характером запобіжні засоби боротьби з інформаційними війнами в цілому. Інформаційні війни - це передусім великомасштабний інформаційний терор, що набув величезного значення і загроз відносно цілих суспільств, зважаючи на такі основні об'єктивні обставини. По-перше, це небувалий розвиток і поширення інформації загалом, незалежно від кордонів і заборон. По-друге, людина нині має у багатьох випадках абсолютно вільний, неконтрольований доступ до величезного обсягу джерел інформації. По-третє, надзвичайно швидко вдосконалюються різноманітні інформаційні технології, особливо в частині маніпулювання інформацією як такою.

В інформаційних війнах нині використовується також багато засобів, форм ведення такої війни. Це - спеціальна пропаганда, психологічний тиск, дезінформування, диверсифікація суспільної свідомості, поширення чуток, спеціальні інформаційні операції тощо. Завдяки таким засобам досягається основне завдання інформаційних війн - це здійснення безпосереднього, негативного, руйнівного впливу на політичну могутність окремо взятої держави шляхом відповідного послаблення її безпеки у будь-якій сфері життєдіяльності. Об'єктів безпосереднього посягання інформаційної війни є багато, вони мають свою специфіку, особливості тощо.[6, с.59]

Таким чином, використання інформації як зброї проти супротивника має тривалу історію, а в умовах сучасного інформаційного суспільства набирає нових обертів і набуває першорядного значення як знаряддя, що здатне вплинути одночасно і на величезну аудиторію і здатне бити прицільно по тих, хто приймає ключові рішення. Більшість методів та форм інформаційного тиску старі як світ, а отже й широко відомі, тим не менше перед їх силою не здатне встояти жодне суспільство. Сучасні інформаційні технології дають можливість запускати в обіг потрібну державі інформацію начеб то як позицію і думки пересічних громадян, розповсюджувати її як для внутрішньої громадськості, так і для світового співтовариства. Аби відфільтрувати потрібну інформацію, відсіювати зерна маніпуляції від цінних відомостей треба мати не аби які аналітичні здібності, тому суспільство не має іншого вибору окрім підвищення свого інтелектуального рівня.

Список використаних джерел:

1. Політологічний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/За ред. М.Ф.Головатого та О.В.Антонюка. К.: МАУП 2005. 792 с.
2. Куріло В.С. Латентна політика. Потаїні напрями політичної діяльнос-

ті: Навчальний посібник. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Ліон», 2009. 592 с.

3. Ліпкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Желіховський. – Режим доступу : <http://mobile.pidruchniki.com/15800119/politologiya/> ronyattya_zmist_zagroz_informatsiyniy_bezpetsi

4. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення/Ю.О.Горбань// Вісник НАДУ . 2015. №1. С.136-142

5. Бондар Ю. В. Четверта світова війна: інформаційні чинники // Діалог цивілізацій чи Четверта світова війна: Матеріали П'ятої всесвітньої конф., 25 травня 2006 р. / Ю. В. Бондар. К.: МАУП, 2007. С. 266-272.

6. Кирильчук Є. О. Інформаційна війна як дієвий феномен протистояння в суспільно-політичній боротьбі [Електронний ресурс] / Є. О. Кирильчук // Наукові праці МАУП. - 2013. - Вип. 4. - С. 58-61.

Зосімов Артем Олександрович,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Комих Наталія Григорівна,
к.соц.н., доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В наш час, дуже часто привертає науковий інтерес проблема ролі соціальних мереж у формуванні громадянського суспільства. Актуальність даної тематики обумовлена тим, що сучасне суспільство перебуває в активній стадії технічного прогресу. Наразі людство уважно слідкує за новими трендами, це стосується не лише молодшої частини населення, а й представників покоління “Х”, “Y”, “BB”, наразі переважна більшість населення є активними користувачами інтернету [3].

Інтернетом регулярно користуються 71% українців (22,96 млн). Серед них 21 млн осіб мають Інтернет вдома (65%), за даними дослідницького холдингу Factum Group Ukraine. [3]. 60 % населення України зареєстровано в соціальних мережах, за даними дослідження GlobalLogic. «Найпопулярнішою соцмережею залишається YouTube з охопленням 96% користувачів в Україні.

У середньому на сайті вони проводять майже 40 хвилин на день», - зазначають у GlobalLogic. З початку 2020-го до початку 2021 року українська аудиторія соціальних мереж збільшилася на сім мільйонів осіб. Так, на початку 2020 року в Україні було 19 мільйонів користувачів, у 2021 році цифра досягла 26 мільйонів, зазначило агентство «Інтерфакс-Україна» [1]. Як бачимо, соціальні мережі достатньо стрімко розвиваються та займають значиме місце у формуванні комунікативних стратегій українців.

Науковці західних країн поклали початок дослідженням стосовно впливу соціальних мереж на громадянське суспільство. Найпопулярнішими та найвагомішими вважаються роботи М. Кастельса. В його працях йде мова про те, що становлення і повноцінний розвиток сучасного суспільства неможливо уявити без еволюції мережевих інструментів в усіх можливих сферах. «Онлайн мережі стають формами «спеціалізованих спільнот», тобто формами комунікабельності, побудованими навколо специфічних інтересів...» [2, с. 132].

Однією з найперших фундаментальних колективних праць у цій сфері була робота Дугласа Шулера і Пітера Дея «Формування мережевого суспільства: нова роль громадянського суспільства в кіберпросторі». У цій науковій роботі описана загальна роль мережі інтернет у формуванні думок, пріоритетів та загальних цінностей громадянського суспільства [4].

Слід відзначити, що соціальні мережі є наймасштабнішим інструментом, що демонструє громадянську активність, це пов'язано з тим, що через соціальні мережі достатньо легко поширювати ідеї, об'єднувати людей зі схожими інтересами та поглядами в певні групи, що можуть бути не лише віртуальними. Соціальні мережі містять серйозне інформаційне плато про велику кількість різноманітних подій, що є суттєвими навіть на міжнародному рівні.

Таким чином, новітні технології, у тому числі й соціальні мережі, сприяють більш швидкому обміну інформацією між громадянами та громадськими рухами, а також, безпосередньо громадянським суспільством. З цього можна зробити висновок, що комунікація у мережі дає змогу розвиватися громадській активності, підвищувати її авторитет та важливість у прийнятті рішень. Для представників влади також вагомим показником успішності підтримання контролю є пряма можливість контактувати безпосередньо з суспільством, що також може забезпечуватися соціальними мережами. За інформацією, наданою Національним центром електронного уряду, приблизно 50 представництв державних органів знаходяться у відкритому доступі в соціальних мережах.

Використання соціальних мереж для проявлення громадських ініціатив на практиці показало неабиякий потенціал для формування більш міцного громадянського суспільства. Саме віртуальний простір для комунікації, що взагалі не має обмежень, дає можливість набувати суспільної самоорганізації, що має позитивний вплив на суспільство взагалі.

На нашу думку, соціальні мережі відіграють значимо роль у формуванні громадянського суспільства. Позитивним є той факт, що державні структури це усвідомлюють та створюють позитивні умови для вільної комунікації в інтернет - просторі. Здійснюючи спілкування з громадянами в соціальних мережах, урядовці сприяють побудові та закріпленню нового рівня комунікативних каналів між владою та суспільством. Незважаючи на те, що термін “соціальні мережі” існує достатньо короткий проміжок часу, їх ефективність та актуальність є відомим фактом. Отже розвиток інтернет технологій, соцмереж надає можливість прискоренню комунікації громадян у суспільстві, а також формуванню громадських об’єднань, просуванню громадських ініціатив та активності. Соціальні мережі в свою чергу на сьогодні, є потужним механізмом формування громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. За рік карантину кількість українців в соціальних мережах зросла на сім мільйонів. *DW* URL:<https://www.dw.com/uk/za-rik-karantynu-kilkist-ukraintsiv-u-sotsmerezkhakh-zrosla-na-sim-milioniv/a>
2. Кастельс М. Інтернет-галактика. К.: Ваклер. 2007. 304 с.
3. Майже 23 млн українців регулярно користуються Інтернетом. *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/news/20204323-majzhe-23-mln-ukrayinciv-regulyarno-koristuyutsya-internetom-doslidzhennya>
4. *Shaping the Network Society: The New Role of Civil Society in Cyberspace*. – MIT Press, 2004. – 438 p. URL: <https://direct.mit.edu/books/book/2758/Shaping-the-Network-SocietyThe-New-Role-of-Civil>

Калашнік Євгеній Олександрович,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Стояцька Ганна Михайлівна,
к.філос.н., доцент, доцент кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ МІНЛИВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Розвиток суспільства безпосередньо пов'язаний з вирішенням кола питань, що виникають в політичній, економічній та правоохоронній сфері. В момент прийняття управлінських рішень закономірно виникає певна кількість запитань, пошук відповідей на які зумовив не лише створення теорії прийняття рішень, а й проведення низки досліджень цього процесу.

Після вивчення методичної і наукової літератури, пов'язаної з даною темою, помітно, що низка науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, досліджували різноманітні питання, пов'язані з проблемою прийняття рішень (Л.Е. Орбан-Лембрик, Л.С. Виготський, С. Плаус, Ж. Піаже та ін.), але когнітивні аспекти прийняття управлінських рішень потребують детального подальшого аналізу.

Досліджуючи проблеми, пов'язані з прийняттям рішень, вважаю необхідним виділити два основні аспекти:

1) прагматичний – створення моделей та пошук методів прийняття оптимальних рішень, а також виявлення причин не користуватись ними в ситуаціях, які релевантні щодо даних методів та моделей;

2) методологічний – відсутність досконалості в методах, що застосовуються під час досліджень процесів прийняття рішень і, як наслідок, неможливість відтворення отриманих даних у поведінці людей в реальних життєвих ситуаціях.

Для процесів, що здійснюються під час керування правоохоронними органами, характерні наступні особливості:

– відсутність достатньої інформації про динаміку процесів обробки даних;

- наявність великої кількості чинників у процесах та їх взаємозв'язок;
- мінливість характеру процесів у часі тощо.

Таким чином, ці процеси належать до недостатньо структурованих, при вивченні яких когнітивний підхід дозволяє усвідомити й прослідкувати логіку розвитку подій за наявності великої кількості взаємозалежних факторів.

В науковій літературі виділяють кілька методів досліджень процесів прийняття управлінських рішень, зокрема штучне моделювання ситуацій, прийняття рішень та використання інформаційних технологій тощо.

Втім, від загального, хотів би все ж перейти й зупинитись на більш конкретному прикладі підходу в прийнятті рішень, а саме на «Американській школі» прийняття управлінських рішень. У процесі вирішення проблеми американські спеціалісти враховують те, що безпосередньо пов'язано з рішенням і виходить з нього. До того ж кількість етапів у процесі прийняття рішення визначається самою проблемою [1].

Етапи виділяють наступні:

- діагноз проблеми – перший етап на шляху вирішення проблеми, на якому встановлюються, завдяки нагальному усвідомленню, фактичні причини майбутніх складних обставин або наявні можливості їх виникнення. На даному етапі керівники намагаються не допускати надлишку інформації і збирають лише конкретну, яка стосується безпосередньо стану проблеми;

- формулювання обмежень і критеріїв прийняття рішень – на другому етапі визначають діапазон, інтервал, в межах якого в подальшому приймаються управлінські рішення. На додаток до ідентифікації обмежень визначають стандарти, що дозволяють оцінювати альтернативні варіанти вибору критеріїв прийняття рішень;

- визначення альтернатив – на цьому етапі відбирають альтернативи вирішення проблем, що за об'єктивними ознаками вважаються найбільш доцільними ;

- вибір альтернативи – за правильного визначення, ретельного аналізу кожної з альтернатив, досить легко вибрати найбільш раціональну.

Практика американських менеджерів демонструє, що прийняти оптимальне рішення при дефіциті часу дуже важко, і керівники обмежуються «задовільним» рішенням, а не «найбільш максимізованим». Вони враховують, що на процес прийняття рішень впливають [2].

- їх особисті оцінки;
- рівень ризику;
- час і зміна оточення;
- можливість негативних наслідків;
- взаємозалежність рішень на різних рівнях ієрархії.

Підсумовуючи, гадаю, доречно вважати одним з основних напрямів майбутніх досліджень проблем у процесі прийняття управлінських рішень –

вивчення підвищення когнітивної компетентності, набуття навичок ефективного мислення безпосередньо в управлінців. Але й не складно помітити, що потреба в цьому напрямку вже актуалізована. Адже програми щодо удосконалення технік мислення, аналізу, оволодіння самотньою креативністю поширюються не тільки в середовищі бізнесу, менеджменту, а й у системі вищої освіти, що є досить вагомо.

Якісно новим рівнем мислення, зокрема умінням приймати ефективні рішення, в першу чергу дуже важливо оволодіти особам, що перебувають на ключових позиціях соціальної організації, і якщо зазначені особи ці вміння й навички будуть отримувати ще в період освіти, автоматично матимуть змогу мінімізувати суспільні й індивідуальні ризики від неефективних дій в умовах мінливої соціальної реальності.

Список використаних джерел:

1. Рульєв В.А., Гуткевич С.О. Менеджмент. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.
2. Дикань Н.В. Менеджмент: навч. посібник. К.: Знання, 2008. 389 с.

Карпеченкова Ганна В'ячеславівна,
спеціаліст Фонду ООН у галузі
народонаселення в Україні,
аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шевченко Сергій Олексійович,
доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**РОЗВИТОК СИСТЕМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ПАНДЕМІЧНОГО
ТА ПОСТПАНДЕМІЧНОГО ПЕРІОДУ**

Вступ. Пандемія COVID-19 та постпандемічний період в Україні, як ймовірно і в усьому світі, стали викликом для держав, особливо при реалізації функцій держави у соціальній сфері.

Значущість вдосконалення механізмів соціального захисту населення

беззаперечно вийшла на перший план на усіх рівнях в державі: національному, регіональному та місцевому. Разом з тим, для органів влади та осіб, які безпосередньо приймають управлінські рішення в зазначеній сфері знадобились нові компетенції для здійснення функцій державного управління.

Мета. Дослідити вплив пандемії та постпандемічного періоду на зміну пріоритетів в публічному управлінні соціальною сферою, зокрема системами запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Матеріали і методи. Використано комплекс емпіричних і теоретичних методів: аналіз, синтез, аргументація – для вивчення автентичних матеріалів, теоретичних досліджень з питань здійснення функцій держави, зокрема в соціальній сфері; узагальнення, підготовка рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при розбудові систем запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в пандемічний та постпандемічний період.

Результати. Здійснення функцій держави у соціальній сфері в Україні, як і в інших «молодих» державах, до 2020-го року не було пріоритетним, що ймовірно пов'язано із усвідомленням потреби великих та довготривалих інвестицій для отримання позитивних змін та досягнення цілей соціального розвитку держави – соціальної справедливості, соціальної захищеності, задоволення соціальних інтересів людей.

Однак, період глобальної невизначеності, який ми спостерігаємо із початком поширення коронавірусної хвороби, підштовхнув до розвитку як окремих соціальних систем, так і соціальної сфери в Україні в цілому.

Прикладом може стати вдосконалення систем запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на місцевому та національному рівнях. Так, окрім масового відкриття спеціалізованих служб для постраждалих від домашнього насильства в містах та об'єднаних територіальних громадах України у 2020-2021 роках, ми бачимо появу низки нових національних законодавчих документів, що створюють підґрунтя для сталого функціонування систем на місцях. Прикладами документів є Указ Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» та Державна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [1, 2].

Аналізуючи успішні управлінські практики у соціальній сфері, що відбулися в період невизначеності, очевидним стає те, що досягнення успіху у розбудові окремих соціальних систем не було випадковим. На думку автора, ефективно вдосконалення систем запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі було здійснено в тих містах і громадах України, де вживався цілеспрямований вплив на таку систему з метою досягнення поставлених цілей, тобто процес управління. [3, с.675-676]

З іншого боку, бачимо, що розвиток соціальних систем відбувся та продовжує відбуватися там, де ефективно застосовується така функція публічного управління, як прогнозування. [3, с.699-701]. Тобто такі керівні впливи держави, які застосовують науково обґрунтоване передбачення цілей розвитку та результатів певних подій чи процесів у системі державної діяльності на основі отриманих даних, досягнень наукового аналізу, професійного досвіду та практики.

Водночас, в тих органах державної влади та місцевого самоврядування, де діяльність в соціальній сфері відбувалась епізодично, як засіб «тушіння пожеж», задля швидкого задоволення виявлених потреб населення, розвитку соціальних систем не відбулось.

Тож, прогнозування, як засіб прийняття управлінських рішень задля визначення змісту соціальних процесів, стану учасників управління шляхів і строків досягнення цілей управління, [4, с.23-28] найпершою і невід'ємною складовою управління соціальною сферою.

Висновки. Тож, пандемічний та постпандемчний періоди, які є принесли повну невизначеність стали викликами для публічного управління. Цей час підтвердив необхідність наукового підходу для здійснення функцій держави, використання усіх функцій публічного управління, починаючи з найпершої – прогнозування, яка в свою чергу надає можливість якісного переходу з ситуації «повної невизначеності» до «планування деяких сценаріїв» або навіть «створення чіткого єдиного плану дій».

В той же час, залучення до прогнозування у соціальній сфері фахівців відповідної компетенції: наукових радників, соціальних радників, радників з гендерних питань, радників з питань ветеранів, тощо, може стати позитивним надбанням для органів місцевого самоврядування, державної влади та народу України в цілому.

Список використаної літератури:

1. Указ Президента України № 398/2020 від 21.09.2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>

2. Постанова Кабінету Міністрів України №145 від 24.02.2021 «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>

3. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – 748 с

4. Юридичний вісник 3 (32) 2014. І. Л. Бородін, док. юр. наук, проф., Функції публічного управління, с. 23-28.

Kashyrina Irina,
Senior lecturer
The Department of Ukrainian
Studies and Foreign Languages
Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs

STEPS FOR INCREASING STUDENT MOTIVATION IN THE PROCESS OF STUDYING

All people need to have some force that encourages and engages them with doing some action or be involved in an occupation. A student is not an exception. Students of high school who study various subjects for further becoming skilled and knowledgeable professionals need to be motivated. If to speak about students of law enforcement who study legislation issues, law matters and regulative norms, it is obvious to note that such students need to perform strong wills, to establish responsible views and to possess self-motivation and a sense of discipline. Motivation or self-motivation helps them to increase a desire for studying, being involved in the process of studying, getting new experience in this or that sphere of science and, of course, for successful digesting the material. Therefore, the issue of this research is of importance and to be worth discussing as any student will not succeed without being motivated.

Motivation is a source or even power that enhances you to do things, to set and achieve your goals, to increase your opportunities and drives you for always be on the move and never stop. [2]. Different factors influence motivation. If to think about intelligence of a person, motivation directly depends on emotional psychology. Even best material of the lessons, tasks or books cannot give a reason for better studying a subject by students via being motivated and willing to be taught. Recognizing that student motivation is the cornerstone of success is the job of a good educator. Thus, some strategies for increasing students' motivation needed to be implemented and used.

First of all, a student needs to know that he has some strong sides. Then a teacher should build positive relationships with students on the basis of their strengths. Positive does not mean to be a friend for students, it means to set up friendly atmosphere at the classes and inspire those who study for learning a subject and find motivational aspects inside their minds. It is also important to make students be positive-minded even in case of failure. A failure should not setback them in pursuing goals and intercept to keep the resilience. [3]. To promote growth mindset a teacher should praise students for their work and efforts. Encourage while studying will definitely urge students and make them more motivated. Such strategy will reinforce the mindset and enhance self-motivation. Being transparent and a person who is good to be trusted. It should be mentioned that good interac-

tion between a teacher and students is another important factor that influences motivation among them. Thus, when a teacher asks students to evaluate the lessons, to offer any ideas for better improvement the studying process, they see that a teacher is not indifferent, that they have a feedback and that a teacher is ready for changes. Students reciprocate with their hard work when they see a good positive feedback. Good relationship between a teacher and students should become meaningful for them.

Give rewards. Inspire. Succeed by being inspired. A perfect way to motivate students is to suggest them a reward. An educator needs to prepare some task for a student who is not likely to be interested in studying via offering him or her a reward. Setting up goals can promote students to raise motivation. Even Albert Einstein said that your life should be directly connected to a goal. [2]. A person who has an aim lives. Such strategy is successfully applied for so called 'sprinters', those who cannot stop after finishing one task, they always need to set a goal and follow it to be achieved by the finish. This way such students are the target and surely become more motivated if they have a purpose. Besides, it is worth mentioning that lessons are better to have some notes of fun and be interesting. If an educator applies interactive ways of teaching, students will be more engaged in the process. Use media, introduce watching educational videos with further discussion, give an ability to share their opinion of which they heard or watched. All these methods certainly increase motivation.

Expectations. It is not a secret that broken expectations lead to the absence of motivation. A teacher needs to always keep dialogues with an audience and give them an opportunity to evaluate the way of being studied. They need to be given a choice and to give an opinion whether teacher's way of teaching, material, books and tasks meet their requirements. It is a good approach to advise with the students what they would like to learn, is there anything they would like to change and what ideas they would like to share. [1, p.159]. All the above mentioned helps them to feel their importance and become more motivated. A teacher also promotes students' motivation by telling them how the subject can be applied in their future profession, job, relationships and in life in the whole. Some examples from the life experience will definitely become a prospective assistance for achieving motivation enhancement.

In conclusion, it is important to notice that we all work better when we like what we are doing. The above mentioned approaches are rather to be effective as they unequivocally increase and intensify students' motivation for studying. We should never forget that we are people with feelings and emotions. Strict obligations and duties shove aside. Positive thinking and opinion about the way of learning is for sure a key for increasing self-motivation among people who get higher education. Accordingly, a good teacher should follow all the tips and advice of how to motivate students for better studying. Students' motivation is positively associated with successful outcome of studying taken as a whole. The process of becoming self-motivated is not a thing that happens in a twinkling of an eye. This is a

very serious and complicated process that needs always to be developed and enriched.

Literature:

1. Батрин Н.В. Проблема підвищення мотивації студентів вищих навчальних закладів економічного профілю. Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2012. – № 4, с.159.

References:

2. 21 simple ideas to improve student motivation. URL: <https://www.teachthought.com/pedagogy/21-simple-ideas-to-improve-student-motivatio/>.

3. Мотивація студентів як один із основних факторів успішної професійної підготовки. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/motyvatsiya-studentiv-yak-odyn-iz-osnovnyh-faktoriv-uspishnoji-profesijnoji-pidhotovky/>.

Кобзар Іван Ігорович,
здобувач вищої освіти Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

Науковий керівник:

Кобзар Олександр Федорович,
доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри з забезпечення
державної безпеки Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

**ПОЗИТИВНА ДИНАМІКА ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОЇ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ
НАПРЯМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
(ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ РАКУРС)**

Як відомо, державне управління у сфері соціального захисту учасників АТО (ООС) спрямоване на досягнення конкретних результатів шляхом реалізації цілого комплексу механізмів публічного управління. Організаційну основу для взаємовідносин державних органів влади, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій та громадських об'єднань становлять нормативно-правові механізми публічного управління. Нормативно-правова база є основою для реалізації принципу соціального партнерства між державою та іншими інституціями громадянського суспільства в процесі соціального захисту учасників АТО (ООС). Вона ґрунтується на всій сукупності нормативно-правових актів, спрямованих на соціальний захист цієї категорії громадян [1, с. 109].

Початок антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей у 2014 році показав недосконалість напрацьованого за роки незалежності законодавства в галузі соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей. Отже, постало питання про необхідність нормативно-правового врегулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції.

Основним законом, який визначає загальні засади регулювання соціального захисту учасників АТО (ООС), є Конституція України. Зокрема, гарантії соціального захисту цієї категорії осіб визначено статтею 17, де зазначається, що «держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей». На даному положенні Конституції України ґрунтуються інші законодавчі акти щодо соціального захисту учасників АТО (ООС), які конкретизують і більш детально врегульовують різні аспекти соціального захисту цієї категорії громадян [2, с. 144; 3, с. 120-121].

Серед напрямів, які потребували першочергово правового врегулювання, варто відмітити впорядкування надання учасникам АТО (ООС) та членам їх сімей матеріальної допомоги і пенсійного забезпечення, надання психологічної підтримки, санаторно-курортного лікування, забезпечення житлом, додержання трудових прав тощо. Врегулювання цих та інших питань потребувало внесення змін до вже існуючого законодавства, а також розробки та видання нових нормативно-правових актів - законів, указів Президента України, рішень Кабінету Міністрів України тощо. В цілому суспільні відносини, пов'язані з соціальним та правовим захистом військовослужбовців та членів їх сімей, нині регламентуються понад ста нормативно-правовими актами. У деяких із них на законодавчому рівні закладено підтримку принципу соціального партнерства в процесі гарантування захисту соціальних прав учасників АТО (ООС) [4].

На сучасному етапі українського державотворення до пріоритетних напрямів публічного управління, як вбачається, належить адаптація до нових суспільно-політичних та економічних реалій законів як основних правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері соціального захисту учасників бойових дій, ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей. Зокрема, до системи законодавчого регулювання соціального захисту учасників АТО (ООС) входять такі закони: «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Збройні Сили України», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються зі служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їх сімей», «Про встановлення щомісячної адресної допомо-

ги до пенсії інвалідам війни та учасникам бойових дій» тощо.

Більшість із наведених законів, що стосуються гарантування соціального захисту військовослужбовців та учасників бойових дій, були прийняті ще до початку російської агресії на сході України й не враховували нових реалій суспільно-політичного життя. Тому перед Верховною Радою України постало завдання розробки та прийняття законів, які б відповідали новітнім потребам, або ж внесення зміни до вже існуючого законодавства.

Адаптації до нових умов потребував, у першу чергу, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 45 від 22.10.1993 р., відповідно до якого встановлюється правовий статус учасника бойових дій, передбачається надання пільг, переваг та соціальних гарантій для цієї категорії громадян. В умовах відсутності змін до даного закону під час мобілізації на початковому етапі антитерористичної операції на сході України 15.05.2014 року Кабінет Міністрів надав спеціальне роз'яснення «Права осіб, мобілізованих на військову службу», у якому зазначалося, що військовозобов'язані, які були призвані на військову службу під час мобілізації в особливий період, набули нового юридичного статусу - військовослужбовці, внаслідок чого на них поширюються пільги, передбачені законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців і членів їх сімей», Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-правовими актами [5, с. 231].

У квітні 2015 року до ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» було внесено зміни, відповідно до яких статус учасника бойових дій було поширено на осіб, які «захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення». Також статус учасника бойових дій було надано особам, які «у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції». Таким чином, зміни, внесені до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», надали право кожному, хто захищав незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, користуватися усім комплексом гарантій соціального захисту, який передбачено для ветеранів війни.

Відповідно до статті 12 даного Закону, функціонує вісім бюджетних програм та діє понад двадцять пільг для учасників АТО (ООС). Серед них пільги, які стосуються медичного обслуговування, житлово-комунальної сфери, користування громадським транспортом, першочергового забезпечення житловою площею, або ж відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва тощо.

Цим же законом було закладено й правове підґрунтя для реалізації соці-

ального партнерства в галузі захисту соціальних прав учасників бойових дій. Зокрема, у ст. 2 зазначається, що місцеві ради, підприємства, установи та організації мають право за рахунок власних коштів і благодійних надходжень встановлювати додаткові гарантії щодо соціального захисту ветеранів війни.

Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей визначені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Даним Законом встановлено єдину систему соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, гарантовано сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни в економічній, соціальній та політичній сферах. Зокрема, в п. 2 статті 15 даного Закону було передбачено нарахування одноразової грошової допомоги мобілізованим військовослужбовцям, яка повинна виплачуватись у день демобілізації. Також даним Законом передбачене право на виплату одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця або втрати працездатності. При цьому, варто зазначити, що розмір допомоги не залежить від військового звання, посадового окладу та вислуги років військовослужбовця. Статтею 4 цього Закону передбачено, що виконання його положень та інших нормативно-правових актів щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей покладається на органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Серед соціальних прав, гарантованих учасникам АТО (ООС), особливий інтерес становлять трудові гарантії, адже переважна більшість військовослужбовців на момент мобілізації мала постійне місце роботи, яке могло бути втрачене до настання демобілізації. 1 квітня 2014 р. набрав чинності Закон України від 27.03.2014 р. № 169-VII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення проведення мобілізації», яким доповнено статтю 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Відповідно до внесених змін, на громадян України, призваних на строкову службу та військову службу за призовом під час мобілізації поширюються гарантії, передбачені частиною третьою статті 119 Кодексу законів про працю України, згідно з якими «...за працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, але не більше одного року, зберігаються місце роботи, посада і компенсується із бюджету середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, в яких вони працювали на час призову, незалежно від підпорядкування та форми власності». 16 грудня 2016 р. Верховною Радою України внесено зміни до даної статті, ключовою новацією яких є збереження за військовослужбовцем місця роботи, посади та середнього заробітку за місцем роботи незалежно від підпорядкування та форм власності на час призиву до військової служби на строк до закінчення особливого періоду або ж до дня його фактичного звільнення з військової служби. Таким чином, законодавцем було зроблено крок у напрямі зміцнення гарантій збереження робочого місця за військовослужбовцями, у тому чи-

слі й учасниками АТО (ООС), на увесь термін проходження ними військової служби.

Статтею 42 Кодексу законів про працю також передбачено, що при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці. При цьому «при рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації перевага в залишенні на роботі надається ...учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Не припиняється й виплата пенсій пенсіонерам у разі призову їх на військову службу під час мобілізації, на особливий період. Дана соціальна гарантія забезпечується доповненнями, які було внесено до статті 2 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». 1 січня 2015 року набули чинності зміни, внесені до статті 36 цього Закону, які стосуються права членів сімей військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, інших осіб, які загинули (померли) внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних при захисті Батьківщини, на отримання пенсії в розмірі 70 відсотків грошового забезпечення загиблого (померлого) годувальника на одного непрацездатного члена сім'ї.

Таким чином, за період проведення операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції) в Україні, національне законодавство було досить оперативно та комплексно адаптовано до нових потреб суспільно-політичної ситуації, серед яких: і вдосконалення правового статусу учасників бойових дій, і виокремлення правового статусу учасника операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції), і введення та нормативне закріплення нових видів пільг та преференцій для окремих категорій осіб зі складу військовослужбовців та атестованих працівників правоохоронних органів. Широка нормативно-правова база з досліджуваного питання встановила організаційно-інституційну систему забезпечення соціально-правового захисту цієї категорії осіб, надавши військовослужбовцям, що брали безпосередню участь в проведенні ООС (АТО), у тому числі, у складі добровольчих формувань, статус учасника бойових дій. Разом з тим, національне законодавство з розглянутого питання не врегульовує всіх аспектів соціального захисту учасників ООС (АТО) та членів їх сімей і потребує подальшого доопрацювання та більш оперативного реагування на проблеми та перешкоди на шляху реалізації встановлених законодавчих норм.

При опрацюванні заявленої проблематики дослідження, окрім зазначених за текстом, додатково використовувались джерела, зазначені у бібліографічному списку за №№ 6-8.

Список використаних джерел:

1. Кучер В.А. Соціальне підприємництво як чинник удосконалення державної політики в сфері захисту прав учасників АТО (ООС). Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО: збірник матеріалів круглого столу до Дня захисника України (Київ, 17 жовтня 2018 року) / за заг. ред. Р.В. Войтович, П.В. Ворони. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 216 с.
2. Кучер В.А. Соціальний захист учасників АТО як структурна складова демократизації публічного управління України. Форум прямої демократії. Матеріали доповідей та тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 4 грудня 2018 р.) / за заг. ред. Р.В. Войтович, П.В. Ворони. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. 407 с.
3. Гордієнко Є. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 1. С. 117-125.
4. Стан виконання бюджетних програм з питань соціального захисту учасників війни України проти російської агресії: аналітичний звіт. Юридична сотня, 2018. 48 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Analitic_Report_2017_359r.pdf. – Заголовок з екрану.
5. Тополь О.В. Соціально-психологічна реабілітація учасників антитерористичної операції. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 124. С. 230-233.
6. Трофименко А.В. Визначення правового статусу учасників антитерористичної операції в українському законодавстві. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2016. Вип. 16. С. 320-328.
7. Чижов Д.А. Нормативно-правове забезпечення права на соціальний захист учасників АТО та членів їх сімей. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 173-182.
8. Салимон А. Актуальні проблеми учасників антитерористичної операції у сфері соціального захисту. Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2017 р.) [упор. Я.В. Журавель, О.С. Хопун; заг. ред. Т.В. Семигіної]. К.: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2017. С.74-77.

Коляда Дар'я Володимирівна,
здобувач вищої освіти 1 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Скиба Елеонора Костянтинівна,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор філософських наук, доцент

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ

У сучасному правовому середовищі, коли трансформуються способи реалізації норм права, важливим питанням стає рівень правосвідомості громадян. Правосвідомість є важливим інструментом забезпечення розбудови суспільства, який віддзеркалює рівень розвитку інституту права. Питання правосвідомості є важливим для сучасних країн. Для України це питання не втрачає своєї актуальності, адже зміни правової картини світу впливає на розуміння призначення та сутності правової системи.

На думку Олександра Спіркіна, правосвідомість - це уявлення і поняття, що виражають відношення людей до діючого права, знання міри в поведінці людей з погляду прав і обов'язків; це правові теорії, правова ідеологія. У рамках такого підходу правосвідомість є ідейним виразом об'єктивних суспільних відносин, які, своєю чергою, відображають економічні та соціальні відносини, що панують у суспільстві. Право впливає на формування правосвідомості, а правосвідомість реалізується в праві та правосудді [2].

Аналізуючи рівень правосвідомості в Україні, бачимо низку проблем. Одна з яких - це деформація правовідносин. Основною причиною даного явища є відношення молоді до злочинів. Для сучасного суспільства стали звичним явищем тероризм, замовні вбивства, викрадення, корупція і т.д. Інша проблема - рівень довіри громадян до правової системи України. Аналізуючи дане питання ми бачимо, що рівень довіри дуже низький. Це зумовлено тим, що неререформований правовий інститут (прокуратура, міліція, суд, адвокатура) не завжди добросовісно виконував свої обов'язки, а сучасний правовий інститут ще не встиг довести свою добросовісність в практичній

діяльності .

Також викликає питання про вплив правосвідомості на правовідносини. Ми можемо прослідкувати це в щоденних новинах про вчинені кримінальні проступки чи злочини та інші правопорушення. Чуючи такі новини, законослухняні пересічні громадяни роблять висновок, що правова система не працює. Як ми бачимо, правосвідомість може впливати на людські вчинки. Таке припущення також висвітлював В. Котюк в своєму визначенні правосвідомості особистості. Як зазначається, це така форма відображення правових явищ, яка охоплює психічні, інтелектуальні, емоційні і вольові процеси та стани: знання чинного права і законодавства, правові вміння і навички, правове мислення, правові емоції і почуття, правові орієнтації, позиції, мотиви, правові переконання та установки, які синтезуються в прийнятих рішеннях і які направлені на пізнання, спілкування і взаємодію в процесі правової діяльності й поведінки у сфері правовідносин[1; с. 35].

В сучасному світі постає проблема підвищення рівня правосвідомості суспільства. Як досягти даної мети? Основним джерелом розповсюдження новин та формування суспільної думки є засоби масової інформації. Тому саме вони можуть також формувати позитивне або негативне ставлення до антиправової поведінки людей. Ми розуміємо, що будь-яке виховання розпочинається з дитинства, тому важливо створити ефективну систему правового виховання та навчання. Ще одним важливим кроком для формування правосвідомості буде збільшення правого інформування населення, а також налагодження комунікації між правовими інститутами і населенням. Ці засоби мають впливати на підвищення рівня довіри населення до правоохоронних органів.

Отже, правосвідомість впливає на відтворення у населення певного відношення до права, в наслідок якого формуються правовідносини між державними органами та громадянським суспільством. Це є також фундаментальним показником, що відображає та впливає на рівень правопорушень. Одним із ефективних засобів підвищення загального рівня правосвідомості – це вибудовування ефективної системи правового виховання. Потужну допомогу у процесі формування правосвідомості можуть надати засоби масової інформації. Важливим чинником впливу є налагодження комунікації між правоохоронними органами та населенням.

Список використаних джерел:

1. Ігнатів О. М. Соціально-демографічна характеристика осіб, які вчиняють розбій. Наше право. 2014, № 1. С. 61–68.
2. Данильян О. Г. Філософія права. Харків : Право, 2009. 208 с.

Комих Наталія Григорівна,
к.соц.н., доцент кафедри
гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: КРИТЕРІЇ АНАЛІЗУ

Необхідність дослідження гуманітарної безпеки є актуальним для соціологічної науки через нестабільні умови в яких опинився світ та українське суспільство зокрема. Раніше гуманітарний дискурс безпеки у формуванні світового порядку враховувався обмежено, але, наразі, сьогодні здобув потужного значення. Сучасні суспільства відрізняються від інших історичних форм соціальності зростанням усвідомлення необхідності організованого протистояння множинним загрозам і ризикам, небезпечним з точки зору соціетального самозбереження і життєзабезпечення. Особливо за часів пандемії коронавірусу. Згідно Луману Н., суспільство є аутопойезистичною системою, тобто тією, що рефлексує над собою. Розуміння необхідності єдиної теорії безпеки можна розглядати як продукт саморефлексії сучасного суспільства [2]. І, якщо мислити в цьому ключі, то соціологічне вивчення різних аспектів та рівнів безпеки суспільства, становить як би передній край сучасної соціологічної науки, її найперспективніший та недостатньо розроблений напрямок.

Гуманітарний аспект розуміння безпеки акцентує методологічний ракурс на людині. Адже безпека держави напряду пов'язана з добробутом громадян. Ключові положення сталої парадигми людської безпеки були концептуалізовані в доповіді Програми розвитку ООН (ПРООН) від 1994 р. Основні елементи людської безпеки наступні: 1) економічна безпека, 2) продовольча безпека, 3) медична безпека, 4) екологічна безпека, 5) безпека людини, 6) безпека спільнот, 7) політична безпека [1].

В такому розумінні людська безпека - це свобода людини, її самореалізація, захист від загроз та забезпечення основних життєвих потреб. Отже, коли гуманітарних проблем стосується збереженням людського життя.

Соціологія гуманітарної безпеки вивчає проблеми забезпечення захищеності людини як особистості в контексті сформованих суспільних відносин. Безпечне існування особистості неможливе поза захистом можливостей нормальної життєдіяльності, прав, свобод, як власних, так її сім'ї, рідних, етнічної спільноті, до якої вона належить, без вільної реалізації себе в національній культурі, ідентифікації з її цінностями, традиціями, ідеалами, норма-

ми.

Гуманітарна безпека передбачає також забезпечення вільного розвитку інтелектуального, духовного, морально-етичного потенціалу людини, захисту її від різноманітних зазіхань і загроз, від всякого - фізичного, морального, соціального і політичного - насильства. Достатньо широке розуміння гуманітарної безпеки окреслює широке поле дослідницьких орієнтацій у розв'язанні світових проблем. Адже, закономірним є розуміння того, що розв'язання питань гуманітарної безпеки не можливо без міжнародної співпраці. Проблеми прав людини, гендерної рівності, міжнародного тероризму, довілля, бідності, соціальної нерівності, епідемій потребують багатосторонніх дій на рівні взаємодії всіх держав світу.

Аналіз стану гуманітарної безпеки в українському суспільстві представляється можливим розглянути через низку критеріїв:

- *рівень дотримання прав і свобод* особистості, громадянина в суспільстві, який показує характер правового простору в державі, систему контролю за дотриманням правових норм і практику захисту прав та свобод її громадян. Цей показник залежить від рівня розвитку громадянського суспільства та розвиненості його цивільних структур, що, своєю чергою, визначається наявністю традицій лібералізму і демократизму в соціумі як основи для становлення громадянського суспільства та правової держави;

- *індекс морального стану суспільства*, заснований на інтеграції таких показників, як кількість (на 100 жителів) вбивств; безпритульних дітей; індекс корупції; індекс Джині - нерівномірність розподілу доходів;

- *якість життя* як комплексна характеристика умов життєдіяльності населення, яка виражається в об'єктивних показниках, суб'єктивних оцінках задоволення матеріальних, соціальних і культурних потреб та пов'язана зі сприйняттям людьми свого соціального положення в залежності від культурних особливостей, системи цінностей і соціальних стандартів, що існує в суспільстві;

- *рівень соціального розширення і поляризації* в суспільстві, вимір якого передбачає вивчення соціальної структури суспільства, рівня бідності та ступеня соціальної поляризації, наявності та чисельності середнього класу в суспільстві.

- *рівень стабільності інституційної системи*, що показує ступінь функціональної ефективності соціальних інститутів. Кризовий характер інституційної системи, дисфункціональні прояви діяльності, втрата деперсоналізації в суспільстві є джерелом загрози безпеці суспільства як соціальної системи;

- *рівень стабільності та цілісності системи цінностей* суспільства і його світоглядних основ. Система цінностей є фундаментом суспільства, на якому вибудовуються всі типи соціальних відносин: економічних, політичних, культурних, сімейних і т. д. Цінності надають суспільству необхідний

ступінь порядку і передбачуваності, оскільки через них здійснюється регуляція людської діяльності, вони виступають гарантом національної безпеки суспільства, а їх зсув, невизначеність, стан аномії, своєю чергою, формує загрозу безпеці суспільства.

- *демографічні показники* - показники тривалості життя, смертності, народжуваності, шлюбності, розлучень, міграції, що характеризують відтворювальний потенціал суспільства і його життєздатність в цілому;

- *рівень соціального здоров'я населення* як сукупність показників фізичного і духовного самопочуття населення. При збереженні тривалої тенденції зниження соціального самопочуття населення відбувається зниження духовно-морального потенціалу суспільства і, як наслідок, під загрозою опиняється стабільний, безпечний розвиток соціуму і держави;

- *рівень девіації та злочинності*, що показує кількість злочинів та їх динаміку за певний проміжок часу. Крім того, чимале значення має аналіз статево-вікових особливостей злочинності (дитяча, підліткова, молодіжна, жіноча, чоловіча), а також її типова характеристика (тяжкість злочинів, динаміка рецидивів).

Зазначені критерії, на наш погляд, дозволяють достатньо комплексно, глибоко та об'ємно представити стан гуманітарної безпеки в українському суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Воротнюк М. Людська безпека як імператив сучасних епохи: перенос фокуса з держави на людину. Київ. 2011. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07749.pdf> (дата звернення 14.12.2020р.).

2. Луман Н. Риск и опасность. *Отечественные записки*. 2013. № 2. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/6107> (дата звернення 03.05.2021р.)

Кузьміна Анастасія Юріївна,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Напружена соціально-економічна ситуація, що склалася останнім часом в Україні, негативно відбивається на поведінці дітей та підлітків. Особливе занепокоєння викликають не лише прогресуюча відчуженість та підвищена тривожність, а й збільшення проявів цинізму, жорстокості, агресивності неповнолітніх. У наслідок цього зростають ризики криміналізації підлітків [1].

Слід відзначити, що останнім часом у підлітковому середовищі все більше розповсюджуються такі види злочинів, які раніше були притаманні в основному дорослим, зокрема: торгівля зброєю і наркотиками, розбійні напади, посягання на життя і здоров'я з використанням тортур, кіберзлочинність та ін.

Не можна не погодитися з думкою В. М. Оржеховської, що злочинні діяння, здійснені неповнолітніми та малолітніми, - це небезпечні соціальні явища, оскільки, по-перше, негативно впливають на формування особистості дитини; по-друге, завдають значної шкоди суспільству через втрату трудових ресурсів; по-третє, відіграють значну роль у формуванні рецидивної злочинності [2, с. 60].

Аналіз наукової літератури засвідчує [1-3], що першопричиною збільшення підліткової злочинності є, насамперед, порушення прав дітей у сім'ї та соціумі. Реакцією на незадоволення основних потреб з боку підлітка може бути девіантна поведінка, у тому числі, як форма протесту (під девіантною поведінкою розуміється відхилення від загальноприйнятих норм поведінки - моральних і правових, включаючи антидисциплінарні, антисоціальні, делінк-

вентні (протиправні) і адиктивні (аутоагресивні) вчинки), а також відкрита агресія проти конкретних осіб. Цілком логічно, що підлітки, які відрізняються подібними формами поведінки, рано чи пізно потрапляють у поле зору співробітників правоохоронних органів.

Профілактика небажаних форм підліткової поведінки може здійснюватися на рівні всього суспільства, окремого регіону, соціальної групи, установи, організації, окремого індивіда. Профілактична робота на макрорівні реалізується у вигляді комплексних профілактичних програм, кампаній, масових заходів, координованої діяльності мережі установ та організацій (висвітлення проблем у ЗМІ, публічні акції, зміни в соціальній і державній політиці, спрямовані на формування громадської думки, й індивідуальних ціннісних установок). На мікрорівні профілактика здійснюється у вигляді спеціальних програм, заходів і окремих дій у межах установ, організацій та за місцем проживання (освітні й тренінгові програми, спеціалізовані втручання для груп ризику). Індивідуальний рівень профілактики передбачає роботу, яка проводиться фахівцями з окремими особами (індивідуальне консультування та психологічний супровід).

Слід зазначити, що окремі профілактичні заходи дозволяють вплинути на обмежену кількість чинників даної проблеми, тому цей вид превентивних заходів варто використовувати у комплексі з іншими. У той же час розробка профілактичних програм передбачає дії у різних напрямках профілактики (превенції), залучення великої кількості фахівців, співпрацю установ та організацій.

Серед основних інструментів впливу на особистість неповнолітнього правопорушника у діяльності працівників Національної поліції України виділяють: переконання, що передбачає умисний цілеспрямований вплив на свідомість, волю й почуття з метою формування стійких переконань та певних норм правослухняної поведінки. Переконання як метод виховання реалізується через низку таких прийомів як: пояснення, розкриття можливих наслідків діяльності чи бездіяльності, бесіда, диспут, звернення до почуттів та ін.

Важливо пам'ятати, що в роботі з неповнолітніми правопорушниками необхідно використовувати ті психолого-педагогічні методи і прийоми індивідуально-профілактичної роботи, які б оптимально відповідали індивідуальним особливостям дитини, стимулювали бажання виправитись, сприяли вихованню та корекції поведінки [2].

Отже, успішне проведення індивідуально-профілактичної роботи з попередження вчинення правопорушень неповнолітніми можливе за умови:

- максимального врахування вікових і гендерних особливостей психіки підлітків, стану здоров'я, індивідуальних інтересів, можливостей, перспектив тощо;
- створення системи диференційованих впливів соціального, педагогічного, психологічного, правового характеру.
- формування у неповнолітніх правопорушників бажання і потреби змі-

нити свою поведінку, розвитку у них позитивних інтересів, уміння розумно організувати і проводити дозвілля;

- чіткої взаємодії та узгодженості діяльності усіх суб'єктів профілактичної та виховної роботи, зусилля яких мають спрямовуватись на підвищення рівня правосвідомості неповнолітніх правопорушників, розвиток позитивних рис та інтересів, формування адекватного ставлення до себе та оточення.

Список використаних джерел:

1. Луценко Ю. А. Діти правопорушники: що робити? Київ : Шкільний світ, 2010. 128 с.
2. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навч.-метод. посіб. Київ : ВіАН, 1996. 351 с.
3. Фіцула М. М., Парфанович І. І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Навч. кн. ; Богдан, 2008. 432 с.

Лавриненко Ганна Андріївна,
к.політ.н., доцент кафедри філософії
Київського університету
імені Бориса Грінченка

КОРОНАПАНДЕМІЯ ЯК СТРЕС-ТЕСТ ДЛЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ІСНУЮЧОГО СВІТОПОРЯДКУ

Коронавірусна інфекція стала найбільшим шоком для світової політичної спільноти з часів Другої світової війни. Пандемія коронавірусу, яка паралізувала «звичний хід життя» більшості держав, принесла суттєві зміни в світову політичну повсякденність. Кинутий виклик легітимності існуючого світопорядку: змінюється сприйняття політичних реалій, перебудовується ієрархія цінностей, з'являються нові політичні орієнтири, які «старі політичні проблеми» висвічують під новим коронавірусним кутом.

Як відомо, коронапандемія, як істотна загроза людському здоров'ю та безпеці державотворчих процесів, вперше (з часів пандемії іспанського грипу в 1918-1919 роках) настільки чітко сприймається людьми по всьому світу.

Мета даного дослідження - визначити характер впливу коронапандемії на легітимність існуючого світопорядку.

Екстраординарність такої ситуації можна проілюструвати політичним *Streisand effect* коронапандемії (тобто, коли будь-які спроби держави насильно обмежити доступ громадян до будь-якої інформації про коронапандемію ведуть до прямо протилежного результату) [1]. Мова йде про:

- 1) «розхитування» психологічного стану суспільства;
- 2) надання недостовірної інформації представниками влади;

- 3) неефективна комунікація між владою і громадянами;
- 4) введення локдаунів і неприйняття їх суспільством.

По-перше, велика кількість «інформаційного сміття» і брак офіційної інформації породжує в громадянському суспільстві «напад тривоги і страху», який супроводжується відчуттям безсилля і неможливості вплинути і/або змінити те, що відбувається. Масова істерія через небезпеку коронавірусу викликана тим, що вірус новий, повсякчас з'являються все нові його модифікації, а універсальної вакцини від нього поки не винайдено. Страх набагато страшніший за будь-який вірус і, щоб не піддаватися паніці, потрібно обмежити «інформаційний фастфуд», не просочувати страхом своє життя, але і не «бенкетувати під час чуми». На хвилі ажіотажу навколо COVID-19 у ЗМІ з'явилося багато фейкових новин, що особливо «розхитує» психологічний стан суспільства. Причому, негативних новин про коронавірус, котрі поширюються швидше самої інфекції, більше, ніж позитивних. А вжиті владою заходи громадянами розцінюються і сприймаються як сигнал тривоги. Будь-яка інформація про коронапандемію, в разі невмілого її використання, може посіяти в суспільстві необґрунтований страх або невиправдане прийняття того, що боротьба з коронавірусом завершена, та привести до невідворотних наслідків [2].

По-друге, високий рівень недовіри «всіх до всіх» і «всіх до держави». Людей у всьому світі лякає нерозуміння ситуації, невизначеність на тлі великої кількості інформації «диванних політичних критиків», часто з деструктивним змістом. Наприклад, для громадян незалежних пострадянських держав як і раніше актуальний «радянський феномен», який можна позначити як «передбачуваність влади, заснована на недовірі громадян» [3, с. 302]. Це є результатом недостовірної та/або неоднозначної інформації, що надається представниками влади.

По-третє, спілкування і розуміння між громадянським суспільством і владою зменшилося до критичних позначок. У період коронапандемії громадяни та представники влади стали по-різному визначати мотиви поточних дій та оцінювати результати спільної роботи. Виникла реальна загроза припинення контакту між державними діячами і суспільством. При цьому стала можливою «політична гіпертрофія» держави, коли вона, через відсутність зацікавленості, перестане отримувати зворотний сигнал від суспільства. Аргументом негативної тенденції, що спостерігається, свідчить і зростання в медійному середовищі кількості скандалів, пов'язаних з невдалими висловлюваннями чиновників, а також фіксація соціологічними компаніями повсюдного зниження рівня довіри до інститутів влади, і демонстративна пасивність ключових політичних гравців. На сьогоднішній день існує ризик, що неефективна комунікація між органами вищої державної влади та громадянами може призвести до непередбачуваних наслідків пандемії коронавірусу.

По-четверте, громадянське суспільство переживає «чергову хвилю локдаунів», щоб запобігти наслідкам рідкісної за масштабом і несподіваності

шоку - «медичної катастрофи», до якої може призвести колапс світової системи охорони здоров'я. Хоча ще кілька місяців тому здавалося, що сучасні наукові досягнення і відкриття в галузі медицини дозволять істотно збільшити тривалість життя людей на планеті. Аналогічна ситуація склалася в кінці XIX століття, коли багатьом вченим-фізикам здавалося, що всі питання цієї науки вирішені і залишилися тільки деякі неясності, які в подальшому стали теоретичною основою ядерної фізики і теорії відносності.

Отже, слід зазначити, що в ситуації, що склалася, дискусія в суспільстві щодо запровадження загальнонаціональних локдаунів, мотивів влади та інтересів громадян у боротьбі з коронавірусною інфекцією явно не продуктивна. Коронапандемія постала в якості стрес-тесту, виклику для світової політичної спільноти, а також можливості переглянути своє ставлення до суспільних цінностей та легітимності існуючого світопорядку.

У той же час боротьба проти поширення інфекції - це щось більше, ніж «виключно» медична міра. Це, скоріше, перші кроки до соціально-політичного дисциплінування суспільства через ізолюваність та атомізацію соціального життя, поширення методів спостереження та контролю. Однак, попри всі складнощі даний період може дати шанс на оновлення власного позиціонування як на рівні окремого індивіда, так і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Fukuyama F. The Pandemic and Political Order. *Foreign affairs*. 2020. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-09/pandemic-and-political-order?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=The%20Pandemic%20and%20Political%20Order&utm_content=20200609&utm_term=FA%20Today%20-%20112017&fbclid=IwAR0j_QxBxT20VxJYWGI9UzZeDZr0hLJ0DzxZlHrjkuNGDX6vLeda0J5JE8 (дата звернення: 01.05.2021).
2. Human Development Perspectives COVID-19: Assessing the impact, envisioning the recovery. 2020. URL: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid> (дата звернення: 30.04.2021).
3. Prymush M., Lavrynenko H. Political identity as a security factor of ukrainian statehood. *Przeгляд Strategiczny*. 2020. Issue 13. P. 297-316. DOI: 10.14746/ps.2020.1.18.

Лагода Михайло Вікторович,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ

Епідемія COVID-19 суттєво впливає не тільки на фізичне здоров'я громадян, а й на психічне. Зокрема, це пов'язано зі зміною звичного способу життя і неможливістю виконувати повсякденні види діяльності. Наприклад, рукостискання останнім часом починає вважатися небезпечним, як і будь-який фізичний контакт при спілкуванні; нагальні побутові справи, на кшталт походу у магазин, вимагають залучення додаткових ресурсів, зокрема, наявності маски, без якої допуск у приміщення і можливість покупки товарів заблокована. Організатори масових заходів: концертів, спектаклів, сеансів у кіно вводять обмеження, або ж взагалі їх відмінюють. Психологічне напруження у громадян може викликати також і зменшення мобільності: проблематичними стають не тільки подорожі за кордон, а і всередині країни.

Разом із цим під впливом інформації про епідемію відмічається погіршення психічного стану в осіб. Зокрема, збільшується тривожність [3], посилюється реагування на зовнішні впливи: наприклад, кашель чи нежить у людини поряд може призвести до бурхливої агресивної реакції оточуючих, навіть якщо ознаки застуди насправді викликані алергією чи хронічним захворюванням. Знаходження у великій групі людей, або у натовпі також може призводити до переживання тривоги й інших негативних емоцій.

Психіатри відзначають ймовірність поширення мізофобії - виду obsесивно-компульсивного розладу (ОКР), при якому людина відчуває постійний страх заразитися. При цьому дратівливість збільшується не тільки через ризик захворіти самому, а й через страх за життя близьких родичів похилого віку, а також через проблеми на роботі потенційно пов'язані з епідемією. Це приводить нас до наступного фактору негативного впливу пандемію на психічний стан людей (після зміни звичного способу життя і страху захворіти) –

економічного [3]. Адже підприємства, магазини непродовольчих товарів, місця громадського харчування, сфери послуг і розваг – це все робочі місця, працівники яких після вимушеного закриття на карантин втратили стабільний заробіток. Страхі підсилюються думками про те, що відсутність роботи веде до нестачі коштів, а це, в свою чергу, – до нерозуміння, як і на що жити далі? Отже, стрес на тлі економічної нестабільності може збільшувати ризики суїцидальної поведінки [4].

Ще один фактор впливу пандемії на психічний стан особистості – це ізоляція, що проявляється в зменшенні контактів, необхідності перебувати у закритому приміщенні самому, або з членами родини, які також часто знаходяться у стресовому стані [1]. Така ситуація призводить до загострення сімейних конфліктів. Сидіти вдома під замком з єдиною можливістю вийти в магазин (адже були і заборони безпричинного виходу на вулицю) для деякого виявилось жахливим випробуванням. Сучасні сім'ї схильні відтягувати рішення проблем до останнього, поки спільне життя не стане нестерпним. А в умовах режиму самоізоляції оголилися ті проблеми, які не були на поверхні, і люди, замкнені в квартирі, просто змушені були їх вирішувати. Дослідження зазначають, що режим самоізоляції вплинув на кількість розлучень, небажаних вагітностей, рівень домашнього насилля. Зокрема, в Україні під час пандемії рівень домашнього насилля зріс приблизно на 30% [2]. При чому ситуація зі зверненням до поліції ускладнюється тим, що часто жертва знаходиться в одній кімнаті з кривдником, який за нею постійно стежить, або відбирає засоби зв'язку.

Вплив ізоляції також сильно відзначився на психічному стані самотніх людей. Можна припустити, що навіть найбільш самодостатні з них, люблячі тишу та усамітнення, відчуватимуть негативний настрій, в них загострюватимуться страхи та депресивні думки на кшталт: «Коли все людство в небезпеці у мене немає ніякої підтримки». Отже, ізоляція може стати викликом навіть для тих осіб, які до пандемії свідомо уникали контактів.

Як вже зазначалося, пандемія загострює стресові стани та негативні переживання, і щоби «зменшити напруження» та відволіктися від поганих думок окремі особи можуть звертатися до аддиктивних стратегій поведінки: вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління тощо [3]. Проте, така поведінка не несе користі для фізичного та психічного здоров'я особистості.

Особливо гостро вплив пандемії відчувають на собі особи, які вже мали до цього психічні розлади. В наслідок тривоги, породженої ситуацією невизначеності, і порушення соціальної взаємодії в них загострюються існуючі хвороби. Так, у статті для *The Conversation* наводиться інформація, що пацієнти з депресією, психозами та іншими душевними розладами на тлі пандемії почуваються дезорієнтованими, «збитими з пантелику», вони скаржаться на галюцинації, суїцидальні думки, складнощі у регуляції власних емоційних станів, панічні атаки тощо [4].

Отже, можна зробити висновок, що вплив пандемії на психічний стан

особистості вкрай негативний. Він проявляється у руйнуванні стереотипів життєвої поведінки, що пов'язано з новими умовами функціонування, а також зі значним стресовим навантаженням, в наслідок якого можуть розвиватися тривожні та депресивні розлади.

На нашу думку, можна виділити наступні негативні фактори впливу пандемії на психічний стан особистості: 1) зміна звичного способу життя; 2) страх захворіти; 3) економічна нестабільність; 4) соціальна ізоляція; 5) поглиблення міжособистісних та внутрішніх конфліктів; 6) збільшення ризиків аддиктивної поведінки; 7) загострення психічних хвороб. Певно, що для подолання наслідків пандемії багатьом особам знадобиться соціальна, правова, психологічна та навіть психіатрична допомога.

Список використаних джерел:

1. Зімовин О. І. Способи переживання тривоги в умовах COVID-19. Матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / [за наук. ред. М. М. Слюсаревського, Л. А. Найдьонові, О. Л. Вознесенської]. –К. : ІСПП НАПН України, 2020. – [Електронне видання]. С. 96-100.

2. Крушельницька Т.А., Матвеєва О., Наумов В. Соціально економічний вплив пандемії COVID-19 у контексті державної політики реалізації глобальної цілі сталого розвитку №5 «Гендерна рівність». Ефективність державного управління. 2020. Вип. 2 (63). Ч. 2. С. 249–269.

3. Кубай В. Г. Вплив пандемії COVID-19 та карантину на психологічний стан людини. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://gatne-rada.gov.ua/covid19-doslidzhennya-vplivu-15-43-44-23-07-2020/> (дата звернення: 15.04.2021).

4. Штаундермаер Р. Самогубства у часи пандемії: соціальні обмеження загострюють проблему. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/samohubstva-u-chasy-pandemii-sotsialni-obmezhennia-zahostriuiut-problemu/a-54878133> (дата звернення: 15.04.2021).37.

Литвинов Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка
(Северодонецьк, Україна)

**ПРО ПОНЯТТЯ «ЛЮДИНА ДОНБАСУ» І «НАРОД ДОНБАСУ»
(СПРОБА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО СИНТЕЗУ
В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ПЛОЩИНІ)**

Історія. Створення Донбасу як частини європейської індустрії в другій половині ХІХ ст. (закордонні інвестиції та культурне супроводження) було знищено більшовицьким переворотом 1917 року та в наступні десятиліття (репресії проти носіїв гуманістичних цінностей). Питання «людини Донбасу» як актуальне в Україні постало в часи загострення боротьби за владу відразу з часів отримання незалежності між різними кримінальними угрупованнями, насамперед з Донецька та Дніпропетровська, як найпотужніших (ще радянських) представників над-мілітаризованих промислових комплексів (Гасло «Донбасс порожняк не гонит» тощо). Тиск інших сучасних пострадянських аналогічних угруповань, включаючи ідеологічно забарвлене збройне вторгнення, здійснюється через апеляцію до переважно радянської міфології, що спирається на буденний рівень свідомості. Радянська практика створення «штучної бідності», поширена на зони ВПК, стала підґрунтям спочатку розпачу, а потім консолідації навколо саме тих, хто це здійснював: можновладців. «Народ Донбасу» – нове терміно-поняття, що використовується з метою консолідації населення непідконтрольних Україні територій навколо відновленого принципу радянського типу рабовласництва.

Наявна неконсолідованість, пов'язана з історичним фактом заселення територій Донбасу (добровільним та/або примусовим) представниками різних народів з усього СРСР, долається на підставі підміни міфу (штучно створеного, причому з величезною часткою кримінальної складової, що спирається на таку ж особливість населення регіону) про єдність уже етнічного походження з опорою на питання мови.

Теорія. Теорії державотворення, що спираються на класичні категорії, що є виробленими світовою (переважно західною) юридичною наукою, мають певний дисонанс у смислових наповненнях та прагненнях: за часів тоталітарного панування більшість понять (категорій) набуло іншого, іноді протилежного значення (смислового наповнення), і це стає проблемою адекватності розуміння світу та процесів, що в ньому відбуваються. Держава, що

спрямована на знищення та/або придушення окремих його частин (явищ, процесів тощо) креативного начала в людині (тоталітаризм), що є результатом розвитку «закритого суспільства» мислиться аналогічною фактично антиподові – державі, що стала результатом розвитку «відкритого суспільства». Обов'язкова складова – кримінальна – у першій породжує явища, що стають стрижневими в її функціонуванні: крім «штучної бідності» це величезна вага «соціального паразитизму», «юридичне внормування корупції» тощо. Постійна економічна, технологічна тощо залежність від країн «вільного світу» як результат ірраціонального відновлення синкретичних (первісних, рабовласницьких) світоглядних уявлень кривно-родинного (етнічно забарвленого) спрямування як поєднання християнських (у східній – православної версії) та комунітаристських (комуністичних, соціалістичних) міфів (було поширеним на Донбасі ще на початку ХХ століття в процесах візуалізації революційних рухів) сформувало патерналістське розуміння держави (в цілому «негатив-патерналізм» як державний лад), що є притаманним людям, які ніколи не мали досвіду свободи.

Філософія. Пояснення процесів, що відбуваються (та відбувалися) не можуть бути адекватними за межами раціональності, «пост-модернізм» (як заперечення модерного раціоналізму) та «пост-правда» (як заперечення достовірності до реальної дійсності) може бути в соціальному (у тому числі правовому) сенсі інтерпретованою як повернення до більш примітивних форм мислення та організації (тобто варваризації – за О. Єременком) – у першому випадку, і до поняття «брехня» (за А. Безансоном) – у випадку другому. Збиральництво, кочовництво як культурні архетипи Сходу, що переважають («тупікові гілки розвитку» за Ю. Павленком), продовжують відновлювати «радянські люди» як «люди минулого» (запропоновано О. Литвиновим) Міфологізована синкретична єдність православного та комуністичного (Д. Зільберман) як світоглядно-аксіологічне поєднання первісних, рабовласницьких та ранньофеодальних цінностей (для сучасного світу кримінальне як відкидання раціоналізованих і сталих ідей прав людини, консенсусних підмурків міжнародного права тощо). Наївність як інфантілізм та відсутність громадянських якостей (як результат відсутності досвіду свободи та цілеспрямовано сформованого перекрученого уявлення про світ, включаючи історію) відновлює зазначені світоглядні орієнтири, чому сприяє постійний тиск сучасних ЗМІ, що традиційно для тоталітарних режимів контролюються владою (також традиційно мілітаризованими режимами).

Висновки. «Людина Донбасу» існує, втім це один з регіональних різновидів загального типу людини, що її можна визначити як «радянська людина». «Радянську людину» як «людину нового типу» було створено багатодесятилітніми зусиллями педагогів, юристів, усіх, дотичних до політико-пропагандистської діяльності, включаючи й «радянських учених» (насамперед у таких «галузях знань», як «історія КПРС», «науковий комунізм» тощо). У сьогоднішньому термінологічному варіанті – «пострадянська людина»:

«пост-» у цьому варіанті використання має навантаження не якісного змісту, а як констатація змісту хронотопного.

Антропологічною характеристикою «радянської людини» можна назвати спирання на архетипи збиральництва з доволі значною часткою кочовництва.

Культурологічною характеристикою – належність переважно до культурного ареалу Сходу, що значною мірою обумовлює менталітет (сакралізація влади та вождів, симулякри – імітаційні форми – діяльності, низька ціна людської праці та людського життя, діяльності тощо). Додатково: питання «євразійства» в логічному сенсі є аналогією «пост-радянського» («євро-», як і «пост-» переважно незмістовні та майже без смислового навантаження, тобто, залишається «азійське» та «радянське»).

Соціально-психологічною характеристикою – страх, недовіра, підозра, заздрість, агресивність: і як рудименти культурних архетипів, і як спадщина досвіду життя в умовах мілітарної ідеології. Гносеологічною характеристикою – ірраціоналізм і тотальна опора на буденний рівень свідомості, оперування поняттями відповідного рівня та її тиск на всі інші сфери мислення та соціального буття. До морально-етичних характеристик можна віднести відверту перевагу цинізму, аморалізму і бездуховності у соціумі, що створюється. Як один з проявів агресивного наступу «людини минулого» на гуманістичні, включаючи морально-правові цінності тощо (як приклад): скасування циклу філософських та інших гуманітарних дисциплін, зокрема у ЗВО МВС України, як світоглядна диверсія «радянського зразку» на шляху розбудови правової та соціальної держави в Україні.

Як проєктивний варіант на тлі сучасних технологій – поява «людини майбутнього» як відновлення «людини минулого» на інформаційних платформах (поява «біоп'ютера», людини, в якій переважають механістичні алгоритми мислення, що замінюють алгоритми культурні).

Логвиненко Борис Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19: УРОКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Триваюча протидія пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19) потребує організації взаємодії як на міжнародному, так і на місцевому рівнях.

Нажаль, реальна ситуація є протилежною і діяльність органів публічної адміністрації нагадує собою не послідовну реалізацію плану протидії поширенню COVID-19 в Україні, а безсистемні спроби адаптувати власну роботу до умов, що постійно змінюються. Серед ключових проблем, які супроводжують сьогодні діяльність органів публічної адміністрації в Україні, можна назвати невідповідність національного законодавства сучасним реаліям та відсутність ефективних механізмів забезпечення обмежувальних (карантинних) заходів, спрямованих на протидію соціально небезпечним захворюванням, зокрема COVID-19.

Серед суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення карантинних обмежень важливу роль відграють органи Національної поліції. Ефективність і спрямованість заходів, що проводяться органами Національної поліції варіює від суто роз'яснювально-профілактичної роботи – до застосування заходів адміністративної відповідальності. Також, навіть не звертаючись до аналізу статистичних даних, можна впевнено стверджувати про те, що діяльність Національної поліції за цим напрямком не є надто ефективною і потребує удосконалення.

Серед основних причин можна назвати те, що сама організація протидії поширенню COVID-19 в Україні була закріплена на рівні підзаконного акту – постанови Кабінету Міністрів України від 23.07.1996 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [1], тоді як цілком необхідним було затвердження заходів протидії на законодавчому рівні.

В Україні досі відсутній орган, який мав би змінити собою ліквідовану Державну санітарно-епідеміологічну службу – центральний орган виконавчої влади, на який раніше покладалися завдання щодо забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення [2]. Тобто, організація протидії соціально небезпечним та епідемічним захворюванням досі не забезпечується

спеціально утвореним суб'єктом, що не можна вважати правильним.

Повертаючись до органів Національної поліції, зауважимо, що доповнення чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» мало наслідком наділення органів поліції адміністративно-юрисдикційними повноваженнями [3]. Вказана стаття утворена з двох частин, де саме друга її частина стосується перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно. Такі дії тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти н.м.д.г. [3].

Зауважимо, що відповідно до статті 255 КУпАП, протоколи про адміністративні правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи органів Національної поліції, але частина друга статті 44-3 не включена до законодавчих положень. Тобто, поліція не уповноважена складати протоколи про адміністративне правопорушення, передбачені частиною 2 статті 44-3 [3].

Наступна прогалина має місце у випадках, коли у особи відсутні документи, що підтверджують її особистість, або правопорушник не бажає назвати себе поліцейському. Відповідно до статті 260 «Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення» КУпАП, адміністративне затримання може застосовуватись для встановлення особи, або складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення та якщо складення протоколу є обов'язковим [3]. Тут стаття 44-3 також не входить до переліку правопорушень, за вчинення яких органами Національної поліції може бути застосовано цей захід забезпечення провадження. Як повинен діяти поліцейський у випадку, коли правопорушник відмовляється одягнути захисну маску, вчиняючи злісну непокору вимозі поліцейського чи плює у оточуючих?

Серед нових складів правопорушень, породжених COVID-19 варто назвати правопорушення у кіберпросторі. З часу введення карантину (12.03.2020) кіберполіція перевірила понад 700 повідомлень про онлайн-шахрайства, пов'язані з протидією поширенню коронавірусу. За такими матеріалами було розпочато майже 160 кримінальних проваджень та близько 20 фігурантам оголошено про підозру. До найпоширеніших випадків шахрайств у мережі належать: продаж масок та респіраторів, захисних костюмів, підроблених антисептиків, псевдотестів та неіснуючих ліків від COVID-19 [4].

Виходячи з викладеного, МВС України необхідно ініціювати низку науково-практичних та навчально-методичних заходів, спрямованих на пошук перспектив більш ефективної протидії COVID-19. Крім того, за результатами таких заходів мають бути направлені пропозиції щодо змін до чинного зако-

нодавства. Насамперед, це потрібно для того, щоб уроки, з протидії пандемії COVID-19 не минули даремно.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. Урядовий кур'єр від 12.03.2020. № 47.

2. Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2017 № 348. Урядовий кур'єр від 25.05.2017. № 95.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 10.105.2021).

4. Жонглювання плюсами-мінусами: як в Україні підробляють результати тестів на COVID-19. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/04/1/7288544/> (дата звернення 10.105.2021).

Лук'янець Валентина Станіславівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка
помічниця ректора з гендерних питань,
професорка кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

**НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО КОМПОНЕНТУ
В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ
МВС УКРАЇНИ**

Питання гендерної рівності, гендерного паритету і гендерної культури вийшло сьогодні на рівень найважливіших державних завдань, набуло офіційного статусу і суттєво впливає на виховні та освітні завдання національної системи освіти. Як наслідок, відбувається активне переосмислення і пошук шляхів інтеграції нового гендерного компонента в зміст вітчизняної освіти, і в першу чергу – вищої школи.

Питання гендерної рівності набули сьогодні актуальності особливо для політико-правових дисциплін. Дослідженню цих проблем присвячено чималу кількість наукових праць, однак свого завершеного концептуального розроблення не набули [1]. Незважаючи на чималі доробки науковців, все ще залишається проблема утвердження загальних соціальних та правових цінностей у державі та суспільстві щодо гендерного паритету у безпековій сфері. Формування гендерних компонентів дуже важливе для фахівців сектору безпеки, адже цього вимагає власне еволюційний розвиток суспільства та євроатлантична інтеграція України, поглиблення співпраці з НАТО та наближення до його стандартів [5].

Слід зазначити, що з цього приводу вже є позитивні результати. У всіх закладах вищої освіти сектору безпеки вже реалізується низка проєктів з імплементації гендерної складової у освітній процес підготовки та перепідготовки фахівців усіх рівнів [4].

Разом з тим, практика показує, що в закладах освіти здебільшого поширений статоворольовий підхід, який ґрунтується на розрізненні жінок і чоловіків за психологічними характеристиками і, відповідно, різних підходах до навчання особистості залежно від статі. Такий підхід, фактично, веде до утвердження прихованої нерівності представників різної статі і закріплення у суспільній практиці гендерної упередженості, ініціювання гендерно-рольових конфліктів тощо [3].

Розробка недискримінаційних підходів до освіти та професійної підготовки осіб різної статі потребує комплексних заходів, серед яких важливе місце посідає впровадження гендерного підходу в освітній процес, у тому числі, в професійну підготовку майбутніх фахівців, який ґрунтується на принципі рівноправності статей, утвердженні рівних можливостей жінок і чоловіків, їх взаємодії на партнерських засадах у різних сферах життєдіяльності. При цьому слід зазначити, що вимоги впровадження гендерного підходу в суспільну практику підкріплені рядом законодавчих актів. Зокрема, Законом України «Про забезпечення однакових прав і можливостей чоловіків і жінок», яким передбачено правове досягнення паритетного становища чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства, створення умов і можливостей для рівної участі обох статей у прийнятті суспільно важливих рішень [7].

В освітній практиці гендерний підхід передбачає організацію досвіду рівноправного співробітництва осіб різної статі у навчально-виховному процесі із заохоченням видів діяльності, що відповідають дійсним інтересам і можливостям особистості, а не стереотипним вимогам до неї як представника певної статі.

Особливо важливим є впровадження гендерного підходу в процес підготовки майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, які працюватимуть у системі «людина-людина» і для обрання ефективної стратегії взаємодії з іншими людьми мають враховувати гендерні особливості особистостей на основі розвиненої гендерної чутливості і неупередженості.

Разом з тим, можна констатувати наявність проблем, пов'язаних із впровадженням гендерного підходу в систему освіти України, викликаних рядом суперечностей: між практикою статово-рольового підходу у фаховій підготовці студентів і вимогою переходу до реалізації гендерного підходу на законодавчому рівні; між об'єктивною потребою реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей і недостатньою розробкою її методичних, змістових основ. Це зумовлює об'єктивну необхідність теоретичного обґрунтування і практичного забезпечення педагогічних умов реалізації гендерного підходу у фаховій підготовці студентів гуманітарних спеціальностей.

Національна академія внутрішніх справ систематично здійснює огляд та оновлення навчальних програм, зокрема на предмет гендерного компоненту, особлива увага звертається на права жінок, розроблення рекомендацій щодо оптимізації викладання (розроблення рекомендованих стандартів щодо їх змістовного наповнення і форм проведення) та впроваджує їх.

Перший можливий спосіб передбачає введення оглядового курсу, наприклад, для здобувачів вищої освіти другого року навчання. Цей курс ознайомить слухачів із основними концепціями та термінологією гендерних досліджень і окреслить приблизне коло тем, в яких гендерні аспекти права, політики, історії є найбільш очевидні. А для здобувачів вищої освіти четвертих курсів доречним може бути запровадження курсу, який ознайомить слухачів із нормативно-правовими актами міжнародного та національного законодавства, що стосуються гендерної проблематики. Окрім того, до тематики цього курсу доречним буде внесення тем щодо аналізу практики Європейського суду з прав людини, що стосується гендерної дискримінації.

Другий можливий спосіб передбачає «зміщення акцентів» у викладанні традиційної правової теорії та історії, що входять у загальну програму більшості спеціальностей, розгляд їх разом з тим з феміністичних позицій, під кутом зору ієрархії гендерних відносин влади в суспільстві. Ми переконані, що правова теорія може відіграти свою роль у процесі впливу на існуючі у суспільстві гендерні ролі і стереотипи, які негативно відображаються на правовому статусі не лише жінки, але й чоловіка. Ці ролі і стереотипи необхідно виявляти і вивчати, що є цілком можливим за умови цілеспрямованої, підтриманої на державному рівні програми підготовки студентів усіх (а передусім, безпекових) спеціальностей, а також застосування ними у своїй роботі запропонованого та засвоєного матеріалу.

Доречним може бути створення гендерних відео клубів, де здійснюватиметься перегляд навчальних, просвітницьких, документальних та художніх фільмів, відеороликів, соціальної реклами з питань гендерної рівності, відповідального батьківства, гендерних стереотипів, різних видів насильства й торгівлі людьми, сексизму у ЗМІ, рекламі та культурі загалом. Не менш цікавою і результативною формою роботи може бути організація й активізація науково-дослідницької роботи студентів і викладачів у проблемних групах, участі в конкурсах з гендерної тематики, створення гендерної бібліотеки та відеотеки. Досягненню подібних цілей, на нашу думку, буде сприяти інтеграція гендерних досліджень в програми підготовки політологів, істориків та юристів.

Гендерне інтегрування в різних формах навчання ще не є процесом комплексним і всеосяжним, проте зроблені вже певні кроки на цьому шляху. Важливо, щоби довгострокова стратегія гендерного інтегрування мала освітню складову з визначенням конкретних шляхів змін та інструментарію моніторингу і оцінки [6].

Враховуючи, що поняття гендер означає психологічну, соціальну та

культурну відмінність між чоловіком та жінкою [2], процес підготовки фахівців (відповідної професії, спеціальності, спеціалізації) для підрозділів і служб МВС, Національної поліції слід здійснювати на принципово новій основі, яка базується на толерантності, взаємоповазі усіх учасників процесу. Програми підготовки повинні розроблятися не загальні, а для конкретної спеціальності, спеціалізації та не окремими кафедрами, а методичними радами ЗВО і узгоджуватись з МВС України, а за потреби і з спеціалізованими департаментами, службами та Урядовою уповноваженою з гендерних питань. Закони, підзаконні нормативно-правові акти мають підлягати експертній оцінці на предмет відповідності принципу гендерної рівності, повинні чітко визначати можливі обмеження тих чи інших допусків. Необхідно колегіально напрацювати погоджену з МОН України і затверджену МВС України методичну базу, яка повинна стати основою процесу підготовки кадрів для правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. А. Блікгойзер, Х. фон Барген. Готовність до гендерного інтегрування, [Fit for Gender Mainstreaming. Angelika Blickhäuser and Henning von Bargaen], Берлін, 2007 р. URL: <http://www.fit-for-gender.org/webseiten/Englishversion/englishindex.htm>.
2. А. Блікгойзер, Х. фон Барген. Що таке гендерна компетентність? [What is Gender Competence? Angelika Blickhäuser and Henning von Bargaen]. URL: http://gendertoolbox.eu/toolboxEN/Downloads/5.%20Materials/Engl_PDFsMaterials/5.1.3%20What%20is%20gender%20competence_eng.pdf
3. Викладання гендерної тематики: підходи, проблеми та шляхи їх подолання /Олена Суслowa – К.: 2018. – 26 с.
4. Гендерне тяжіння. Катерина Левченко. Харків: Фоліо, 2019. – 192 с.
5. Резолюції Ради Безпеки ООН 1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467, 2493, прийняті у 2000-2019 роках, формують порядок денний «Жінки, мир, безпека». URL: https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-and-standards#_WPS_resolutions
6. Стражнікова І. В. Особливості формування гендерної компетентності в освітньому процесі закладу вищої освіти//Матеріали двадцять шостої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/arkhiv-konferentsij/56-konferentsiji/dvadtsyat-shosta-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/664-osoblivosti-formuvannya-gendernoji-kompetentnosti-vosvitnomu-protsesi-zakladu-vishchoji-osviti>
7. Суслowa О. І. Аналіз державної політики та нормативно-правових актів на відповідність принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017. С. 4–5. URL: https://www.radaprogram.org/sites/default/files/publications/gender_public_policy_web.pdf.

Луняк Євген Миколайович,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії України,
професор Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

**ЛЕСЯ КОЦЮБА ТА СПРАВА ПЕРЕДАЧІ ЗА КОРДОН
"ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМУ ЧИ РУСИФІКАЦІЇ" ІВАНА ДЗЮБИ:
ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ**

Леся (Олександра) Йосипівна Коцюба народилася 18 березня 1921 р. в селі Веселому Хортицького району Запорізької області в сім'ї селянина-середняка. У 1929 р. Леся вступила до школи. По закінченні восьмого класу у школі в м. Дніпропетровську поступила до медичного робітфаку. У 1939 р. дівчина була зарахована студенткою філологічного факультету Дніпропетровського державного університету. Однак навчанню у виші завадила війна. З 1942 по 1943 р. молода жінка працювала, як вона зазначала у своїй автобіографії, швейцаром-прибиральницею в дитячій бібліотеці Дніпропетровська. Після звільнення цього міста була зарахована до філологічного факультету. У списку студентів-випускників за 1945 р., знайденому дослідницею Валерією Клапчук, значяться наступні дані: «Коцюба Олександра Йосипівна. 1921 року народження. Українка. Незаміжня. П/п [позапартійна]. Була на окупованій території. Сумлінна та старанна студентка. Виявляє великий інтерес до літератури. Має нахил та підготовку до наукової роботи» [8].

З 1945 по 1948 р. Леся Коцюба працювала в Дрогобицькому вчительському інституті. За короткий проміжок встигла отримати три подяки за наполегливу академічну роботу в інституті та за масово-політичну роботу в інституті та місті. Згодом переїжджає до Новгород-Сіверська та викладає там в педагогічному училищі з 1949-1951 рр., а згодом у Чернігівському інституті [2]. Читала лекційні курси з української літератури, виступала з лекціями перед громадськістю міста та області. Керувала студентським гуртком виразного читання. Як викладач вона була «наділена педагогічним тактом та політично грамотна» [2]. З 1 вересня 1956 р. почала працювати старшим викладачем Ніжинського державного педінституту імені М. В. Гоголя. Відбувши річну аспірантуру у Києві при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії, у 1964 р. успішно захистила дисертацію, присвячену життю та діяльності Опанаса Марковича [5]. З 1969 р. Коцюба працювала в інституті на посаді доцента кафедри української літератури, а в середині 1972 р. отримала й звання доцента.

Її лекції з давньої української літератури, фольклору, мистецькознавчі гуртки охоче відвідували студенти різних факультетів. Також організовувала екскурсійні поїздки по шевченківських місцях, до пам'яток вітчизняної істо-

рії, які відвідували дуже багато охочих студентів [1]. В середині 1960-х рр. серед викладачів Ніжинського педінституту виникає гурток людей, просякнутих любов'ю до України, захоплених історією свого народу, його мовою та культурою. Душею цього осередку українського вільнодумства та патріотизму безумовно була Коцюба. Однак саме в той момент, коли професійна кар'єра Коцюби була на піку свого розвитку, відбувся нищівний удар, який не лише припинив її кар'єрне зростання, але й ущент зруйнував усе її життя.

В грудні 1972 р. Леся Йосипівна була заарештована слідчими КДБ у справі щодо передачі за кордон статті Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація» [3], у якій автор хоч і з марксистських позицій, але в не вигідному для тодішнього компартійного керівництва світлі проаналізував національно-культурну політику радянської влади в Україні. В 1966 р. Дзюба, не приховуючись, надіслав свою роботу першому секретарю ЦК КПУ Петру Шелесту та голові радміну УРСР Володимирі Щербицькому, а її російський переклад – керівництву КПРС [4].

В 1966 р. в Ужгороді відбувалася міжнародна літературознавча конференція. Коцюба організувала через декана ніжинського філфаку Григорія Аврахова передачу твору Дзюби до Чехословаччини, передавши цей трактат Юрію Бачі з Пряшева, який мав приїхати на конференцію. Для цього в Ніжині спеціально був виготовлений фотокопійний текст, спакований у невеличку коробочку. Юрій Бача не викликав довіри в Григорія Аврахова, але після розмови з письменником Іваном Чендеєм, своїм другом, ніжинець змінив свою думку. Аврахов передає «Інтернаціоналізм чи русифікацію» Чендею, а той 20 травня, в день свого народження, Бачі. Потім трактат потрапляє до Праги, до головного редактора часопису «Дукля» Павла Мурашка, теж чехословацького українця. Там Оксана Косач-Шимановська, рідна сестра Лесі Українки, передруковує твір на машинці для подальшої передачу на захід [4]. Зрештою за кордон був переданий старий фотокопійний текст, зроблений у Ніжині. За словами Григорія Аврахова, одна студентка (вочевидь Люба Баботова) їхала на Мюнхен і прихопила трактат із собою. Ця копія і була видрукувана видавництвом «Сучасність» 1968-го року.

В 1972 р. політичне керівництво України змінилося. На чолі республіки був поставлений завзятий провідник брежнєвської політики його земляк Щербицький. Ідеологічна сфера була віддана в підпорядкування сумнозвісному Валентину Маланчуку, який одразу розгорнув бурхливу компанію з виявлення «українських буржуазних націоналістів» і гонінь на неблагонадійних. Все це обернулося справжньою трагедією для самої Лесі Йосипівни. В грудні 1972 р. вона була затримана співробітниками КДБ. У своїх спогадах Григорій Аврахов згадував про обставини цього арешту, адже він сам змушений був після тривалих допитів виказати цю жінку. Аврахов попередив її про це й просив «перерізати» ланцюг подальших пошуків посиленням на когось померлого. Внаслідок цієї стратегії Леся Йосипівна засвідчила, що машинописний і фотокопійний текст, як і благословення на публікацію, дав їй професор

Павло Миколайович Попов, який помер незадовго до цього в квітні 1971 р. Ця версія виглядала доволі правдоподібною [6]. Таке зізнання припинило подальший пошук співучасників «ідеологічного злочину».

Після тривалих і багатогодинних допитів змучену жінку гебісти зрештою відпустили додому, встановивши за нею суворий нагляд. Вона ще деякий час працювала в Ніжинському педінституті, але тепер її почали уникати всі. Формально не було висунуто жодного звинувачення. КДБ провів розслідування й у загальних рисах з'ясував обставини передачі за кордон відомої статті Івана Дзюби, яка і так вже мала досить широке поширення в Україні. Не було порушено жодної кримінальної справи й не проведено жодного судового розгляду, адже з точки зору радянського законодавства Коцюба не вчинила жодного злочину. А сфабрикувати проти викладачки Ніжинського педінституту якийсь кримінал слідчі органи вирішили за недоцільне. Щоправда, незабаром уже щодо звільненої Лесі Йосипівни спробують підняти справу за звинуваченням у корупції, але без особливого бажання та успіху.

26 серпня 1974 року ректор Василь Матвійович Горбач змусив Лесю Йосипівну подати заяву на звільнення «за власним бажанням». На прохання видати характеристику для пошуків роботи на іншому місці, він прописав вердикт: «Тов. Коцюба О. Й. піддавалась різкій критиці на кафедрі, раді факультету та інституту за те, що вона мала та передавала іншій особі ідейно-шкідливий матеріал» [7].

Після звільнення Леся Коцюба жила одна в своїй квартирі без роботи, без грошей, а іноді без хліба. Колишні колеги мовчки обходили її будинок. Ще й до того в будинку жив «сексот», який не приховував, що слідкує за неблагонадійними. КДБ відслідковував все листування, зустрічі, телефонні розмови. Про Коцюбу згадує доктор філологічних наук професор Павло Володимирович Михед: «Вела замкнений спосіб життя, особливо в останні роки, коли за нею особливо пильно слідкувало ніжинське КДБ» [6].

Леся Йосипівна Коцюба померла 18 вересня 1987 р. після інфаркту. Їй було тоді лише 66 років. Григорій Аврахов стверджував, що «ми у великім і несплаченим боргу перед цією жінкою» [6]. На жаль, для більшості громадян України ім'я Лесі Коцюби є невідомим. Тільки в незалежній українській державі ми мало-помалу дізнаємося про діяльність і подвиги справжніх героїв. Тільки зараз ми можемо дати справедливую оцінку їхній жертвовності. Життя та вчинки Лесі Йосипівни Коцюби заслуговують, щоб ми пам'ятали цю величну постать.

Список використаних джерел:

1. Аврахов Г. Її всі звали Леся Йосипівна: Штрихи до портрета Л. Й. Коцюби / Г. Аврахов // Дивослово. - 2005. - № 8. - С. 54-55.
2. Автобіографія, 15.08.1956 / Особова справа № Коцюба Леся Йосипівна. 89 арк. // Архів Ніжинського держуніверситету ім. Миколи Гоголя.
3. Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? — К.: Видавничий дім "KM Academia", 1998. — 276 с.

4. Квіт С. Мандри трактату // Шлях перемоги. – К., 1996.— № 45. — С. 7.
5. Коцюба О. Афанасий Васильевич Маркович – видающийся український фольклорист. Автореф. дис. ... канд. філолол. наук – К., 1963.
6. Онищенко Н. Всіх захистила своїм серцем... // Український дім. – Ніжин, 2011. – № 41-42. – С. 5-6.
7. Характеристика науково-педагогічної, виробничої та громадської діяльності викладача кафедри української літератури Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя, 02.12.1971 / Особова справа № Коцюба Леся Йосипівна. // Архів Ніжинського держуніверситету ім. Миколи Гоголя.
8. Список студентів-выпускників за 1944-1945 учебный год. Український відділ філологічного факультету Дніпропетровського державного університету // Архів Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара.

Маляренко Софія Андріївна,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Стояцька Ганна Михайлівна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент

ПИТАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Порушення чесності в освітньому середовищі – серйозна проблема сучасної освіти. Світові стандарти академічної доброчесності передбачає дотримання ряду академічних норм, таких як: відсутність в кваліфікаційних та наукових роботах плагіату, неприйнятність списування, засудження гострайтингу (ghost writing) тощо. Порушення цих норм часто зустрічається в студентському середовищі. Використання нечесних «прийомів» роботи найчастіше призводить до зниження рівня знань і компетенцій, отриманих здобувачем освіти за час навчання. Списування або плагіат дозволяють скоротити час і зусилля, необхідні для отримання певних знань і навичок при виконанні того чи іншого завдання і марнують надію на набуття повноцінних компетенцій фахівця. Низький рівень знань, отриманих студентами-шахраями, нега-

тивно впливає не тільки на їх власний рівень розвитку, але також може завдати шкоди репутації навчального закладу і знизити довіру до вищої освіти в цілому.

Метою дослідження є порівняльний аналіз особливостей академічної доброчесності в Україні та інших країнах. Ми спираємось на огляд способів шахрайства і умови, необхідні для його здійснення, досвід нечесної поведінки респондентів в старшій школі, а також порівняння характеристик навчальних закладів і рівня шахрайства в них, обговорення можливих заходів по боротьбі з нечесною поведінкою.

Так, наприклад, P. Sotiriadou, D. Logan (Велика Британія) досліджують способи подолання академічної недоброчесності, розглядаючи використання самооцінювання студентами самих себе як один з них [3]. У дослідженні було використано набір аутентичних оцінок, що завершилися інтерактивними усними іспитами, що обумовила зниження списування та плагіату серед студентів. Авторами встановлено, що зменшення проявів академічної недоброчесності допомогло студентам розвинути свою професійну ідентичність та обізнаність, а також комунікативні навички та сприяло працевлаштуванню. A. Reedy аналізує способи покращення організації освітніх курсів щодо академічної доброчесності для викладачів та студентів [2].

Частина актуальних досліджень присвячена важливості дотримання академічної доброчесності під час пандемії коронавірусної хвороби. Зокрема, S. Raje та S. Stitzel (США) описують проблеми, з якими стикаються під час тестування в Інтернеті, та стратегії, реалізовані для їх успішного подолання [3]. Ph. Dawson у своїх працях пропонує термін «електронне списування» (e-cheating), описуючи ризики академічної доброчесності у сучасному діджиталізованому середовищі та поняття «безпеки оцінки» (assessment security), яким характеризує заходи та методи забезпечення академічної доброчесності [4]. S.E. Eaton (Канада) описує проблему академічної недоброчесності у ракурсі діяльності комерційних організацій, які надають освітні послуги, що полягають у виконанні завдань замість студентів [5]. На думку дослідниці, ця проблема є особливо актуальною під час дистанційного навчання, оскільки призводить до зниження якості навчання. Авторка акцентує увагу на тому, що саме швидкий перехід на таку форму освіти обумовив сплеск академічної недоброчесності серед студентів. Аналогічні проблеми розглядають I. Vlau, Sh. Goldberg, Ad. Friedman (Ізраїль), які розкривають питання впливу технологій та зміни інституціональної ролі закладів освіти на проблему списування [6]. У дослідженні порівняно уявлення великої вибірки викладачів, студентів щодо фактичних покарань, накладених інституційним дисциплінарним комітетом за різні типи академічних порушень. Всі учасники запропонували більш суворі покарання за ці порушення, що проводились у традиційних освітніх середовищах, ніж за ті самі порушення, що сталися в цифрових умовах. S. Eaton, K. Turner (Німеччина) вивчають вплив пандемії на академічну доброчесність та ментальне здоров'я студентів [7]. Дані показали посилення

стурбованості та стресу студентів під час пандемії, особливо щодо питань, що стосуються академічної доброчесності. Постає необхідність кращого розуміння впливу електронного проведення дистанційних обстежень на психічне здоров'я студентів, а також зв'язок між академічною доброчесністю та позитивним самопочуттям студентів загалом.

Підсумовуючи, можна відзначити, що нами проаналізовано підходи до дослідження проблем академічної доброчесності. Представлено результати досліджень у Сполучених Штатах Америки, Ізраїлі, Канаді, Великій Британії та Україні. Здійснено порівняльний аналіз підходів до вивчення проблеми академічної доброчесності серед студентів та педагогів.

Список використаних джерел:

1. Sotiriadou P., Logan D., Daly A. The role of authentic assessment to preserve academic integrity and promote skill development and employability. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079.2019.1582015>
2. Reedy, A. K., Janssen, A., Lockley, A., Wurm, P. Reimagining educational approaches to academic integrity: *Focus Area: Academic integrity education. Tertiary Education Quality and Standards Agency (TEQSA)*. URL: <https://www.teqsa.gov.au/sites/default/files/cdu-reimagining-educational-approaches.pdf?v=1588829573>
3. Raje S., Stitzel S. J. Chem. Educ. Strategies for Effective Assessments while Ensuring Academic Integrity in General Chemistry Courses during COVID-19. 2020, 97, 9, 3436–3440.
4. Dawson Ph. Defending Assessment Security in a Digital World: Preventing E-Cheating. 2020. 164 p.
5. Eaton, S. E. Academic Integrity During COVID-19: Reflections From the University of Calgary. *International Studies in Educational Administration*. 48(1), 2020. pp. 80-85.
6. Blau, I., Goldberg, S., Friedman, A. et al. Violation of digital and analog academic integrity through the eyes of faculty members and students: Do institutional role and technology change ethical perspectives? *J Comput High Educ*. 2020.
7. Eaton, Sarah Elaine; Turner, Kristal Louise: Exploring academic integrity and mental health during COVID-19: Rapid review - In: *Journal of Contemporary Education, Theory & Research* 4 (2020) 2, S. 35-41 - URN: urn:nbn:de:0111-pedocs-210345
8. Стояцька Г.М. Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: *ма-тер. Міжнар. наук.-метод. конф. (Суми, 29-30 травня 2020 р.)*. Суми : Сумський державний університет, 2020. 266 с. С.44-45.

Мамчій Олексій Іванович,
завідувач відділення первинної
професійної підготовки, спеціалізації
та підвищення кваліфікації
навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення
кваліфікації Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ЩОДО УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ФОРМУВАННІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ КОМІСІЇ

Громадянське суспільство, як недержавна інституція та система громадських організацій, має можливість забезпечувати самоорганізацію та розвиток населення, представляти волю та інтереси громадян, що є запорукою формування та розвитку сучасної правової держави.

Згідно Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку – є основними та пріоритетними завданнями Національної поліції як центрального органу виконавчої влади України. Така концепція закріплена у Законі України «Про Національну поліцію» та знаходить своє відображення в основних принципах діяльності поліції, таких як: законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [2].

Взаємодія з населенням на засадах партнерства передбачає здійснення діяльності поліції в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [2].

Принцип відкритості та прозорості передбачає постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, забезпечення доступу до публічної інформації, володільцем якої вона є, обов'язкове громадське обговорення проектів нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини тощо.

Слід зазначити, що на законодавчому рівні затверджено порядок здійснення громадського контролю діяльності поліції, так у розділі VIII Закону

України «Про Національну поліцію» закріплені такі складові контролю як звіт про поліцейську діяльність, прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції, взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування, спільні проекти з громадськістю, залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських.

Окремої уваги заслуговує безпосередня участь громадськості у формуванні та реалізації кадрової політики в системі Національної поліції. Так, статтею 51 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено створення постійних поліцейських комісій для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції. Законодавець розділяє дві категорії таких комісій: поліцейська комісія апарату центрального органу управління поліції та поліцейська комісія територіального органу поліції.

Порядок діяльності поліцейських комісій затверджений наказом МВС України від 25.12.2015 № 1631 та передбачає основні завдання, персональний склад і строк повноважень поліцейських комісій, повноваження голови, секретаря та членів поліцейської комісії, організацію роботи та забезпечення діяльності поліцейських комісій [3].

Важливим є той факт, що у складі кожної з поліцейських комісій чітко передбачена кількість осіб-членів комісії: п'ять осіб, два з яких – виключно представники громадськості. Відмінністю членства в центральній поліцейській комісії від поліцейських комісій територіальних органів поліції є те, що представники громадськості, що можуть входити до складу центральної поліцейської комісії, повинні бути рекомендовані Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, з числа осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, в той час як представники громадськості, що претендують на членство в поліцейських комісіях територіальних органів повинні бути обрані відповідною обласною радою, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Київською міською радою, Севастопольською міською радою з числа осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет [3].

Необхідно також звернути увагу, що до членства у складі поліцейської комісії представників, які визначаються Міністром внутрішніх справ, можуть бути допущені претенденти з числа працівників МВС, а також з числа народних депутатів України, представників громадських, правозахисних організацій, проектів міжнародної технічної допомоги, громадськості та засобів масової інформації і єдиним винятком, закріпленим на законодавчому рівні, є те, що вказані претенденти не можуть бути з числа поліцейських [3]. Тобто від двох до трьох представників комісії в ідеальному варіанті є члени громадськості.

В той же час, відповідно до результатів дослідження Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів та Центру політико-правових реформ кількість утворених комісій фактично в десятки разів менше, ніж цього вимагає Закон, внаслідок чого територіальні громади втрачають можливість впливати на кадрову політику Національної поліції [4]. Також у звіті за результатами досліджень зазначені дані щодо фактичної кількості громадськості у складі поліцейських комісій, що становить 40% від загальної кількості членів поліцейських комісій. Слушно зауважено, що модель та механізми участі громадськості у контролі за діяльністю поліції, зокрема поліцейських комісіях, потребує глибокого вивчення та переосмислення. Наразі, окрім участі громадськості у поліцейських комісіях, врегульоване питання утворення дисциплінарних комісій, до роботи яких також залучається громадськість. Таким чином громадяни можуть брати участь у вирішенні кадрових, дисциплінарних питань, а не тільки у консультаційних органах, як це було раніше. Саме тому обсяг повноважень, порядок формування та ліквідації, контролю за діяльністю комісій, рад тощо – має бути важливий та такий, що сприятиме дотриманню прав людини в діяльності поліції [4].

Виходячи з викладеного, можемо зазначити, що за своєю суттю участь громадськості у діяльності поліцейських комісій є складовою громадського контролю за діяльністю поліції, громадськість відіграє важливу роль під час ухвалення рішень щодо кадрових питань у поліції, а діяльність поліцейських комісій робить цей процес більш прозорим та підконтрольним для суспільства, що є суттєвим кроком у реформуванні системи органів правопорядку, зокрема, Національної поліції України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (Дата звернення: 05.05.2021).
2. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. (Дата звернення: 05.05.2021).
3. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських. Наказ МВС України від 25.12.2015 №1631 (URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16>). (Дата звернення: 05.05.2021).
4. Поліцейські комісії в Україні : звіт за результатами дослідження. Олександр Банчук, Євген Крапивін, Борис Малишев. К.: Софія-А, 2018 р. 192 с.

Маргулов Артур Худувич,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор історичних наук, доцент

РЕІНТЕГРАЦІЯ: ОСВІТНІЙ ВИМІР

Сьомий рік військового конфлікту на території нашої країни змушує нас до пошуку концептів його переосмислення та розробки стратегій подолання. За цей час державними інституціями, громадськими організаціями та суспільством в цілому було презентовано декілька стратегій реінтеграції окупованих територій. Положення цих програмних документів вже частково втілюються у життя із різною ефективністю. Не вирішеність цього питання підштовхує до продовження та посилення цієї роботи.

Треба зазначити, що на територіях не підконтрольних українській владі (ОРДЛО та Крим) вкрай важко зробити соціологічні дослідження з метою аналізу світоглядних позицій місцевого населення. Цей процес ускладнюється побоюванням пересічних громадян переслідувань, публічного упередження їх точки зору. До перелічених факторів потрібно додати відсутність легальної можливості проведення таких досліджень громадськими або науковими інституціями. Тому увага дослідників та представників державних органів влади зосереджена на непрямих фактах, опосередковано пов'язаних із дійсністю на непідконтрольних територіях.

Нами було проаналізовано кількість абітурієнтів з непідконтрольних територій українській владі які вступили до вітчизняних закладів вищої освіти. Отже, за інформацією Міністерства освіти та науки у 2016 році послугами центру «Крим-Україна» для вступу скористалось 153 абітурієнта, а в 2020 році – 397 осіб. Через освітні центри "Донбас-Україна" кількість осіб, які вступили в українські ВНЗ зросла майже в два рази. Так в 2016 році кількість вступників становила 855 осіб, в 2020 році - 1 629 осіб. [1]

До українських закладів вищої освіти у 2016 році вступило 1008 осіб (0,4% загальної кількості абітурієнтів у українські ЗВО), у 2017 році – 1550 осіб (0,6% загальної кількості абітурієнтів у українські ЗВО), у 2018 році – 1749 осіб (0,7% загальної кількості абітурієнтів у українські ЗВО), у 2019 році – 1865 осіб (0,4% загальної кількості абітурієнтів у українські ЗВО). Треба зазначити проте, що зазначена кількість абітурієнтів значна менша ніж кількість місць державного замовлення (спеціальна квота-2, яка встановлена МОН України). [2]

Розуміючи об'єктивність цієї статистики можна стверджувати про пропорційне збільшення потоку абітурієнтів з непідконтрольних Києву терито-

рій, бажаючих навчатись в українських закладах вищої освіти. Вступаючи до цих ЗВО абітурієнти та їх батьки свідомо пов'язують своє майбутнє із державною системою соціально-економічних та політико-правових взаємозв'язків. Такий приклад є найбільш ефективним способом реінтеграції українських громадян з невідконтрольних територій.

Список використаних джерел:

1. Понад 2 тисячі абітурієнтів з ОРДЛО і Криму вступили в українські ВНЗ. Електронний ресурс: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/11/3/7272204/>

2. Скільки абітурієнтів з ОРДЛО вступили до українських вишів та які умови зарахування у 2020 році. Електронний ресурс: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/13/infografika/suspilstvo/skilky-abituriyentiv-ordlo-vstupily-ukrayinskykh-vyshiv-ta-yaki-umovy-zarakhuvannya-2020-roczі>

Мачуліна Ірина Іванівна,

к.соц.н, доц., доцент кафедри соціології
Дніпровського державного
технічного університету

Пододня Анна Павлівна,

здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
енергетичного факультету
Дніпровського державного
технічного університету (м. Кам'янське)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Освіта як соціальний інститут виступає каналом взаємозв'язку суспільства з особистістю. Як підсистема культури, вона впливає на соціально-економічну, політичну, культурну, професійну сфери життєдіяльності особистості саме через процес соціалізації.

У загальному процесі становлення особистості, період навчання у вищому навчальному закладі має дуже важливе значення. У третьому тисячолітті значимість цього етапу розвитку особистості ще більше зросла. З одного боку, зростає кількість молодих людей, які вважають навчання у ВНЗ обов'язковим етапом свого життя, а з іншого – зростають вимоги не тільки до професійної підготовки, але й до особистісних якостей, здатних забезпечувати успішність адаптації та можливість самореалізації людини у світі, що швидко змінюється.

Вищі навчальні заклади, намагаючись відповідати цьому соціальному

запиту, активно впроваджують інноваційні методи та форми навчання, але здебільшого відходять від вирішення питань, пов'язаних з вихованням особистості спеціаліста, хоча саме в юнацькому віці відбувається відкриття особистістю свого внутрішнього світу, усвідомлення власної індивідуальності, неповторності, несхожості на інших і водночас зростання потреби в досягненні духовної близькості з іншими людьми, тобто в цей період як ніколи активно формується внутрішній світ людини, вибудовуються вже «дорослі», зрілі стосунки із соціумом. Вступивши до вищого навчального закладу, молоді люди продовжують, але вже на іншому рівні, процес дотрудової соціалізації.

Соціалізація (від латин. *socialis* – суспільний) – це складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків і відносин, його активної взаємодії з оточенням, унаслідок якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми та цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у цьому суспільстві [1].

Соціалізація в умовах вищої школи має ряд особливостей:

- по-перше, вона здійснюється в певному соціокультурному середовищі вищого навчального закладу, що чинить істотний вплив на особистість студента. Саме соціокультурне середовище закладу освіти є необхідною умовою і чинником успішної адаптації людини до певного культурного середовища, а через нього – до суспільства в цілому;

- по-друге, соціалізація представляє собою процес набуття особистого досвіду через різні ролі, які засвоює студент в період навчання – роль студента, науковця, суспільного діяча та інші. Соціалізація ґрунтується на придбанні знань і засвоєнні тих моральних і правових норм, які культивуються у навчальному закладі і прищеплюють повагу до визначених правил і соціальних ролей. Студенти накопичують і перетворюють власні цінності й орієнтації, вибірково вводять у свою систему поведінки ті норми і правила, які прийняті в колективі, суспільстві. Отже, процес соціалізації включає освоєння молоддю культури людських відносин і суспільного досвіду, соціальних норм і ролей, нових видів діяльності та форм спілкування;

- по-третє, через процес соціалізації відбувається формування та розвиток професійної культури майбутнього фахівця. Він реалізується формальною складовою освіти, шляхом засвоєння освітньої програми та набуття певних професійних компетентностей.

Представлений аналіз складових чинників соціалізації молоді у вищому закладі освіти більш придатний для традиційної форми здобуття освіти, коли всі суб'єкти освітнього процесу «прив'язані» до освітнього середовища навчального закладу. Але сьогодні, в умовах вимушеного дистанційного навчання, пов'язаного з пандемією COVID-19, суб'єкти освіти «відірвані» від соціокультурного середовища навчального закладу, що створює зовсім іншу платформу для їх взаємодії та соціалізації зокрема.

Дистанційне навчання – це комплекс освітніх послуг, які надаються ви-

лученим від навчального закладу студентам за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією за допомогою сучасних комп'ютерних та телекомунікаційних технологій [2].

Звичайно, така сучасна форма освіти, як дистанційне навчання, має багато переваг. Це і можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів; постійна підтримка й консультації викладачів; відео-лекції в режимі online; віртуальні тренажери та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного процесу навчання. Необхідно відзначити, що саме дистанційна освіта відкриває здобувачам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для знаходження і закріплення різних професійних навичок. Також, безперечною перевагою є можливість індивідуалізації навчання, вибір бажаного темпу та швидкості отримання знань. Беззаперечною перевагою дистанційного навчання є освоєння нових інформаційних технологій, як студентами, так і викладачами.

Принциповою відмінністю дистанційного навчання від традиційних видів є те, що в його основі лежить самостійна пізнавальна діяльність студента. Самостійна робота студентів покликана навчити молодь опрацьовувати необхідні джерела, виконувати практичні та індивідуальні завдання, чітко формулювати свої думки й, головне, відповідально ставитися до навчання. Дистанційне навчання, індивідуалізоване за своєю суттю, не повинне разом з тим виключати комунікації не тільки з викладачем, але й з іншими студентами, співробітництва в процесі різного роду пізнавальної й творчої діяльності. Разом з тим, процес соціалізації за такою формою освіти не може відбуватися повноцінно, оскільки в реальності не дає можливості «живого» спілкування. Також така форма освіти не підходить для людей з низьким рівнем самоорганізації, тому що в умовах відсутності постійного контролю це може призвести до значного погіршення якості одержуваної освіти. Тож, при організації дистанційного навчання проблеми соціалізації є досить актуальними, тому що однією з умов успішного навчання є включення студентів у колективну пізнавальну діяльність, дефіцит якої впливає із самого феномену дистанційної освіти.

Отже, студенти дистанційної форми навчання мають змогу навчатися в зручний час, у зручному місці; незалежно від стану здоров'я; одночасно навчатися та працювати, здійснювати процес інформаційної та медіа соціалізації. Дистанційне навчання – це зручно, цікаво та сучасно. Проте, у дистанційного навчання є свої мінуси. Це відсутність занурення у соціокультурне середовище навчального закладу та брак «живого» контакту, що не сприяє повноцінній соціалізації особистості. Соціалізацію майбутнього фахівця у закладах вищої освіти бажано розглядати комплексно, враховуючи всі складові впливу соціокультурного освітнього процесу на особистість.

Список використаних джерел:

1. Примуш М. В. Загальна соціологія : Навч. посіб. Київ : Професіонал, 2004. 592 с.
2. Кобаль М. В. Технології дистанційного навчання в освітньому процесі України: проблеми та перспективи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2017. № 7(2). С. 160-174.

Мельник Богдан Валерійович,
здобувач вищої освіти Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

Науковий керівник:

Островський Сергій Олександрович,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника кафедри
з забезпечення державної безпеки
Київського факультету Національної
академії Національної гвардії України

**ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ
ВИОКРЕМЛЕННЯ ГІПОТЕТИЧНИХ ТА РЕАЛЬНИХ ЗАГРОЗ
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

Формально, на початок агресивних дій Російської Федерації, загрози національній безпеці були відображені у чинних на той час: Законі України «Про основи національної безпеки України» та в Стратегії національної безпеки, затвердженій Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012) [1; 2]. Деякі з них залишаються актуальними і на теперішній час, але ключовими загрозами виявились не ті, що прогнозувались фахівцями і політиками, відповідальними за забезпечення національної безпеки України, тому й «без пекова» політика формувалась фактично на помилкових засадах.

Перш за все, помилковим було рішення щодо позаблокового статусу України, яке було прийняте на підставі невірної оцінки загроз у війсьній сфері. Військова доктрина України, що введена Указом Президента України від 8.06.2012 року, як виявилось, не відповідала військово-політичній обстановці, не вказувала на джерела, масштаби і характер загроз у війсьній сфері. А відтак - невірно визначила шляхи підготовки держави до збройного захисту та застосування військової сили. Зокрема, в розділі II «Військово-політична обстановка та характерні риси сучасних військових конфліктів», в п. 13 вказано:

«Ураховуючи тенденції та умови розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, Україна вважає, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна проти неї, в середньостроковій перспективі є малоімовірною» [3].

Побудована за роки незалежності система забезпечення національної безпеки України під час загострення відносин з Російською Федерацією виявила свою слабкість. Не підготовленими до російської агресії виявились як суб'єкти забезпечення національної безпеки так і законодавча основа їх діяльності. Серед головних причин, які призвели до низької ефективності системи забезпечення національної безпеки України, Г.П. Ситник та А.І. Каляєв виділяють такі [4, с. 512; 5]:

- система забезпечення національної безпеки України будувалась на основі застарілої радянської системи, з використанням її складових (радянської армії, міліції, КДБ, прикордонних військ, які залишились Україні у спадок від СРСР), радянського законодавства і досвіду її функціонування у минулому столітті в умовах біполярного світу;

- формування системи забезпечення національної безпеки України відбувалось під тиском світових та регіональних лідерів, які виходили з власних національних інтересів, а не інтересів України (наприклад, вимоги до України стосовно відмови від ядерної зброї без надання їй дієвих гарантій безпеки);

- політичне керівництво України періоду 1991-2013 р.р. незалежності нашої держави, формально ставилось до захисту національних інтересів та не докладало необхідних зусиль для формування і розвитку системи забезпечення національної безпеки України (реалізація законодавства з питань національної безпеки, виконання стратегій національної безпеки, інших програмних документів не організовувалось, хронічне недофінансування програм розвитку складових сектору безпеки та оборони з кожним роком погіршувало їх стан і вело до поширення корупції, повного занепаду та морального зневірення);

- багатовекторна зовнішня політика в умовах цілеспрямованого поглиблення розбіжностей у політичних орієнтаціях населення за регіональним принципом і налаштованість представників політичного керівництва держави на реалізацію власних, корпоративних, а не національних інтересів, - сприяли сепаратистським тенденціям і неготовності системи забезпечення національної безпеки до протидії загрози сепаратизму;

- незавершеність формування і, як наслідок, неспроможність самої системи забезпечення національної безпеки України до аналізу безпекового середовища та своєчасного виявлення загроз, а також значний вплив на керівництво суб'єктів забезпечення національної безпеки України з боку іноземних спецслужб призводило до вироблення помилкових управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки.

Перерахованих причин низької ефективності системи забезпечення на-

ціональної безпеки України достатньо для того щоб було ініційоване питання про її докорінне реформування (і без вибухових суспільно-політичних подій кінця 2013 - початку 2014 р.р. та ескалації зовнішніх загроз з боку Російської Федерації), починаючи від створення моделі її функціонування та формування цілісної системи законодавчих актів у сфері національної безпеки і оборони України. Для того, щоб якісно виконати таку роботу, необхідно було, перш за все, провести детальний аналіз стану політики забезпечення національної безпеки України, зосередивши увагу, в першу чергу, на її формування і реалізацію протягом найбільш гострого та кризового періоду 2014 - 2015 років [6, с. 24].

Розв'язання агресії Російською Федерацією проти України виявило та окреслило реальні загрози у воєнній сфері, а саме:

- криза існуючої системи міжнародної безпеки, поширення практики погроз силою та безкарне застосування військової сили окремими державами для реалізації власних інтересів у міжнародних відносинах;
- прискорення мілітаризації Російської Федерації, розміщення нових систем озброєнь на територіях суміжних з Україною держав, нарощування угруповань військ, що порушує існуюче співвідношення сил; (значне збільшення витрат на оборону в Російській Федерації, починаючи з 2004 року, створення системи ПРО поблизу західного кордону України та значне нарощування угруповань військ РФ поблизу північного та східного кордону України);
- законодавче закріплення Російською Федерацією можливості застосування воєнної сили за межами Російської Федерації та грубе втручання у внутрішні справи інших, перш за все, сусідніх суверенних держав;
- створення угруповання військ Російської Федерації на тимчасово окупованій території півострова Крим, розпалювання збройного конфлікту у східних регіонах України;
- триваюча гібридна війна Російської Федерації проти України;
- діяльність на території України проросійських незаконних воєнізованих формувань, диверсійних і терористичних груп;
- невідповідність існуючим загрозам у воєнній сфері структури, чисельності і озброєння Збройних Сил України та інших військових формувань;
- недостатній загальний рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань, їх незадовільне матеріально-технічне забезпечення і фінансування [7].

Наростаючі загрози у воєнній сфері вимагали від Верховної Ради України та вищих посадових осіб держави прийняття рішень щодо реанімації збройних формувань держави. Мабуть, першим практичним кроком в цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. Відновлення раніше розформованої Національної гвардії ще раз красномовно говорить про непослідовність нашої державної політики у сфері національної безпеки [8; 9].

Таким чином, законодавство у сфері національної безпеки і оборони «зразка 1991-2013» не відповідало як гіпотетичним, так і реально виникаючим загрозам національній безпеці України, та потребувало докорінних змін, у першу чергу, концептуального рівня. Політичне управління сектором безпеки і оборони, а також, його реформування у зазначений вище період провадилось безсистемно, без створення цілісної системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів, програм розвитку, планів та відповідного фінансового і матеріально-технічного забезпечення.

При опрацюванні заявленої тематики дослідження, окрім текстуально зазначених, використовувались і джерела, перелічені у бібліографічному описі за №№ 10-13.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351). Втратив чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>. – Заголовок з екрану.
2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007. Втратив чинність. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text>. – Заголовок з екрану.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Военної доктрини України»: Указ Президента України від 08 червня 2012 року № 390/2012. Редакція змінена Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U390_12.html. – Заголовок з екрану.
4. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf>. – Заголовок з екрану.
5. Каляев А.І. Трансформація у сфері безпеки і оборони. Ефективність державного управління. Вип. 1 (54). Ч. 1. 2018. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/3.pdf. – Заголовок з екрану.
6. Бегей І. Основні теоретичні складові сучасних моделей державного управління / Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Вип. 2 (25). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2015. С. 17-27. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_02\(25\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_02(25)/4.pdf). – Заголовок з екрану.
7. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України: [А. Дацюк, В. Садовський, О. Полтораков, Р. Марутян]. Київ, 2015. 40 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-polityky-NB-pravl-final.pdf>. – Заголовок з екрану.
8. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка. К.: НАДУ, 2014. Вип. 2. 172 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Zbirnyk_NADU/d867f614-7d0c-4655-ac92-d1022ac743e5.pdf. – Заголовок з екрану.
9. Поляков С.Ю. Особливості формування сектора безпеки та оборони в контексті забезпечення законності та правопорядку у Збройних Силах України. - [Елект-

ронний ресурс] – Режим доступу: [file:/AppData/Local/Temp/ 62407-128272-1-PB.pdf](file:/AppData/Local/Temp/62407-128272-1-PB.pdf). – Заголовок з екрану.

10. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. кол.: В.М. Князев [та ін.], 2011. 757 с.

11. Розвиток системи управління в ЄС: досвід для України: наук.-метод. розроб. / [О.Я. Красівський, П.В. Когут, О.С. Киричук та ін.]. К.: НАДУ, 2012. 270 с.

12. Кондратенко О.О. Державне регулювання соціального захисту учасників анти-терористичної операції та членів їхніх сімей / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю: 25.00.02 – «Механізми державного управління». – НАДУ. – Київ, 2019. 280 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/a30a12e0-400c-47eb-8e9b-cff03757840c.pdf>. – Заголовок з екрану.

13. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці / О.С. Власюк. К.: НІСД, 2016. 528 с.

Мілінчук Світлана Петрівна,
аспірантка факультету педагогічної
освіти та соціальної роботи

Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Науковий керівник:

Лякішева Анна Володимирівна,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної
роботи та педагогіки вищої школи

Волинського національного
університету імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТУ В МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИНАХ ПІДЛІТКІВ

В наш час можна спостерігати активну перебудову всіх сфер життя суспільства, що безумовно, впливає на дослідження проблематики конфліктів. Нестабільність призводить до наростання напруженості, що виявляється, зокрема, у формі протистоянь, конфліктів.

Аналіз наукових праць свідчить про зростання наукового інтересу до вивчення конфліктів, конфліктності, а також конфліктної поведінки у міжособистісних взаєминах. Означена проблема є об'єктом вивчення та наукових досліджень соціальної роботи, соціальної педагогіки, соціальної психології, педагогіки та психології.

Сучасна педагогічна наука і практика свідчать про те, що конфлікти стали однією з актуальних проблем вивчення процесу міжособистісних взаємин.

Постійно зростає кількість конфліктів у міжособистісній взаємодії підлітків. Поведінку їх у конфлікті часто пояснюють індивідуальними особливостями, які пов'язані з імпульсивністю, нестриманістю, зниженою самокритичністю, нетерпимістю до недоліків інших, упередженим ставленням, низьким рівнем спілкування.

Проблема конфліктів та конфліктності є предметом багатьох наукових досліджень, серед яких варто виділити праці О. Бондаренка, Ф. Василюка, Н. Грішиної, О. Єршова, Г. Ложкіна, Л. Петровської, М. Пірен, Н. Пов'якель, Т. Титаренко та ін.

У контексті проблем вікової кризи психолого-педагогічні аспекти конфліктів розглянуто у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, шкільної дезадаптації І. Дубровіної, В. Каган, О. Савицької та ін.

Проблема конфліктних взаємовідносин набула свого виявлення у дослідженнях Н. Грішиної, Є Донченка, Р. Кричевського, Т. Титаренко, Н. Самоукиної, та ін.

Дослідженню конфліктної поведінки, способів її педагогічної корекції та відповідних рис особистості, типології конфліктів, закономірностей їх виникнення присвячені роботи А. Анцупова, А. Бандури, М. Боришевського, І. Ващенко, Н. Грішиної, О. Донченка, В. Зливкова, Г. Ложкіна, В. Медведєва, Л. Петровської, Н. Пов'якель, В. Семиченко та ін.

Найчастіше поняття «конфлікт» визначається як зіткнення протилежно спрямованих тенденцій у міжособистісній взаємодії або міжособистісних стосунках індивідів чи груп людей, яке пов'язане з негативними емоційними переживаннями [3, с.215].

На думку Л. Долинської, Л. Матяш-Заяць, конфлікт – це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протидорством за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, переконань) чи суджень (думок, поглядів, переконань) [5, с.135].

О. Громова розглядає «конфлікт» як «активні взаємоспрямовані дії кожної зі сторін для реалізації своїх цілей, які забарвлені сильними емоційними переживаннями» [4, с.61].

Г. Андрєєва зазначає, що конфлікт характеризується гострими негативними емоційними переживаннями його учасників. Конфлікт може виявитися на рівні свідомості окремо взятої людини – це внутрішньо особистісний конфлікт, а також у міжособистісній взаємодії та на рівні міжособистісних групових стосунків [1, с. 110].

Поняття конфлікту пов'язане з поняттям конфліктності, яке прийнято розуміти як суто особистісну властивість, або як зовнішньо-внутрішнє утворення, характерне для процесу спілкування й взаємодії між людьми.

А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов розглядають конфліктність як зовнішньо-внутрішнє утворення тобто як міру готовності особистості до розвитку і вирішення проблемних ситуацій соціальної взаємодії шляхом конфліктів, а також як відносну частоту участі людини у реальних конфліктах,

порівняно з іншими людьми [2, с.48].

І. Русинка визначає конфліктність особистості як рису характеру, особистісну якість, яка зумовлює частоту вступу особистості в конфліктну ситуацію [8, с.276].

Г. В. Ложкін та Н. І. Пов'якель вважають конфліктність особистості як особистісну властивість, що визначається комплексною дією чинників: психологічних (темперамент, агресивність, ригідність, низька саморегуляція, актуальний емоційний стан, соціально-психологічні установки і цінності, компетентність у спілкуванні), соціальних (умови життя й діяльності, особливості середовища й соціального оточення [7, с. 180].

Визначення сутності конфлікту та конфліктності залежить від розуміння детермінації її поведінки. Учені застосовують різні підходи до визначення поняття «конфліктна поведінка».

У роботах Л. І. Божович, Л. С. Славіної, Б. С. Волкова, В. І. Ілійчука та ін. конфліктна поведінка розглядається як результат внутрішніх і зовнішніх протиріч між потребою в самоствердженні та можливості її задоволення, між самооцінкою і оцінкою групи, між вимогами групи і власними установками і переконаннями, тобто конфліктна поведінка виступає як схильність людини до конфлікту при взаємодії особистісних факторів і факторів зовнішнього середовища [6, с. 22].

Незалежно від того, якого виду конфлікт він може виявлятися в різних конфліктних формах поведінки. Конфліктні форми поведінки – це такий стиль поведінки людини, який детермінує виникнення конфліктів.

К. Томас визначив п'ять стилів поведінки в конфліктній ситуації: конкуренція, пристосування, уникнення, співробітництво і компроміс. Вчений вважає, що правильно підібраний стиль є передумовою конструктивного вирішення конфлікту. Для опису типів поведінки людей в конфліктних ситуаціях, вчений запропонував двовимірну модель регулювання конфліктів, основними вимірами в якій є кооперація, що пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених до конфлікту і наполегливість, для якої характерний акцент на захисті власних інтересів. Відповідно цим двом вимірам, дослідник виділяє наступні способи регулювання конфліктів: конкуренція як прагнення досягти своїх інтересів на шкоду іншому; пристосування – на противагу суперництву, принесення в жертву власних інтересів заради іншого; компроміс; уникнення – відсутність як прагнення до кооперації, так і тенденції до досягнення власних цілей; співпраця, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін . [9, с. 84]

Теоретичний аналіз наукових досліджень вчених різних галузей дає можливість зрозуміти важливість соціально-педагогічної проблеми конфліктної поведінки.

Аналіз ключових понять «конфлікт», «конфліктність» з позиції різних наукових галузей дозволив визначити співвідношення даних понять з метою з'ясування соціально-педагогічного аспекту поняття «конфліктна поведінка».

Список використаних джерел:

1. Андреева Г. М. Социальная психология: учебник для студентов вуза. /Г.М. Андреева – М. : Аспект-Пресс. 2000. - 373 с.
2. Анцупов А. Я. Конфликтология: учебник для вузов./ А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов –Питер: СПб, 2008. - 496 с.
3. Гришина Н. В. Психология конфликта : науч. пособ Н.В. Гришина.-П. : СПб., 2002.- 464 с.
4. Громова О. Н. Конфликтология: науч. пособ/ О.Н. Громова - М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», 2000. - 320 с.
5. Долинська Л.В. Психологія конфлікту: навч. посіб./ Л.В. Долинська Л.В., Л.П. Матяш-Заяць- Київ: Каравела, 2010.- 304 с.
6. Іллічук В. І. Саморегуляція підлітків у подоланні конфліктної поведінки: навч. реком./ В. І. Іллічук. – К.: Либідь. 1996. - 22 с.
7. Ложкін Г.В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навч. посіб. / Г.В. Ложкін, Н. І. Павекель. - Київ: ВД «Професіонал», 2007. -416 с.
8. Русинка І. І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами: навч. посіб./ І.І. Русинка.- К.: Персонал, 2007. -332 с.
9. Кравченко Т. В. Школа і сім'я: проблеми взаємодії / Т.В. Кравченко // Тези доповідей : Всеукраїнської науково-практичної конференції „Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи розвитку”, (15 – 17 травня. 2003 року). - Херсон : Видавництво « ХДУ», 2003. – С. 83–87. Kravchenko T. V. (2003)

Недря Кирило Михайлович,
завідувач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к. істор. н., тренер-інструктор
з морально-психологічного забезпечення
Національної поліції України

**ПСИХОЛОГІЯ АГРЕСІЇ ТА ПОЛІТИКА НЕ/НУЛЬОВОЇ
ТОЛЕРАНТНОСТІ: РОЗДУМИ ПРО МАЙБУТНЄ ТЕРОРУ**

У будь-якому суспільстві є ті, хто не згоден з його правилами – це закономірність будь-якої соціальної організації і відома низці гуманітарних наук істина. І якщо в цьому суспільстві низка сфер перебуває в досить розбалансованому стані, багато економічних і соціальних проблем, які породжують відсутність політичної та, що більш важливо, ментальної світоглядної єдності, з'являються особи, які або намагаються гучно проявити себе, якщо ми кажемо про тих, хто страждає на психічні хвороби, або через певні життєві складнощі хочуть привернути до себе увагу. Не завжди такі люди обирають як інструмент привернення уваги одиночний пікет чи пост у соціальній ме-

режі. Є категорія осіб, які зупиняються на можливості здійснення терористичного акту, а ще є ті, хто зацікавлені саме у таких.

Надто якщо взяти до уваги, що країна воює і смерть на теперішній момент вже є, умовно кажучи, побутовою річчю, вона нібито живе поруч. Так, це літературна фраза, але ми починаємо звикати до фактів загибелі людей, про які дізнаємося з новин, коли стаємо учасниками або спостерігаємо за поховальними процесіями. І це ж не природні смерті, вони насильницькі за своїм характером. Тож і можливість здійснення якогось іншого насильницького акту багато в чому спрощується через розмитість моральних і психологічних бар'єрів.

Безумовно, що це все має своє відображення і на суспільних відносинах у всіх можливих сферах, які суттєво радикалізувалися та продовжують це робити і надалі, причому держава і її органи, по великому рахунку, втратили монопольне право на насилля, як і розмитим стало поняття правосуддя, яке, в умовах інформаційної війни та війни реальної, є одним з інструментів дестабілізації, оскільки навіть знаючи злочинця, довести його участь складно, не кажучи вже про вирок. І така ситуація не лише з «зовнішнім» злодієм.

Сприяє цьому наявне інформаційне поле з його контентом, яке, фактично є ілюстрацією саме не нульової толерантності по відношенню до насилля, яке майже стало елементом масової культури, а агресія – невід'ємним атрибутом образу успішності. Така ситуація загалом не є дивною, оскільки найбільш успішний маркетинг (у тому числі і політичний) спирається на інтуїтивні, тваринні основи психіки. Серед останніх, найбільш постійною є саме агресія, завдяки якій, власне, і відбувався рух людства у власній еволюції. Але, як завжди, є «але». Вона має бути контрольованою. Принаймні умовно. Однак, в епоху розвитку Інтернету та, навіть більше, кіберпростору загалом, такий контроль можливий лише через перехід меж прав людини і громадянина, на що важко наважитися без майбутніх гарантій успіху. Та і чи варто наважуватися? На нашу думку ні, оскільки це той випадок, коли превентивні заходи та державна інтервенція у творення контенту кіберпростору та робота з розвитку інформаційної гігієни населення видається куди більш дієвою.

Однак, повертаючись до суті проблеми, маємо відмітити, що у цьому році джерела Інтернет вийшли на перше місце, у рейтингу отримання інформації українцями, обійшовши споконвічного лідера – телебачення (яке, до слова кажучи, теж мігрує в цифрову мережу). Надалі цей відрив буде лише збільшуватися, а отже будуть збільшуватися і можливості маніпулювання суспільною думкою, її творення та подальшого відображення у реальній дійсності. І умови пандемії цьому лише сприяють, причому, всім зацікавленим особам, окрім середньостатистичного громадянина.

Саме пандемія – зручний привід для направлення зростаючого у людей почуття безпорадності в русло автократії. Як правило, коли ми охоплені страхом, ми з більшою готовністю відмовляємося від цивільних свобод. Таким чином крім процесів регресії на перший план можуть виходити і парано-

їдальні реакції. Ну а ще до того, на фоні нинішньої ситуації, зростає і зростає тиме надалі відчуття загрози та не захищеності, яке буде ґрунтуватися на всеохоплюючому почутті тривожності, типовому для стану емоційного вигорання, депресивним станам та неврозам. І однією з форм виходу агресії в такій ситуації буде зростання терористичної загрози (хоча її суть достатньо нівельована Антитерористичною операцією та дискурсом щодо терористів на Сході України), про що в останній час достатньо сигналів – міст метро у Києві, захоплення заручників у Луцьку, Полтаві й Києві. І це тільки те, що отримало суспільний резонанс. Окрім того, ми вже живемо в епоху, коли стрільба в публічному місці стає не дивиною, хоча, у купі з наявністю великої кількості незареєстрованої зброї, мало би викликати острах, адже це щабель до ситуацій з якими періодично зіштовхуються правоохоронці світу – «active shooter» (активний стрілець), коли озброєна людина вчиняє стрілянину з жертвами.

Слід розуміти, що інфраструктура, технології і законодавча база для воєнного стану існують вже давно. І слід міркувати над тим, що ці виняткові заходи можуть легко стати постійними. Мова йде про такі речі, як відмова (або часткова) від особистої свободи (аж до позасудових або безстрокових затримань (подекуди у світовій практиці вже спостерігається), введення цензури преси та інтернету (нібито для боротьби з дезінформацією), заборона вільних зібрань (або перенесення їх у контрольований кіберпростір), відстеження місцезнаходження кожного в будь-який час і введення обмежень на пересування (теж фактично вже завершена модель завдяки наявності гаджетів і фактичного дублювання життя в мережі). На думку фахівців, з часом це може навіть включати в себе надання державі більшого контролю над нашими тілами.

Крім цього, при песимістичному сценарії може знижуватися почуття спільності людей через що відбуваються в різних сферах соціальних змін: переважання електронної комерції (більше ніяких покупок в звичайних магазинах), відмова від офісних приміщень, введення онлайн-навчання та ігор, а також віддалений перегляд спортивних і розважальних заходів. Ідея суспільства, заснованого на тісних соціальних зв'язках і почутті єдності з іншими, може стати пережитком минулого, як і безпосередні прояви реальної агресії, перенесені в площину кіберпростору, що, власне, і може бути одним з найбільших аргументів, підрозуміваючи забезпечення таким чином більшої безпеки для громадян.

Зважаючи на вищезазначене, можемо підсумувати власні думки, можемо відмітити, що ми не лише живемо в епоху «нової реальності», а і в епоху нової психології, де одинак стає суттєво сильнішим та життєздатнішим ніж група, оскільки його життя та інстинкти не просто спрямовані на виживання, а фактично використовуватимуть методи терору, протиставлені терору державних систем. Ми йдемо в майбутнє «минуле», де агресія не є правилом дурного тону, а стає обов'язковим елементом виживання.

Немеш Аліна Василівна,

здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ САМОІЗОЛЯЦІЇ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ ПРИ ПАНДЕМІЇ

Анотація. Метою даного дослідження є вивчення питання психологічної допомоги для людини під час самоізоляції та викласти основні способи як впоратися зі своїм психологічним станом, не піддатися загальній паніці та як допомогти собі в такий не простий час.

Актуальність даної теми полягає в тому, що пандемія коронавірусу, яка накрила країну і світ, оголошений режим самоізоляції стрімко змінили наш звичний спосіб життя, не дивно, що багато людей зараз відчувають психологічний тиск. Тому дослідження питання психологічного стану під час самоізоляції є важливим аспектом запобігання негативних наслідків після виходу з карантину людини в соціум.

Ключові слова: психологічний стан, самоізоляція, пандемія, правова допомога, соціум.

Виклад основного матеріалу. Під час перших звісток ведення карантину у зв'язку з поширенням COVID-19 ми спостерігаємо те, що коли ми виходимо із зони комфорту та зустрічаємось з невідомим, з'являється страх та нестабільний психологічний та емоційний стан. Через запровадженого режиму самоізоляції багато хто змушений зараз перебувати вдома, в замкнутому просторі, змінивши свій звичний спосіб життя. Природно, це викликає у людей стресовий стан. [3]

Привід для стресу у всіх один - коронавірус і вимушена самоізоляція. Але причини стресу можуть бути різні у різних людей. У когось ситуація з самоізоляції викликає стрес від того, що він знаходиться в замкнутому просторі, не може вийти погуляти, зустрітися з друзями, сходити в кіно або кафе, змушений обмежувати себе і відмовлятися від звичних справ. Хтось страждає від того, що змушений працювати або навчатися вдома. Хтось і зовсім

втратив роботу або на час відправлений у неоплачувану відпустку і втратив гроші на прожиття і не знає, як далі жити, і страх перед майбутнім створює панічні настрої. Хтось, надивившись і наслухавшись новин і негативних прогнозів з ЗМІ сильно переживає за своє здоров'я, здоров'я своїх близьких і не може впоратися з цією тривогою.,отже психологічних проблем може бути багато. [3]

В будь-якій ситуації можна знайти як плюси так і мінуси, тому для початку розглянемо переваги самоізоляції.

Більшість людей знайшли позитив у самоізоляції: можливість провести час з родиною та собою, виконати всі заплановані домашні справи, більше години для читання, спорту та саморозвитку. Люди сповільнили шалений темп життя. Багато сімей об'єдналися та зміцнили свої сімейні зв'язки завдяки турботі та любові.[1]

Все це позитивно впливає на психологічний стан людини, оскільки задовольняється багато основних потреб. Люди почали більше слухати себе, свої думки та емоції. Ця чутливість має багато переваг. Це дало змогу перейти з автоматичного режиму на режим автопілота, який так довго був у буденному житті. Ми сподіваємось, що ця чутливість до себе залишиться звичною., тому переваги очевидні.

Недоліки самоізоляції

Поряд із виявленими перевагами, карантин та самоізоляція, на жаль, мали значний негативний вплив на психологічний стан людини. Психологічна реакція на стресові події закономірна. Перші наслідки будуть у процесі виходу з карантину. Вчені прогнозують, що довгострокові наслідки триватимуть кілька років. Ці ефекти включають симптоми посттравматичного стресового розладу, тривоги, розгубленості та гніву, підвищений ризик депресії, дратівливості, безсоння та емоційного виснаження. [1]

Коли ми звикнемо до карантинних умов, нас чекає наступний етап - повернення до звичного життя. Ізоляція та відсутність контакту з іншими людьми можуть вплинути на навички спілкування людини. Цей вплив дуже індивідуальний і залежить від самооцінки, минулих соціальних фобій або труднощів у спілкуванні. Якщо проблеми виникли раніше, існує ризик утрудненого спілкування в перший період після відновлення звичного життя. Якщо у людини не було проблем зі спілкуванням, дуже ймовірно, що навіть якщо є невеликий дискомфорт, він пройде через кілька днів.

Як не піддаватися паніці, не впадати в депресію і справлятися з апатією в період карантину?

По-перше, вести звичний спосіб життя, наскільки це можливо. Якщо ви працюєте віддалено або вчитеся дистанційно - організувати свій робочий час, дотримуватися виробленого графіка занять. Важливо пам'ятати, що порядок і система - головний протистресовий фактор. Це може починатися з дрібниць - розпорядку і режиму дня: встати, вмитися, зачесатися, особиста гігієна, зарядка, одяг, сніданок, робота / заняття, відпочинок, спілкування - все по

порядку, починаючи з елементарних справ і переходячи до більш складним. Дуже важливо усвідомлювати, що час проходить продуктивно - що кожен день ви робите щось значуще. [2]

Отже, розглянувши дане питання можна дійти висновку, що самоізоляція – це час, коли з'являються нові можливості для самоосвіти, творчості, спорту, можна навчитися чомусь новому, нарешті зайнятися своїм хобі, і тим, на що завжди бракувало часу. Потрібно вірити, що кожен день в самоізоляції - наближає нас до закінчення карантину.

Дуже важливо при цьому підтримувати оптимістичний настрій, віру в себе. Кожній людині потрібно усвідомити свої зовнішні та внутрішні ресурси: свій досвід подолання важких життєвих ситуацій, свої сильні сторони, свої здібності, згадати свої успіхи і досягнення, ніж ви пишаєтеся у собі, подумати про людей, які можуть надати вам підтримку і про людей, яким ви можете допомогти.

Навіть в такій непростій ситуації, в якій ми зараз знаходимося, ми можемо допомогти собі, взявши під контроль свої емоції і навчившись керувати своїм емоційним станом.

Список використаних джерел:

- 1.URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/asking-question/297149-tilki-bez-rizkih-ruhiv-chogo-mi-navchilisya-pid-chas-karantinu-ta-yak-z-nogo-vihoditi> (Дата звернення 08.05.2021)
2. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/asking-question/297149-tilki-bez-rizkih-ruhiv-chogo-mi-navchilisya-pid-chas-karantinu-ta-yak-z-nogo-vihoditi> (Дата звернення 08.05.2021)
3. URL: http://eprints.zu.edu.ua/12918/1/Дипломна_робота_КІН._10._06.pdf (Дата звернення 08.05.2021)

Непіпенко Людмила Павлівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії
Національної гвардії України

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО- ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Сучасні світові соціокультурні реалії, тенденції переходу від техногенної до антропогенної цивілізації, зміна парадигмальної архітектоніки розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до військово-професійної

підготовки офіцера. Професійна компетентність діалектично пов'язана із певним рівнем політичної культури. Важливим елементом навчального процесу і засобом професійної соціалізації у вищому військовому навчальному закладі є формування та розвиток у майбутніх офіцерів відповідної часу політичної культури, досягнення ними її ціннісної складової – політичної соціально-ключової компетентності.

Будучи важливою частиною духовної культури суспільства, політична культура виступає складним системним утвором, що визначає і поєднує у собі особливості діяльності політичних інститутів, ідеологічні настанови, національну ментальність, суспільно-політичну поведінку людей, їх політичну свідомість. Важливими складниками політичної культури особи є: світоглядні компоненти (знання, уявлення, погляди, ідеї, стереотипи, ілюзії, упередження, міфологеми, що мають політичну спрямованість), пізнавальні орієнтації (істинні і хибні), емоційне ставлення до суспільно-політичного життя (почуття прихильності, симпатії чи антипатії до політичних об'єктів, лідерів, діячів), нормативно-оціночні (ідеали, судження, думки стосовно політичної сфери життя, її морально-етичний бік) та практично-поведінкові елементи. Культура суспільства і особливо політична культура, ґрунтується на світогляді, підґрунтям якого є світоглядна домінанта - ідеологічне ядро [1, с. 67 – 68, 71].

Формування політичної культури майбутніх офіцерів Національної гвардії України – складний, багатоетапний процес активного засвоєння політичних знань, цінностей, норм, ідеалів, знакових систем, формування ціннісних орієнтацій і відповідної поведінки, спрямованих на відповідальне виконання військово-професійних обов'язків.

Процес формування політичної культури курсантів постає як складна міждисциплінарна, багаторівнева педагогічна система з такими компонентами: цільовий (реалізується через соціальний заказ, освітньо-наукові та навчальні програми з відповідними темами та педагогічними завданнями); методологічний (методологічні підходи і принципи розвитку політичної культури військового фахівця в компетентнісній парадигмі); змістовний (система наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує розвиток політичної культури майбутнього офіцера, підготовку до професійної діяльності); організаційно-процесуальний (використання активних форм проведення занять, як ефективних засобів формування політичної культури курсантів – дискусій, дебатів, «круглих столів», «ділових ігор», застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою: забезпечення проблемності, діалогічності, дискусійності процесу навчання; спонукання до творчої участі у ньому, підвищення рівня самоорганізації; сприяння розвитку критичного мислення, вміння рефлексувати задля допомоги курсантами сформувавши суб'єктну позицію, досягти адекватної професійно-особистісної самооцінки, здатності прогнозувати й аналізувати результати своєї діяльності); результативний (діагностика стану, аналіз ефективності формування політичної

культури майбутнього офіцера у відповідності з поставленими цілями з метою своєчасної корегування навчально-виховного процесу і подальшого розвитку дидактичної системи).

Вивчення соціально-гуманітарним дисциплін в Національній академії Національної гвардії України є одним з інтенсивних засобів введення курсантів в світ політичної культури шляхом засвоєння філософських, соціологічних, історичних, політико-правових знань і культурних цінностей, необхідних у професійній діяльності. Саме ці дисципліни розкривають сутність феномену політичної культури, без осмислення якої дуже важко зрозуміти логіку історичних подій та особливості соціокультурних трансформацій в сучасному світі та в Україні у новітній період. Зокрема, особливості та труднощі, з якими зіткнулася і продовжує стикатися наша держава в сучасних умовах посткомуністичних перетворень, оскільки Україна, маючи унікальне геополітичне положення та будучи протягом століть об'єктом зазіхань інших країн, являє собою територіально неоднорідний суспільний феномен з чітко вираженими регіональними конфліктами історичної ідентичності та політико-культурною фрагментацією. Також вивчення соціально-гуманітарних дисциплін сприяє подоланню існуючого стереотипу в розумінні значною кількістю курсантів політичної нейтральності військовослужбовців Національної гвардії України, встановленої Законом України «Про Національну гвардію України», як аполітичності взагалі, що веде до заперечення ними політичної освіченості, необхідності розвитку політичної свідомості. Проте виявляється, що політично освічені офіцери з високим рівнем політичної культури, розуміючи обмеження, законодавчо встановлені для військовослужбовців Національної гвардії України, тим самим лише здатні посилювати принцип політичної нейтральності свого військового формування, а не бути зняряддям маніпулювання з боку тих чи інших політичних сил. Політична компетентність, мотивуючи до більш свідомого виконання своїх службових обов'язків, лише сприятиме використанню демократичних стандартів у виконанні правоохоронних функцій нацгвардійцями.

Політичну культуру в компетентнісній парадигмі можна визначити як здобуті у процесі військової професійної і політичної соціалізації суспільно-політичні знання, розуміння сучасних геополітичних процесів і місця в них України, особливостей історичного розвитку української нації, сучасної регіональної, етнополітичної та релігійної ситуації в Україні; особистісні якості, що здатні забезпечити надійні орієнтири майбутніх офіцерів Національної гвардії України в інформаційному просторі з можливістю диференціації правдивої та маніпуляційної складової інформації; професійно важливі якості, що обумовлюють усвідомлення і прийняття державної політики, націленість на співвідношення власних інтересів з інтересами суспільства, здатність не тільки зрозуміти соціальні процеси в політичній сфері країни, а й відповідну реакцію на них у межах діючого законодавства; готовність формувати адекватне бачення політичних подій у підлеглих і, тим самим, безпосередньо

сприяти поліпшенню обороноздатності країни з метою її подальшого розвитку на принципах сучасного українського конституціоналізму [2, с. 6, 7; 3, с. 4; 4, с. 131 - 132].

Перспективний напрямок роботи з розв'язання порушеної проблеми вбачається в подальшій розробці та практичній реалізації програми спецкурсу «Політична культура майбутнього офіцера Національної гвардії України».

Список використаних джерел:

1. Бельська Т. Політична культура як ціннісна складова громадянського суспільства. Публічне управління: теорія та практика. 2014. Вип. 3. - С. 66 - 72. URL: file:///D:/Downloads/Pubupr_2014_3_13.pdf

2. Аксельрод Р.Б. Компетентність як ціннісна складова політичної культури владної еліти України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 – політична культура та ідеологія / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2015. 21 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/10161/1/Akselrold.PDF>

3. Куруч А.В. Формування політичної компетентності майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук (доктора філософії): 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2019. URL: https://science.uipa.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/dis_%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%83%D1%87-%D0%90.%D0%92..pdf

4. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. Наука і освіта. Наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру АПН України. 2009. № 1/2. С. 128-134. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/30.pdf.pdf

Нестерцова-Собакарь

Олександра Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових

дисциплін Дніпропетровського

державного університету

внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ НОРМ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Дотримання норм професійної етики є важливою складовою професійної підготовки поліцейських в будь-якій європейській країні. Професійна етика поліцейського виступає як система моральних вимог, що висуваються до його ставлення до суспільства, до своєї професії, до інших працівників, а також до всіх учасників сфери його службової діяльності та позаслужбових стосунків.

Етика працівника поліції є різновидом професійної етики, яка вивчає

специфічне відбиття принципів та норм моралі у службовій діяльності та позаслужбовій поведінці поліцейських, а також форми та методи виховання у них високих моральних якостей.

Дотримання норм поліцейської етики вже багато років формується на основі загально визнаних керівних принципів етичної поведінки професійного службовця, закріплених на рівні Європейського Співтовариства та зосереджених в ряді документів, зокрема, Декларації про поліцію, прийнятій Парламентською Асамблеєю Ради Європи 8 травня 1979 р. Положення зазначеного документу використовуються поліцейською владою багатьох країн під час вироблення своїх професійних стандартів. Декларація складається з преамбули і трьох розділів – «Етика», «Статус», «Війна та надзвичайний стан – іноземна окупація». Розділ «Етика» стосується всіх співробітників і організацій, включаючи такі органи, як секретні служби, військову поліцію, збройні сили чи воєнізовані загони, що виконують функції поліції. Вони зобов'язані захищати закон, розслідувати злочини і підтримувати громадський порядок та державну безпеку. Етика поліцейського передбачає протистояння порушенням закону. Вагомою нормою цього міжнародного акта є те, що поліцейський, який виконує умови декларації, має право на активну моральну та фізичну підтримку з боку суспільства [1, с. 63, 64].

У Декларації про поліцію зазначено, що на посаді поліцейського не можуть працювати особи, які, перебуваючи на службі у поліції, порушили права людини чи особи, або працювали у підрозділах поліції, розформованих у зв'язку з антигуманною практикою. Зроблено наголос на тому, що всезагальне прийняття правил професійної етики поліції з урахуванням прав людини й основних свобод буде сприяти вдосконаленню Європейської системи захисту цих прав. Що ж до «Європейського кодексу поліцейської етики» (грудень, 2001) для цілей дослідження вкрай важливе значення має установка: при здійсненні своїх функцій поліція повинна дотримуватися суб'єктивного права, включаючи права і свободи людини і не здійснювати довільних чи протиправних дій. Це є основоположним для правової держави і для предмета діяльності поліції в умовах демократії. Роль поліції у захисті та забезпеченні верховенства права є настільки значною, що, спостерігаючи за поведінкою поліції у демократичній державі, можна судити про рівень демократії у ній. Вкрай важливим у цьому плані є висновок Комітету Міністрів РЄ про те, що деонтологічний поліцейський кодекс визначає єдині європейські напрями та принципи у галузі спільної мети, функціонування та відповідальності поліції для забезпечення безпеки і дотримання прав людини у демократичних суспільствах, що регулюється принципом верховенства права.

Характерними тенденціями сучасного етапу професійного виховання поліцейських в Європі та формування високоетичних моральних засад поліцейської діяльності є:

– навчання поліцейській етиці з приділенням особливої уваги правам людини, а також співробітництву поліцейських з провідними правозахисни-

ми організаціями;

– навчання поліцейській етиці разом із навчанням менеджменту, тобто з отриманням ще й управлінських знань і навичок;

– обов'язкове запровадження більшості принципів Європейського кодексу поліцейської етики у національних кодифікованих джерелах, серед яких принципи: поваги права на життя; поваги фундаментальних прав і свобод особистості; поділу влади в системі покарань; презумпції невинуватості; неупередженості, прозорості, чесності, ввічливості, справедливості, відповідальності, розсудливості, підпорядкування закону; рівності перед законом, об'єктивності, необхідності і виваженості, непідкупності та поваги до суспільства;

– розвиток дистанційного навчання офіцерів поліції і, зокрема, поліцейській етиці (Іспанія, Норвегія, Швеція, Фінляндія тощо).

В цілому прийняття Європейського кодексу поліцейської етики стало початком роботи із стандартизації високоетичної діяльності поліції, а також стандартизації педагогічної діяльності поліцейських навчальних закладів в сфері навчання курсантів поліцейській етиці на загальноєвропейському рівні. Важливість даного кодексу обумовлена узгодженими вимогами до роботи поліції на європейському просторі, побудованих на принципах високоморальної етичної поведінки.

Відтак, актуальним та надзвичайно важливим на сьогодні завданням у сфері впровадження європейських стандартів у діяльність Національної поліції України виглядає вирішення питання про повноцінну ратифікацію фундаментальних міжнародних документів з питань стандартів поліцейської діяльності [2, с. 58-60], із подальшим «перенесенням» окремих положень названих актів до Закону України «Про Національну поліцію».

Список використаних джерел:

1. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Негодченко Олександр Володимирович. Х., 2003. 477 с.

2. Мартиненко О. Державна превенція злочинності в системі органів внутрішніх справ. Право України. 2005. № 6. С. 58-60.

Нечітайло Ірина Сергіївна,
д-р соціол. н., доцент, професор
кафедри соціології та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ

САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК БАЗОВА ФОРМА ГЕНЕЗИСУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Поняття громадянського суспільства є міждисциплінарним і має багато різних трактувань. Ми будемо використовувати поняття, запропоноване вітчизняним дослідником В. Степаненко, оскільки воно синтезує важливі аспекти багатьох трактувань. Таким чином, громадянське суспільство – це «практика суспільно солідарного життя, яка реалізується в публічній сфері громадських інтеракцій та комунікацій поза державно-адміністративних, ринкових та родинно-приватних відносин і репрезентована мережею недержавних добровільних громадських асоціацій та об'єднань, діяльність яких є самоорганізованою та цивільною» [8, с. 40].

Українське суспільство має власні контекстуальні і соціокультурні особливості, які впливають на процес інституціоналізації громадянського суспільства. Розглянемо його як окремий випадок суспільства «сучасного». Під «сучасністю» ми не маємо на увазі «модерність», яка відрізняє його від постсучасних (постмодерного, постіндустріального та ін.) суспільств. В даному випадку сучасне суспільство – це таке, що існує в теперішньому часі, тобто суспільство, в якому ми зараз живимо.

Т. Парсонс протиставляє сучасні й традиційні суспільства, які можуть існувати одночасно, але принципово відрізняються за наступними принципами: 1) «включення/досягнення» – в традиційних суспільствах роль і становище індивіда в більшій мірі визначені аскриптивними ознаками (віком, статтю, походженням та ін.), незалежними від самого індивіда обставинами; в сучасних суспільствах роль індивіда та його соціальне становище визначаються, здебільшого, результатами його власної діяльності; 2) «партикуляризм/ універсалізм» – в традиційних суспільствах ставлення до людини в значній мірі залежить від її соціального походження, приналежності до окремих соціальних осередків (сім'ї, клану та ін.); в сучасних суспільствах всі люди мають рівні права, незалежно від їх походження; 3) «дифузність/специфічність» – традиційні суспільства характеризуються ролевою дифузією; в сучасних суспільствах постійно відбувається диференціація ролей; 4) «афективність/ афективна нейтральність» – в традиційних суспільствах основа соціальної взаємодії має яскраво виражений афективний (чуттєво-емоційний) характер; у суспільствах сучасних взаємодія будуються переважно на розумно-раціональній основі; 5) «колективізм/індивідуалізм» – в тра-

диційному суспільстві діяльність людей і мотиви цієї діяльності прив'язані до колективних зразків, загальних цілей; в сучасному – діяльність людей орієнтована більшою мірою на досягнення індивідуальних цілей і багато в чому залежить від самооцінки [5, с. 48]. Як бачимо, за Парсонсом, традиційні та сучасні суспільства відрізняються, перш за все, за ролями людини в цих суспільствах.

Перехід від традиційних суспільств до сучасних ми розглядаємо як зміну соціального порядку. Сучасне суспільство, як прив'язана до теперішнього часу фаза загального суспільного розвитку, принципово відрізняється від усіх попередніх фаз і характеризується процесами абсолютно протилежними тим, які спостерігалися на попередніх фазах. Як пише О. Пешкова, централізацію сьогодні змінює децентралізація, ієрархізацію і бюрократизацію – демократизація; стандартизацію і колективізацію – індивідуалізація. Традиційні суспільства організовані й впорядковані як «жорстке ціле», яке справляє непереборний тиск на його частини. Значущість людини тут визначається внеском у «ціле», ступенем задоволення потреб «цілого» [6, с. 128].

Перехід від традиційних суспільств до сучасних супроводжується переходом від структур жорстко ієрархізованих до гнучких, горизонтальних, мережеподібних. Гнучкість структур сприяє мінливості системи. Мінливий та нестабільний соціум постає перед індивідом як невизначеність і вимагає не пристосування, а перетворення і прагнення до перетворення. В сучасному суспільстві значущість індивіда визначається наявністю та розкриттям його перетворювального потенціалу.

Соціальний порядок сучасного суспільства – це порядок самоорганізації. В той же час, соціальний порядок уможлиблюється тільки завдяки тому, що поряд із випадковістю завжди існує невипадковість соціальної взаємодії. На цій підставі можна констатувати, що в будь-якому суспільстві завжди відбуваються як самоорганізаційні, так і організаційні процеси, а результуюча картина, як зазначає Л. Бевзенко, «є наслідком непростого накладення організації і самоорганізації як основних механізмів виникнення і зміни соціального порядку» [1, с. 160]. На думку дослідниці, всі соціальні порядки можна розрізнити за ступенем їх організованості/самоорганізованості. Суспільства з авторитарними та тоталітарними режимами, які все ще мають місце у сучасному світі, відрізняються високим ступенем організованості соціального порядку на фоні максимального безладу на рівні самоорганізації. У демократичних суспільствах соціальний порядок є самоорганізаційним. Власне, встановлення порядку самоорганізації і призводить до справжньої демократії.

Самоорганізацію, вслід за О. Куценко, ми зглядаємо як процес формування просторової, темпоральної та функціональної структур системи, що виникає спонтанно, проявляється стрибкоподібними переходами та без цілеспрямованого впливу ззовні [3, с. 9]. Самоорганізація уможлиблюється тільки в результаті когерентної взаємодії індивідуальних людських сил, мотивів, прагнень, цілей тощо. Підтримуємо твердження Н. Мілявської, яка пише:

«...Поza суб'єктом соціальна система не створює передумов і підстав для своєї трансформації, отже самоорганізація виступає важливою формою прояву суб'єктивної сторони соціального розвитку, як особливого типу об'єктивності. Тому внутрішню сутність соціальної системи становить процес самоорганізації, в якому відбувається об'єктивування суб'єктивного...» [4, с. 20].

Розвиток демократії в Україні (як сучасному суспільстві), висуває на перший план проблему встановлення самоорганізаційного соціального порядку (заснованого на включенні індивідів у процеси (пере)творення соціальної реальності), що забезпечується розвитком громадянського суспільства.

Структуру громадянського суспільства складають недержавні інституції й організацій. Всі інституції та організації за характером їх формування умовно можна розділити на організовані та самоорганізовані. Самоорганізовані виникають стихійно, функціональні зв'язки в них є горизонтальними, цілі управління можуть змінюватися, продукт і результат діяльності є ймовірнісними. Самоорганізація передбачає упорядкування елементів системи за рахунок внутрішніх чинників, без цілеспрямованого зовнішнього впливу. Однак завжди є вплив умов навколишнього середовища.

Громадянське суспільство утворюється та функціонує на основі самоорганізації його структур, а не на підставі організації державою певних «засновуючих» заходів, нав'язування лінії поведінки. Втрата характеру самоорганізації і підміна її зовнішньою організацією призводить до формування псевдогромадянського суспільства. Різноманітні форми самоорганізації громадян несуть в собі величезні резерви соціального, економічного і культурного розвитку держави. У той же час в сучасному суспільстві, які б механізми самоорганізації не виникали, всі вони «вдягаються» в правові форми. Не всі об'єднання людей і відносини між ними, які виступають наслідком процесів самоорганізації та зберігають автономію по відношенню до держави, носять позитивний характер. Суб'єктами громадянського суспільства слід вважати тільки ті об'єднання, які носять соціально позитивний характер і функціонують в рамках правових норм. Тоталітарні релігійні секти, терористичні та подібні організації, які сповідують принципи насильства, не дивлячись на їх самоорганізаційну природу, безумовно, не є складовими громадянського суспільства. Роль права полягає в тому, щоб утворювати сприятливе зовнішнє середовище для утворення і функціонування соціально позитивних самоорганізаційних форм [2, с. 128].

Таким чином, сучасне громадянське суспільство є суспільством вільної самоорганізації індивідів. Роль інститутів громадянського суспільства полягає в тому, що вони дозволяють громадянам спільно виробляти цілі і досягати їх, поєднуючи власні зусилля, вступаючи діалог з органами влади, іншими громадськими структурами, відстоюючи свої принципи в публічному просторі. Інституціоналізація, розвиток, функціонування громадянського суспільства можлива переважно в правових формах.

Список використаних джерел:

1. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. Киев : Институт социологии НАН Украины, 2002. 437 с.
2. Клямкин И. М., Тимофеев Л. М. Теневой образ жизни. Социологический автопортрет постсоветского общества. *Полис*. 2001. №5. С. 125-131.
3. Куценко О. Д. Діяльнісно-структурний потенціал трансформаційного процесу: до розробки концепції класоутворення : автореф. докт. соціол. наук. Харків, 2001. 35 с.
4. Милявская Н. Б. Социальная трансформация (Содержание и субъектная детерминация) : дис. канд. филос. наук. Волгоград, 2004. 170 с.
5. Нечитайло І. С. Системно-кодова концепція взаємодії суспільства та освіти : дис. докт. соціол. наук (22.00.04 – Спеціальні та галузеві соціології). Харків, 2017. 452 с.
6. Пешкова О. И. Проблема социального порядка в системе социокультурной регуляции современного общества (социально-философский анализ) : дисс. канд. филос. наук. Краснодар, 2008. 152 с.
7. Смирнов В. Э. Гражданственность и гражданское общество: самоорганизация и социальный порядок. Ин-т социологии Нац. акад. наук Беларуси. Минск : Беларус. навука, 2013. 241 с.
8. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ : Інститут соціології НАНУ, 2015. 240 с.

Новицька Ія В'ячеславівна,
магістр психології, викладач кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ У КУРСАНТІВ

У сучасних умовах підвищуються психологічні вимоги до діяльності працівників правоохоронних органів. Зокрема, від них вимагається вміння адекватно та швидко реагувати на стресові й екстремальні ситуації, вибудувати ефективну взаємодію з особами для попередження конфліктів, проявляти активну громадянську позицію тощо. Разом із цим агресивна поведінка може негативно впливати на професійну реалізацію поліцейських.

Дослідження агресивності правоохоронців починається ще на етапі зарахування абітурієнтів до закладів зі специфічними умовами навчання. Протягом навчального процесу курсанти регулярно беруть участь у психологічних дослідженнях. На сьогоднішній день існує багато публікацій, присвячених особливостям прояву агресії у майбутніх правоохоронців.

Більшість із них зазначають, що у курсантів рівень агресії зберігається у межах норми [1; 3; 5; 7]. При чому контроль цього показника надзвичайно важливий для психологічного супроводу майбутніх правоохоронців.

В.І. Слободяник [7] вказує, що агресивність у курсантів вбудовується у особистісну систему небажаних для правоохоронців якостей. У його дослідженні було встановлено, що курсанти з високим рівнем агресії спрямовують її переважно на інших осіб (43%) і лише третина – на себе (34%). У тих, хто спрямовує агресію на інших, фіксуються високі показники фізичної та вербальної агресії, негативізму; в осіб, що характеризуються аутоагресією, вона пов'язана з почуттям провини та образи на інших. Курсанти з високим рівнем агресивності проявляють також демонстративність, збудливість, тривожність та дратівливість. У той час, як курсантам з низьким рівнем агресії притаманні екстраверсія, циклотимічність, екзальтованість, сенситивність, кращі навички спілкування з оточуючими. Більш агресивні курсанти відрізняються також за сімейною ситуацією та мотивацією. Було встановлено, що в родинах агресивних курсантів домінував авторитарний стиль виховання та гіпоопіка (у неагресивних – демократичний); а мотивацією вступу до поліції зазначалися: випадковість, фінансові та емоційні умови (у неагресивних курсантів провідними мотивами були свідомий вибір і бажання піти за шляхом батьків).

Агресивність курсантів також пов'язана з їх поведінкою у конфліктній ситуації. Дослідники Н.П. Сергієнко та М.О. Свічкарь [6] показали, що курсанти з високим рівнем агресії у конфлікті надають перевагу суперництву; з низьким – шукають компроміс; курсанти з середнім рівнем агресії вибирають або уникання конфлікту, або співробітництво. У дослідженні Т.В. Селюкової [4] було показано, що висока агресивність притаманна курсантам з екстернальністю, при чому для інтерналів характерна так звана «позитивна» агресія, що проявляється у вмінні неворожо відстоювати свої інтереси, наполегливості у досягненні мети тощо. Було також показано, що екстернали у конфліктній ситуації більш запальні, легко переходять у стан гнівливості, сильного але нетривалого роздратування. Тобто курсанти з високим рівнем агресії схильні «приписувати» причини подій, успіхів та невдач не собі, а обставинам, у конфлікті поводяться імпульсивно, швидко виходять зі спокійного стану.

Інше вітчизняне дослідження [5] продемонструвало зв'язок агресивності курсантів із їхнім статусом у групі. Так, низький соціометричний статус (аж до виключення з групи) мають юнаки з високим рівнем фізичної агресії, образливості (що проявляється у заздрості та ненависті до оточуючих), дратівливості. Отже, курсанти з високим рівнем агресії мають менше друзів серед однолітків, користуються меншим авторитетом, група їх схильна ігнорувати.

Гендерні дослідження показують, що чоловікам-курсантам притаманна в більшій мірі фізична агресія, тоді як жінкам – вербальна, опосередкована та негативізм. У жінок-курсантів розвиток агресивності може відбуватися у двох напрямках: у жінок-інтроверток як реакція на фруструючі умови навчання; у маскулінних екстравертованих жінок – як інструментальна агресія для досягнення власних цілей [1].

У дисертаційному дослідженні Г.А. Гайдукевича [2] продемонстрована спроба дослідити агресивність курсантів у динаміці: від першого до п'ятого

курсу. Так, дослідником зазначається, що на першому курсі фіксується підвищення агресії у курсантів, а саме: негативізму та підозрливості, в наслідок адаптації до навчання, зокрема, через деіндивідуалізацію, не сформованість колективу, недостатню кількість позитивних емоцій тощо. На другому курсі спостерігається зниження рівня агресії: курсанти демонструють потреби у комунікації і кооперації; разом із тим їм притаманний високий рівень роздратування та ворожості як реакції на обмеження курсантського побуту. На третьому курсі у курсантів знижуються образливість, підозрливість та почуття провини; відсутні агресивні установки, притаманні молодшим курсам. На думку автора дослідження, це пов'язано зі зменшенням соціальної депривації і можливостями вільного виходу курсантів за межі навчального закладу. На четвертому курсі у курсантів фіксується пропорційне зростання агресії відповідно їх рівню активності: агресія пов'язана більшою мірою з особистісними властивостями, а не з ситуацією навчання. Проте також фіксуються реакції роздратування, зокрема, на умови авторитарного стилю управління та обмежень, збільшується непряма агресія. Зрештою, на п'ятому курсі агресія у курсантів носить побутовий реактивний характер. Більшою мірою до неї схильні особи з високим рівнем імпульсивності, оптимістичності (бо погано переносять депривацію) та песимістичності (як ознаки кризи професійної ідентифікації). В курсантів-випускників фіксуються негативізм та роздратування (останнє має тенденцію до поступового зростання протягом усього навчання).

Для уточнення даних щодо агресивності курсантів було проведене авторське дослідження. Вибірку склали 35 осіб (21 жінка та 14 чоловіків) – курсанти другого курсу ДДУВС. В рамках дослідження вони проходили методику «Вивчення рівня агресії Басса-Даркі» в адаптації Єніколопова.

Ми припустили, що виходячі з наявних досліджень, курсанти демонструватимуть помірні показники агресії, проте окремі види агресії в них будуть вище за інші, зокрема: дратівливість, ворожість, негативізм як прояви особистісних властивостей юнацького віку, а також як реакція адаптації до перебування у закладі зі специфічними умовами навчання.

Таблиця 1.

Показники агресії у курсантів.

	фізична агресія	опосередкована агресія	дратівливість	негативізм	образливість	підозрливість	вербальна агресія	провина	ворожість	загальна агресивність
Показники агресії у курсантів (N=35)	5	4,7	5,5	2,4	4,2	4,8	7,08	5,5	8,9	18
Низький рівень (нижня границя норми)	3	3	3	1	3	3	3	3	5	16
Високий рівень (верхня границя норми)	7	6	7	4	6	7	7	6	11	36

Результати дослідження подаються у Таблиці 1. Як видно з неї, всі показники агресії у курсантів знаходяться у межах норми, за виключенням вербальної агресії, яка все ж трохи вища середнього. На середньо-високому рівні знаходяться показники опосередкованої агресії, дратівливості, почуття провини та ворожості. Загальний рівень агресивності – середньо-низький. Отже, як бачимо, результати дослідження підтверджують дані отримані в інших дослідженнях [2] стосовно особливостей прояву агресії курсантів.

Висновки. Агресивна поведінка є достатньо небезпечним явищем для курсантів. Багато досліджень показують, що вона пов'язана з низкою негативних особистісних властивостей (конфліктністю, екстернальністю, тривожністю, дратівливістю, несформованою мотивацією до навчання тощо). Разом із цим агресія у курсантів має свою динаміку: збільшуючись на першому курсі як ознака адаптації до умов навчання, вона поступово знижується, і вже після третього курсу на неї більшою мірою впливають особистісні властивості курсанта, а не умови перебування у закладі зі специфічними умовами навчання.

Власне пошукове дослідження, проведене на курсантах другого курсу, підтверджує дані результати, проте слід відмітити, що навіть попри вираженість окремих видів агресії, у курсантів вони залишаються у межах норми; а загальний показник агресивності в них – середньо низький.

Список використаних джерел:

1. Васильєв С., Васильєва Ю. До проблеми дослідження агресивних проявів особистості у курсантів вищих військових навчальних закладів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2018. Вип. 2. Електронний ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2018_2_4 (дата звернення 17.05.21).

2. Гайдукевич Г.А. Прояви агресивності у курсантів вищих військових закладів освіти на різних етапах підготовки. Автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. психол. н., Київ, 1999. 15 с.

3. Захаренко Л. Взаємозв'язок негативної агресивності особистості з типом міжособистісних відносин. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2016. № 2-3 (5-6). С. 67-73.

4. Селюкова Т.В. Особливості агресивності та конфліктності у курсантів НУЦЗУ з різним рівнем суб'єктивного контролю. Бочаровські читання. Харків, 2016. С. 146-148.

5. Сергієнко Н.П., Красильнікова Н.І. Особливості агресивності у курсантів з різним статусним положенням у групі. Соціально-психологічні проблеми суспільства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, 10 квітня 2020 р. К. : Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського, 2020. С. 247-250.

6. Сергієнко Н.П., Свічкарь М.О. Особливості поведінки в конфліктній ситуації курсантів НУЦЗУ з різним рівнем агресивності. Міжнародна науково-практична конференція «Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики», Південна фундація педагогіки, 14-15 грудня 2018 р., м. Одеса. Електронний ресурс. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/7863> (дата звернення 17.05.21).

7. Слободяник В.І. Психологічні аспекти прояву агресивності у поведінці курсантів вищих навчальних закладів ДСНСУ. Збірник наукових праць інституту ім. Г.С. Костюка. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2014. Т. 16. Ч. 1, 2. С. 213-220.

Новіков Данило Олексійович,
здобувач вищої освіти 1 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Скиба Елеонора Костянтинівна,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор філософських наук, доцент

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРАВОВА ДЕРЖАВА

Громадянське суспільство у сучасному розумінні, в якому спосіб життя людей, їх потреби та інтереси задовольняються не державними та політичними методами, а сукупністю природних форм їхнього співіснування.

Саморегулювання є важливою ознакою громадянського суспільства. Діяльність політичних інститутів та організацій у такому роді суспільстві знаходиться під контролем спільноти. Суттєвою рисою громадянського суспільства є економічна та соціальна свобода його індивідів. Останні не відчують відчуженості від власності, від результатів своєї роботи, вони вільні у виборі різних форм власності, не підпадають під обмеження при переході від однієї соціальної групи до іншої, вони мають право висловлювати та захищати свої інтереси [1].

Ознакою громадянського суспільства є також специфічний характер влади. Влада функціонує не як прояв сили, а як прояв владних та правових відносин, що функціонують на універсальних принципах. Основними функціями влади є захист соціальних прав та інтересів кожної людини, створення необхідних умов для самореалізації особистості. Загалом можна сказати, що така влада повинна безпосередньо виражати волю індивідів, а не волю певних організацій, партій чи асоціацій. Цей стан повністю забезпечується прямою, а не представницькою демократією, яка є підґрунтям асоціацій та організацій, що діють у різних сферах суспільства. Механізм поділу влади у громадянському суспільстві та контроль за його реалізацією базується на особистості та громадській ініціативі окремих людей, за їх підтримки та довіри.

Важливою особливістю громадянського суспільства є те, що життя базується на природних невід'ємних правах людини. Це створює необхідні сприятливі умови для найповнішого задоволення потреб та інтересів кожної

людини, кожної соціальної групи. За таких обставин, кожен член громадянського суспільства відчуває і демонструє свою відповідальність за встановлення злагоди та взаємодопомоги в людських відносинах. Громадянське суспільство - це суспільство, в якому повністю реалізується принцип соціальної справедливості. Громадянське суспільство тісно пов'язане з верховенством права. Ефективне функціонування та реалізація основних принципів громадянського суспільства можливі лише у правовій державі. Головною характеристикою верховенства права є беззаперечне встановлення норма права у всіх сферах суспільно-політичного життя. Конституційна держава створює закони і, водночас, обмежує свою діяльність законами, виконання яких повинно бути святом. Вона забезпечує недоторканість свободи особистості та захищає та гарантує права, інтереси, честь та гідність особи. Відбувається забезпечення реалізації громадянських прав та свобод людини на рівні визначених міжнародних стандартів. Взаємовідносини між громадянським суспільством і принципом верховенства права проявляються у примусовій взаємній відповідальності держави та особистості. А це, у свою чергу, означає, по-перше, чіткий розподіл влади і чітке функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. По-друге, визначена законодавча консолідація та повага до політичного та правового статусу особи. У політичному житті таке суспільство надає всім громадянам реальні можливості брати участь у державних та громадських справах. Тут держава і громадянин несуть спільну відповідальність за дотримання верховенства демократично прийнятих законів, за долю країни.

Які ж перспективи для громадянського суспільства в Україні? Як відомо, Конституція України містить певні положення, що стосуються громадянського суспільства та держави. Основними принципами, на яких має базуватися громадянське суспільство, є свобода, рівність, самоорганізація та саморегуляція. З іншого боку, діяльність державних органів підпорядковується інтересам громадянського суспільства. Держава прагне забезпечити рівні можливості для всіх, що розуміється як фундаментальне підґрунтя реалізації соціальної справедливості.

В Україні ми бачимо прояви громадянського суспільства за такими ознаками як кількість політичних партій та громадських організацій. Ми маємо відносно розвинену публічну сферу, свободу приватної власності, наявність політичних дебатів, виборів, опитування громадської думки.

На наш погляд, дуже важливим елементом громадянського суспільства є громадянин орієнтований на моральні цінності та високі зразки поведінки. На жаль, як зазначають дослідники, у суспільстві, з одного боку, продовжують існувати дія закону сильних і прагнення наживи будь-якою ціною, з іншого - політична апатія, залежна свідомість, прагнення повернутися до влади "з сильною рукою". Тому створення громадянського суспільства в Україні вимагає, перш за все, морального відродження, відновлення почуття солідарності та відновлення людської гідності. Іншого виходу немає.

Одним з основних інститутів політичної системи є політичні партії. Як об'єкти владних відносин вони значною мірою визначають динаміку та спрямованість політичного життя суспільства, надають відносинам і політичним процесам інтегрований і стабільний характер розвитку. Однак у самій структурі суспільства політичні партії посідають особливе місце на стику між громадянським суспільством і державою, отже, виконують роль сполучної ланки. Вони привносять у громадянське суспільство важливий елемент політизації, тобто те, що важливо для держави.

Список використаних джерел:

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів, 2000. 318 с.
2. Кант, Иммануил. Идея всеобщей истории во всемирногражданском плане; К вечному миру / Пер. инаугурац. речей с англ. С.А.Нургазиевой и В.В. Маркова. Вступ. ст. и примеч. С.Ф.Ударцева. 2-е изд., доп. и испр. Алматы: Жеті жаргы, 2004. 157 с.

Обушенко Наталія Миколаївна,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМОК
УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

Модифікація національного трудового законодавства є виконанням міжнародних зобов'язань держави та реалізацією глобальної узгодженості трудового права України з міжнародними трудовими нормами, що впливають із ратифікованих та універсальних конвенцій МОП. Варто також звернути увагу на те, що Україна, набувши членства у Раді Європи, ратифікувала основні акти цієї установи – Європейську конвенцію про захист прав та основоположних свобод людини та Європейську соціальну хартію (переглянуту). Важливим також є те, що законодавець ратифікував такий основоположний у Європі нормативно-правовий акт, як Європейська конвенція про правовий статус трудових мігрантів, ухвалена Радою Європи у 1977 р., та долучився до процесу універсалізації європейського трудового права, яке значною мірою втілює право європейських держав і поєднує міжнародно-правові конфедеративні та федеративні риси, тобто має комплексну природу й незавершений характер та є динамічним.

Аналіз наявної нормативно-правової та наукової бази дає змогу констатувати, що в сучасних умовах оновлення всієї правової системи України систематизація законодавства про працю стає особливо необхідною, а її метою має бути виявлення прогалин і суперечностей у правовому регулюванні трудових і тісно пов'язаних з ними відносин, скасування нормативних положень, що регулюють застарілі відносини, й уніфікація норм трудового законодавства з нормами інших галузей права. На слушну думку Г. О. Спіциної, реформування трудового законодавства України має здійснюватися шляхом систематизації вже існуючих норм, що в подальшому сприятиме ефективній нормотворчій роботі з ліквідації прогалин у чинних законодавчих актах та забезпеченню розробки правових норм, що відповідатимуть сучасним умовам ринкової економіки [1, с. 192].

В науковій літературі про систематизацію трудового законодавства зазвичай згадується в контексті вдосконалення відповідного законодавства. Є. В. Погорелов, говорячи про вдосконалення законодавства, робить декілька цікавих висновків і зазначає, що, по-перше, зрозуміло, що розвиток законодавства, поліпшення його змісту і форми не відбуваються самі по собі, а є наслідком діяльності компетентних суб'єктів (як правило, це органи держави, наділені правотворчими повноваженнями); по-друге, розвиток, зміна і доповнення законодавства обумовлюються розвитком і зміною суспільних відносин, потребами й інтересами суспільства та потребами юридичної практики. Необхідність внесення змін і доповнень у нормативно-правові акти зумовлюється саме цими обставинами. Внесення невинуватих змін, тобто таких, які не відповідають потребам суспільного розвитку і призводять до «інфляції» законодавства, не можна визнати вдосконаленням, інакше кажучи, не всі зміни і доповнення законодавства є його вдосконаленням. По-третє, удосконалення законодавства – це, по суті, діяльність з постійного підтримання його якісного стану, тобто якості його змісту і форми. Це пов'язано з тим, що лише в такому стані законодавство здатне забезпечити ефективне регулювання суспільних відносин [2, с. 167].

Варто згадати думку Д. В. Журавльова, у науковій праці якого поняття вдосконалення трудового законодавства розуміється як діяльність компетентних органів держави з підтримки його якісного стану у відповідності до потреб розвитку трудових і тісно пов'язаних з ним відносин, спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання останніх. Невід'ємною ознакою вдосконалення трудового законодавства є його постійний процес, що охоплює як діяльність зі створення нових нормативно-правових актів і внесення якісних змін та доповнень у них, так і діяльність з усунення прогалин або «пом'якшення» недоліків чинних нормативно-правових актів, покликаних регулювати трудові відносини [3, с. 174]. Отже, вдосконалення трудового законодавства є неможливим без його цілеспрямованої, науково обґрунтованої систематизації, і навпаки, систематизація трудових нормативно-правових актів у сфері регулювання діяльності суб'єктів трудових пра-

вовідносин – один із найважливіших і дієвих засобів його вдосконалення й подальшого розвитку. Розбіжності у часі ухвалення і суб'єктах нормотворчості, наявність значної кількості нормативно-правових актів та умов зумовлюють необхідність їх упорядкування, узгодження та усунення суперечностей, тобто систематизації.

Таким чином, удосконалення трудового законодавства – це складний багатоаспектний процес, який має охоплювати як діяльність законодавця, так і здійснення активної науково-дослідної роботи у відповідному напрямку. У цьому контексті слід зауважити, що більшість науковців сьогодні сходиться на думці, що ключовим напрямком удосконалення сучасного трудового законодавства України є його систематизація.

В юридичній літературі існує думка, що систематизація законодавства – це поліпшення його змісту і форми шляхом внесення до нормативних актів необхідних змін і доповнень, заповнення прогалин, усунення множинності нормативних актів з тих самих питань. Однак розвиток законодавства, поліпшення його змісту й форми не відбуваються самі по собі, а є наслідком діяльності компетентних суб'єктів; зміна і доповнення законодавства обумовлюються не лише розвитком і зміною відповідних суспільних відносин, але й потребами та інтересами суспільства і юридичної практики; систематизація законодавства – це, по суті, діяльність компетентних правотворчих органів з постійного підтримання його якісного стану, тобто якості його змісту і форми. Систематизація законодавства – це безперервний процес, що охоплює як діяльність зі створення нових якісних нормативно-правових актів, внесення в них якісних змін і доповнень, так і з усунення або нейтралізації їх неякісних, руйнівних властивостей [4, с. 202].

Переходячи безпосередньо до питання систематизації трудового законодавства, слід згадати думку Л. В. Могілевського, який доводить, що систематизація трудового законодавства являє собою комплекс дій, пов'язаних із визначенням і подальшим аналізом масиву нормативно-правових актів, на основі й у відповідності до яких здійснюється правове регулювання трудових і близьких до них відносин, упорядкуванням цього масиву за заздалегідь визначеними критеріями, внаслідок чого відбувається усунення суперечностей, застарілих і повторюваних норм у такому законодавстві тощо. Систематизація законодавства є тривалою та складною роботою, що може відбуватися в декількох формах (кодифікація, інкорпорація, консолідація), які можуть доповнювати одна одну.

Великого значення під час систематизації трудового законодавства набуває його інкорпорація. Зазначене обумовлено, по-перше, тим, що внаслідок її здійснення трудове законодавство стає більш зручним у користуванні для своїх кінцевих адресатів. По-друге, здійснення інкорпорації трудового законодавства є ефективним заходом перед проведенням його кодифікації. Значення консолідації полягає в тому, що за допомогою її проведення створюється єдиний нормативно-правовий акт, який у подальшому мо-

же слугувати нормативним орієнтиром для всього трудового законодавства [5, с. 332–333].

Д. В. Журавльов зауважує, що поняття систематизації трудового законодавства визначено як діяльність тих чи інших органів або осіб щодо впорядкування нормативних приписів та нормативно-правових актів, покликаних регулювати трудові й тісно пов'язаних з ними відносин, яка характеризується певними методами, прийомами і способами здійснення. Система трудового права і система трудового законодавства різняться за своєю внутрішньою (вертикальною) будовою. Так, стосовно системи трудового права поняття «вертикальна структура» має умовний характер, для неї є характерною логічна побудова за обсягом – норма права, інститут права, підгалузь права, галузь права. Вертикальна ж структура системи трудового законодавства має ієрархічний характер, оскільки вона будується відповідно до юридичної сили нормативно-правових актів, яка визначається передусім місцем правотворчого органу в державному механізмі [6, с. 176]. Згідно з вимогами правової практики робота зі систематизації мусить провадитися в певній послідовності і долати певні стадії. У цьому ключі стадію можна визначити як етап систематизаційної роботи, для якого є характерною постановка певного завдання й вирішення на її основі методики, розробленої для цього етапу, отримання якогось завершеного результату.

Сучасна правова практика знає й використовує чотири форми (або види) систематизації трудового законодавства: облік нормативних актів, інкорпорацію, консолідацію та кодифікацію.

Л. В. Єрофєєнко підкреслює, що необхідність систематизації законодавства полягає в необхідності ефективного здійснення правотворчої діяльності, зокрема виявлення причин суперечностей і невідповідностей у нормативному регулюванні та їх усунення, а також застосування й реалізації нормативно-правових актів. Систематизацію законодавства спрямовано і на поліпшення інформаційного впливу права на правосвідомість його суб'єктів [7].

Головним завданням кодифікаційних процесів у сфері правового регулювання трудових відносин є створення нової системи законодавчих та нормативно-правових актів про працю. Ця система актів повинна мати цілісний характер, відповідати умовам ринкової економіки й бути привабливою для всіх учасників трудових відносин. У центрі роботи з реформування трудового законодавства, безперечно, перебувають розроблення та ухвалення нового кодексу, покликаного комплексно і більш якісно, ніж нині чинний, регулювати трудові відносини, що виникають на основі укладеного трудового договору. Цей документ має стати не лише формально, а й реально основним законодавчим актом у сфері праці. У зв'язку із цим підзаконне регулювання повинно здійснюватися тільки на виконання кодексу. Це сприятиме піднесенню ролі та значення нового кодексу в регулюванні трудових відносин як основного законодавчого акта. Важливо відобразити у новому Трудовому кодексі

головну мету та завдання правового регулювання відносин найманої праці, зазначивши, що трудове законодавство намагається досягти оптимального об'єднання інтересів працівників і роботодавців.

Таким чином, під систематизацією трудового законодавства України слід розуміти комплекс визначених нормами чинного законодавства дій, які мають право здійснювати уповноважені органи державної влади з метою впорядкування всього масиву загальних і спеціальних нормативних актів, спрямованих на врегулювання трудових та пов'язаних із ними правовідносин, а також для його обробки й подальшого розміщення за певними критеріями, що обираються відповідно до тих завдань, які вирішуються цією діяльністю.

Виходячи із викладеного вище, можна зауважити, що однією із цілей систематизації трудового законодавства є створення «ефективного законодавства». Узагалі, ефективність – це результативність, результат, наслідок певних дій чи причин. Як правило, її характеризують як наслідок цілеспрямованої свідомої діяльності людей для досягнення певної мети. У своїх наукових роботах В. Афанасьєв згадує про наявність трьох основних підходів до визначення терміну «ефективність» у правовій галузі, а саме: ефективність – це результативність норм та інститутів права і держави, яка вимірюється ступенем досягнення поставлених перед ними цілей; таке визначення ефективності визнається правильним, проте через його недостатність воно закладається у зміст категорії «оптимальність»; до елементів оптимальності додаються такі елементи, як цінність права та інші [8, с. 55-57].

Список використаних джерел:

1. Спіцина Г. О. Теоретичні підходи до систематизації законодавства про працю України в умовах ринкової економіки. *Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки*. 2014. № 66. С. 192.
2. Погорелов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ун-т внутр. справ. Харків, 2000. 167 с.
3. Журавльов Д. В. Система трудового законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2005. 174 с.
4. Серета О. Г. Концептуальні засади державно-правового механізму захисту прав працівників в умовах інтеграції України до Європейського Союзу : монографія. Харків : Право, 2016. 312 с.
5. Могілевський Л. В. Система трудового права України : монографія. Харків : Вид-во «Панов», 2016. С. 332–333.
6. Журавльов Д. В. Система трудового законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2005. 176 с.
7. Єрофєєнко Л. В. Актуальні проблеми реформування трудового законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://lsej.org.ua/6_2015/26.pdf.
8. Афанасьєв В. Проблеми підвищення ефективності виконавчого провадження в Україні. *Право України*. 1996. № 7. С. 55-57

Пашкова Ганна Геннадіївна,
кандидат наук з державного управління,
ст. викладач кафедри психології
та педагогіки факультету
соціально-психологічної освіти
та управління Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ КОНСТРУЮВАННЯ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» У ПОСТПАНДЕМІЧНОМУ СВІТІ

COVID-19 дуже швидко переформатував нашу реальність. Для багатьох з нас все не повернеться до свого попереднього стану. Карантин довів, що більшу частину нашої роботи можна ефективно робити вдома. Навіть якщо вірус врешті-решт зникне або стане масово доступною вакцина, люди вже неохоче повертатимуться до традиційного робочого ритму. Карантин в цьому сенсі допоміг встановленню балансу між робочим та особистим життям. І сьогодні організації ставлять під сумнів потребу в поїздках свої співробітників, а також доцільність витрат на оренду приміщень для звичної централізації робочих місць.

Багато організацій відреагували на COVID-19, зосередившись на критичних діях, необхідних для вирішення гострих проблем, викликаних локдауном: створення інфраструктури для підтримки віддаленої зайнятості, гнучкість та диверсифікація ланцюгів поставок, стабілізація грошових потоків та ін. Щоб побудувати сильну організацію, зараз потрібні зміни в інвестиціях, ресурсах та технологіях. Це вимагає перекваліфікації та підвищення кваліфікації робочої сили, а також надання пріоритетів навчанню та розвитку працівників та управлінців.

Варто розглянути 5 основних векторів змін, що впливають на переформування суспільства та економіки в «новій реальності»:

1. Підвищення кваліфікації та перекваліфікація кадрів. Пандемія, впровадження нових технологій та способів роботи, ймовірно, продовжуватимуть і далі змінювати світ праці. Роботодавці повинні забезпечити відповідність навичок працівників вимогам часу, щоб робоча сила мала гнучкість, необхідну для адаптації до змін, які в нас попереду. Адаптаційні тренінги є необхідними для нових способів роботи, а також вони допомагатимуть виявити сфери, де працівники могли б отримати знання про інструменти співпраці, адаптації управлінських стратегій у віртуальних командах.

2. Сценарне планування. COVID-19 зробив наше майбутнє нестабільним і непередбачуваним. Сценарне планування особливо цінне, коли

руйнівні зміни означають, що минуле не є провісником майбутнього. Жодна організація не може дозволити собі фіксуватися на єдиному погляді на те, як може виглядати майбутнє, і робити ставки на такий результат планування. Майбутні варіанти, що визначають причинно-наслідкові зв'язки, повинні моделювати різні сценарії. Вивчення цих відносин з різних точок зору в організації допомагає забезпечити врахування всіх кутів, варіантів та можливостей, коли компанія переформатує свою стратегію. Кожен сценарій вимагатиме різних змін у бізнес-моделі, операційній моделі, основних послугах та процесах, ланцюгу поставок та критичних завданнях та можливостях. Ці сценарії дозволяють організаціям бачити загальну картину та приймати ефективні компромісні рішення, краще орієнтуватися в невизначеностях.

3. Розширення штату та автоматизація роботи персоналу: робоча сила, необхідна в новій реальності, по суті пов'язана зі сценарним плануванням розвитку організацій. Щоб збалансувати витрати співробітників та забезпечити безперервність ефективної діяльності організації, кожен майбутній сценарій вимагатиме нового оптимального підходу до найму працівників, їх перенавчання та автоматизації робочих процесів. Віддалена робота надала чимало інформації про ефективність робочих процесів, що може допомогти формувати майбутні сценарії розвитку та планувати поточні операції. Хмарні платформи, автоматизація та різноманітні платформи пошуку партнерів – це вже не майбутнє, а сьогодення роботи організацій. Але врешті-решт здатність організації виробляти продукцію чи надавати послуги залежить від її співробітників. Тому робоча сила досі є головною цінністю організації.

4. Укріплення віртуальних зв'язків та формування мереж як стратегія розвитку людського капіталу. Враховуючи проблеми фізичної відстані та комунікацій, в сучасному світі існує потреба у розробці механізмів дистанційного наставництва, навчання та передачі знань. Професійне навчальне середовище та побудова системи корпоративного реагування на виклики має передбачати зворотній зв'язок, використовувати такі інструменти, як опитування, аналіз продуктивності та відгуків споживачів послуг, що допоможе керівникам сформулювати цілісне уявлення про те, наскільки ефективними є ці віртуальні зв'язки.

5. Автоматизація робочих місць. Стійкі наслідки COVID-19, разом із розвитком штучного інтелекту та інших цифрових технологій, вимагають, щоб ми заново винаходили способи ефективної організації своєї роботи. Розбиття складних завдань на малі та вимірювані, визначення кількості годин, що витратяться на кожне завдання, критично важливе для наскрізного планування. Це дає змогу глибше зрозуміти, які завдання можна виконувати за допомогою технологій, залишаючи завдання із більшою доданою вартістю для виконання людьми. З огляду на це, підвищення продуктивності, швидше за все, не відбудеться просто шляхом автоматизації поточних робочих завдань. Їх потрібно заново винаходити і будувати. Хоча ніхто не може точно передбачити, що відбудеться, коли настане та «нова реальність»

після COVID-19, але переформатування робочих процесів таким чином дає можливість зайнятим працівникам більш ефективно вкладати свої сили, будуючи більш продуктивне та корисне робоче середовище.

Список використаних джерел:

1. Libicki M. Conquest in cyberspace. National security and information warfare, Cambridge, 2019. – 207 p.
2. The Road to the New Reality. Reinventing work in a disrupted world. – 2020. – Retrieved from: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/08/reinventing-work-in-a-disrupted-world.html>.
3. The response of civil society organisations to face the COVID-19 pandemic and the consequent restrictive measures adopted in Europe. – 2021. – Retrieved from: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-02-21-011-en-n.pdf>.

Перетокін Андрій Геннадійович,
к.і.н., доцент кафедри українознавства,
документознавства та інформаційної
діяльності Придніпровської державної
академії будівництва та архітектури
(м. Дніпро)

**РОЛЬ ГАЛУЗЕВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРЕСИ У РОЗВИТКУ
ГІРНИЧОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Гірничі інженери-підприємці, ідеологи буржуазії, на сторінках професійно-технічних інформаційних журналів друкували свої теоретичні, полемічні статті, звіти про професійну та наукову діяльність, дані гірничозаводської статистики, замітки про роботу корпоративної організації гірничопромисловців, наукових товариств, заводів, шахт, спогади про становлення металургійного та гірничого комплексу Наддніпрянщини.

У матеріалах преси повідомлялося про успіхи гірничих інженерів, які працювали в Наддніпрянщині. У червні 1900 р. в Парижі відбувся міжнародний гірничий і металургійний конгрес. Доповідачами на цьому престижному конгресі були: Н.Д. Коцовський, М.Ф. фон Дітмар, М.Ф. Шимановський. Н.Д. Коцовський зробив доповідь на тему: “Склад повітря в шахтах Донецького басейну”, М.Ф. Шимановський виступив з доповіддю на тему: “Залізні руди південної Росії”, а М.Ф. фон Дітмар зробив доповідь на тему “Об’єднання гірничої та металургійної статистики”.

Під час роботи конгресу було влаштовано виставку досягнень світової гірничозаводської промисловості. Grand prix присудили експонатам донецьких і домбровських вуглепромисловців, а також – експонатам Новоросійсь-

кого товариства. Золоті медалі одержали А.О. Ауербах, Є.М. Таскін, М.Ф. Шимановський, М.С. Авдаков, А.В. Міненков. Золоту медаль одержав Брянський завод у Катеринославі, а срібну – Нікополь-Маріупольський завод [1, с. 4629–4630].

Експонати виставок відображали процес електрифікації виробництва, який відбувався в гірничозаводській галузі Наддніпрянщини. На початку ХХ ст. електрична енергія на рудниках регіону застосовувалася для підйому руди та вугілля на поверхню, організації водозливу та провітрювання, приведення в дію компресорів, врубових машин, а також для бурових робіт. На металургійних заводах електричну енергію використовували для механізації прокатних станів тощо [2, с. 4566–4567].

Успіхи в галузі електроенергетики, особливо передачі електричної енергії на далекі відстані, були оцінені спеціалістами різних галузей, гірничої справи перш за все. Питання про використання електричної енергії в гірничій справі знайшли відображення в статтях І.А. Тіме, якого Гірничий департамент призначив куратором виробництва машин для коксувальних печей у Луганську. У 1901 р. на сторінках ГЗЛ була опублікована його стаття як продовження журнальних публікацій ученого, присвячених електриці та гідравліці [5, с. 3793, с. 3811]. Позитивним моментом статті І.А. Тіме було те, що він висвітлив стан використання електротехніки на металургійних заводах і шахтах Наддніпрянщини. За його даними, на заводі “Провіданс” у Маріуполі діяла електрична рудникова естакада. На Олександрівському заводі в Катеринославі побудували “електричний трамвай” для доставки чавуну від доменних печей до сталеливарного відділення. Перші електричні колосникові підйомники при доменних печах були запроваджені в Макіївці. На нових мартенівських печах і чавуноливарних заводах Наддніпрянщини діяли електричні мостові крани, електричні пристрої для завантаження мартенівських печей, а на заводі Нікополь-Маріупольського товариства було впроваджено пристрій для завантажування та розвантажування сталених болванок. Електроенергія широко застосовувалася на прокатних станах Олександрівського, Дніпровського та Кам’янського заводів, а також у механічних майстернях Луганського патронного заводу [3, с. 4560–4563; с. 4589–4592; с. 4624–4627; 4, с. 1–96; с. 317–378].

Фахівці Наддніпрянщини зі справжнім інтересом ставилися до досягнень науково-технічного прогресу за кордоном. У галузевих виданнях публікувалися переклади наукових статей з іноземних технічних журналів Німеччини, Бельгії, Франції, Великої Британії, США й інших країн світу. Оригінальний варіант перекладу науково-технічних статей із супроводом фахового коментаря був запропонований у галузевій пресі Наддніпрянщини і широко використовувався. У галузевих виданнях також пропонувалися переклади патентів, рецензії на книги іноземних авторів, огляди закордонних галузевих журналів, матеріали з іноземних виставок і враження фахівців від закордонних відряджень.

Гірничих інженерів, насамперед, цікавив іноземний досвід упровадження в гірничодобувну та металургійну галузі промисловості досягнень науково-технічного прогресу.

Вагомий внесок у розвиток світової науково-технічної думки зробили вчені та інженери, життя, творчість і практична діяльність яких були пов'язані з Наддніпрянщиною. Безпосередньо в регіоні працювали: О.В. Гуров, магістр геології С.-Петербурзького гірничого інституту; В.В. Курилов, учень Д.І. Менделєєва, перший голова Катеринославського наукового товариства, ординарний професор КВГУ, професор Варшавського та Ростовського університетів; А.В. Міненков, гірничий інженер, дослідник покладів кіноварі, один із засновників ртутного виробництва на Півдні Росії, член Ради КВГУ; М.О. Павлов, автор наукових праць із теорії доменного процесу, професор, один із перших викладачів КВГУ; П.Г. Рубін, металург, професор КВГУ; О.М. Терпигорєв, засновник наукової школи гірничого мистецтва, професор, один із перших ректорів КВГУ, а також М.Ф. фон Дітмар, А.Ф. Мевіус, Й.І. Танатар, І.А. Тіме, М.Ф. Шимановський.

Матеріали про досягнення цих науковців та фахівців із гірничозаводської справи, публікувалися на сторінках галузевої преси під такими рубриками: бібліографія, нові книги, наукові статті, технічні замітки, рецензії, огляд іноземних технічних журналів.

За даними галузевої преси, до безперечних досягнень науковців і практиків Наддніпрянщини можна віднести технічні та технологічні зрушення в металургії та гірничій справі. Були засновані нові галузі промисловості: металургія сплавів та коксохімія.

Промислові досягнення Наддніпрянщини були б неможливі, якби не відбувалася механізація й електрифікація виробництва та не вдосконалювалася б безпека праці.

Іноземний досвід упровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу був досить різноманітним і викликав професійний інтерес у фахівців Наддніпрянщини. Перекладачі цих матеріалів, відомі вчені та фахівці регіону, розміщали на сторінках галузевої преси матеріали, які стосувалися чавуноливарного, сталеливарного виробництва, вентилявання шахт і підземних споруд, механізації праці на шахтах і заводах Німеччини, Бельгії, Франції, Чехії, Великої Британії, Люксембургу, США.

Отже, галузева інформаційна преса відігравала важливу роль у розвитку гірничопромислового комплексу Наддніпрянщини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Список використаних джерел:

1. Международная выставка в Париже. *Горнозаводской листок (ГЗЛ)*. 1900. № 23. С. 4629–4630.
2. Награды на Парижской выставке. *ГЗЛ*. 1900. № 21. С. 4566–4567.
3. Тіме І. А. Очерк применения электричества в горном деле. *ГЗЛ*. 1900. № 21. С. 4560–4563; № 22. С. 4589–4592; № 23. С. 4624–4627.

4. Тиме И. А. Очерк современного состояния горнозаводского дела в Донецком бассейне. *Горный журнал*. 1889. № 1. С. 1–96; № 2. С. 317–378.

5. Тиме И. А. Электричество и гидравлическая сила. *ГЗЛ*. 1899. № 9. С. 3793; № 10. С. 3811.

Пефтів Денис Олегович,
начальник відділу Управління
оперативної підтримки
Національної поліції України

СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ: ЕВОЛЮЦІЯ ВІД ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ ДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗБРОЇ

Перш за все пропонуємо визначити поняття соціальна інженерія. При первинному пошуку в мережі Інтернет значення поняття – «соціальна інженерія», значно звужено та пропонується виключно в контексті інформаційної безпеки та розглядається, як перелік психоемоціональних способів маніпулювання людьми для несанкціонованого доступу до інформації фізичних та юридичних осіб, з метою скоєння певних дій або розголошення конференційної інформації [1].

Проте, з точки зору соціальних наук - соціальна інженерія представляється, як область науково-практичної діяльності, пов'язаної з використання інженерного підходу до створення та зміни соціальних систем, у тому числі соціальних інститутів, організацій, регіональних систем управління, груп та верств населення та ін. [2, с. 124]

Категорія «соціальна інженерія» з'явилася в теоретичній науці досить недавно – в середині ХХ сторіччя, вважається, що це поняття ввів Р. Паунд, голова соціологічної школи права в Гарварді.

В трактуванні соціальної інженерії історично сформувалось два традиційних підходи – «утопічний» (Ф. А. фон Хайек, М. Естман та ін.) та «покроковий» (К.Р. Поппер та ін.), які і сьогодні піддаються критиці по різним причинам (Дж. Скот, К. Манхейм та ін.). Частина науковців (Н. Стефанов, К. Рихтаржек, Ч. Р. Мілс та ін.) взагалі відмовляються від поняття «соціальна інженерія», оскільки, за їх думкою, вона допускає та виправдовує можливість маніпуляції поведінкою людини. [3, с. 5]

Утопічна соціальна інженерія – ґрунтується на тому, що при її реалізації використовуються раціональні методи, що дозволяють визначити сам ідеал та найкращі засоби по його досягненню, що достатньо проблематично та здебільшого нереалістично, оскільки у будь-якому випадку передбачається наявність помилок, на яких можна вчитися та експериментально наблизитися до того стану, який визначений виконавцем при цілепокладанні. [4]

Покрокова (поетапна) соціальна інженерія – соціальне конструювання

(реформування), поступове соціальне перетворення будь-яких соціальних структур, що включає в себе попереднє вивчення інформації, висування та перевірка гіпотез емпіричним шляхом. [5]

Сутність та зміст соціальної інженерії вказує на те, що об'єктом впливу або перетворення є суспільство а не окрема людина чи компанія. Враховуючи, що суспільство складається з багатьох соціальних груп, які мають різні інтереси, погляди, віру та потреби, перетворення, що ґрунтується на методології соціальної інженерії, здійснюватися з урахуванням цих потреб, і як правило носить характер «м'якої сили» та визначається з урахуванням особливостей соціальної структури та конкретного завдання.

Соцінженерний підхід, як правило характеризується відсутністю жорсткої регламентації та алгоритмізації соціальних технологій, що реалізуються під час використання «м'якої сили», спостерігається використання творчого підходу суб'єктів впливу з урахуванням різноманіття потреб соціальних груп в суспільстві, на які і робиться акцент.

Одним із цікавих методів соціальної інженерії є соціальний експеримент, який дозволяє не лише отримувати нові знання для помноження соціальної практики, а і здійснювати цю практику через формування та апробацію нових форм соціальної організації та оптимізації практики соціального управління.

Проведення соціального експерименту здійснює потужний вплив на соціальні, суспільні відносини, на поведінку людей, зачіпає тонку сферу людських відносин, мотивів та інтересів та як правило має деструктивні соціальні наслідки, як для людини, певної групи, так і на суспільство взагалі.

Проведення навіть добре спланованого соціального експерименту, маючи на меті удосконалення існуючих систем, може призвести до непередбачуваних наслідків, втрати керованості та руйнування цієї системи, групи або суспільства в цілому.

Як усім відомо, для реалізації навіть самих передових методів та підходів необхідні ефективні інструменти. На етапі зародження соціальної інженерії у 20-ті роки ХХ сторіччя в період індустріалізації в промисловості США та Європи такими інструментами виступали: газети, радіо, згодом телебачення.

У сучасному світі це – Інтернет. Це стало можливим завдяки розповсюдженню соціальних мереж та месенджерів, при чому сумарна кількість усіх акаунтів в декілька разів перевищує кількість населення Землі.

Це пояснюється наявністю у сучасної людини одночасно декількох акаунтів до більшості популярних соціальних мереж. Наприклад середньостатистичний, інформаційно активний, громадянин України одночасно має акаунти до Google, Facebook, Instagram, TikTok, Viber, WhatsApp, Telegram, Вконтакте, Однокласники та ін.

Таке велике розмаїття засобів комунікації може пояснюватися розподілом геополітичного впливу між світовими гравцями та формування і реаліза-

ція своїх цілей з використанням інструментів, способів та методів соціальної інженерії.

Кінцева ж мета сучасної соціальної інженерії представляється, як ефективне керування емоціями людей підштовхуючи їх до прийняття певних рішень або відмова від них. Це стосується буквально усього: від формування позитивної моделі поведінки, викликання позитивних емоцій, проявів патріотизму до маркетингу, де за допомогою таргетованої реклами Вас «змушують» купувати певні товари та послуги.

Проте крім позитивних прикладів використання соціальної інженерії в державному будівництві та маркетингу, є досить негативні, коли соціальна інженерія використовується для провокування масових порушень громадського порядку, створення революцій, спонукання до збройних конфліктів та їх підтримання у гарячих фазах.

Саме в такому аспекті комплекс заходів з використання інструментів, способів та методів соціальної інженерії вважається на нашу думку інформаційною зброєю.

Як і зброя класична, інформаційна зброя поділяється за ефективністю «ураження», охопленням певної кількості населення або їх окремих груп (молодь, старше покоління, представники релігійних конфесій, мешканці певних територій або держав, представників професійних або соціальних верств населення).

Соціальна інженерія недостатньо напрацьований науковий напрям. З одного боку на цю тему написано не дуже багато досліджень, проте з іншого боку соціальна інженерія не входить в область економічних та юридичних наук, які є основним джерелом знань в державному управлінні. Вивчивши емпіричний матеріал з цього питання можна дійти висновку, що соціальна інженерія – це поле соціологічних знань. А соціологи, як правило апелюють загальними та галузевими соціологічними теоріями, що зменшує зацікавленість практиків управлінців до соціології.

Такий стан речей потребує на нашу думку впровадження соціальної інженерії в практику роботи Національної поліції України, у т.ч. навчальний процес підготовки працівників правоохоронних органів. Оскільки прийняття певного управлінського рішення потребує наукового обґрунтування.

У своєму виступі ми спробували відмежувати поняття соціальної інженерії соціологічного змісту від вузького напрямку інформаційної безпеки та окреслити актуальність цього питання, необхідність напрацювання способів та методів соціальної інженерії саме правоохоронного характеру.

Список використаних джерел:

1. <https://bit.ly/3hqSmxW>
2. СОЦИАЛЬНАЯ ИНЖЕНЕРИЯ КАК ПРОФЕССИЯ Ю.М. Резник Известия Томского политехнического университета. 2011. Т. 318. № 6 с. 124
3. Киселев, В. Г. Социальная инженерия в системе управления предприятия. Часть 1. Теоретико-методологические основы [Текст] / В. Г. Киселев, О. М. Барбаков, Ю.

А. Зобнин – Тюмень : ТюмГНГУ, 2015. – 68 с.

4. Бекарев А. М., Плотников М. В. Проблемы социальной инженерии. / Журнал «Личность. Культура. Общество», 2012. Т. 14. № 1. - С. 219- 227.

5. Поппер К. Открытое общество и его враги. Том 1. Чары Платона. Пер. с англ. В.Н. Садовского. – М.: Международный фонд «Культурная инициатива», SOROS FOUNDATION (USA), 1992. – 448 с. - С. 30.

Плескачова Владислава Сергіївна,

слухач магістратури,

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Недря Кирило Михайлович,

завідувач кафедри гуманітарних

дисциплін та психології

поліцейської діяльності ДДУВС,

кандидат історичних наук

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬСТВО

В умовах інформаційного суспільства дезінформація традиційно є одним із найбільш ефективних способів досягнення переваг у політичній, військовій, економічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах діяльності людини, суспільства й держави.

Термін «дезінформація» вживається у розумінні як перекрученої, неправдивої, умисно модифікованої інформації, так і процесу інформаційно-психологічного впливу на суспільство.

Кінцевою метою дезінформування є досягнення певних переваг унаслідок сприятливої поведінки (дії чи бездіяльності) об'єкта інформаційно-психологічного впливу. Зокрема, таким результатом може бути перегрупування військ противника у напрямі уявного удару, чи поразка політика на виборах через компрометацію шляхом дезінформації, або дестабілізація ситуації (наприклад, фінансової) в країні через масштабну дезінформацію у ЗМІ тощо[1].

Слід зауважити, що з розвитком інформаційного суспільства, де інформація визнається стратегічним ресурсом, а ціна похибки у прийнятих рішеннях зростає на кілька порядків, дезінформування остаточно перетворилось на популярний і потужний інструмент інформаційно-психологічного впливу, здатний забезпечити реалізацію інтересів суб'єктів просування чи не у всіх сферах суспільного життя. У той же час, попри те, що «центр тяжіння» дез-

інформування поступово зміщується у сферу економіки та науки, аналіз проведення спеціальних інформаційних операцій (СІО) у сучасних локальних конфліктах свідчить, що застосування дезінформації у військово-політичній сфері й досі залишається найбільш очевидним, чи не найефективнішим та найкраще теоретично розробленим [1].

Суб'єктами дезінформування найчастіше є держави (спеціальні служби, дипломатичні установи) чи потужні недержавні компанії (що мають власну економічну розвідку), які, з урахуванням фахового рівня виконавців, значних фінансових та ресурсних можливостей, є «найвідомішими гравцями» у цій сфері [2].

Об'єктами дезінформування (оскільки це інформаційно-психологічний вплив, спрямований на свідомість людини) є особи (групи осіб), уповноважені приймати рішення (далі – ОУПР) на рівні своєї компетенції та передбачених повноважень, – президент держави, парламент, прем'єр-міністр, міністр, уряд, командувач військами, генеральний штаб, рада директорів, особа (громадянин) як споживач або виборець тощо. Утім, зважаючи на рівень повноважень безпосередніх об'єктів впливу (та, відповідно, рівень їх рішень), кінцевими об'єктами СІО можуть виступати держави (щодо їх політики у різних сферах), корпорації, значні групи населення тощо, а операції з дезінформування за рівнем впливу можуть набувати тактичного або стратегічного характеру [2].

Науковці виділяють такі види дезінформації:

1. Уведення в оману конкретних осіб уповноважених приймати рішення (групи осіб) шляхом надання завідомо хибної інформації (застарілої, неповної, спотвореної, перекрученої) як підстави для прийняття відповідного рішення.

2. Модифікація інформаційного потоку. Полягає у вибіркового поданні інформації.

3. «Білий шум» – технологія оточення правдивої інформації її неправдивими версіями, що так само підтверджені певними доказами, фактами, свідками.

4. Дезінформування «від зворотного» відбувається шляхом надання правдивих відомостей у перекрученому вигляді чи в такій ситуації, коли вони сприймаються об'єктом спрямувань як неправдиві.

5. Термінологічне «мінування» полягає у викривленні (підміні, спотворенні) первинної істинної суті принципово важливих, базових термінів, понять і тлумачень загальносвітоглядного та оперативного-прикладного характеру [3].

Також, як один з видів дезінформації деякі вчені виділяють маніпулювання діями особи (групи осіб), спрямоване на зміну напрямів її діяльності чи ступеня зусиль (активності) у цій діяльності [2].

При визначенні маніпулювання як виду психологічного впливу на особу (групу осіб) у науковій літературі вказується, що воно спрямоване на змі-

ну (модифікацію) поведінки об'єкта (ставлення до чогось, життєвих установок, психічного стану) в інтересах суб'єкта маніпулювання; а здійснюється приховано, неявно й очікувані зміни поведінки особи (рішення, дії) могли б не відбутися, якби об'єкт у достатньому обсязі та достовірно був поінформований про ситуацію, зокрема про те, які способи застосовувались щодо нього і з якою метою. Зауважимо, що вплив при маніпулюванні не обмежується використанням лише неправдивої інформації, а передбачає різні психологічні техніки та форми психологічного тиску тощо. Виходячи з цього, маніпулювання особистістю (групою осіб) як поняття є більш широким, тому дезінформацію слід розглядати, найімовірніше, як прийом маніпулювання ОУПР за допомогою умисно модифікованої інформації. [1; 4]

У сучасному інформаційному суспільстві дезінформація як явище, постійно змінюючись, продовжує удосконалюватися. Використовуються усе більш витончені методи поширення спотвореної інформації. Усе це вимагає подальших ґрунтовних досліджень форм і методів дезінформування, удосконалення заходів протидії дезінформаційним СІО, насамперед у галузі нормативно-правового регулювання інформаційної діяльності та забезпечення інформаційної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Петрик В.М. Информационно-психологическая безопасность в эпоху глобализации : учеб. пособ. / В.М.Петрик, В.В.Остроухов, А.А.Штоквиш и др. Киев, 2008. 544 с.
2. Почепцов Г.Г. Информация и дезинформация: Киев. Ника-Центр, Эльга, 2001. 256 с.
3. Присяжнюк М.М. Дезінформація та її роль у інформаційно-психологічних операціях. URL: <http://defpol.org.ua/site/index.php/en/arhiv/kolonkaavt ora/106-2009-09-09-18-06-14>.
4. Юдін О.К. Інформаційна безпека держави : навч. Посібник, за ред. О.К.Юдін, В.М.Богуш. Харків, 2005. 576 с.

Первий Геннадій Леонідович,
к.і.н., доц. зав. кафедри історії
та політичної теорії
НТУ «Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Процеси демократизації українського суспільства в умовах транзиту політичної системи від тоталітарної правової та політичної системи до демократії наштовхуються на системні перешкоди як політичного так і психологі-

чного порядку. Рівень політичної культури населення зростає надто повільно, панівна більшість населення погано обізнана з основами правової системи, недостатньо орієнтується в базових засадах організації політичної влади в країні. Результатом такого явища стають негативні наслідки для суспільства: політичний нігілізм, абсентеїзм під час виборів Президента України, центральних та місцевих виборних органів влади, голосування «по приколу». Особливо прикро зустрічати таке явище у студентській молоді, яка повинна стати не тільки фахівцями у своїй обраній спеціальності, а й свідомими громадянами держави і рушійною силою розвитку громадянського суспільства.

Агресія Росії, окупація Криму і частини Донбасу викликали хвилю патріотизму української молоді, активізували прагнення молодих людей залучитися до громадського життя. Саме тому проблема формування свідомої громадянської позиції, високий рівень політичної культури є важливим і актуальним завданням вищої школи.

Компетентності у сфері так званих *soft skills* зараз закладені у Стандартах вищої освіти для кожної, в тому числі і для технічної спеціальності. Серед фахових і загальних дисциплін, які повинен опанувати кожен здобувач вищої освіти є значний комплекс вибіркового дисциплін, серед них і гуманітарного циклу. Однак організація навчального процесу, яка передбачає реальний вибір освітніх компонентів, зараз знаходиться лише на стадії розробки та впровадження у освітнє середовище. Від гуманітарних кафедр кожного ЗВО, в тому числі і політичного спрямування повною мірою залежить свідомий вибір здобувачами дисциплін політологічного циклу, спрямованих на формування відповідного рівня політичної культури.

НТУ «Дніпровська політехніка» приділяє значну увагу політичному вихованню студентів, в тому числі і технічних спеціальностей. Серед обов'язкових освітніх компонентів, які повинен опанувати кожен студент є дисципліни гуманітарного циклу; «Цивілізаційні процеси в українському суспільстві», «Ціннісні компетенції фахівця» та «Правознавство», Кожна з них тією чи іншою мірою стосується формування у студентів широкого спектру гуманітарної освіти: правильне розуміння соціальних та політичних процесів, що протікають в сучасній Україні, основи правової освіти, усвідомлення місця і ролі людини, фахівця в сучасному соціумі. За умови скасування обов'язкової дисципліни «Політологія» у вищій школі, цей предмет викладається на багатьох спеціальностях, в тому числі і технічних.

У 2018 році на базі юридичного факультету було створено Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук. Така реорганізація була викликана розширенням гуманітарного блоку спеціальностей: політологія, історія та археологія, філософія, культурологія, правознавство, українська мова та література. Студенти-політологи отримують повний цикл теоретичної та практичної підготовки. Наявні освітні компоненти, які покликані сформувати у спеціаліста високий рівень політичної культури – «політична культура», «політична філософія», «політична соціологія», «політична психоло-

гія» та інші. Про високий рівень політологічної підготовки свідчать досягнення студентів. Двоє з них – Діана Хамідуліна та Ігор Москалевський виграли конкурс і проходять стажування в обласній державній адміністрації, кілька студентів є співробітниками Центру політичних досліджень у Києві, співпрацюють з сайтом Центру «Silk Bridge». Багато студентів-політологів брало участь у проведенні виборів до Верховної Ради України та місцевих органів самоврядування. Різні аспекти формування політичної культури: філософські, правознавчі, лінгвістичні включені до освітніх компонентів гуманітарного циклу. Викладачі кафедри запропонували цикл політологічних дисциплін на вільний вибір здобувачів вищої освіти: «політологія», «політична культура», «політична психологія», «політична реклама та PR», «політичний маркетинг» та інші.

Студенти суто технічних спеціальностей запрошуються на зустрічі з провідними політичними діячами, політичними оглядачами та політичними блогерами.

Практичний досвід студенти технічних спеціальностей набувають під час формування органів студентського самоврядування. Вони навчаються основам передвиборної кампанії, формування передвиборної програми, створення виборчих штабів та кола зацікавлених осіб, організації та проведення таємного голосування.

Підбиваючи підсумки нашої розвідки, слід зазначити, що «Дніпровська політехніка» має всі підстави вважатися одним з провідних ЗВО нашої держави не лише в галузі формування якісних спеціалістів для народного господарства, а й свідомих громадян з високим рівнем гуманітарної підготовки та політичної культури. Керівництво університету велику увагу приділяє саме формуванню активної громадянської позиції випускників, вихованню свідомих членів українського суспільства. Наявність потужного блоку спеціалістів у різних галузях гуманітарного знання дає високий рівень наукового та методичного забезпечення освітнього процесу, ефективної підготовки спеціаліста, наділеного широким спектром гуманітарної підготовки.

Потебенькін Руслан Сергійович,
здобувач вищої освіти Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

Науковий керівник:

Кобзар Олександр Федорович,
доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри з забезпечення дер-
жавної безпеки Київського
факультету Національної академії
Національної гвардії України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НОРМАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНИХ ЗМІН СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Подальший успішний розвиток Української держави на основі стратегії європейської інтеграції неможливий без вирішення проблеми нормативно-правового реформування сектору безпеки і оборони.

Аксіомно підтверджено, що саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки - захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян. Крім того, діяльність органів сектору безпеки і оборони часто об'єктивно пов'язана з обмеженням прав громадян, що обумовлює суспільну чутливість до цих питань.

Відсутність упродовж більш ніж двох десятиріч з часу набуття незалежності практичних кроків з подолання деструктивних тенденцій у цьому секторі, значною мірою успадкованих від радянської системи, дефіцит ресурсної підтримки реформ у цьому сегменті суспільно-політичних відносин, можуть спричинили феномен, коли неререформовані державні органи сектору безпеки і оборони можуть самі стати джерелом загроз національній безпеці.

Проте, як і будь-який напрямок державної діяльності, забезпечення національної безпеки потребує наукових підходів та вироблення відповідних базових засад, на яких здійснюється та чи інша діяльність, в тому числі й у секторі безпеки і оборони. У рамках такої моделі розвитку Української держави є необхідність перегляду існуючих позицій щодо розуміння сутності, цілей, завдань та принципів адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки та оборони в Україні. Цілком зрозумілим є й те, що надійний захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави насамперед залежить від ефективного функціонування системи національної безпеки та механізму її реалізації.

Загальнотеоретичні та практично-прикладні аспекти цієї проблематики розробляли такі вчені-правознавці, як: О.М. Бандурка, С.А. Буткевич, А.І. Берlach, О.І. Безпалова, І.Ю. Гармашов, Ю.М. Гуленко, М.Г. Гуцало, І.П. Голосніченко, В.М. Горшенков, В.В. Верхогляд, М.М. Тищенко, А.Є. Фоменко, С.О. Шатрава, О.С. Юнін та інші. Серед вчених, які займалися цією проблематикою з позиції кримінального права та кримінології, доцільно назвати таких: В.Ф. Антипенко, Л.В. Багрій-Шахматов, В.П. Смельянов, В.Н. Кубальский, О.М. Литвинов, С.М. Моханчук, М.В. Семикін та ін.

Безумовно, що в основу подальших нормативних та організаційно-структурних змін сектору безпеки і оборони повинні бути покладені усталені принципи, апробовані у розвинутих європейських демократіях, а саме: відповідність органів сектору безпеки і оборони політичному устрою держави; чітке законодавче врегулювання процедур тимчасового обмеження прав людини в інтересах державної безпеки; відкритість для демократичного цивільного контролю; цілісність, прозорість, доброчесність тощо. Кардинальних змін потребують підходи до фінансування сектору безпеки і оборони, ресурсного і кадрового забезпечення [1, с. 182-183].

Насамперед, аналіз теоретичних і практичних проблем законодавчого забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони, організації стратегічного планування державної політики у сфері національної безпеки, - неможливий без аналізу загальних питань і принципів управління державою. Формування та реалізація в Україні державної політики національної безпеки сьогодні є чи не найголовнішою проблемою ефективного управління суспільством, що трансформується [2, с. 22-23].

Безумовно, як зазначає Пономарьов С.П., завдання забезпечення національної безпеки і оборони мають бути в діяльності держави позачерговими, оскільки від стану національної безпеки залежить саме існування держави. Національна безпека держави не може розглядатися як якесь ізольоване, відокремлене від суспільного життя явище. Якщо національну безпеку України розглядати як захищеність державного суверенітету, територіальну цілісність і недоторканість кордонів, забезпеченість і стабільність демократичного конституційного ладу, захист прав та свобод людини і громадянина, захист національних інтересів України, то стає зрозумілим, що такий стан забезпеченості суспільства і держави, кожної особистості може бути досягнутий тільки в результаті спільних та нормативно визначених і скоординованих зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і окремих громадян [3, с. 12].

Враховуючи кризову ситуацію, що склалася на початку 2014 року, внаслідок різкого посилення зовнішніх загроз національній безпеці держави, і що виявила масштабну управлінську кризу, ряд науковців, зокрема, Марутян Р.Р., Антонов В.О., Пономарьов С.П., Ситник Г.П., Кравченко В.В. та ряд інших, схиляються до висновку, що під найвищим рівнем національної безпеки слід розуміти не його абстрактний абсолютний рівень (як правило, в ре-

альності не тільки недосяжний, а й такий, що об'єктивно неспроможний прорахувати загрози та небезпеки певного поточного часу у невизначеному майбутньому), а реальний поточний, тобто такий, що відображає та реально відповідає максимально ефективному використанню усіх поточних можливостей і ресурсів держави у даний час при наявності конкретно існуючих загроз та небезпек [4, с. 340; 5, с. 237-238].

Особливу загрозу національній безпеці України на даний час створює, безумовно, гібридна війна Російської Федерації проти України, яка ведеться в широких масштабах та посягає на військову, економічну, інформаційну, екологічну, ідеологічну та інші види безпеки України. З цією метою, Президентом України був визначений курс на врегулювання конфлікту з Росією на основі принципів і норм міжнародного права шляхом застосування, насамперед, політико-дипломатичних засобів, але це не виключає необхідності удосконалювати діяльність сектору безпеки і оборони з метою забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності України та захисту прав і свобод людини й громадянина [6].

Разом з тим, проблеми правового, зокрема, адміністративно-правового забезпечення сектору безпеки і оборони України досі не дістали належного висвітлення в науковій літературі. Проте, аналіз нормативно-правових актів у цій сфері показав, що значна кількість норм містять істотні недоліки та прогалини, є застарілими і не повною мірою відповідають сучасним реаліям.

Теоретичні принципи комплексності та системності повинні бути закладені в основу законодавчого регулювання державної політики у сфері як національної безпеки в цілому, так і функціонування сектору безпеки і оборони зокрема. Сьогодні теорія національної безпеки проходить етап активного формування та динамічного розвитку, і безумовно, потребує нормативно-визначеної підтримки.

Пошук, зокрема, надійних теоретичних засад організації системи стратегічного планування у сфері національної безпеки потребує її розгляду з погляду застосування найзагальніших політико-правових методів та інструментів діяльності держави, побудованих на базових принципах комплексності та системності і спрямованих на досягнення найвищого рівня національної безпеки [5, с. 412].

Нажаль, оцінка минулих років про стан законодавчого забезпечення сектору безпеки та оборони не втрачає свою актуальність і зараз: «Спроби реформування окремих ланок та складових сектору безпеки і оборони у минулому свідчать про їх несистемність та декларативність. Реформаторська риторика, окремі фрагментарні перетворення у силових структурах, як правило, підпорядковувались потребам здобуття і утримання владного ресурсу. Внаслідок цього втрачаються темпи розвитку держави, виникає гострий дефіцит довіри іноземних партнерів до України, що, в результаті, обмежує «вікно можливостей» з точки зору допомоги у реформуванні з боку розвинутих країн» [7].

Список використаних джерел:

1. Окіпняк Д.А. Актуальність національної безпеки України щодо зовнішньої політики / Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). Київ: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 182-183. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://indo.univ.kiev.ua/images/2020/26112020.pdf>. – Заголовок з екрану.
2. Гордієнко С.Г. Безпека України через безпеку держави / Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези III Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2020 року). – Київ: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 22-23. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://indo.univ.kiev.ua/images/2020/26112020.pdf>. – Заголовок з екрану.
3. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю: 12.00.07 –адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Дніпро, 2018. – 34 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/25/1.pdf>. – Заголовок з екрану.
4. Глобальна та національна безпека: підручник /авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf>. – Заголовок з екрану.
5. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf. – Заголовок з екрану.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>. – Заголовок з екрану.
7. «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях». Аналітична записка НІСД від 09.03.2011. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/stan-ta-perspektivi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-i-oboroni>. – Заголовок з екрану.

Примуш Микола Васильович,
д. політ. н., професор кафедри
політології та державного управління
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

МІСЦЕ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У СТРУКТУРІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні у світі не існує єдиної моделі громадянського суспільства, однаково придатної для всіх країн, а є конкретно-історичні моделі, що залежать від традицій та особливостей окремих держав.

Основною ознакою існування громадянського суспільства виступає вільний характер асоціативного життя, за якого особа добровільно бере участь у соціальних процесах та бере на себе відповідальність. В ХХІ столітті з'явилося багато транснаціональних, наддержавних організацій, які формують навколо себе окремі центри соціальної влади, що дає можливість фіксувати особливості такого рівня взаємовідносин.

Окремим напрямом дослідження громадянського суспільства виступають ціннісні та гуманістичні аспекти діяльності його суб'єктів. У таких випадках соціокультурні ознаки та рівень їхнього розвитку варто досліджувати в контексті розвитку політичної та партійної систем. Розглядаючи особливості розвитку політичних партій як інституцій громадянського суспільства в Україні, потрібно враховувати специфіку державотворення та вплив західних та східних культур. Українське суспільство, трансформуючись, має формувати власну модель громадянської ініціативи відповідно до власних цінностей та ментальності. Такий підхід дає можливість не допустити копіювання якоїсь успішної світової моделі, а збудувати власне громадянське суспільство.

Важливою проблемою в розвитку політичних партій в Україні є їх взаємодія з державними інституціями. Розмежування їх повноважень окреслює різні способи організації людського співіснування, заснованого на зіткненні, узгодженні та гармонізації інтересів індивідів.

У більшості країн процес становлення громадянського суспільства відбувався одночасно з розвитком держави, а в Україні інститути громадянського суспільства формувалися фрагментарно і залежали від політичного впливу сусідніх держав.

Громадянське суспільство складається з низки проміжних об'єднань, що не є ані державою, ані (розширеною) родиною. Це сукупність добровільних об'єднань, політичних партій, громадських та інших колективних організацій. Цей термін почали вживати різні автори у різних значеннях. Вагому увагу залучення громадян до управління суспільством ми знаходимо в Аристотеля. На його думку, усі громадяни могли брати участь в управлінні держа-

вними справами: “неминуче, щоб усі громадяни брали участь... в усьому, що стосується життя держави.” [1, с. 11]

Сутність громадянського суспільства в працях античних філософів, окрім практичного, наповнювалося високим моральним змістом.

Дж. Локк вважав, що за природним походженням усі люди є вільними, рівними і незалежними. Єдиним шляхом суспільства до цивілізації є добровільна угода з іншими людьми про об'єднання в товариства.

Ж. - Ж. Руссо зазначав, що успіх державного правління залежатиме від громадянської доброчесності, відданості суспільним інтересам, готовності поступитися особистою вигодою задля загального добра.

Г. Гегель, на відміну від багатьох своїх попередників, розглядав громадянське суспільство і державу як самостійні інституції.

Досліджуючи політичні партії, важливо звернути увагу на повну амбівалентність щодо їх сутності та діяльності. Мова йде про те, що з однієї сторони політичні партії є інституціями громадянського суспільства й начебто не потребують контролю за їх діяльністю, так як створені самими громадянами для завоювання влади. І це нормально, однак, коли політична партія долає прохідний бар'єр і здобуває владу, вона стає об'єктом громадянського суспільства та потребує контролю.

Проблемою в Україні є те, що громадський контроль за діяльністю політичних партій розвинений слабо. Причинами цього є нерозуміння його необхідності, загальне нерозуміння первинності інтересів громадянського суспільства стосовно владних інституцій, слабка інституційна спроможність громадського контролю. Значна частина організацій громадянського суспільства лише імітують громадський контроль, а насправді їхні дії спрямовані на задоволення власних інтересів.

Як відзначає Е. Захаров, для зміцнення громадського контролю необхідні кількісне та якісне зростання громадських організацій, підвищення їхньої компетентності, інституційної та ресурсної спроможності, покращення комунікацій, пошук і використання нових технологій контролю та вдосконалення спільних дій [2].

Український дослідник Т. Плахтій звертає увагу на ідеологічний контекст функціонування політичних партій. Він зазначає, що сучасна якісно нова ідеологія повинна бути “живою” - здатною динамічно змінюватися відповідно до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах. Традиційний підхід до побудови ідеологічних партій: “спочатку ідеологія, а потім - політична організація” необхідно змінити на зворотній: спочатку слід побудувати “живі політичні організації на базі невеликої кількості організаційних та ідеологічних принципів і цінностей, які наперед визначаються, обираються та узгоджуються їхніми засновниками [3].

Умовою стабільності організацій корпоративного типу - західних корпорацій та окремих партій, якими управляє керівне ядро - мала група лідерів чи менеджерів, є наявність зовнішньої етики, яка б утримувала в певних рам-

ках поведінку її членів у процесі групової взаємодії. Таким чином, успіх західних корпорацій став наслідком того, що існувала зовнішня етика, яка регулювала стосунки членів групи, блокуючи природні бажання кожного учасника взаємодії скористатися підвищенням свого групового статусу.

Як зазначає Т. Плахтій, у цьому сенсі українські партії корпоративного типу, якщо вони будуть створені, не зможуть повторити історії успіху західних корпорацій, оскільки в сучасному посттоталітарному політичному процесі, особливо в середовищі його політичних еліт, принципово відсутня будь-яка загально визнана етика, яка утримувала б учасників вищих керівних органів політичних партій від спокуси реалізувати свою біологічну природу - стати альфа-особою з абсолютною владою в керівному ядрі.

У праці “Конфлікти у громадянському суспільстві”, О. Пойченко розглядає громадянське суспільство як сферу добровільно сформованих організацій громадян, захищену законами від прямого втручання та надмірної регламентації їх діяльності з боку органів державної влади. Науковець акцентує увагу на тому, що в Україні активність громадян у процесі становлення і розвитку громадянського суспільства як інституту пом’якшення соціальної напруги та забезпечення консенсусу в суспільстві є складною [4, с. 27].

Український дослідник О. Рублюк відмічає, що розвиток суб’єктів соціальної структури України можливий через демократичну та аристократичну модель. Перша ґрунтується на використанні людського потенціалу при збереженні високих соціальних зобов’язань держави перед громадянами. Друга - на збереженні і поглибленні соціально-економічної диференціації, успадкуванні попереднього соціального статусу наступними поколіннями, гострої диференціації прошарків та окремих груп щодо можливості користування суспільною власністю.

В основі процесу розвитку політичних партій лежить зміна типу її суб’єктності: від суб’єктності однієї людини в організаціях лідерського типу до суб’єктності малої групи в організаціях корпоративного типу і далі, до суб’єктності великої групи, чисельність якої може безперервно зростати. У цьому є певна особливість політичних партій, які, на відміну від інших інституцій громадянського суспільства продовжують розвиватися та збільшують сфери свого впливу або згасають і зникають з політичної арени.

Список використаних джерел:

1. Захаренко К., Ярош Я., Молодіжні організації України: особливості функціонування / К. Захаренко, Я. Ярош, - Луцьк, 2012. - 308 с.
2. Захаров Е. Громадський контроль і права людини / Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. [Електронний портал]. - режим доступу: <http://khpg.org.index.php?id=1261552395>
3. Плахтій Т. Діяльність партій в сучасних умовах. [Електронний ресурс]. - режим доступу: <https://zbruc.eu/node/75432>
4. Захаренко К., Ярош Я., Молодіжні організації України: особливості функціонування / К. Захаренко, Я. Ярош, - Луцьк, 2012. - 308 с.

Притуляк Владислав Валерійович,
здобувач вищої освіти 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ КАРАНТИНУ НА РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. У сучасних умовах пандемії, спричиненої Covid-19, збільшується кількість правопорушень, пов'язаних із недотриманням санітарно-гігієнічних норм. У зв'язку з чим важливо переосмислити підходи до кримінально-правової відповідальності, спрямованої на захист суспільства від зараження Covid-19 та іншими інфекційними захворюваннями.

Для запобігання активному поширенню пандемії в Україні вже були спроби посилити відповідальність за порушення санітарно-гігієнічних норм і правил. У березні 2020 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до окремих законодавчих актів України, спрямована на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» ("Закон України", 2020, № 530-IX).

Конституція України також встановлює, що життя і здоров'я людини, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні вищими суспільними цінностями. Права людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно до цього можна зробити висновок, що реальний захист прав і свобод громадян є одним з головних пріоритетів української держави.

У цілому, виходячи із зазначеного вище, наголосимо, що саме правоохоронні органи, зокрема, Національна поліція України, покликані здійснювати захист прав і свобод людини і громадянина.

Що стосується структури злочинності, безумовно, в період застосування карантинних заходів вона дещо змінюється, а саме: знижується кількість злочинів, що відносяться до так званої «вуличної злочинності» (злочини, що вчиняються в громадських місцях тощо); знижуються кількість злочинів корисливої спрямованості, які пов'язані з проникненням у приватні домоволодіння та квартири громадян; з іншого боку, збільшується кількість злочинів

побутового характеру, що пов'язані з міжособистісними конфліктами (домашнє насилля тощо) [4; 6].

Тобто, іншими словами, під час застосування карантинних заходів структура злочинності змінюється відносно тих обмежень, які застосовує держава. Через обмеження виходу осіб з власних помешкань, знижуються кількість злочинів, що вчиняються на вулиці, та пов'язаних із проникненням у помешкання. Так, за словами начальника Головного слідчого управління М. С. Цуцкірідзе [4], у період з 11 березня по 4 квітня в усіх регіонах України спостерігається зменшення кількості крадіжок (на 34,9%), грабежів (на 33,4%), розбоїв (на 34,9%). Але одночасно з цим зростає кількість злочинів, що виникають на тлі побутових конфліктів, які виникають в помешканнях. Так, наприклад, на Прикарпатті за період з 17 березня по 16 квітня кількість протоколів, складених з приводу домашнього насилля, зросла приблизно на 30% у порівнянні з початком року [2], за даними Фонду народонаселення ООН кількість звернень жінок, що потребували притулку як жертви домашнього насилля, збільшилася на 37% [1].

Схожі тенденції спостерігаються в усьому світі. Наприклад, у Чикаго, місті з одним з найвищих рівнів злочинності в США, число затримань, пов'язаних з торгівлею наркотиками, знизилося в березні на 42% в порівнянні з минулим роком, а число дзвінків на номер екстрених служб 911 - на 30%. Влада Нью-Йорка повідомляє про зменшення числа скоєних у березні вбивств, грабежів, зґвалтувань та інших злочинів на 12% в порівнянні з лютим. За даними USA Today, про зниження злочинності повідомляє поліція в декількох десятках Штатів. Істотно зменшилася кількість злочинів і в Латинській Америці. Наприклад, в Ріо-де-Жанейро кількість вбивств із застосуванням зброї в березні зменшилася на третину в порівнянні з тим же періодом минулого року. В одній із країн із найсумнішою статистикою вбивств - Сальвадорі - їх число в березні виявилось найменшим за всю історію спостережень - вбито 65 осіб [3].

Майже в кожній країні існують інструменти кримінальної або адміністративної відповідальності, які допомагають забезпечити дотримання карантину, ізоляцію і соціальне дистанціювання. В нашій країні до таких інструментів належить кримінально-правова норма, передбачена статтею 325 Кримінального кодексу України. Детальний аналіз її положень, а також результатів застосування на практиці дозволяє виділити кілька проблемних моментів. Зокрема, поліцейські рейди у громадському транспорті та в громадських місцях вже стали звичайною справою для жителів українських міст. Співробітники правоохоронних органів, використовуючи надані їм надзвичайно широкі повноваження, активно відстежують і карають порушників карантину (що зумовлює ризики перевищення повноважень).

З іншого боку, існує тенденція адаптації злочинців до умов карантинного режиму, пов'язана з «переходом до дистанційної діяльності». Серед правопорушень, пов'язаних з наявністю карантинних обмежень, можна виділити

[5]:

- нецільове використання бюджетних коштів з залученням корупційних зв'язків в органах законодавчої та виконавчої влади різних рівнів;
- порушення правил митного оформлення товарів, що вивозяться;
- правопорушення, вчинені у сфері державних закупівель;
- злочини, пов'язані з корупцією при наданні медичних послуг: отримання неправомірної вигоди за проведення ПЛР-тестів, за приховування позитивних результатів, за отримання безкоштовних ліків тощо;
- кіберзлочинність: доступ та збір конфіденційної інформації тощо;
- крадіжки з проникненням в закриті нежитлові приміщення;
- злочини, пов'язані з побутовим насильством та експлуатацією;
- злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і речовин через служби доставки продуктів харчування, готових харчових продуктів.

Отже, карантинні обмеження вплинули на структуру злочинності не тільки в Україні, але й в усьому світі. Зокрема, спостерігаються наступні тенденції: зменшується кількість вуличних насильницьких злочинів (вбивств, зґвалтувань), але зростає кількість злочинів без безпосереднього контакту з жертвою: шахрайства у сфері закупівель, кіберзлочини тощо. Зростає також кількість правопорушень, пов'язаних із недотриманням карантинних обмежень. Треба відмітити, що в наслідок самоізоляції велика кількість людей змушена перебувати вдома, через що збільшується кількість злочинів, пов'язаних із побутовими конфліктами, та рівень домашнього насилля.

Список використаних джерел:

1. Генеральный секретарь призвал защитить женщин от эпидемии насилия, сопутствующей распространению COVID-19. [Електронний ресурс]: <https://news.un.org/ru/story/2020/04/1375602> (Дата звернення 2.04.21).
2. Куйбіда І. Від початку карантину поліція Прикарпаття зафіксувала 278 випадків домашнього насильства. [Електронний ресурс]: <https://gk-press.if.ua/vid-pochatku-karantynu-politsiya-prykarpattya-zafiksuvala-278-vypadkiv-domashnogo-nasyilstva/> (Дата звернення 2.04.21).
3. Рожденственская Я. В некоторых странах из-за карантина снизился уровень преступности [Електронний ресурс]: <https://www.kommersant.ru/doc/4320644> (Дата звернення 2.04.21).
4. У період карантину кількість розбоїв зменшилася в середньому по країні на 35%. [Електронний ресурс]: https://mvs.gov.ua/ua/news/29669_U_period_karantynu_kilkist_rozboiv_zmenshilasya_v_serednomu_po_kraini_na_35__Maksim_Cuckiridze.htm (Дата звернення 2.04.21).
5. Фіалка М. І. До питання впливу карантинних заходів на стан і структуру злочинності в суспільстві. Сучасні проблеми правової системи України та інших країн світу. 2020. С. 501-504.
6. Черниш. О. Залягли на дно: як карантин впливає на злочинність в Україні. [Електронний ресурс]: <https://www.rbc.ua/ukr/news/zalegli-dno-karantin-vliyaet-prestupnost-1586204851.html> (Дата звернення 2.04.21).

Салімонов Іван Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
головний спеціаліст відділу
формування, координації та моніторингу
антикорупційної політики Департаменту
антикорупційної політики
Національного агентства
з питань запобігання корупції

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОНТРАБАНДИ У ЗАКОНОПРОЄКТІ № 5420

Суспільний запит на боротьбу з корупцією, серед іншого, стосується й такої проблеми, як контрабанда.

23.04.2021 у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів», унесений Президентом України (реєстр. № 5420).

Законопроектом передбачається встановлення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів та підакцизних товарів, а також за недостовірне декларування товарів. Для цього суб'єктом права законодавчої ініціативи, серед іншого, пропонується доповнити: 1) Кримінальний кодекс України (далі – КК України) новими ст.ст. 201-2, 201-3, 201-4; 2) ч. 3 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) новим абзацом, відповідно до якого, якщо під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 201, 201-1, 201-2, 201-3, ч. 4 ст. 201-4 КК України, буде встановлено, що вони вчинені службовою особою з використанням влади чи службового становища, за наявності однієї з умов, визначених ч. 5 ст. 216 цього Кодексу, такі кримінальні правопорушення розслідуються детективами Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ).

Аналіз законопроекту дає підстави вести мову про ряд недоліків матеріально-правового та процедурного характеру, наявність яких унеможливає досягнення очікуваних суспільством соціально-економічних, антикорупційних та репутаційних результатів.

I. До основних матеріально-правових вад законопроекту, на нашу думку, можна віднести такі.

1. Казуїстичність.

Так, існуючий та запропонований у законопроекті спосіб криміналізації контрабанди характеризується надмірною деталізацією складів злочинів за предметами, який не притаманний КК України як законодавчому акту вищо-

го ступеня систематизації.

Вказана проблема також стосується обмеження кола осіб, у співучасті з якими або за сприяння яких може бути вчинений злочин, відповідальність за який запропоновано встановити у ч. 3 ст. 201-4 КК України, лише службовими особами митних органів, у той час як сприяти внесенню до митної декларації недостовірних відомостей або ненаданню при митному оформленні за встановленою формою точних і достовірних відомостей потенційно можуть службові особи й інших органів, наприклад, поліції або Державної прикордонної служби.

2. Еклектичність та непослідовність в обсягах криміналізації.

Так, склади злочинів, що передбачають на сьогодні та встановлюватимуть, в разі прийняття законопроекту як закону, відповідальність за контрабанду, перетворюються у, так звані, «усічені», що, істотно розширює коло діянь, які набувають ознак кримінально караних.

Водночас, наприклад, стаття про відповідальність за внесення до митної декларації недостовірних відомостей або ненадання точних і достовірних відомостей не передбачає такої кваліфікуючої ознаки як учинення злочину організованою групою.

3. Правова невизначеність, що спричиняє корупціогенність норм.

Вказана проблема стосується відсутності однозначного визначення обсягу діянь, необхідного і достатнього для інкримінування особі «дій, спрямованих на переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю» певних предметів.

Аналогічної оцінки, на нашу думку, заслуговує передбачене законопроектом формулювання складу злочину за ч. 1 ст. 201-4 КК України, за якого не можна зробити певного висновку про форму вини, з якою може бути вчинене відповідне діяння.

II. До ключових процедурно-правових вад законопроекту можна віднести такі.

1. Запропонований спосіб визначення підслідності НАБУ є не зовсім вдалим, як з точки зору логіки розташування відповідної норми у ч. 3 ст. 216 КПК України, яка визначає підслідність іншого органу досудового розслідування, так і з точки зору використаного формулювання.

2. Прийняття законопроекту в запропонованій редакції не дозволить НАБУ здійснювати оперативно-розшукову діяльність, спрямовану на пошук і фіксацію фактичних даних про контрабанду, у тому числі реалізовувати повноваження із проведення контрольованої поставки, а також починати кримінальне провадження за ст.ст. 201, 201-1, 201-2, 201-3, ч. 4 ст. 201-4 КК України (в редакції законопроекту).

Вказаний висновок ґрунтується на системному тлумаченні пропозиції про внесення зміни до ч. 3 ст. 216 КПК України із положеннями ч. 2 ст. 7, ч. 6 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також ч. 1 ст. 569 КПК України.

Загальні пропозиції щодо доопрацювання законопроекту можна в основному, але не вичерпно, звести до наступного.

1. Наявний та запропонований у законопроекті обсяг кримінально-правової заборони контрабанди доцільно розподілити за двома статтями Особливої частини КК України з розташуванням їх у відповідних розділах I «Злочини проти основ національної безпеки України» та VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» відповідно до родового об'єкта кримінально-правової охорони, який визначатиметься з урахуванням предмета злочину.

До першої із запропонованих норм можуть бути включені предмети, незаконне переміщення яких через митний кордон України становить загрозу основам національної безпеки (предмети злочину, передбаченого ст. 201 КК України (крім культурних цінностей), та предмети злочину, передбаченого ст. 305 КК України). Другою нормою доцільно передбачити кримінальну відповідальність за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю решти предметів злочинів, щодо яких на сьогодні встановлено кримінально-правову заборону (у тому числі, культурні цінності), а також пропонується у законопроекті.

Реалізація вказаної пропозиції, серед іншого, дасть змогу послідовно та обгрунтовано розв'язати проблему розподілу підслідності контрабанди між органами безпеки, органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (до початку функціонування Бюро економічної безпеки України), та НАБУ.

2. Актуальним є питання про доцільність унесення змін до примітки до ст. 45 КК України щодо доповнення переліку кримінальних правопорушень, які, за умови їх учинення шляхом зловживання службовим становищем, вважатимуться корупційними, статтями, які передбачають (передбачатимуть) відповідальність за контрабанду з відповідною уніфікацією термінології, що використовується для опису способу вчинення кримінального правопорушення та слугує (може слугувати) критерієм віднесення певних правопорушень до корупційних.

3. Пріоритетним є спосіб внесення змін до тієї частини ст. 216 КПК України, що визначає підслідність органу, до компетенції якого передбачається віднести досудове розслідування певних правопорушень.

Сичова Вікторія Вікторівна,
доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри соціології
управління та соціальної роботи
соціологічного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В СТРУКТУРІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Тридцята річниця незалежності Української держави, яка відзначатиметься в серпні 2021 р., актуалізує питання розвиненості громадянського суспільства. Саме воно обумовлює розбудову правової демократичної держави. Остання неможлива без функціонування інституту політичної опозиції. Безумовно, це підвищує інтерес до дослідження місця інституту політичної опозиції в структурі громадянського суспільства.

Структурно-функціональний підхід до дослідження громадянського суспільства, теорії італійського неомарксиста А. Грамші та німецького філософа і соціолога Ю. Габермаса стали підґрунтям для визначення місця інституту політичної опозиції в структурі громадянського суспільства. За переконаннями А. Грамші, «громадянське суспільство» – сукупність суспільної діяльності та інститутів, що є частиною держави [1, с. 358]. Оскільки воно не є інструментом безпосереднього владарювання, то містить, зокрема, опозиційні партії. У теорії деліберативної демократії Ю. Габермаса громадянське суспільство є сферою артикуляції ціннісних переваг громадян, спільного політичного інтересу; утворенням із суто політичними функціями. Учасники комунікаційного процесу в ньому виступають як громадяни, а не як приватні особистості [14, с.218]. Опозиційність громадян (широкий спектр емоцій, установок, цінностей, поглядів, що різною мірою заперечують позицію влади) є інформаційним ресурсом, зокрема, інституту політичної опозиції, що сприятиме його кращій структурованості, перебиранню функцій громадянського суспільства щодо впливу на державу.

Соціальна структура громадянського суспільства має, крім горизонтальних, вертикальні зв'язки – взаємодію його інститутів з державою [5, с. 52]. Підґрунтям для інституту політичної опозиції стають вертикальні політичні конфлікти між громадянським суспільством і державою.

В основу періодизації розвитку громадянського суспільства українські дослідники беруть прояви громадянської активності, виділяючи: 1) стадію становлення громадянського суспільства (к. 1980-х рр. – 2004 р. (Помаранчева революція), 2) стадію інституціалізації громадянського суспільства – 2004 р. –2013-2014 рр. (Революція Гідності) і подальший розвиток [12, с. 226].

З'ясування місця інституту політичної опозиції в структурі громадянського суспільства потребує дослідження виникнення та розвитку інститутів останнього.

Перший етап становлення українського громадянського суспільства пов'язаний із формуванням структур в економічній, соціальній, публічній сферах. В результаті роздержавлення економіки у кінці 1980-х років відбувається становлення українського підприємництва (закон «Про кооперацію», 1987 р.). У соціальній сфері це сприяло створення умов для виникнення політизованих рухів (Народний Рух України, 1989 р.), альтернативних КПРС/КПУ політичних партій (Українська Республіканська партія, 1990р.). Вони стали передумовою формування легальної політичної опозиції у парламенті – Народної Ради (125 депутатів), завдяки діяльності якої була ухвалена «Декларация про державний суверенітет України» (1990 р.).

Правовою підставою для інституціалізації громадських організацій став Закон України «Про об'єднання громадян» (1992 р.), що передбачав захист законних спільних інтересів громадян [8, ст. 3], а, значить, об'єктивно сприяв формуванню політичної опозиції. Конституція України (1996 р.) передбачала функціонування останньої, гарантуючи побудову суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, захист громадянських прав і свобод, свободи підприємництва [3, ст. 15, 34, 36, 38, 42, 92].

Закладені засади для розбудови громадянського суспільства створили передумови для децентралізації державної влади шляхом передачі значної частини її функцій органам місцевого самоврядування. Відповідним Законом України в 1997 р. було інституціалізовано місцеве самоврядування.

Середній клас формувався повільними темпами: у 2000 р. у малому підприємстві було зайнято 9% працездатного населення України [4]. Попри це середній клас став основою Руху «Україна без Кучми» (листопад 2000 р.), масової опозиційної політичної структури «Громадська ініціатива «Форум Національного Порядку» (лютий 2001 р.). Їх очолила парламентська опозиція, що сформулювала вимоги – відсторонення від влади Л. Кучми, зміни системи влади, перетворення України в парламентську республіку. Гарантування свободи опозиційної діяльності [9, ст. 12] частково інституціалізувало політичну опозицію (травень 2001 р.). Закон «Про органи самоорганізації населення» (липень 2001 р.) сприяв розвитку інших соціальних структур громадянського суспільства. Ухваленням Господарського та Цивільного кодексів України (2003 р.) було завершено інституціалізацію громадських об'єднань, підприємництва. Становлення основних інститутів громадянського суспільства обумовили визнання владою у липні 2004 р. необхідності залучення громадян до участі в управлінні державними справами [7].

Другий етап розвитку громадянського суспільства в Україні пов'язаний з Помаранчевою революцією – акціями громадянської непокори проти фальшування результатів президентських виборів (у грудні 2004 р.). Її очолила політична опозиція. Суспільні, політичні, ментальні зміни, перетворення українців

на політичну націю обумовили створення громадських експертних рад (2005 р.); роздержавлення засобів масової інформації (2006 р.); функціонування інституту громадських експертиз (з 2008 р.). Створення умов для забезпечення плюралізму у висвітленні ЗМІ процесів та подій; обмеження впливу органів влади на друковані засоби масової інформації [6] перетворило ЗМІ в інститут громадянського суспільства. Інститут місцевого самоврядування збагатився новими ознаками після місцевих виборів-2006: опозиційні до уряду сили («Блок Юлії Тимошенко», «Наша Україна») у 15 (з 24) обласних радах України отримали більшість [11, с. 332], стали здійснювали управління регіональним / місцевим розвитком.

Запровадження консультацій з громадськістю, Стратегія підтримки державою розвитку громадянського суспільства (2012 р.) [13] в умовах президентсько-парламентської республіки носили декларативний характер. Про це свідчить активізація громадянських протестів - майданів: податковий (проти ухвалення нового Податкового кодексу, 2010 р.), мовний (проти прийняття закону «Про засади державної мовної політики», 2012 р.). Ігнорування вимог громадянського суспільства при виробленні відповідних політичних рішень [10, с. 30], призупинення процесу підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, жорстоке побиття студентів на Майдані Незалежності в Києві викликало протести громадян кінця 2013 – початку 2014 року, що дістали назву Євромайдан / Революція Гідності. Остання була результатом дій різних структур громадянського суспільства, що були конфронтаційно налаштовані до влади. Парламентська опозиція, хоча і брала участь у мітингах, була посередником у переговорному процесі з мітингувальниками та владою, не мала серйозних важелів впливу на Євромайдан. Проте безпрецедентних масштабів й унікальних інституційних форм у цей час та після початку агресії Росії проти України набув волонтерський рух.

Створення в результаті позачергових парламентських виборів-2019 р. вперше в історії України монобільшості з однієї фракції «Слуга народу» (254 депутати) мінімізувало роль парламентської опозиції. Натомість з 2019 р. активізувалося громадянське суспільство: Рух опору капітуляції (РОК) – протести проти імплементації політичної частини Мінських домовленостей, за збереження євроатлантичного курсу України. Представники середнього класу неодноразово виступали з акціями протесту проти запровадження реєстраторів розрахункових операцій для малого та середнього бізнесу (грудень 2020 р.); проти карантинних обмежень (Рух SaveФОП, 2020 р.) тощо.

Волонтерський рух в Україні став однією з найефективніших форм протидії громадян різного роду негативними явищам, у т.ч. пандемії COVID-19. За оцінками вітчизняних соціологів, середній клас в Україні становить 17% (у 2018 р.) [3], кількість зареєстрованих громадських організацій – 88 938 (у 2014 р.). З 2010 р. на виборах у місцеві представницькі органи влади обираються політичні сили, відсутні в парламенті, що відбиває активізацію місцевих бізнес- та політичних еліт. Такі тенденції притаманні й розвинутих єв-

ропейським країнам.

Таким чином, у структурі громадянського суспільства в Україні місце інституту політичної опозиції змінювалося тричі: 1) к. 1980–2003 р. – один із неінституціалізованих елементів громадянського суспільства; 2) 2004 – 2013 рр. – інститут громадянського суспільства, рушійна сила його розвитку; 3) к. 2013 р. – до теперішнього часу – інститут громадянського суспільства, що інституціалізує деякі рухи громадянського суспільства (їх вимоги), спрямовані на взаємодію з владою.

Список використаних джерел:

1. Грамши А. Тюремные тетради. *Электронная библиотека «Гражданское общество»*. URL: <http://www.civisbook.ru/> <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetrad.pdf>
2. Експерт розповів, хто належить до середнього класу в Україні. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/436962/ekspert-rozpoviv-hto-nalezhyt-do-serednogo-klasu-v-ukrayini>
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 із змінами внесеними згідно із Законами ...№ 27-IX від 03.09.2019. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: затверджено Законом України від 21 грудня 2000 року № 2157-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>
5. Норт Д., Уоллис Д., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. *Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества*: пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. Москва : Изд-во Ин-та Гайдара, 2011. 480 с.
6. Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи: Затверджено Указом Президента України від 20 січня 2006 року N 39/2006. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/2006#Text>
7. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Указ Президента України 31 липня 2004 року N 854/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854/2004#Text>
8. Про об'єднання громадян: Закон України від 16 червня 1992 року N 2460-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. N 34. Ст. 504.
9. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
10. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2014. 78 с.
11. Сичова В.В. Інститут політичної опозиції як складова системи публічного управління. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. №1 (39). С. 325–336.
12. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
13. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: затверджено Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text>
14. Хабермас Ю. Проблема легитимации позднего капитализма: пер. с нем. Л. В. Воропай. Москва: Праксис, 2010. 264 с.

Скиба Елеонора Костянтинівна,
доктор філос. наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність соціального прогнозування для побудови моделі подальшого розвитку українського суспільства пов'язана із необхідністю державного прогнозування та розробки програм економічного і соціального розвитку України. Для розбудови пріоритетних напрямів соціального розвитку країни є необхідність дослідити специфіку прогнозування української національної ідентичності та вплив української національної ідентичності на формування сучасної картини суспільства та перспективи розвитку соціальних процесів України. Науково-технічний прогрес призвів до виникнення і розвитку багаточисленних концепцій про шляхи руху людського суспільства. Серед цих концепцій можна виокремити апологетичний, ліворадикальний, реформістський.

Багаточисленні представники цих теорій нерідко виходили з поглядів детермінованих соціальним середовищем, в якому вони знаходилися, обумовлених економічними, політичними, національними факторами їх буття. На прикладі аналізу специфіки української національної психології, важливо розглянути взаємозв'язок соціального прогнозування з специфікою української національної ідентичності. Проблема соціального прогнозування є однією із важливих і актуальних проблем сучасного суспільнознавства. Шляхи прогресу, пошуки моделей суспільств майбутнього вийшли на передній план у наукових дослідженнях різних країн. Відповіді на найгостріші питання про шляхи соціального прогресу у різних країнах - різні. Це різномайття думок обумовлено специфікою історичного буття народів, що населяють нашу планету, а також специфікою національно-психологічних рис притаманних окремим етносам. Кожна країна конструює певну картину світу, детерміновану історичним, соціальним, культурологічним буттям свого середовища. У процесі соціального прогнозування особливо значну роль відіграють форми і методи історичних пояснень, які розкривають сутність історичної реальності і які ефективно себе проявляють лише у сукупності.

Питанням соціального прогнозування, на жаль, приділяється недостатньо уваги як у вітчизняній, так і у зарубіжній науковій літературі. Особливо бракує публікацій, у яких би розглядалася ця проблематика у контексті її

взаємозв'язку з національною психологією. Дослідження феномену соціального прогнозування у контексті національної психології допомагає встановити найбільш впливові чинники. Соціальний світ реалізує себе як багаторівнева ланка різних соціальних організмів. Усі соціальні інститути пов'язані немов частини у єдине ціле. Будь-які зрушення в одній частині призводять до загальної дезорганізації. Соціальні структури взаємно впливають, створюючи тим самим соціальну картину, де невеличкі соціальні одиниці є підґрунтям більш великих. Усі соціальні одиниці конструюють соціальні структури у якості стабільних патернів взаємного зв'язку, ролей, розміщення; усі вони мають забезпечувати стабільність суспільства и привнести гармонію та порядок у життя індивідуумів. Соціальні інститути є також взаємно пов'язані та діють на підставі взаємовпливу. Дисфункція одного із соціальних інститутів неминуче веде до колапсу іншого. Національне суспільство є однією із найбільших соціальних одиниць сучасної моделі суспільного світу та включає населення людей, яке зазвичай мешкає в межах певної географічної території, пов'язане спільною ідеєю та є суб'єктом певної політичної влади.

У гуманістичних науках, розпочинаючи від Конфуція і закінчуючи сучасними концепціями розвитку суспільства, в різні історичні епохи висувалися різноманітні теорії, які розглядали майбутні шляхи розвитку суспільних відносин. Причому, справедливо підкреслюється у багатьох дослідженнях, присвячених цій проблемі, значення соціального моделювання для соціального прогнозування. Відмічається, що через моделі вивчається найбільш ймовірний розвиток тих чи інших суспільних явищ. Дослідники стверджують, що соціальне моделювання передбачає три етапи в дослідженні: Перший: формалізація досліджуваного явища і конструювання відповідного аналогу. Другий етап: пошук проблеми і її рішення шляхом співставлення з аналогом. Третій етап: використання отриманого результату стосовно до суспільного явища, яке вивчається. При цьому передбачається, що загальні принципи соціального моделювання ті ж самі, що і моделювання взагалі. Проте потрібно враховувати, що соціального моделювання має свою специфіку обумовлену специфікою і складністю суспільних процесів.

Вчені виділяють наступні типи соціального моделювання: 1) моделювання суспільних явищ і процесів шляхом використання відповідних теорій, які одночасно співпадають з її верифікацією, так як дозволяють порівнювати функціонування моделі з реальними соціальними процесами; 2) моделювання агрегатних соціальних показників, які мають багато спільного зі складною екстраполяцією; 3) моделювання будь-якого конкретного суспільного процесу, а також поведінки людей у конкретних ситуаціях. Перші два типи передбачають створення математичної моделі процесу, що аналізується у вихідній або проміжковій стадіях. Третій тип передбачає створення матеріального аналогу.

При застосуванні вище названих типів соціального прогнозування потрібно мати на увазі специфіку соціальних явищ, їх відмінність від природ-

ничо-наукових досліджень. При соціальному прогнозуванні завжди треба приймати до уваги феномен людського фактору, що на різних етапах може вплинути на особистість людини, зокрема і суспільства в цілому.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що соціальне прогнозування щодо нової моделі української національної психології та перспективи розбудови нового українського суспільства має здійснюватися на принципах дослідження повного, всебічного взаємозв'язку та взаємовпливу усіх соціальних інститутів та соціально-культурних факторів. Такий підхід передбачає використання принципу плюралізму із застосуванням таких методів як діалектичний, порівняльний, метод сходження від абстрактного до конкретного та метод єдності історичного і логічного. Серед методів історичної реальності потрібно приділити особливу увагу історико - генетичному, історико - порівняльному, історико - типологічному та історико – систематичному методам. Специфіка розглянутої проблеми передбачає вживання не тільки філософських, але також і загальнонаукових, міждисциплінарних методів. Гносеологічна основа соціального прогнозування – здатність людини спиратися на наукове обґрунтуванні принципи, методи і засоби пізнання. Важливий фактор прогнозування – знання закономірностей суспільного розвитку і механізму їх дії. Соціальне прогнозування ґрунтується на певних принципах, які повинні враховуватися при формуванні прогнозів.

Список використаних джерел:

1. Ballantine Jeanne H., Roberts Keith A., Korgen Kathleen Odell. *Our Social World: Condensed: An Introduction to Sociology*. SAGE Publications, 2019. 592 p.
2. Гнатенко П.І., Скиба Е.К. Соціальне прогнозування в контексті української національної психології. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, Дніпро, № 3(1), С.22-35.

Собакарь Андрій Олексійович,
завідувач кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, д.ю.н., професор

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ КАДРІВ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Необхідність рішучої протидії порушенням законності та дисципліни в країні ставить на порядок денний питання внесення суттєвих змін до програм професійної підготовки працівників правоохоронних органів, виховної роботи серед них. Від професійної компетентності кадрів, їх прогресивних орієнтацій і моралі, активності, здорового прогнозування до самовдосконалення й службового зростання значною мірою залежать динамізм та результати здійснюваних перетворень. Це особливо необхідно підкреслити зараз, коли кадрова ситуація у відповідних поліцейських підрозділах характеризується як кризова. Саме тому актуальним є питання підготовки кадрів з новим мисленням, які не були б виховані на негативних пережитках, володіли новим світоглядом. Сприяти цьому в тому числі може позитивний зарубіжний досвід, враховуючи, що кожна європейська країна має свою унікальну систему підготовки поліцейських кадрів, але всі вони формувалися під впливом багатьох чинників (територіальних, історичних, політичних, соціально-економічних тощо) і особливостей національних правових систем. Однак в одних європейських країнах професійна підготовка поліцейських кадрів здійснюється в межах загальнодержавної системи освіти (тобто на підставі загальнодержавних стандартів професійної освіти, в інших країнах – підготовка фахівців орієнтована на вузько професійне поліцейське навчання [1].

Паралельно з основними рівнями професійної підготовки діє встановлена законодавством розгалужена багатопрофільна мережа додаткової або післядипломної освіти, тобто підвищення кваліфікації, спеціалізації, удосконалення та перепідготовки поліцейських кадрів, яка функціонує як на базі поліцейських навчальних закладів, так і у формі службової підготовки безпосередньо за місцем несення служби.

Наприклад, на базі Литовської школи поліції здійснюється трьохмісячна професійна підготовка за спеціалізаціями випускників факультету права університету ім. Миколаса Рьомеріса. З метою підвищення кваліфікації, поглибленого опрацювання навичок дій в типових та екстремальних ситуаціях працює система PRISim Suite Judge Trainer, що являє собою повнофункціональну навчально-оцінювальну програму застосування та оцінки сили. За ди-

зайном програма створює безпечний, ефективний та реалістичний характер тактичних операцій, ведення вогню, дій поліцейського в типових та екстремальних ситуаціях, оцінки його дій інструктором тощо. Крім цього інноваційним в методиці підготовки литовських поліцейських кадрів є проведення занять з тактичної підготовки щодо відпрацювання різних ситуативних сценаріїв у нічний час.

У Франції, наприклад, модель підвищення кваліфікації поліцейських в процесі проходження служби базується на застосуванні сильної загальнотеоретичної підготовки і централізованої координації діяльності відомчих освітніх установ, що багато в чому пояснюється централізованою структурою побудови поліції в цій країні. Основний нахил при підготовці керівних кадрів поліції робиться на залучення випускників університетів на посади комісарів поліції. Для цього встановлені квоти прийому в поліцейські навчальні заклади для співробітників поліції і цивільних осіб, що мають відповідну освіту. Ще однією принциповою рисою французької моделі є яскраво виражений практичний характер навчання, а організація професійної підготовки поліцейських здійснюється дуже прагматично [2, с. 72-74].

Шведська модель професійної поліцейської підготовки реалізується через єдиний принцип кар'єри (single career principle), який передбачає систематичне навчання. Після етапу базового навчання кожний шведський поліцейський починає роботу у правоохоронних органах з нижчого звання (Polisassistent) та має можливість пройти всі етапи кар'єрного зростання. Рекрутмент у шведську поліцію здійснюється за єдиною процедурою, яка передбачає оцінювання за загальними, спеціальними, фізичними, медичними та психологічними вимогами, а також, відповідністю стандартизованому профілю компетенцій. Кандидати, які успішно пройшли відбір, починають навчання у відповідних вищих навчальних закладах [3, с. 240]. У 2006 році в Швеції було прийнято рішення про реформу поліції, важливу частину якої становила реформа поліцейського освіти, яку, як було наголошено у документах, слід змінити відповідно до таких вимог: - можливість роботи в поліції повинні мати більш широкі верстви населення, тобто склад поліції повинен відображати у відсотковому відношенні кількість чоловіків і жінок, а також етнічний склад населення Швеції; - практичне навчання діям в складних ситуаціях, типових для поліцейських з різними функціями і посадами; - потреба в спеціалізації. У довгостроковій перспективі попередження злочинності вимагає, щоб поліцейська робота була заснована на більш спеціалізованих, наукових знаннях. Поліцейський повинен краще орієнтуватися в дослідженнях у відповідних областях і постійно оцінювати свої власні методи роботи, обираючи ті, що дають найкращий результат; - забезпечення більш тісного зв'язку теоретичного навчання і навчальної практики курсантів. У зв'язку з цим у Швеції єдиною формою навчання з 2015 року стала вища освіта поліцейських, яка має забезпечити ефективну професійну підготовку на тлі зростаючих вимог до знань і здібностей працівників поліції. Здатність бачити свою професійну

діяльність як ціле, яка має бути сформована у вищому навчальному закладі, є ключовим фактором успішної роботи поліції. Курсанти в процесі навчання повинні розвивати свої можливості в аналізі і сприйнятті нових знань, а також використовувати отримані знання безпосередньо в практичній роботі поліції [4, с. 328].

Прикладом максимальної відкритості не тільки для національних загальногромадянських освітніх установ, але і для зовнішніх контактів є британська модель професійної підготовки керівних кадрів поліції. Чим більше контактів між керівними кадрами поліції, наголошують організатори такого професійного навчання, тим вище рівень взаємодії правоохоронних систем взаємодіючих країн і розуміння загальних проблем діяльності поліції.

Найбільш виразно серед усіх систем підготовки поліцейських кадрів виділяється німецький досвід, а саме підготовка керівників поліції вищого рівня (поліцейського менеджменту) запроваджена у Вищій школі поліції Німеччини (Вища школа), яка розташована в м. Мюнстері землі Північний Рейн-Вестфалія. Цей навчальний заклад спеціалізується не тільки на професійній підготовці керівних кадрів поліції для всіх земель Німеччини, але й на підготовці співробітників поліції з інших держав, що входять до Євросоюзу, які направляються для професійного навчання, стажування або підвищення кваліфікації [3, с. 33]. Головною особливістю навчання у Вищій школі поліції Німеччини є обов'язкова наявність «державного замовлення» на підготовку відповідних фахівців для правоохоронної системи, яку визначають міністри внутрішніх справ земель.

У школах поліції Німеччини значна увага приділяється якості професійної підготовки співробітників, яка постійно оцінюється (якість викладання) як викладацьким складом і керівництвом школи, так і слухачами. Основою організації навчання в школі є «погляд на процес навчання очима студента». До речі у Німеччині пропонуються найжорсткіші у Європі умови для просування по службі. Чергове підвищення можна отримати тільки після здобуття певної додаткової освіти, а на деякі посади поліцейські призначаються тільки за наявності відповідного освітнього ступеня. Така система склалася в 50-ті роки ХХ ст. У навчальному процесі застосовуються методи поєднання теоретичних занять зі стажуванням, моделювання, відпрацювання ситуацій, симуляції тощо. На вищих рівнях підготовки переважають комплексні заняття. Розуміючи, що успіх навчання залежить від кваліфікації викладачів, у Німеччині створені умови, що дозволяють відбирати для цієї роботи найбільш кваліфікованих фахівців [5, с. 33].

Підготовкою та підвищенням кваліфікації працівників державної поліції Греції займається Поліцейська академія в Афінах. До її складу входять: школа поліції (базовий курс навчання), школа офіцерського складу (підготовка середнього начальницького складу), школа вищого офіцерського складу, школа іноземних мов, школа професійного навчання. До навчання в школі офіцерського складу допускаються унтер-офіцери віком до 35 років після

здачі вступного іспиту і за рекомендацією керівника. Отримати дозвіл на навчання можуть також шукачі «з боку» з відповідним університетською освітою у віці до 28 років. Навчання в зазначеній школі триває 3 роки при чергуванні теорії (10 місяців щороку) і практики [6, с. 79-83].

Таким чином, необхідність удосконалення професійної підготовки співробітників Національної поліції України не викликає сумніву та може бути здійснено за рахунок застосування позитивних надбань зарубіжних поліцейських систем, побудованих на принципах: – багатоваріантності та гнучкості системи професійної підготовки працівників поліції; – активності і професійної спрямованості підготовки працівників поліції, що досягатиметься повсюдним запровадженням на прикладі європейської поліцейської освіти практичного навчання, яке виражається у використанні активних методів, відтворенні на заняттях ситуацій, що виникають у поліцейській діяльності, проведення виїзних занять безпосередньо в органах та підрозділах поліції; – практичної спрямованості навчання; – постійного використання «зворотного зв'язку» в навчальному процесі, в тому числі й з випускниками та практичними працівниками (за допомогою проведення круглих столів, анкетування, опитувань, рецензування тощо); – міжнародної поліцейської інтеграції як в галузі досліджень, так і розробки нормативно-методичного забезпечення що одночасно, вирішуватиме завдання підготовки керівної ланки поліції до роботи в умовах європейського простору.

Список використаних джерел:

1. Колонтаевская И.Ф. Организационные и нормативные основы регулирования профессиональной подготовки управленческих кадров полиции за рубежом. Таможенное дело. 2006. № 3. С. 10-25.
2. Шушкевич И.Ч. Совершенствование профессиональной подготовки кадров органов внутренних дел России и зарубежный опыт полицейского образования / Зарубежный опыт организации подготовки полицейских кадров и работы полиции: Сборник статей / Под общ. ред. В.П. Сальникова. СПб., 1999. С. 72-77.
3. Public Sector Employment Regimes: Transformations of the State as an Employer / K. Gottschall K. et al. Palgrave Macmillan, 2015. 374 p.
4. Adang O. M. J. Reforming the Policing of Public Order in Sweden: Combining Research and Practice. Policing. 2013. Vol. 7, No. 3. Pp. 326–335.
5. Эйзерман П. Д. Законодательно-правовое обеспечение профессионального обучения полиции / Подготовка полицейских кадров. Проблемы и пути развития в общеевропейском масштабе: Материалы Международной научно-практической конференции. М., 2000. С. 30-35.
6. Сасік А.С. Професійна підготовка працівників поліції в країнах учасницях шенгенської угоди. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. Матеріалів І міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2016 р. / МВС України, Департамент патрул. поліції України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. Харків : ХНУВС, 2016. С. 79-83.

Стояцька Ганна Михайлівна,
к.філос.н., доц., доцент кафедри
гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Романенко Павло Петрович,
здобувач вищої освіти факультету
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ЗАКОННИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СТОРІН

Процесуальне інтерв'ю як нова парадигма слідчої діяльності зазвичай постає якісно новим підходом до опитування підозрюваних, жертв та свідків. Виділення інтерв'ю як окремої самостійної форми опитування учасників провадження спричинене, багато в чому, високими ризиками отримання хибних зізнань та ненадійної інформації в ході класичного допиту. Виявлення багатьох випадків неправомірного засудження в системі кримінального судочинства, які спричиняють визнання невинних підозрюваних, змушує українських науковців, посадовців, представників громадського сектору вивчити фактори, що сприяють фальшивим зізнанням. Слід зауважити, що процесуальне інтерв'ю варто також розглядати і як інноваційну форму ефективної комунікації правоохоронців. Водночас найбільш резонансна причина запровадження стандартів процесуального інтерв'ю в світову практику – а саме особливостей допитів, що проводяться фахівцями військової розвідки – наразі мало обговорюється у наукових колах. Зокрема, особливості використання т.зв. «посилених» методів допиту, що застосовувались в Іраці та Афганістані та спричинили бурхливі дискусії щодо виправданості та ефективності [1], в цілому можуть бути релевантними і щодо правоохоронної сфери.

Актуальність проблематики ефективної комунікації типова не лише для Національної поліції України, але й для поліцейських систем різних країн світу, де, як свідчить зарубіжний досвід, значна увага приділяється формуванню професійної майстерності службовців поліції, наявності у них професійних знань, певних соціальних умінь, серед яких найбільш значущими є уміння спілкуватися, вирішувати конфліктні ситуації тощо.

Досвід роботи з персоналом поліції в низці країн із розвиненою демо-

кратією переконує в наявності нормативних та психологічних механізмів опрацювання навичок ефективної комунікації, цілком прийнятних для Національної поліції України [2].

Розглядаючи дану тему особливу увагу необхідно приділити ролі встановлення мовного контакту як елементу процесуального інтерв'ю між працівником поліції та фігурантами справи. Традиційно вважається, що процесуальне інтерв'ю, переважно стосується кримінального процесу і дій стосовно підозрюваних у справах про кримінальне правопорушення. Звісно, що методика спілкування зі злочинцями або свідками відрізняється від комунікації між представниками поліції та сторонами приватноправових відносин. В цьому сенсі цивільний процес стає варіантом застосування методики процесуального інтерв'ю з метою напрацювати алгоритми отримання інформації виключно законним шляхом, на засадах поваги прав і свобод людини.

Впровадження інституту дотримання прав людини в діяльність досудового розслідування часто отримує негативний коментар з боку працівників, бо таким чином вповільнюється процес розкриття та збирання доказів. Почасти, аналіз думок правоохоронців може навести на думку, що дотримання прав людини перешкоджає діяльності правоохоронних органів. Як правило, така позиція здатна негативно впливати і на вирок суду [3].

Вже в період 2015 року, коли структура Міністерства внутрішніх справ змінилася та почала функціонувати Національна поліція, погляди на дотримання прав людини дещо змінилися. «Майже половина опитаних слідчих (49%) вважає, що допит, як слідча дія, втратив своє значення в ході досудового розслідування через неможливість використання показів допитуваних, як доказу в суді. Звісно, що цю проблему можливо вирішити, але для цього потрібен час» [4].

Наразі, поліцейські досить часто залучають різний зарубіжний досвід аби покращити свою діяльність щодо спілкування з підозрюваними, потерпілими та свідками. Як зазначає відомий аргентинський правознавець Хуан Мендес, спеціальний доповідач ООН з питань порушення прав затриманих та ув'язнених, катувань, жорстокого поводження, поліцейського свавілля та безкарності, практика процесуального інтерв'ю є прямим наслідком суттєвих порушень прав сторін кримінального провадження з боку правоохоронних органів [5; 6].

Методика процесуального інтерв'ю може застосовуватись також у приватноправових відносинах і стати гнучким та дієвим механізмом навчання та опанування навичок комунікацій. Комунікативний досвід, отриманий у сфері приватного права, може сприяти набуттю вмінь для процесів розслідування злочинів. Потрібно внести зміни у навчання правоохоронців аби вже на початкових стадіях навчати працівників спілкуванню не лише із злочинцями або правопорушниками, але й особами, що можуть бути сторонами приватноправових відносин. Необхідно створити стійкий механізм, який може твердо закріпитися та буде ефективно працювати. Для поліцейських, проку-

порів, детективів, слідчих, оперуповноважених відкриваються нові методи та принципи вирішення комунікаційних бар'єрів.

Список використаних джерел:

1. Meissner, C.A., Redlich, A.D., Bhatt, S. and Brandon, S. Interview and interrogation methods and their effects on true and false confessions. *Campbell Systematic Reviews*, Volume 8, Issue 1, 2012. Pp. 1-53. <https://doi.org/10.4073/csr.2012.13>. 2012.
2. Зарубіжний досвід ефективної комунікації поліцейських (Аналітичний огляд). URL: <https://cutt.ly/HbQ8ZqG>
3. Процесуальне інтерв'ю – на заміну звичним підходам до проведення допиту. URL: <https://ecpl.com.ua/news/protseual-ne-interv-iu-na-zaminu-zvychnym-pidkhodam-do-provedennia-dopytu/>
4. Процесуальне інтерв'ю в Україні: перші підсумки. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/procesualne-intervyu-v-ukrayini-pershi-pidsumky>
5. Méndez Juan E. Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment : note by the Secretary-General. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/839995?%20ln=en>
6. Juan E. Méndez, Marjory Wentworth. Taking a stand : the evolution of human rights. : New York, Palgrave Macmillan, 2011. 246 с.
7. Белоусов Ю., Броневицька О., Деркач С., Луцик В., Орлеан А., Рогальська В., Філоненко Т., Яворська В. Розкази мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. К.: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

Тарасенко Костянтин Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Правоохоронна система будь-якої держави покликана захищати права та свободи людини від злочинних посягань. Визначальне місце в системі правоохоронних органів займає поліція. Так, наприклад, пункт 2 статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» одним із завдань поліції визначає надання поліцейських послуг у сфері охорони прав та свобод людини [1]. Завдання захисту прав та свобод людини покладається на поліцію і в інших країнах (Грецька Республіка, Естонська Республіка, Литовська Республіка, Республіка Чорногорія, Румунія тощо) [2]. В той же час, є непоодинокі випадки, коли працівники поліції всупереч нормам закону порушують права та свободи людини.

Достатньо згадати масовий рух «Black Lives Matter», що виник у 2020 році після смерті людини завданої працівником поліції США. Масові демон-

страції та протести пройшли по всій території США. Цей рух було підтримано і в інших країнах. Однією з причин згаданого руху стали системні порушення прав людини працівниками поліції. Зазначені події стали причиною перегляду повноважень поліції та посилення громадського контролю за її роботою [3; 4].

Не є виключенням і поліція України. Періодично, у засобах масової інформації, з'являються повідомлення про порушення прав людини з боку працівників поліції. Відповідні порушення призводять до втрати довіри до правоохоронної системи, зокрема, і держави, в цілому, та можуть спровокувати виникнення протестних рухів.

Аналіз останніх соціологічних досліджень, проведених громадськими організаціями, свідчить про значні масштаби проблеми порушень прав людини в діяльності вітчизняної поліції. Так, за результатами опитування, оціночна кількість жертв тортур під час розслідування в поліції у 2020 році становить 104838 осіб [5, с. 27]. В той же час жертвами психологічного насильства в поліції стали 803663 особи [5, с. 29].

Форма звітності Національної поліції України 1-ДПЛ [6] також демонструє значну кількість скарг на дії працівників поліції. Так, у 2020 році до органів Національної поліції надійшло 24853 скарги з відомостями про факти катування, жорстоке поводження з боку працівників органів Національної поліції України під час виконання службових обов'язків.

Зазначені цифри свідчать про недостатню роботу по попередженню неналежного поводження з боку поліцейських відносно громадян та відсутність дієвого механізму контролю за дотриманням прав людини в діяльності поліції. Серед існуючих елементів механізму контролю можна виокремити наступні: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи прокуратури, громадянський контроль, контроль з боку МВС України, внутрішній контроль Національної поліції.

З метою формування належного механізму внутрішнього контролю за дотриманням прав людини в поліцейській діяльності необхідно провести роботу за декількома напрямками.

По-перше, необхідно реформувати, передбачений статтею 212 Кримінального процесуального кодексу України, інститут службових осіб відповідальних за перебування затриманих (далі – службова особа). Шляхом внесення змін до статті 212 КПК України, зазначених осіб необхідно вивести з під порядкування органів досудового розслідування, підпорядкувавши їх безпосередньо керівникам територіальних органів (підрозділів) поліції. До посадових (функціональних) обов'язків осіб відповідальних за перебування затриманих ввести обов'язкове інтерв'ювання з використанням відеозапису всіх без винятку затриманих та доставлених осіб. Під час інтерв'ювання службова особа повинна встановити зі слів затриманої (доставленої) особи час, місце та обставини затримання. У разі виникнення підстав вважати, що працівник поліції порушив права людини під час процедури затримання,

службова особа повинна зафіксувати це та невідкладно доповісти керівнику територіального органу (підрозділу) поліції для прийняття ним рішення. Контроль та організаційно-методичне забезпечення діяльності службових осіб відповідальних за перебування затриманих покласти на підрозділ з прав людини Національної поліції України.

По-друге, Національній поліції України необхідно провести роботу по впровадженню, розробленої за участю автора тез, інформаційної підсистеми «Custody Records» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», яку було затверджено Головою Національної поліції України 31 березня 2020 року. Впровадження відповідної підсистеми дасть можливість забезпечити цілодобовий системний контроль за дотриманням прав осіб які перебувають в територіальних органах (підрозділах) поліції. Суть системи полягає в тому, що до неї вноситься інформація про всі дії які відбувались з особою з моменту її затримання. До такої інформації можна віднести:

1) інформацію про процес затримання, що включає відеозапис з нагрудних відеокамер (відео реєстратора) поліцейського (уповноваженою службовою особою), первинну інформацію про затриманого внесену поліцейським до службового планшету;

2) внесену службовою особою відповідальною за перебування затриманих інформацію щодо особистих даних затриманої особи, результатів проведеного інтерв'ювання, надання правової та медичної допомоги, скарг затриманого тощо;

3) інформацію про пересування затриманої особи (наприклад, до суду, ізолятору тимчасового тримання тощо);

4) інформацію про осіб які мали контакт із затриманою особою (слідчий, дізнавач, конвоїр тощо).

Також, інформаційна підсистема «Custody Records» повинна передбачати можливість формування та друку протоколу затримання особи. В зазначеному протоколі затримання окрім інформації про підстави, час, місце та обставини затримання, повинно бути відображено номер електронної картки в інформаційній підсистемі «Custody Records». Це дасть можливість, у разі проведення перевірки законності затримання оперативно отримати доступ до інформації про затримання.

По-третє, Національній поліції України необхідно облаштувати належним чином територіальні органи (підрозділи) поліції. Для цього необхідно в кожному територіальному органі (підрозділі) поліції обладнати, з урахуванням рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, кімнати для затриманих, кімнати для проведення слідчих дій, кімнати конфіденційного побачення з адвокатом. Також, кожен територіальний орган (підрозділ) поліції повинен бути забезпечений цілодобовим відеоспостереженням, а кожен поліцейський, під час виконання службових обов'язків,

нагрудною відеокамерою.

По-четверте, з метою належного функціонування інформаційної підсистеми «Custody Records», забезпечення належних умов використання інформації та збереження персональних даних, необхідно розробити ряд нормативно-правових документів. Відповідні нормативні акти повинні легалізувати відповідну інформаційну підсистему та врегулювати і унормувати використання даних з неї.

Як підсумок, можна зазначити, що виконання зазначених вище кроків, дасть можливість сформулювати умови для функціонування дієвого механізму контролю за дотриманням прав людини в поліцейській діяльності та створити належні умови перебування особи під контролем поліції.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну поліцію» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 40-41. – С. 379.
2. Бирюков П.Н. Полиция государств мира [Електронний ресурс] / П.Н. Бирюков. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://eurasianlaw.ru/nashi-rubriki/politsiya-gosudarstv-mira>.
3. Kane P. Democrats unveil broad police reform bill [Електронний ресурс] / P. Kane, J. Wagner // The Washington Post. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.washingtonpost.com/powerpost/democrats-unveil-broad-police-reform-bill-pledge-to-transform-law-enforcement/2020/06/08/1ed07d7a-a992-11ea-94d2-d7bc43b26bf9_story.html
4. France: Thousands march in fresh protests over new security bill [Електронний ресурс] // Deutsche Welle. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/en/france-thousands-march-in-fresh-protests-over-new-security-bill/a-56251766>
5. Національний моніторинг незаконного насильства в поліції в 2020 році. – Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД), 2020. – 64 с.
6. Наказ Національної поліції України «Про запровадження форм звітності» від 19 червня 2019 року № 589.

Татусько Дар'я Юріївна,

здобувачка вищої освіти юридичного
факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Демичева Алла Валеріївна,

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК НОВИЙ ТИП МЕДІА РЕСУРСІВ

У дослідженнях останніх років різко зростає увага до такого явища, як мережева комунікація, що стає об'єктом вивчення на різних рівнях і в різних планах: соціологічному, кібернетичному, політологічному, соціобіологічному, філософському, психологічному, лінгвістичному, культурологічному та інших. Такий дослідницький інтерес є цілком закономірним і логічним. В сучасному світі глобальна трансформація суспільства супроводжується проникненням інтернет-комунікації в усі сфери життєдіяльності соціуму, виникненням і розвитком якісно нового типу комунікативних структур і процесів, що володіють ознаками мережі. При наявності досить невеликих ресурсів будь-який користувач може включатися в життя майже безмежної кількості віртуальних спільнот. Зростає і частка людей, включених в активні форми соціальної поведінки в мережі. Цілком очевидно, що дані явища стимулюють переосмислення комунікативної природи соціальної реальності, сучасних змін у соціально-комунікативній сфері, місця і ролі комунікацій у розвитку суспільства.

У зв'язку з стрімким розвитком інформаційних та комунікаційних технологій сучасні медіа, тобто сукупність технологічних засобів і прийомів, які служать справі передачі інформаційного повідомлення в тому чи іншому вигляді, сьогодні можна поділити на два види – традиційні засоби масової комунікації та новітні, або нові. До традиційних медіа ми відносимо усі ті засоби масової комунікації, які існували та діяли ще до появи та широкого розповсюдження мережі Інтернет та існують і діють і сьогодні – це телебачення, преса, радіо. Нові медіа кидають виклик традиційним ЗМІ. Завдяки новітнім медіа здійснюється поширення інформації на величезну аудиторію, навіть на світовому рівні. Так, наприклад, портали громадянської журналістики, на яких свідки подій викладають новини, є дуже дієвою та популярною альтернативою пресі. Перевагою новітніх медіа перед традиційними є оперативність. Так, під час катастроф чи терористичних актів в мережі Ін-

тернет відео матеріали та статті з'являються набагато раніше, ніж на телебаченні, адже професійні журналісти просто не встигають підготувати професійний репортаж за таким коротким терміном. З часом традиційні ЗМІ, зокрема телебачення, почали адаптуватися до цих змін і використовувати аматорські відео-матеріали в новинах, провівши їх професійний аналіз перед публікацією. Тож новітні медіа – це термін, який охоплює появу різних видів цифрових, мережових, інформаційних та комунікаційних технологій другої половини ХХ сторіччя.

Різновидом нових медіа є соціальні медіа, до них ми можемо віднести соціальні мережі, блоги, підкасти, веб-сайти, Інтернет-форуми, Wiki-сервіси, відеохостинги, он-лайнві та мобільні продукти. Характерною рисою усіх соціальних медіа є те, що самі користувачі створюють контент. Наприклад, існують веб-сайти, на яких статті пишуться спеціально підготовленими журналістами, які займають певні посади та отримують заробітну плату за ці статті. У користувача сайту може бути можливість коментувати чи ставити оцінки статтям та публікаціям, проте він не може створювати їх. Такий сайт буде віднесений до новітніх медіа, але його не можна віднести до соціальних медіа, адже він не матиме головних характеристик соціальних медіа. Е. Тоффлер, відомий американський футуролог, виділив шість принципів та основних відмінностей засобів масової комунікації сучасності від традиційних медіа: інтерактивність (за своєю сутністю соціальні медіа орієнтовані на діалог між засобом комунікації та користувачем, або ж між самими користувачами); мобільність (мінікамера, нетбук, телефон); оборотність (можливість обміну інформацією, її легкий переклад з однієї форми в іншу); можливість взаємозв'язку (доступ до соцмедіа); повсюдність (розповсюдження нових ЗМІ по всьому світу та в усіх економічних шарах суспільства); глобалізація [3].

Інформація у соціальних медіа постійно перетворюється, трансформується та перероджується завдяки діям користувачів соціальних медіа-ресурсів. Передача інформації, її розгалуження, модифікація, створення нової на базі тієї, що існує, відбувається у просторі соціальних медіа шаленими темпами. Соціальні медіа є невичерпними. Можна сказати, що система соціальних медіа складається з безлічі елементів, що разом уможливають функціонування масштабних інформаційних платформ. У той же час кожен з елементів соціальних медіа як їх інструмент може розглядатися окремо від інших. Дискурс соціальних медіа характеризується демократичністю, оскільки текст принципово відкритий доповненню й навіть вимагає від свого споживача активного співробітництва. Демократичність дискурсу соціальних медіа підтверджується доступністю інформації в інтернет-середовищі, йдеться про широке трансляційне покриття аж до необмеженої кількості учасників, досяжність інформації.

Дискурс соціальних медіа передбачає діалогічність і полілогічність, постійний і повноцінний зворотний зв'язок, реалізований в нових комунікативних форматах, що визначає його демократичність. В результаті інтернет-

комунікація інтенсифікує міжособистісні відносини, що проявляється у соціалізації та консолідації як окремих індивідів, так груп і співтовариств в цілому, і сприяє реалізації інтеграційної функції соціальних медіа – формування колективної ідентичності через об'єднання авторів за життєвими позиціями й інтересами, цим самим перетворюючи соціальні медіа у «простір соціальної взаємодії», що сприяє формуванню громадянського суспільства. Тобто соціальні медіа використовуються в якості важливого комунікаційного каналу в суспільстві. З політичної точки зору соціальні медіа стають актуальними завдяки таким характеристикам: можливість здійснити соціальну, політичну, правову та агітаційну діяльність, яка містить механізми зворотного зв'язку; можливість для влади оперативно реагувати на запити виборців та громадян завдяки повідомленням, залишеним на ресурсах соціальних медіа; здатність впливати на політичні та соціальні процеси в суспільстві; можливість виділяти політичних лідерів; відкритий доступ до соціальних та політичних матеріалів, до адміністративних документів, які знаходяться на сторінках соціальних інтернет-ресурсів. Клей Ширкі, Говард Рейнгольд відзначають, що соціальні медіа є втіленням публічної сфери, інструмент втягнення людей до політичних процесів.

Зрозуміло, що далеко не весь користувацький контент є якісним, оригінальним, актуальним і суспільно корисним, швидше навпаки, проте інформаційні технології, демократизуючи процеси інфотворення, сприяють наповненню інформаційного простору новою (в тому числі, новою за якісними характеристиками) інформацією. Однак соціальні медіа можуть бути і інструментом для впливу та для маніпулювання громадянською думкою. Основним елементом такого маніпулювання та впливом на громадянську свідомість є відволікання людської уваги від політичних та економічних вагомих рішень та проблем малими та незначущими повідомленнями [1]. Часто такі маніпуляції громадянським суспільством здійснюються через створення паніки у людей фейковою інформацією аби вдало відвернути увагу від справді важливих проблем у країні чи світі. Також маніпулювання відбувається через видання недостовірної чи взагалі видуманої фейкової інформації, задля формування нової громадянської думки з певного питання. Цим процесом займається «жовта преса», що працює на замовника і розповсюджує аудиторії «дешеву» інформацію. Елай Парізер стверджує, що сервіси Web 2.0 не роблять політику прозоріше, але відкривають нові можливості для маніпуляцій та підміняють реальні дії «лайками» (політика постправди, «диванний активізм», «Twitter-революції», «пузир фільтрів» [2, с.14].

Особливо розвинулися «Twitter-революції», тобто масові революції та протести, які створюються і поширюються через популярну соціальну мережу Twitter. «Twitter-революції» містять в собі декілька функцій, зокрема об'єднувальну, поширювальну та інформаційну. Адже інформація про створення протесту, дата, час та місце його проведення поширюється соціальною мережею через «репост» чи повідомлення користувачами.

Таким чином, нові соціальні медіа стають важливим чинником формування громадянського суспільства. Водночас відкритість і принципова нецензурованість соціальних медіа створює умови як для проявів деструктивної поведінки учасників мереж, так і для цілеспрямованих маніпулятивних зовнішніх впливів.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. М., Дмитрусь О. А. Вплив ЗМІ на формування громадянської свідомості. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2015/4.pdf
2. Степанов В.А. Социальные медиа в общественно-политических и культурных процессах: Лекция 3. Минск, 2018. URL: http://socmedia.by/wp-content/uploads/2018/09/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F3_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B5D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%B0D0BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B0%D1%85.pdf
3. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 2004. 312 с.

Титаренко Віта Володимирівна,
д.філос.н., ст.н.сп. відділу
(відділення) релігієзнавства
Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України,
професор кафедри філософії
Київського університету
імені Бориса Грінченка

**ВПЛИВ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ НА ПРОЦЕС РОЗБУДОВИ
«УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ»: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ**

В категоріях сингулярності, сучасний український соціум після подій 2013–2014 років, анексії Криму, тимчасової окупації частини Луганської і Донецької областей перебуває в стані радикального збурення, із зміненням порядком речей і має шанс як перетворитися на щось позитивно інше, так і залишитися у цьому вимушено знайденому стані. Зважаючи на існуючі зовнішні загрози – військово-політичні, територіально-просторові, так і низку внутрішніх, ризик деструктивних змін в країні є залишається високим. Поза тим, Україна не позбавлена й потенціалу конструктивних змін.

Українська інтелектуальна еліта усвідомлює (а чи ж, змушена усвідомлювати), що час і ситуація сингулярності вимагають життєздатних і емпірично дієвих концептів, здатних об'єднати громадян країни (у їх етнічній, культурній, релігійній багатоманітній ідентичності), і вивести український

соціум із стану сингулярності в новій якості.

Чи являється розділеність соціуму кризою? Поза сумнівом. Але чи є це катастрофою – питання відкрите. В сучасному світі проблематично і навіть утопічно віднайти на політичній мапі абсолютно гомогенну у всіх сферах країну. Поділи відбуваються за різними ознаками – політичними, соціальними чи й релігійними. Але, у таких суспільствах завдяки політичним і державним компромісам зберігається національна єдність. Наприклад, Бельгія, Великобританія (з Північною Ірландією), Канада, Мексика, Індія (з її мусульманською складовою), Іспанія (з басками), Італія і навіть Росія. Важливим залишається усвідомлення, що об'єднання, консолідація соціуму можуть бути ситуативними – з різним походженням, спрямуванням і тривалістю. Принагідно згадаємо безпрецедентний приклад феномену зародження громадянської церкви в період Майданних подій 2013-2014 рр., коли конфесійна приналежність відійшла на задній план, поступаючись важливішому завданню відстоювання громадянських прав і свобод. Але роль релігійного фактору не була однозначно консолідуючою – поряд з процесами організації й самоорганізації відбувалися й процеси дезорганізації і дезінтеграції.

Ключове поняття – «український світ» останнім часом активно обговорюється в середовищі інтелектуалів, зокрема й релігієзнавців, поєднуючи в собі низку усталених в українській гуманітаристиці понять, зокрема, нація, українська нація, етнічна нація, громадянська (політична) нація, національна ідея, національна держава тощо.

В широкому контексті «український світ» може розглядатися як простір єднання, співставний з загальнонаціональною ідентичністю, де індивід ототожнює себе з певними символами, цінностями, історією, територією, культурою, а також з державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами.

Існує певна пересторога, що «український світ» ризикує стати калькою концепції «руського миру», який є саме політичною концепцією, де релігія та культура стають заручниками політичних та геополітичних цілей. Але в російському науковому дискурсі (імперському за всіх часів) актуалізація етнічної проблематики потребувала саме конструктивістських «скреп» її єдності (самодержавіе, православіе, народностость)», а для більш-менш моноетнічних націй, таких як українська, важливою є «вкоріненість» нації і пріоритет етнотериторіального устрою державного життя (М.Степико). Тобто, «український світ» як простір єднання, включає реалізацію соціального змісту національної ідеї, використовує об'єднувальну роль державної мови, спільну історичну пам'ять, демократизує державну владу, культурні цінності й умовно «ведення спільного господарства» тощо.

Україна не раз поставала прикладом поліконфесійного співжиття її громадян. За даними Звіту про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2020 (поданого Департаментом у справах релігій, національностей і меншин, який на сьогодні, нажалю, зазнав реорганізаційних змін)

нараховується 36796 релігійних організацій, які презентують понад 100 релігійних напрямків. В свою чергу, соціологічний моніторинг стану і тенденцій розвитку релігійності українського суспільства, здійснюваний Центром О.Разумкова, засвідчує досить високий рівень релігійності у 2020 році - 67,9% (найвищий рівень релігійності був зафіксований у 2014 році і становив 76%). Важливим консолідуючим фактором в українському суспільстві може слугувати присутній в ньому досить високий рівень толерантності до сповідування різних релігій. Загалом, ставлення громадян до найбільш поширених в Україні релігій і релігійних течій залишається переважно позитивним, до менш поширених і відомих – переважно байдужим; негативне ставлення до жодної з релігій чи релігійних течій не переважає.

Попри, наступні показники, не варто шукати підвалини консолідування «українського світу» на засадах конфесійної гомогенності. Але варто визначити позитив у тому, що українське суспільство не відчуває суттєвих перешкод для побудови простору взаємодії з причини поліконфесійності, хоча, об'єктивність вимагає тримати в пам'яті прецеденти, коли саме поліконфесійність (наприклад, у її православному вимірі) поставала причиною дезінтеграційних процесів в українському суспільстві. На жаль, це напряду пов'язано з іншою проблемою – конфліктом кількох ідеологій управління країною та груп, які їх обстоюють, використовуючи релігійний чинник. Політизація релігійного життя посилює негативні прояви й перешкоджає консолідації українського соціуму. Релігія в її інституалізованих формах, не тільки стає віддзеркаленням ситуації в суспільстві, але і сама є втягнутою в ці процеси.

Українці завжди були здатні до утворення добровільних об'єднань та прикладів самоорганізації. Прикладами в релігійній сфері є такі громадські об'єднання як ВРЦіРО, ВРРО, Рада Євангельських протестантських церков України, Нарада представників християнських Церков України, Всеукраїнська Рада Християнських Церков, Рада представників Духовних управлінь і центрів мусульман України та інші, які конститууються і сьогодні.

Однак навіть в діяльності деяких із названих організацій, попри результативність та позитиви, присутні й такі ризи, як узурпування повноважень і «вибірковість» членства, прагнення диктувати «порядок денний», підміняти функції державних органів тощо. Отже, попри наявний потужний потенціал, високу довіру в суспільстві – вплив конфесій на формування громадянської складової в країні, а відтак на означений вище «український світ» як простір єднання – не є однорідним і достатньо ефективним. Релігія утримує в собі і консолідуючий потенціал, і конфліктогенний. Рік 2004, а потім і 2013-2014 – продемонстрували здатність релігії як згуртовувати соціум, впливаючи на державну владу у прагненні відстояти громадянські права, так і здатність релігійних організацій виступати суб'єктом опозиції до влади.

Зрозуміло, що консолідаційна роль релігії посилюється в кризових ситуаціях соціальних, політичних потрясінь. Але потенціал конфесій – набагато

ширший і здатен опанувати простір єднання в сферах, близьких кожній конфесії і кожному громадянину, незалежно від його віросповідних принципів.

До простору єднання можна віднести сферу релігійної освіти, де є приклади спільних освітніх програм католиків і православних (є приклади співпраці п'ятидесятників і харизматів, православної і мормонської церков). Не полишає своєї актуальності дієвість спільних соціально-харитативних програм. Великим об'єднавчим потенціалом для католиків, православних і протестантів залишається військове капеланство, особливо запотребоване в умовах російської агресії на Сході країни.

Тому, на нашу думку, важливо артикулювати «точки росту» для конфесій України, як основу якісних змін на шляху консолідації українського соціуму. Ці «точки росту» становлять собою прописані цілі, що лягають в основу міжконфесійного діалогу і співпраці: практика військового і медичного капеланства; доопрацювання законодавчих ініціатив (законопроекти «Про військове капеланство», «Про медіа», «Про захист персональних даних», тощо), спрощення механізму оформлення гуманітарної допомоги тощо.

Чи не найголовнішим в процесі формування «українського світу» як простору єднання постає усвідомлення його, не як чогось усталеного і назавжди фіксованого. Це, в першу чергу, процес, який вимагає спільних суспільно-громадянських зусиль для підтримки його у тих формах, які постають запотребованими нині українським суспільством. Важлива роль в цьому процесі відводиться й релігії.

«Український світ» як простір єднання може і здатен формуватися за умов: 1) адекватної і зваженої політики з боку, перш за все, української держави – відповідно до Конституції, чинного законодавства, без преференцій для окремих конфесій (особливо на місцях), як шлях формування довіри до органів влади з боку конфесій; 2) розуміння і усвідомлення з боку представників релігійних організацій своєї відповідальності перед українським суспільством, базування на універсальних загальнолюдських цінностях, здатних об'єднати українців та реалізація означених цінностей через свою практичну діяльність в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2020рр. (Інформаційні матеріали) – Київ, 2020. 78 с.
2. Степико М. Українська ідентичність у глобалізованому світі. Х.: Майдан, 2020. 258 с.
3. Титаренко В. Теоретичні й практичні виміри «українського світу»: місце та роль релігії. - Українське релігієзнавство. К., 2021. №93. С.32-48.

Ткаченко Павло Ігорович,
здобувач вищої освіти
II-го магістерського рівня
Міжрегіональної Академії
управління персоналом,
член Асоціації правників України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ОСОБОВОГО СКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ

На сьогоднішній день, в умовах реформування багатьох сфер діяльності, настання позитивних змін, актуальним постає дослідження проблем у наймолодшому військовому формуванні України. Достатньо вдало застосовано реформування Національної гвардії України у 2018 році. На просторах інтернету та наукових бібліотек, безліч наукових розробок, досліджень, коментарів щодо актуальних проблем у військовій сфері але проблему військової злочинності досліджувало досить вузьке коло вчених-юристів, істориків, військових-практиків.

Звичайно, з суспільної точки зору, реформування є надійним інструментом в багатьох сферах але ефективність процесу постає на етапі завершення певних реформ. Розглядаючи саме реформування військової сфери, в тому числі Національну гвардію України, слід зазначити, що без наукового дослідження, визначення детермінантів злочинності, причин, умов та виокремлення заходів запобігання, протидії та профілактики військової злочинності, реформування вдалим не вийде. Саме впровадження наукових розробок, видатних вчених, в практичну діяльність органів військового управління та повсякденну діяльність офіцерів по роботі з особовим складом є впевненим та ефективним кроком до ефективного подолання злочинності в лавах військовослужбовців.

На рівень обороноздатності, бойового духу, військової дисципліни в лавах Нацгвардії впливають різні деструктивні процеси, факти кримінальних правопорушень, суб'єктами яких є саме військовослужбовці. Найгіршим моментом у структурованому змісті й характері військової злочинності став період 2014 року. Динаміка злочинів є показником тенденції зниження чи зростання. В період з 2005 по 2007 роки тенденція до зростання значно знизилась, тримаючись на одному рівні до 2009 року, після чого спостерігається незначне підвищення відсотку вчинених військових злочинів, а уже у 2014 році через резонансні події, що відбувалися в країні, кількість військових злочинів зростає з 15-18 до 450-500 злочинів. Сьогодні динаміка злочинів є трохи зниженою, але це не є свідченням факту про поліпшення криміногенної ситуації [1, с. 137].

Сьогодні динаміка військової злочинності коливається на одному місці та є зниженою у порівнянні з вище зазначеними роками але такий здавалося б позитивний фактор, не свідчить про поліпшення становища у військовій сфері. Разом із зниженням кількості військових злочинів, знизилась й кількість військових кадрів. Такий фактор негативно впливає на обороноздатність.

Аналізуючи кримінологічну характеристику військових злочинів, можливо зазначити про забарвленість структури злочинності. Серед злочинів вчинених військовослужбовцями нерідко помічаємо корупційні прорізи, насильницькі дії, злочини проти моральності, найчастіше вчиняються втечі з військових частин, порушення статутних правил, погрози або насильство щодо начальника, дідівщина, ухилення від військової служби різними способами, пошкодження військового майна, недбале ставлення до військової служби, та ін.

Таким чином, злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби залишаються досить небезпечними для сучасного українського суспільства, незважаючи на їх незначний відсоток в загальній структурі злочинності. Небезпечність їх проявляється не стільки в кількості, скільки в резонансному характері їх вчинення, в небезпечності для авторитету військової служби та державної влади і системи військової та національної безпеки країни в цілому, в ступені шкідливості наслідків для населення країни в цілому та авторитету держави на міжнародному рівні [1, с. 137].

Військова злочинність – це сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, учинених особами із Збройних Сил, інших військ і військових формувань, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, і персоналом військових частин, з'єднань та установ у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні цих частин, з'єднань і установ, за певний період часу і в певному просторі. Цей вид злочинності виділяється в структурі загальної злочинності за суб'єктним критерієм, тобто являє собою сукупність тих протиправних діянь, які вчиняються спеціальними суб'єктами права – військовослужбовцями [2, с. 254].

Загальна характеристика військових злочинів є особливою адже аналізування інформаційно-аналітичних матеріалів надає певні витоки про самогубства військовослужбовців, насильницькі дії, сексуальні злочини вчинені військовою особою. Такі дії свідчать про недостатню виховну роботу або не якісний відбір кадрів. Все частіше до лав військовослужбовців за контрактом потрапляють особи з категорії «спецконтингенту», такі особи мали місце бути на обліках в органах внутрішніх справ, бути схильними до вживання алкогольних та наркотичних засобів, можливо з підліткового віку, особи, які мають девіантну поведінку, психологічні, а й іноді психічні проблеми. Всі перераховані факти є свідченням про не якісний кадровий відбір на військову службу.

Прогалини виховної роботи мають місце вже в середині військового колективу, офіцери по роботі з особовим складом, командири рот, взводів не є компетентними в своїй роботі або ж не якісно, та не в повному обсязі виконують свої посадові обов'язки, що в подальшому негативно впливає на стан поведінки військовослужбовців.

Ще у 1998 році, в положеннях Концепції виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України, у першій частині передумов розроблення Концепції зазначалось: «У виховній роботі серед військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України є серйозні недоліки. Про це свідчать факти порушення військовослужбовцями військової дисципліни, вчинення ними злочинів та інших правопорушень, існування у стосунках між військовослужбовцями нестатутних відносин. Відбувається падіння престижу військової служби» [3, с. 1].

Отже, виходячи з вище викладеного, злочинність в лавах Національної гвардії серед особового складу військовослужбовців присутня, такий факт підтверджується матеріалами Єдиного реєстру судових рішень. З метою запобігання, протидії та профілактики військової злочинності, слід вивчити, проаналізувати та впровадити в практичну діяльність розробки видатних науковців. Створити програми та стратегії щодо право обізнаності солдат, ввести певні зміни в навчальну програму військовослужбовців, зосередити більше уваги на кримінально-правових аспектах, надати поняття військового злочину та його наслідків. Лише за умов суворого дотримання чинного законодавства України та внесення змін до внутрішніх актів можливо досягти позитивних змін. На разі проблема військової злочинності залишається загостреною в суспільстві та потребує нагального вирішення актуальних проблем. Актуальні проблеми військової злочинності серед особового складу Нацгвардії в сучасних умовах становлять собою підґрунтя для подальших наукових досліджень та розробок.

Соціально-правовими поглядами в даній проблемі можливо назвати необхідність привести в дію такі позиції як, набір до лав Національної гвардії України свідомих, патріотично налаштованих осіб, недопущення серед особового складу проявів алкоголізму, вживання наркотичних засобів, проведення реорганізації шляхом звільнення зі служби осіб, що відносяться до «спецконтингенту» та в подальшому притягнення до юридичної відповідальності, збільшення державою видатків на фінансування Національної гвардії України з метою збільшення грошового забезпечення військовослужбовців та офіцерів, покращення медичного забезпечення, соціальних гарантій, національно-патріотичне виховання, підвищення бойового духу та ефективна боротьба з корупцією.

Список використаних джерел:

1. Спеціальні-кримінологічні заходи запобігання військовим злочинам як напрям забезпечення національної безпеки. Шалгунова С. А., Ткаченко П. І. / Міжнародна та на-

ціональна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2019 р.). Дніпро : *Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ*, 2019, с. 136-137.

2. Злочинність військова. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В.В. Чернея, В.В. Сокурєнка ; упоряд. О.М. Джу́жа, О.М. Литвинов. Київ ; Харків : *Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ ; Кримін. асоц. України* ; Золота миля, 2017. С. 254–257.

3. Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України. Затверджено Указом Президента України від 4 вересня 1998 року № 981/98. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981/98>.

Трубавіна Ірина Миколаївна,
доктор пед. наук, професор, професор
кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Національної академії
Національної гвардії України

Бойко Світлана Миколаївна,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЕТИКА СПІЛКУВАННЯ З СІМ'ЯМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Для сучасної етики спілкування характерним є комунікативний поворот, який передбачає діалог всіх учасників процесу спілкування. Якщо брати військово-соціальну роботу, яка є відносно новим видом діяльності для НГУ, ЗСУ, якої не було до 2014р (до АТО), що визнає масові соціальні проблеми військовослужбовців і членів їх сімей з військовим конфліктом на Сході України, то виникає питання як в мирному для інших людей суспільстві надавати соціальну допомогу сім'ям військовослужбовців, які брали участь в АТО, ООС, у процесі військово-соціальної роботи. Зазначимо, що військово-соціальна робота є відомчою роботою і здійснюється поруч, а не взамін соціальної роботи і соціальних послуг з сім'ями, які перебувають в складних життєвих обставинах (визначених законодавством про соціальну роботу і соціальні послуги). При цьому у цивільних закладах вищої освіти соціальній роботі з військовослужбовцями і членами їх сімей не вчать, тим більше в умовах військового конфлікту, хоча таких закладів, які готують соціальних працівників, більше 100 в Україні. Існують в навчальних дисциплінах цих закладів окремі теми соціальної роботи в закритих колективах, у т.ч. з військовослужбовцями. Окремо досліджується реабілітація ветеранів АТО (Ю.Л.Бриндіков), соціально-педагогічна робота з сім'ями військовос-

лужбовців у мирних умовах (Н.С.Олексюк). У закладах вищої освіти, які готують майбутніх офіцерів, ця дисципліна нещодавно з'явилася в Національній академії Національної гвардії України на бакалавраті. Вона включає до себе етику військово-соціальної роботи як окрему теми лекції і семінару, але етика спілкування до неї не входить у зв'язку з обмеженістю в часі. Виникає питання, як будувати діалог у військово-соціальної роботі і налагоджувати її з сім'ями військовослужбовців, які перебувають в зоні конфлікту в небезпеці, загинули, отримали поранення, потрапили в полон. Саме це питання і є метою статті.

Зазначимо, що сім'я має низку особливостей, що вимагають етичного підходу до військово-соціальної роботи з нею: 1) сім'я - це замкнута система, яка існує тільки завдяки власній відокремленості від суспільства на основі родинних зв'язків і почуттів; втручання в її життя може порушити ці зв'язки та почуття; 2) сім'я – це підсистема суспільства, яка відображає у своєму житті його цінності та норми і водночас має право на власні традиції, визначення мети і способу своєї життєдіяльності; ці цінності, норми, традиції, цілі можуть бути протилежними, у зв'язку з чим виникає питання про збереження загального та індивідуального; 3) сім'я складається з підсистем – членів сім'ї, що мають рівні права у суспільстві і водночас — традиційні ролі в сім'ї, займають рівне місце в розподілі влади в сім'ї і водночас впливають на інших членів сім'ї вже самим своїм існуванням, поведінкою, спілкуванням. В умовах військового конфлікту і відсутності батька або матері відбувається перерозподіл традиційних ролей в сім'ї, влади, здійснюється додаткове навантаження на тих членів сім'ї, які раніше цих ролей і обов'язків не виконували, обов'язки отримують і діти, і особи похилого віку.

Виходячи з професійних цінностей соціального працівника, міжнародних, етичних принципів і стандартів соціальної роботи, вітчизняного кодексу етики соціального працівника щодо впровадження етичних норм у соціальну роботу, особливостей сім'ї, можна розкрити норми етичної поведінки і спілкування заступника командира частини по роботі з особовим складом з членами сімей військовослужбовців таким чином:

I. Абсолютні: завжди пам'ятати про інтереси сім'ї в цілому і окремих її членів, зберігати цілісність сім'ї; захищати права сім'ї та її членів, надавати необхідну підтримку і допомогу, сприяти розвитку сім'ї та її стабілізації, формуванню її самостійності; зберігати професійні межі при виявленні почуттів та емоцій, виявляти емпатію при розв'язанні проблем сім'ї; сприяти благу сім'ї; втілювати на практиці цінності та принципи етики соціального педагога; попереджувати нерівність, дискримінацію, негуманність дій в сім'ї та щодо неї, боротися з ними, виступаючи як захисник сім'ї; ставити службовий обов'язок над усе, бути відданим своїй професії; вміти не піддаватися впливам, залишатися об'єктивним, діючи в межах своєї компетентності; виходити з позиції милосердя, виконуючи різні ролі; прагнути до самовдосконалення, підвищення своєї педагогічної майстерності; бути спрямованим на дії; пра-

цювати з опорою на позитивне в сім'ї та людині; постійно прагнути до поліпшення життя людей, зменшення страждань; сприяти інтеграції, виступати і боротися проти сегрегації сім'ї або окремих її членів.

II. Відносні: бути доброзичливим, уважним у роботі, вміти вислуховувати, передавати інформацію, здійснювати вплив на сім'ю в цілому та на окремих її членів; не обманювати, бути чесним; спонукати сім'ю та її членів до самовизначення (а не бути для неї „спонсором”), активізувати і стимулювати її потенціал; бути зразком етичної поведінки, носієм високих моральних якостей; не давати обіцянок від імені інших працівників; діяти в межах своєї компетентності; нести персональну відповідальність за свої дії; не брати платню за дії, які є функціональними обов'язками; зберігати і захищати гідність, честь і права своїх колег; дотримуватись ідей рівності у роботі з сім'єю і захищати рівноправність жінок і чоловіків у сім'ї; виконувати свої обов'язки якнайкраще.

III. Короточасні: спонукати сім'ю до самостійного або спільного прийняття рішень; виявляти довіру до сім'ї, але враховувати всі позиції, погляди, думки; інформувати сім'ю про мету, зміст, методи, засоби, результати своїх досліджень, здійснювати їх за згодою сім'ї; враховувати структуру сім'ї, розподіл влади, гендерні, вікові, індивідуальні особливості членів сім'ї; будувати стосунки з сім'єю на основі діалогу, на рівних; мати бадьорий настрій, вміти зацікавлювати перспективами, переконувати; не підміняти роботи ремеслом, не низводити мистецтво до заробітку, любити свою професію; нагадувати сім'ї про її можливості, потенціал, а не про її недоліки; схвалювати і попереджати, застосовувати якомога менше осуду і критики, переконувати, а не забороняти; активно співпрацювати з іншими особами, від яких залежить добробут сім'ї; не відштовхувати людей, якщо не в змозі їм допомогти.

Філянїна Людмила Анатолівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Університету митної справи
та фінансів (м. Дніпро)

ЗАСТОСУВАННЯ ст. 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гуманітарні договори, кінця XIX початку XX століття, зокрема Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років та Женевські конвенції 1864, 1906 та 1929 років, призначені для використання саме у воєнний час. У даних конвенціях значення війни було очевидним і не потребувало обґрунтованого пояснення. Так, ст. 1 III Конвенція про відкриття бойових дій передбачала, що «воєнні

дії не повинні починатися без попереднього і недвозначного попередження, котре матиме або форму мотивованого оголошення війни, або форму ультиматуму з умовним оголошенням війни».

Досвід показав, що більшість збройних конфліктів, що мають всі ознаки війни, починаються без відповідного попередження і нехтують правилами передбаченим Гаазькою конвенцією 1907 року. Водночас, існує безліч прикладів, коли держави, що перебувають у стані війни, заперечували легітимність ворожого уряду і тому відмовлялись визнати існування стану війни, а тимчасове зникнення суверенних держав в результаті анексії або капітуляції було приводом для неглегтації гуманітарних конвенцій. Державам необхідно було знайти відповідні засоби для запобігання даних явищ. Дані конвенції все частіше розглядають як серію безумовних зобов'язань, урочисте підтвердження принципів, що дотримуються самі по собі. Держави проголошуючи принцип захисту цивільного населення, сподіваються поліпшити стан своїх громадян, котрі не приймають участь у війні чи збройному конфлікті. Це робиться з поваги до людської особистості.

Значну роботу задля встановлення додаткових правил захисту цивільного населення під час війни в 20-х роках ХХ століття проводить Міжнародна організація Червоного Хреста, котра звернула увагу на доцільність передбачити при будь-якому майбутньому перегляді Конвенцій порядок їх застосування як до неоголошених, так і до оголошених воєн. Це стало ще більш актуальним беручи до уваги досвід Другої світової війни.

У ст. 2 Конвенції про захист цивільного населення під час війни зазначається, що немає необхідності в офіційному оголошенні війни або визнанні існування воєнного стану як попередніх умов для застосування Конвенції. Виникнення фактичних бойових дій є достатнім. Отже, позбавляє воюючі сторони приводів, котрі вони можуть теоретично використовувати для ухилення від виконання своїх зобов'язань. Також, необхідно зазначити, що використання двох різних визначень «війна» і «збройний конфлікт» є цілком виправданим. Держава, котра використовує зброю проти іншої держави, завжди може стверджувати, що вона не веде війну, а лише бере участь у поліцейських діях або діє в рамках законної самооборони. Словосполучення – «збройний конфлікт» робить такі аргументи неприйнятними. Тому, у значенні даної статті, будь-яка суперечка із використанням збройних сил, що виникає між двома державами є збройним конфліктом, навіть якщо одна зі Сторін заперечує існування воєнного стану. Не має значення, тривалість конфлікту або скільки відбувається безпосередньо війна.

Отже, основною метою прийняття Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. було встановлення гуманітарних правил, яких слід дотримуватися під час війни чи збройних конфліктів. Конвенція розроблена насамперед для захисту окремих осіб, а не для задоволення державних інтересів, тому посилатися на невизнання стану війни однією зі сторін, що є учасником збройного конфлікту є недоречним.

Ходус Олена Володимирівна,
д. філос. н., доц., професор кафедри
соціології Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

ПОНЯТТЯ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» ЯК МАРКЕР (ПОСТ)СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ

Сучасна «філософія життя» у світі і в Україні виявилась багатонародною подією, котрі спричинили радикальне (пере)визначення самої природи «соціального»/«соціальності» як квінтесенції проекту «простої сучасності». Одразу зауважимо, що говорячи про соціальність, ми маємо на увазі - принципи організації системи соціальних інституцій, форми взаємодії (інтеграції, кооперації, співробітництва), соціальні відносини, соціальні зв'язки, соціальні групи, які усі разом утворюють структурований суспільний устрій.

У такому визначенні соціальність: а) виступає своєрідною «тканиною» суспільства, яка тримає соціальний порядок у форматі «спільного життя»; б) прямо пов'язана з механізмами нормативної регуляції – правилами (культурними зразками, моделями, патернами), що встановлюють орієнтири і сценарії «нормальної» поведінки (індивідуальної і колективної). «Нормальність» у такому контексті слід розуміти як прагматично орієнтовані форми повсякденної активності (форми життя), що відповідають морально-етичним, правовим, ідеологічним кодам, які циркулюють у просторі актуальної культури і визначаються як загально схвальні.

Вочевидь, ті уявлення про «нормальність», які мали місце в умовах модерної культури (модерного типу соціальності) з її «чорно-білою соціально-політичною оптикою» [2, с.10] добра і зла, норми і патології, правильної і неправильної ідентичності, в ситуації (пост)сучасного суспільства позбавляються свого чітко визначеного змістовного сенсу. Колізія деконструкції соціальності, що відбувається на наших очах, полягає не в тому, що соціальне (як джерело колективних смислів, солідарних форм стосунків, зв'язків і порядків взаємодій) втрачає свою актуальність. В цьому зв'язку важко не погодитися з К. Кнор-Цетіною, яка резюмує: «Соціальне залишається постійною характеристикою людського життя» [5, с. 283]. Інше питання, що відносини, які встановлюються сьогодні між людьми, зовсім не спонукають до «спільного життя». Ба більше, ми живемо «в епоху неолібералізму і індивідуалізації, коли розпадаються усі політичні і культурні спільноти. Це епоха конкуренції усіх з усіма» [4]. Як наслідок, людина починає розуміти і оцінювати себе та інших, керуючись «етикою самоздійснення» (Ч. Тейлор [7]), котра стимулює надмірну зосередженість на власному «Я». Констатуючи «кінець спільностей», Б. Гройс, зокрема, зауважує, що сьогодні

«ніхто ні чого не хоче слухати, ніхто не хоче ні на кого дивитися, а кожен хоче щось сказати <...> продемонструвати <...> це культура селфі <...> При цьому єдина наша публіка – це Google» [4]. Коротко кажучи, людина перетворюється на інструмент самого себе.

Таким чином, ми живимо у доволі специфічну епоху, де змінюються інстанції, агенти, формати, семантика (пост)сучасної соціальності, а відтак затверджується «нова нормальність», маркерами якою стають – «баналізація зла», «моральна сліпота» (в термінології З. Бауман). Йдеться про звуження соціальних зв'язків, дефіцит об'єднуючих смислів, стоншування, «спустошення» людських стосунків на тлі процесів наростаючої індивідуалізації. За З.Баумом «відносини, які встановлюються сьогодні між людьми названо «чистими», тобто, без «прив'язаностей», без прийнятих безумовних зобов'язань <...> Єдина основа та підстава для продовження таких зв'язків – це, як то кажуть, рівень взаємозадоволення від них» [2, с. 21]. Ефектом замкненості людини на собі стає стан тотальної не-сумотності. І, дійсно, як можна відчувати себе сумотним, коли у тебе таке насичене життя у соціальних мережах, таке активне спілкування з друзями у Facebook? У подібній ситуації вже нікого не дивує поява в актуальному «календарі свят» Міжнародного дню одинаків (14 лютого).

«Нова нормальність» заявляє про себе у нових режимах тілесності, де дотик стає атавізмом (нормативна вимога - дотримуватись «особистих меж» інших людей, при найми так закликає поп-психологія); у формуванні нової культури спілкування на тлі використання гаджетів, коли «незважаючи на те що ми не розлучаємося зі своїми смартфонами навіть в ліжку і санвузлі, просто так взяти і подзвонити кому-то стало справою практично неможливим. Телефонному дзвінку тепер передуює листування з проханням уточнити час, зручний для розмови» [1]

Нові формати соціальності посилюються на тлі так званої «нової етики» з її культом віктимності, явленнями про справедливість, цензурою відносно «політик ідентичності», новими міжособистісними стосунками – робочих, сексуальних. У цьому зв'язку, привертає увагу поява у нашому «мовному словнику» нових слів, на кшталт «харассменту», «аб'юзу», «неглекту», «бодішеймінгу» та інших поняття, закріплених за особливим досвідом допустимої/недопустимої взаємодії між людьми (точніше - цьому досвіду у контексті нормативних вимог «нової етики» присвоюється новий ціннісний статус). Як вказують автори книги «Кінець звичного світу» «світ закривається у локдаунах, здригається в харассмент-скандалах, а різноманітні техніки управління масами і контролю над власною особистістю - від світської медитації і психотерапії до навчання ненасильницького спілкування - стають новою нормою [8]. У результаті в умовах сучасної політкоректності «новою нормальністю» виглядає постійний (само)моніторинг себе, який людина здійснює через побоювання зачепити чийсь почуття. Інша справа, що така поїткоректність можу суттєво ускладнювати важливі дискусії, які необ-

хідні «для нормальної роботи суспільства» [6]

Зазначимо також, що поняття «нової нормальності» набуває серйозної дискурсивної сили в контексті критичної рефлексії пандемії коронавірусу COVID-19, яка спричинила глобальну (ре)конфігурацію порядку організації соціального життя – від рівня соціальних інститутів (змінились трудові відносини, освіта, медицина, держава у цілому) до рівня повсякденних практик людей (їх цінностей, емоцій, диспозицій). На тлі викликів пандемії відбулись «фізичні та символічні зміни простору і часу; поведінка і взаємодії людей в місті, в громадських місцях, в транспорті, в магазинах, в медичних установах; поломка і реорганізація у професійному і повсякденному житті; баланс гендерних ролей, зміни кордонів між публічним і приватним; трансформація особистих/сімейних/інтимних відносин, відносин зі старшим поколінням; нові способи комунікації (в тому числі транснаціональні взаємодії) і нові солідарності; нові тілесні практики; хвороби; емоційні практики; реакція на різні медійні дискурси і державні заходи підтримки/контролю» [3]. Тож ситуація карантину, самоізоляції і необхідність дотримуватись соціальної дистанції, встановили нові правила життя, котрі, з одного боку ще більше активізували процеси індивідуалізації у суспільстві, а з іншого – посилили біополітичний контроль за практиками виробництва «слухняних тіл» (в термінології М. Фуко).

Таким чином, зазначимо: в актуальних соціокультурних обставинах принципово змінюється характер соціальності, яка утворюється новими уявленнями про «нормальність», що свідчить про фундаментальні трансформації, пов'язані зі змінами культурних, політичних, правових, морально-етичних орієнтирів суспільства.

Список використаних джерел:

1. Арансон П. Любовь: сделай сам. Как мы стали менеджерами своих чувств. Москва: Индивидуум, 2020. 193 с. [Электронный ресурс]. URL: <http://flibusta.site/b/600861/read>
2. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / пер. англ. Київ: Дух і Літера, 2014. 280 с.
3. Вирусные дневники: хроники повседневности [Электронный ресурс]. URL: <https://eusp.org/projects/virusnye-dnevniki-khroniki-povsednevnosti>
4. Гройс Б. Конец общности: о необходимости одиночества и рефлексии в искусстве [Электронный ресурс]. URL: <http://syg.ma/@inrussia/koniets-obshchnosti-boris-grois-o-nieobkhodimosti-odinochestva-i-riefliksii-v-iskusstvie>
5. Кнорр-Цетина К. Социальность и объекты. Социальные отношения в постсоциальных обществах знания. *Социология вещей: сб. статей / под ред. В. Вахштайна*. Москва: Издат. Дом «Территория будущего», 2006. С. 267–307.
6. Матафов О. Что выбираете – социальную справедливость или свободу слова? [Электронный ресурс]. URL: https://petrimazepa.com/chto_vybiraete_socialnuyu_spravedlivost_ili_svobodu_slova
7. Тейлор Ч. Етика автентичності / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2002. 128 с.
8. Цит. по: Журнал «Нож» приглашает читателей на презентацию книги «Конец привычного мира» [Электронный ресурс]. URL: <https://knife.media/book-presentation/>

Цибулько Людмила Григорівна,
доктор пед.наук, доцент, в.о.зав.кафедри
педагогіки Донбаського державного
педагогічного університету

Білецький Олексій Анатолійович,
кандидат пед.наук, доцент. доцент
кафедри педагогіки Донбаського
державного педагогічного університету
(м. Словянськ, Донецької обл.)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ І ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Виховання громадянськості, поваги до прав і свобод людини, – один з основних принципів державної політики в галузі освіти, про що зазначено в Законі України « Про освіту».

У сучасних умовах серйозно загострилися проблеми соціальної непристосованості дітей і підлітків. Щорічно зростає кількість правопорушень, вчинених дітьми й підлітками. Відзначається зріст важких злочинів, злочинність неповнолітніх усе більш здобуває організований і груповий характер. Майже кожне третє правопорушення відбувається непрацюючими підлітками, які навіть і не навчаються. Значне число підлітків виконують суспільно небезпечні діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності.

Порушення поведінки підлітків залежить від взаємодії багатьох факторів, які можна розглядати за такими напрямками: соціально-психологічним, клініко-психопатологічним й індивідуально-динамічним [5, с.122-123].

Про роль соціально-психологічного фактору переконливо свідчить зростання і омолодження злочинності в періоди соціальної нестабільності. Соціальні фактори як і раніше залишаються одними з основних причин формування протиправної поведінки в підлітків. Це: сімейне неблагополуччя, алкоголізм, наркоманія, соціальне сирітство, невиконання батьками обов'язків по вихованню дітей. Родина повинна стати активно діючим елементом системи профілактики правопорушень серед підлітків. Активна робота в області правового виховання, пропаганді здорового способу життя, подолання всіх типів залежностей і соціальної некомпетентності, соціалізація підлітків повинна стати головним завданням сучасної школи.

Державна цільова програма розвитку освіти повинна звернути велику увагу на виховання правової культури юних громадян, підвищенню правової грамотності учнів.

Педагогічна доцільність поставленого завдання диктує необхідність удосконалення існуючої системи правового виховання, яка відповідала б інтересам суспільства в цілому й відображала змістовний компонент освіти –

виховання законослухняного громадянина.

У сучасних умовах саме правове виховання і освіта стають найважливішим фактором розвитку особистості, становлення сучасного українського суспільства й демократичної правової держави. Виховний потенціал правового виховання прямо пов'язаний із затвердженням демократичних правових цінностей у масах. Правову підготовку школярів можна розглядати як спеціально організовану виховну систему, що повинна забезпечити соціалізацію особистості учня [2, с.12].

В умовах розбудови ринкової економіки і державності в Україні, з'являється нагальна потреба розширення базового шкільного курсу з економіки й права. Особливо гостро вона постає у вихованні учнів середніх і старших класів загальноосвітніх закладів України.

Багато випускників вступають до гуманітарних, у тому числі юридичних вишів, тому перед школою постає завдання надати підліткам глибокі знання, для успішної здачі ЗНО з економіки й права. Юридична підготовка необхідна не тільки майбутнім професіоналам, але й будь-якій людині, тому що кожен громадянин України зустрічається з такими життєвими ситуаціями, що вимагають знання елементарних юридичних норм. Ці знання особливо необхідні неповнолітнім, тому що саме через правову безграмотність вони часто стають порушниками законів, злочинцями або жертвами злочинів [3, с.100].

Необхідність правового навчання й виховання як важливого компонента соціально-гуманітарної освіти особистості обумовлена завданнями формування правової культури школярів, їх функціональної грамотності, практичних навичок у сфері прав людини. Правова компетенція, сформована в процесі правової підготовки школярів, являє собою комплексну характеристику, що інтегрує в себе не тільки знання, навички, здібності, ціннісні установки, індивідуальні способи поведінки учнів, але освоєння й придбання досвіду діяльності, необхідного кожному в повсякденному житті, у процесі соціальної практики, у рамках виконання різних соціальних ролей. Виховний потенціал правової освіти прямо пов'язаний із затвердженням демократичних правових цінностей у суспільстві, забезпеченням цілісності й послідовності виховних впливів на основі сторони становлення й розвитку особистості. Правова підготовка школярів повинна розглядатися як спеціально організована виховна система, що забезпечує соціалізацію особистості школяра на основі позитивної мотивації й стимулювання пізнавальної діяльності учнів [1, с.64].

У старшій школі вивчення права, як важливого компонента соціально-гуманітарної освіти особистості, належить до пріоритетних дисциплін, що забезпечують можливості правової соціалізації підлітків. Вивчення права в старшій школі дозволяє познайомитися зі специфікою професійної юридичної діяльності адвоката, судді, прокурора, нотаріуса, слідчого, юрисконсульта. Правове виховання і освіта спрямовані на створення умов для розвитку цивільно-правової активності, відповідальності, правосвідомості учнів [4, с.59]. Припускаємо, що подальше засвоєння основ правової грамотності й правової куль-

тури повинно створити міцний фундамент особистості для формування навичок правової поведінки, необхідних для ефективного виконання випускниками основних соціальних ролей у суспільстві (громадянина, платника податків, виборця, члена родини, власника, споживача, працівника тощо).

Таким чином, вивчення права є найважливішим компонентом соціально-гуманітарної освіти і виховання особистості, належить до пріоритетних дисциплін, що забезпечують можливості правової соціалізації підлітків. Правове виховання спрямоване на створення умов, необхідних для ефективного виконання юними членами спільноти основних соціальних ролей у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Фіцула М. М. Правове виховання учнів : метод. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : ІЗМН, 1997. – 148 с.
2. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Кравчук. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.
3. Зарицький О. Л. Правове виховання як доміант формування правової культури / О. Л. Зарицький // Європейські перспективи. – 2011. – № 2, 1. – С. 98–102.
4. Орлова О. О. Механізм правового виховання / О. О. Орлова // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ. – 2005. – № 4. – С. 57–65.
5. Кутиркін А. А. Шляхи розвитку теорії та практики правового виховання населення України / А. А. Кутиркін // Право України. – 2008. – № 3. – С. 122–125.

Черкас Катерина Шалвівна,
здобувач вищої освіти 4-го курсу
факультету для підготовки підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Скиба Елеонора Костянтинівна,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор філософських наук, доцент

НОВІТНІ ВИМОГИ ДО ВЗАЄМВІДНОСИН ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ІЗ ГРОМАДЯНАМИ ЯК ЗАПОРУКА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Взаємодія громадян з поліцією є важливим елементом для визначення того, який рівень довіри в суспільстві та в позитивному, чи негативному світі громадяни думають щодо роботи поліцейських. Кожен співробітник пра-

воохоронних органів присягає дотримуватися законів України і служити населенню, яке йому доручено захищати. Іноді це передбачає опитування свідків, підозрюваних, потерпілих та інших учасників інциденту, що свідчить про спілкування поліцейських с громадянином. Протягом останніх кількох років було проведено багато досліджень з різних аспектів сприйняття громадянами поліції, щоб визначити, з чого складаються ці уявлення та думки. Розглядаючи біологічні та соціально-економічні фактори, які можуть мати для себе цивільні особи, і те як поліцейські самі можуть вплинути на ці думки. Необхідно, щоб поліція поводитись з людиною справедливо, з великою стурбованістю проблемам, щоб в особи з'явилося почуття довіри.

Правову основу взаємодії поліції та суспільства на засадах партнерства утворюють такі джерела: Конституція України від 28.06.1996; Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015; Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000; Наказ МВС України від 28.07.2017 №650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції»; Наказ МВС України від 19.12.2017 №1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України».

Вітчизняний науковець Г. О. Балл вважає, що «норму діяльності можна охарактеризувати як соціально задану основу, в межах якої будується (чи повинна будуватися) дана діяльність. Будь-яка норма розрахована на багатократне застосування. В цьому полягає відмінність норм від завдань і конкретних доручень щодо реалізації певних дій у визначених ситуаціях. Але завдання та доручення функціонують в межах, окреслених певними нормами. Доручення чи наказ керівництва набуває сили в межах загальної норми, що вимагає від працівника поліції їх виконання» [1].

Щодо розгляду питання проблем взаємодії, то до цього можна віднести кілька ключових проблем, пов'язаних з роботою, які також можуть вплинути на довіру до поліції. Нехтування чи байдужість до проблем, які вони оперують, дискримінація груп людей, корупція серед офіцерів та недбайливе ставлення до оточення викликають проблеми довіри. Одним із запропонованих методів для сприяння зміцненню або відновленню довіри є розбудова поліції, яка формує свою діяльність на засадах дотримання принципів справедливості у своїй практичній діяльності, поваги до прав і свобод громадян, а також буде відкритою та прозорою щодо того, як поліція діє та приймає рішення. Важливо, щоб громадяни могли знати чи застосовується принцип справедливості та на яких підставах відбувається дія поліції.

Звертаючись до Закону України «Про Національну поліцію», то до ст. 5 «Взаємодії поліції з органами державної влади та органами місцевого самоврядування» говориться про те, що поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів, це являється основним регламентом щодо ство-

рення відповідних відносин суспільства з поліцією.

«Щодо взаємодії поліції з населенням, то тут основним суб'єктом взаємодії виступає дільничний офіцер поліції. Основні завдання дільничного офіцера поліції у цій сфері регламентуються Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції», а саме: 1) діяльність, що ґрунтується на принципі взаємодії з населенням на засадах партнерства та має на меті співпрацю з громадянами, громадськими організаціями, установами, підприємствами різних форм власності; 2) взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування, населенням й утвореними відповідно до чинного законодавства громадськими формуваннями з охорони громадського порядку; 3) виконання завдань, спрямованих на дотримання прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави тощо».[2]

Як правило, завжди краще бути ввічливим з іншими, ведучи щоденні справи. Від співробітників завжди чекатимуть ввічливості та професіоналізму, ці прості, але важливі кроки допоможуть забезпечити взаємодію з працівниками правоохоронних органів. Кожен любить, щоб до нього ставились з повагою та гідністю. Поліцейський може бути твердим, але справедливим. Поліцейський не є суб'єктом права лише в межах своєї особистості. Більше того, в очах суспільства він - це частина уряду і працює лише з метою служіння громадськості, перед якою поліція має бути підзвітною. Важливим елементом підзвітності є відкритість. Таємність у роботі поліції є не тільки небажаною, але й необґрунтованою. Підзвітність також має на меті реагування на проблеми та потреби громадян. Це означає управління поліцейськими ресурсами найбільш економічно вигідним засобом.

«Існуючий проект «Поліцейський офіцер громади» – це наступний крок у реформі Національної поліції. Його основна ціль – забезпечити кожному територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Його головне завдання – орієнтуватися на потреби місцевого населення, підтримувати постійний контакт із мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми громади та запобігати вчиненню правопорушень. Проект спрямований на надання професійних поліцейських послуг у невеликих населених пунктах, що полягає не лише у реагуванні на вчинення правопорушення, а й насамперед у забезпеченні захисту та безпеки громади, задоволенні її потреб» [3].

Для того, щоб підвищити рівень взаємодії діяльності поліцейських з населенням необхідно дотримуватись та розуміти, наприклад, такі принципи:

- дотримуватися формули ефективності роботи поліції - це функція контролю за злочинністю, попередження злочинів, вирішення проблем, задоволення громадян, якість життя та залучення осіб, як наприклад, людей залучають на якісь заходи щодо охорони публічного порядку;

- створювати взаємну довіру між поліцією та громадою, що є надзвичайно важливою для існування ефективної поліції;
- запобігання злочинності має бути гнучкою, довгостроковою стратегією, коли поліція та громадянин колективно зобов'язуються вирішувати складні та хронічні причини злочинності;
- розуміння людей, що поліцейська діяльність громади вимагає знань, доступу та мобілізації ресурсів населення;
- звернути увагу, що поліція з населенням може досягти успіху лише тоді, коли керівництво поліції та урядовці з ентузіазмом підтримують її принципи та положення;
- правоохоронна діяльність з громадинами повинна розподіляти ресурси та послуги на основі аналізу, ідентифікації та прогнозування закономірностей та тенденцій, а не випадків та інше.

«Аналіз і використання зарубіжного досвіду участі населення у правоохоронній діяльності – дійовий інструмент якісного покращення співробітництва поліції і населення та реальна можливість підвищення ефективності роботи поліції. В теперішній час назріла потреба у прийнятті нових нормативно-правових актів МВС України, Національною поліцією України, які повинні регламентувати особливості взаємодії правоохоронних органів з населенням. Необхідно підготувати методичні рекомендації про тематику та порядок проведення занять з громадськими формуваннями правоохоронної спрямованості, розробити механізм залучення до правоохоронної діяльності осіб, які не є членами громадських формувань» [4].

Список використаних джерел:

1. Балл Г. А. Нормы деятельности и творческая активность личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 2012. – № 6. – С. 25–34.
2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції / Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 28.07.2017 № 650. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>
3. Нормативна база. URL: <https://sheriffua.org/news/harkov/politsejski-ofitseri-gromadi-je-a-vidomchoji-normativnoji-bazi--nemaje8846>.
4. Взаємодія поліцейських. URL: <http://apnl.dnu.in.ua/tom2/12.pdf>.

Чехута Марія Олегівна,
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Стояцька Ганна Михайлівна,
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, кандидат філософських наук,
доцент

СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО – ПЕРСПЕКТИВНІ ТА КОНТРОВЕРСІЙНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сьогодні Європейський Союз пропонує деяким країнам, так як і раніше Україні та ще низці пострадянських країн, нову платформу для співпраці так зване «Східне партнерство», яке покликане оновити й удосконалити східний вектор Європейської політики сусідства (ЄПС), механізми та інструменти якої неодноразово ставали предметом дискусій та критики.

Можливо, в результаті практичної реалізації цієї ініціативи зрештою буде сформовано окремий «східний вимір» зовнішньої політики ЄС, спрямований на оптимізацію його відносин з державами Східної Європи, які не входять до Союзу. Однак перші кроки на шляху концептуалізації і впровадження у життя «Східного партнерства» показали, що в Євросоюзі і дотепер немає одностайної позиції та чіткого бачення щодо форми і кінцевої мети взаємин Брюсселя з його східними сусідами при відчутній перевазі позиції, що нова програма не повинна виходити за рамки політики сусідства, а має лише покращити її з ідеологічного та практичного боку.

В таких умовах нинішній етап східної політики ЄС може стати, як у свій час і Європейська політика сусідства, лише черговим дипломатичним жестом для заспокоєння «залишених за бортом» східних сусідів і свідченням дальшої неготовності чи небажання ЄС до швидких змін у відносинах із ними. Остаточний успіх цієї ініціативи залежить від низки умов, і в першу чергу від того, чи зможе ЄС довести, що це є серйозна пропозиція до безмитної торгівлі, мобільності населення та тісної енергетичної співпраці у Східній Європі. Водночас вже сьогодні можна говорити про кілька принципових і складних питань, пов'язаних з появою «Східного парт-

нерства», зокрема: як воно вплине на цілісність Європейської політики сусідства, тобто її «збалансований» підхід до сусідніх держав на сході та півдні ЄС, як воно буде пов'язуватись або не пов'язуватись з політикою розширення, і як його реалізація буде поєднуватись із відносинами окремих пострадянських країн з Російською Федерацією.

Зважаючи на зазначене, а також те, що обговорення «Східного партнерства» породжує численні дискусії та суперечливі висновки по обидва боки кордону України з ЄС, актуальним завданням бачиться всесторонній аналіз цієї ініціативи через призму національних інтересів та зовнішньополітичних прагнень України.

Мотиви «Східного партнерства», його можливості і додаткові цінності для європейської інтеграції України та інших східних партнерів ЄС активно дискутуються у вітчизняних та зарубіжних наукових, експертних і політичних колах [1; 2; 3], проте питання витоків та особливостей концептуалізації нового формату східної політики ЄС, його фактичних цілей та їх адекватності євроінтеграційним прагненням України, поки що не знайшли належного висвітлення в науковій літературі, що помітно утруднює формулювання предметних висновків стосовно його корисності для України. Вказані аспекти і стали предметом уваги автора в даному дослідженні.

Ідея започаткування «Східного партнерства», спрямованого на поглиблення співпраці Євросоюзу з Україною, Молдовою, Грузією, Вірменією та Азербайджаном, а також, можливо, Білоруссю належить «головному лобісту» східноєвропейських держав у Євросоюзі Польщі. Зокрема, на березневому саміті Союзу 2008 р., під час якого було підтримано рішення про створення ініційованого Францією «Середземноморського Союзу», прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск заявляв журналістам, що «якщо Європа дійсно налаштована на інтенсивнішу співпрацю з сусідніми країнами, то, в нашому розумінні, це в однаковій мірі стосується і нашого східного кордону, і сусідів на сході» та пообіцяв на наступній Європейській Раді представити конкретні пропозиції з даного питання [3]. Польський, на тот час, прем'єр вдало використав сприятливий момент (тобто намагання Франції започаткувати нову ініціативу для південних сусідів) для активізації дискусії щодо необхідності поглиблення відносин із східноєвропейськими державами.

Небажання ЄС започаткувати будь-яку ініціативу, яка б відкривала східним сусідам шлях до членства, викликане цілою низкою обставин, серед яких варто назвати популярність тези про необхідність припинити розширення після можливого прийому балканських держав і зосередитись на внутрішніх реформах і розвитку, побоювання можливого конфлікту з Росією і проросійські симпатії у низки держав ЄС, що обмежує свободу маневру, тривала внутрішня політична нестабільність в Україні та поглиблення фінансової та економічної кризи тощо. Однак, попри вказані фактори, Єв-

ропейський Союз все ж мав би притримуватися більш послідовної позиції стосовно східних сусідів, включаючи відносини з Росією і можливість їх координації з більш амбітною політикою стосовно України, Молдови чи Грузії, і бути готовим її сформулювати і відстоювати, оскільки невизначеність на східному напрямку не може тривати довго і в подальшій перспективі є скоріше недоліком, ніж перевагою.

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що сьогодні закладаються основи оновленого формату відносин між ЄС та його східними сусідами на роки вперед. Проект буде результативним лише, якщо спиратиметься на достатню фінансову базу та за умови підтвердженого бажання усіх країн-учасниць. «Амбівалентність історичної долі України не залишає нам інших варіантів, окрім активного розвитку відносин з Європейським Союзом в тому числі і через максимальне використання можливостей, закладених у політиці Східного Партнерства. В цьому сенсі чи не найважливішою складовою відносин має бути місія просвітництва, культурних та освітніх обмінів, що є запорукою і головною умовою транзиту в українську суспільну свідомість ідей правової держави та європейської системи правових, соціальних та політичних цінностей» [4, с. 359].

Отже, нашій державі необхідно наполегливо працювати у напрямку розбудови двосторонніх відносин з ЄС, необмежених будь-якими його зовнішньополітичними ініціативами і проектами, використовуючи водночас ті позитивні аспекти східного виміру політики ЄС, які відповідають нашим стратегічним прагненням.

Список використаних джерел:

1. Декларація Європейської Ради «Східне партнерство». *Додаткові можливості «Східного Партнерства» для європейської інтеграції України і східних партнерів: Матеріали міжнародної конференції*. К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2009. С. 20-21.
2. Коментар МЗС України щодо Комунікації Європейської Комісії «Східне партнерство». Міністерство закордонних справ України. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2284.htm>
3. Комунікація Європейської Комісії для Європейського Парламенту і Європейської Ради «Східне партнерство». *Додаткові можливості «Східного Партнерства» для європейської інтеграції України і східних партнерів: Матеріали міжнародної конференції*. К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2009. С. 7-19.
4. Стояцька Г.М. Україна у парадигмі східного партнерства: виклики та перспективи. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 27–28 травня 2020 р.* Національний центр «Мала академія наук України», 2020. С. 355-359.

Шинкаренко Інна Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ НА ОСОБИСТІТЬ ПІДЛІТКА

Віртуальна залежність це такий же діагноз як ігроманія, алкоголізм або наркоманія. В наш час майже кожна друга людина є в певному ступені залежною від комп'ютера. Діти являють собою найбільш незахищену аудиторію. Дану тематику досліджували В. Жмуров, А. Личко, А. Шабанов, Н. Василенко, В. Білоущенко, М. Снітко та інші.

Як вже зазначалось вище діти та підлітки є тією групою ризику, на яку віртуальний світ здійснює найбільш агресивний вплив. «Підлітковий вік – це найбільш складний та бурхливий період у формуванні особистості дитини, який характеризується глибоким змістом зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку. Це насамперед пов'язано з фізіологічною перебудовою організму, змінною становища дитини у відносинах з дорослими та однолітками. В цей час формується ціннісні орієнтації, закріплюються риси характеру та форми міжособистісної взаємодії, розвивається рефлексія, яка змінює перебіг та характер відносин з іншими людьми та ставлення до самого себе»[1, с.34].

За даними вчених 96% підлітків мають свою сторінку в мережі та активно користуються нею. Більшість опитуваних використовують Інтернет з 5-7 річного віку. 68% проводять у грі більше 6 годин вільного часу. Половина опитуваних і не намагається скоротити час перебування в мережі[2, с. 187].

Таким чином, перебування підлітків у віртуальному просторі та повне занурення в нього стає причиною відмежування себе від реальності, від справжнього спілкування в соціальному середовищі, що спричиняє деформаційні процеси формування особистості, підвищену агресію і, в решті-решт, девіантну поведінку підлітка. При цьому, особливу роль відіграє саме кількість часу, який підлітки витрачають на віртуальне життя.

Однією із найважливіших підліткових потреб є спілкування, яку вони не завжди можуть задовольнити у зв'язку з різними зовнішніми та внутрішніми обставинами. «У процесі використання підлітками Інтернет-мережі для спілкування у віртуальному просторі, що становить собою комунікаційний компонент, відбувається вплив на комунікативні процеси підлітків. Спілкування у віртуальному світі в багатьох аспектах повторює реальне, але в той же час має свої специфічні відмінності та особливості. У процесі Інтернет-спілкування створюється особливий простір (віртуальна реальність) з харак-

терним для нього видом спілкування, де виникають нові правила та закони» [3].

Таким чином, нові правила та закони Інтернету підлітки починають втілювати у реальному спілкуванні, повністю деформуючи сприйняття для всіх звичаї та особливості спілкування у соціумі. Зокрема, слід звернути увагу на вживання нецензурної лексики, нездатність встановлювати комунікативні зв'язки з людьми різних соціальних прошарків.

Крім вищезазначеного, негативний вплив віртуального світу відбивається на формуванні у підлітковому віці поведінкового компоненту. Надмірне перебування у віртуальності спричинює появу девіантної поведінки, що пов'язано із вседозволеністю та необмеженістю в Інтернет-середовищі. Інтернет – та реальність, де підліток може позбутися надмірної опіки та заборон з боку батьків та викладачів, там він може реалізувати усі свої приховані бажання повністю анонімно та безкарно. Частіше за все, такі підлітки, повертаючись до реальності, не можуть адаптуватися до законів та вимог соціуму і намагаються підлаштувати реальність під віртуальний простір, де вони повністю самореалізувались та отримали авторитет серед інших користувачів. Надмірне використання Інтернету спричиняє приріст агресії, яку підлітки можуть проявляти щодо своїх однолітків, батьків, викладачів і навіть до тварин.

Якщо ми вийдемо на вулицю то рідко побачимо юрбу дітей, які грають ц класики або схованки. Не всі навіть знають такі ігри. Для того, щоб відволікти дитину та не стежити за нею, батьки просто дають їм гаджети. Постійне перебування у «віртуалі» шкодить розвитку дитини як інтелектуальному, так і емоційному. Дитина втрачає інтерес до самостійного мислення, читання, ручної праці, стає пасивним споживачем інформації, як кажуть «рабом Інтернету».

Негативний вплив мають і онлайн-ігри, які забирають майже увесь час у сучасної молоді, дітей і навіть дорослих. Людина, що захоплена ними, створює для себе віртуальне життя. В цьому житті вона може поставати в образі, який їй подобаються, вона спілкується з іншими гравцями. Згодом у людини виникає залежність від них і вона поринає у віртуальне життя. І саме ця тонка грань між реальним і віртуальним життям може зникнути, тоді образ з онлайну стає твоїм життям. Це проявляється в стилі одягу, зачісці, манерах. На жаль, таке явище ми спостерігаємо досить часто. Адже зараз дуже багато стає живих образів онлайн-ігор: ельфи, гноми, феї сьогодні вже нерідко зустрічаються у місті.

Ще одна небезпека ігор в тому, що вони пропагують насильство. Адже в них досить часто підлітки виступають у ролі таких собі супер-героїв, які знищують все на своєму шляху. У грі можна вибрати собі зброю, супротивників, місце бою. Досить реально відбуваються на екрані комп'ютерів вбивства, і, врешті-решт, це вже перестає викликати негативні емоції. Так підліток зникає до крові і жорстокості. Часто емоції з ігор переносяться у життя. На

нашу думку, такі ігри сприяють розладам психіки та нестабільності емоційного стану людини[4].

Ще одними проблемними іграми є азартні онлайн ігри. Це такий вид ігор, де діти грають вже за дорослими правилами. Наприклад, так званий покер. Здавалось би звичайна карточна гра, яка розвиває стратегію та таке інше, але дещо в цій грі не таке вже звичайне – це реальні ставки. Дана гра більше популярна у старших класах та серед тих, хто навчається у вишах. «Легкі гроші» приваблюють, ставки підвищуються і легковажний гравець починає шукати кошти для подальшого задоволення[5, с. 179].

Відтак, негативний вплив віртуального простору на формування особистості підлітка є досить поширеною проблемою. Така залежність від Інтернету впливає на деформацію розвитку підлітка у всіх сферах життєдіяльності та впливає на становлення його майбутнього. Значна роль у відмежуванні молодих людей від пагубного впливу Інтернет-мережді покладається на найближче оточення, серед який провідні ролі посідають батьки та педагоги.

Список використаних джерел:

1. Білоущенко В. В. Психологічні особливості Інтернет-залежності в підлітковому віці / В. В. Білоущенко, Р. Т. Чарнецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки. – 2013. – Вип.1. – С. 33-36.
2. Зинковская О. А.. Диагностика причин негативного влияния виртуализации социальной среды на социализацию подростка. // Технологии социальной работы с молодёжью. III межрегиональная научно-практическая конференция с международным участием, 2015 г. с. 186-188, Белгород.
3. Інтернет ресурс: <http://biglib.info/5634-kompyutern-gri-yih-rozvitok-tasuchasn-realyi.html>.
4. Інтернет ресурс: <http://eslovnyk.com/tvori/tvir-na-temu-kompyuterni-ihry-virtualne-zhyttya/>.
5. Камінська О. Вплив інтернет-залежності на формування ціннісних орієнтацій молоді / О. Камінська // Нова пед. думка : наук.-метод. журн. – 2014. - № 1. – С. 178-182.

Шокотько Юлія Дмитрівна,
здобувач вищої освіти юридичного
факультету Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Каширіна Ірина Олександрівна,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

В умовах сьогодення, іноземна мова вважається однією із найважливіших дисциплін. Сучасна людина повинна не тільки вміло говорити, а й розуміти декілька мов, щоб відповідати актуальним вимогам. Але нині, існує так званий бар'єр традиційного навчання, а саме пандемія. З урахуванням обставин, які виникли в усьому світі, було запроваджено дистанційне навчання.

Метою даної роботи є дослідити та розкрити особливості і засоби навчання іноземної мови в системі освіти України, в умовах пандемії. Визначити які бувають методи або засоби технологічних платформ для дистанційного навчання іноземної мови. Розглянути приклади та зробити висновки.

На сьогоднішній день в Україні досвід використання дистанційного навчання зростає разом з кількістю ВНЗ. Завдяки підтримці українського законодавства щодо розвитку та поліпшенню дистанційного навчання, суспільство із зрозумінням поставилося до навчання в умовах пандемії. До того ж було виокремлено декілька переваг вивчення іноземної мови саме дистанційно:

- Студент має змогу отримувати знання знаходячись на великій відстані від викладача;
- Можливість залучати носіїв певної мови до уроку;
- Можливість проводити заняття для більш великої аудиторії.

Основні види дистанційного навчання нічим не відрізняються від денної форми навчання. Сюди входять: дискусії, бесіди, рольові ігри з вирішенням освітньої проблеми, проектна діяльність тощо. [1, с.29].

Нині існує багато нових технологій дистанційного навчання, які дають зовсім нові можливості викладання іноземної мови. Саме ці інноваційні методи дозволяють ще більше розширити коло навчальних прийомів. Потрібно зазначити, що для ефективної роботи з учнями в умовах карантину існують безліч соціальних мереж, електронних пристроїв та платформ.

Використовуючи інтернет, студенти мають змогу вдосконалити свої необхідні комунікативні навички, пізнати різні культури та поспілкуватися з носієм іноземної мови. [2, с.317]. Платформа Moodle вже багато років займає лідируючу позицію серед засобів для забезпечення дистанційного навчання в освіті. За допомогою неї існує безліч можливостей отримання знань, а саме:

- Спілкування викладача із студентом через форму, чат або особисті повідомлення;
- Доступ до лекцій, тестів, довідників, словників;
- Можливість проходження тестів.

Окрім вже відомих платформ, в умовах пандемії не менш кращими засобами для дистанційного навчання іноземної мови можуть стати електронні словники, презентації виконані кваліфікованими спеціалістами, інтерактивні відео, ігри. За допомогою Skype або інших програм, що забезпечують відео зв'язок викладач може залучити до заняття іноземного спеціаліста, а студенти отримати неабиякий досвід від спілкування з носієм іншої мови.

Таким чином, впровадження вищезазначених заходів дозволить уникнути труднощів з організацією та проведенням дистанційного навчання студентів у разі форс-мажорних обставин у майбутньому. Ці заходи стосуються не лише викладання іноземних мов, а й інших шкільних предметів.

Використання дистанційної освіти у навчанні іноземних мов є важливим проривом у навчанні студентів, які не мають можливості відвідувати заняття з поважних причин та здобувати знання традиційним способом.

Список використаних джерел:

1. Методика обучения иностранным языкам: традиции и современность / Под ред. А. А. Мирослюбова. Обнинск: Титул, 2012., с.29.
2. Yunsheng Zhong, 2008, A Study of Autonomy English Learning on the Internet Foreign Language Department of Qinzhou University Qinzhou 535000, China, p.317.

Шуліка Андрій Андрійович,
д.політ.н., доц., доцент кафедри
політології Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У БОРОТБІ З ПАНДЕМІЄЮ COVID-19 В КРАЇНАХ АЗІЇ

Розвиток досліджень з проблем громадянського суспільства, громадянських культур і громадянства було «відзначено значними розбіжностями щодо того, як визначати та формулювати концепції і як їх застосовувати» [2, р. 151]. В основі цих дебатів і розбіжностей між дослідниками лежать три осно-

вних розуміння або припущення, які зазвичай приймаються в основі дослідження взаємозв'язку між громадською культурою, громадянством і демократією:

- історично демократія в сучасних національних державах тісно пов'язана з еволюцією громадянського суспільства;
- сучасну демократію слід розуміти в рамках державних, ринкових інститутів та інститутів громадянського суспільства;
- існує тісний взаємозв'язок між громадськими правами, економічним процвітанням і політичною участю громадян в житті суспільства [2, р. 151].

Економічна та соціальна криза в світі спричинена пандемією COVID-19 підкреслила важливість різних типів громадських організацій для захисту соціальних, економічних і політичних прав громадян і посередництва між громадянами та політичними владою.

Додатковим фактором, який необхідно враховувати, є труднощі в реалізації процесів, здатних залучити громадян до процесу прийняття стратегічних рішень на рівні громад, а також на національному рівні і труднощі у виявленні та організації служб соціального забезпечення, що мають особливе значення для вразливих груп громадян.

Ці проблеми пояснюються обмеженістю репрезентативних форм демократії в плані врахування неоднорідності, складних інтересів і самотутності в різних суспільствах. Активна громадянська позиція і громадянська участь можуть розглядатися як частина вирішення цих проблем [3, р. 11].

Організоване громадянське суспільство включає в себе громадські організації, громадські рухи, церкви, неурядові організації та ін. У дослідженнях, присвячених громадянському суспільству, основна увага приділялася участі і некомерційним установам, тобто формальним аспектам громадянського суспільства.

Важливість громадянського суспільства в умовах пандемії COVID-19 в країнах Азії можна побачити в багатьох дослідженнях. Наприклад, колектив авторів [5] досліджуючи приклади боротьби з пандемією в Сінгапурі та Гонконзі зазначали, що політична довіра та соціальна мобілізація є ключовими соціально-політичними факторами, які можуть формувати відповідні заходи охорони здоров'я на пандемію [5]. Більш високий рівень довіри означає, що громадяни з більшою ймовірністю підтримають дії уряду по боротьбі з пандемією та підкоряться їм.

Згідно до дослідження в охопленому протестами Гонконзі низька довіра до уряду зміцнила громадянське суспільство, яке зосереджене на самообілізації та взаємодопомозі спільноти. У Сінгапурі модель реагування під керівництвом держави, заснована на високій довірі до уряду, але з маргіналізованим громадянським суспільством, принесла перші успіхи зусиллям по стримуванню. Однак йому не вдалося зупинити раптовий спалах серед сегрегованих мігрантів, що висвітило некомпетентність уряду і недооцінений вне-

сок суб'єктів громадянського суспільства [5]. Це яскраво демонструє, що активне громадянське суспільство має вирішальне значення для ефективного реагування на спалахи пандемії і що довіра до уряду була важливим фактором у цих умовах.

Дана теза підтверджується багатьма прикладами, наприклад, в однопартійній авторитарній державі Китай роль громадянського суспільства посилилася в умовах пандемії COVID-19. Хоча обмежувальна політика Китаю щодо громадянського суспільства значно зменшує роль, яку організації громадянського суспільства та благодійність можуть відігравати у боротьбі з пандемією. Громадянське суспільство Китаю демонструє силу та життєздатність у надзвичайних ситуаціях, що проявляється у фінансуванні, волонтерстві, взаємодопомозі. Зокрема, благодійні фонди Китаю збирали і жертвували кошти для підтримки затверджених державою організацій орієнтованих на термінове реагування при надзвичайних ситуацій та їх дочірніх благодійних організацій [4, р. 1177]. Крім того, волонтерство, взаємодопомога, і масові групи, що складаються з активних громадян, діяли, щоб допомогти своїм сусідам та іншим постраждалим людям, надаючи особисті та громадські послуги і збираючи гроші та пожертвування. Бізнес-асоціації та професійні асоціації брали участь у зборі фінансових і натуральних пожертвувань, в основному державним благодійним організаціям і медичним установам [4, р. 1177].

Швидке зростання випадків COVID-19 в Індії, який ми спостерігаємо в 2021 році, поставив під сумнів національний потенціал охорони здоров'я, системи тестування та рівень інфраструктури громадського здоров'я. Багато в чому це пов'язано з обмеженнями громадянського суспільства в Індії. Наприклад відповідно до державної політики Індії деякі соціальні групи (наприклад, мігранти) мають менший пріоритет і в результаті більш схильні до виключення з державної підтримки або підтримки громадянського суспільства [1]. Таким чином, тільки можливості окремих організацій громадянського суспільства для таких невеликих груп є єдиною допомогою, завдяки якій вони можуть впоратись з економічною кризою викликаною пандемією.

Підводячи підсумок, можна сказати, що сили громадянського суспільства досліджуваних країн Азії зробили значний внесок у боротьбу з COVID-19, незважаючи на дуже обмежувальне законодавство. Але, незважаючи на швидке зростання НУО та благодійного сектора перспективи здорового громадянського суспільства в деяких країнах Азії все ще виглядають невизначеними з огляду на обмежувальну політику та державний контроль.

Список використаних джерел:

1. Adhikari A, Narayanan R, Dhorajiwala S. 21 days and counting: COVID-19 lockdown, migrant workers, and the inadequacy of welfare measures in India. Stranded Workers Action Network. 2020 April 15. URL: <https://ruralindiaonline.org/library/resource/21-days-and-counting-covid-19-lockdown-migrant-workers-and-the-inadequacy-of-welfare-measures-in-india/>
2. Boje T. P. Organized Civil Society, Participation and Citizenship in Europe: The impact of the Economic and Social Crisis. In C. Ruzza, H-J. Trezz, & V. Guiraudon (Eds.), Europe's Prolonged Crisis: The Making or the Unmaking of a Political Union London: Palgrave Macmillan, Palgrave Studies in European Political Sociology. 2015. P. 149-168.
3. Boje T. P., Potucek M. Social Rights, Active Citizenship and Governance in the European Union. Baden-Baden: Nomos Publishers, 2011. 203 p.
4. Hu M, Sidel M. Civil Society and COVID in China: Responses in an Authoritarian Society. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. 2020. № 49(6). P. 1173-1181.
5. Yuen, S., Cheng, E. W., Or, N. H., Grépin, K. A., Fu, K. W., Yung, K. C., Yue, R. P. A tale of two city-states: A comparison of the state-led vs civil society-led responses to COVID-19 in Singapore and Hong Kong. Global Public Health, 2021. P. 1-21.

Для нотаток

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ: 30 РОКІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

(м. Дніпро, 19 травня 2021 року)

Підп. до друку 22.06.2021. Формат 60x84/16. Друк цифровий, трафаретний (RISO).
Папір офісний. Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 15,25. Обл.-вид. арк. 16,50.
Тираж – 50 прим. Зам. № 07/21-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т./ф. (056) 756-46-41, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності ДК № 6054 від 28.02.20